ЮВИЛЕЙНИЙ АЛЬМАНАХ

1894 - 1944

Виданий з нагоди

пятьдесятлітнього ювилею українського народного союзу

Зредагував

Др. Лука Мишуга

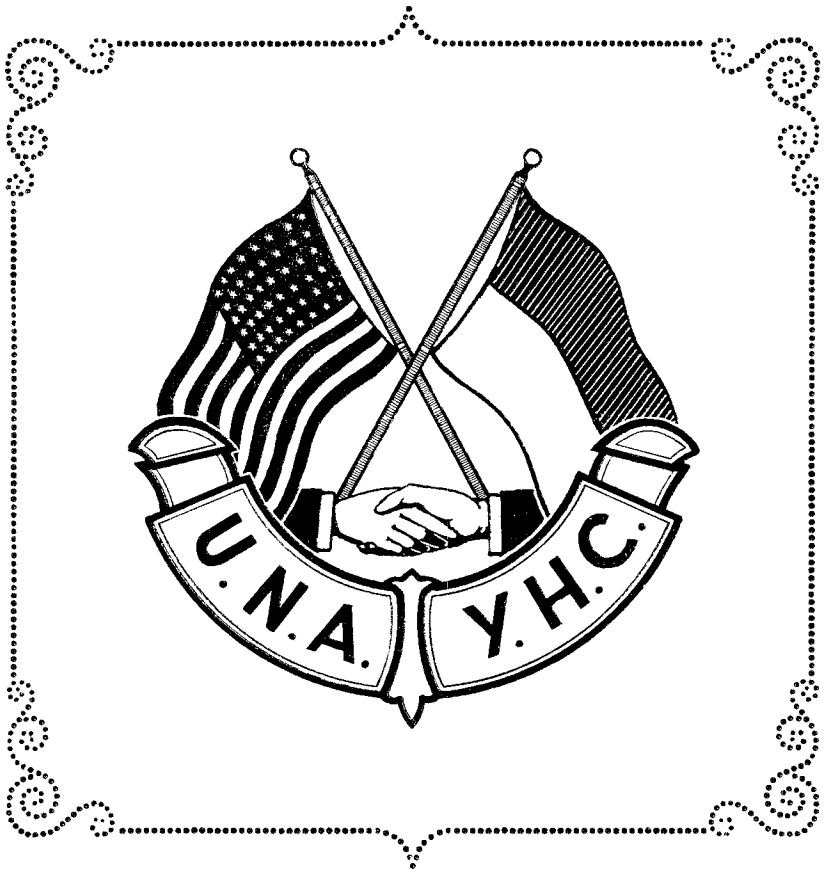
U.N.A.
Y.H.C.

GOLDEN JUBILEE ALMANAC

OF THE

UKRAINIAN NATIONAL ASSOCIATION

1894--1944

EDITED BY

DR. LUKE MYSHUHA

PUBLISHED BY
UKRAINIAN NATIONAL ASSOCIATION
JERSEY CITY, NEW JERSEY
1944

ЮВИЛЕЙНИЙ АЛЬМАНАХ

1894 - 1944

Виданий з нагоди

пятьдесятлітнього ювилею Українського Народного Союзу

Редагував

Д-р. Лука Мишуга

Джерзі Сити, Ню Джерзі

накладом

Українського Народного Союзу

ЗМІСТ

Стор.

Д-Р ЛУКА МИШУГА: ПОНАД ПІВ СТОЛІТТЯ У НОВОМУ СВІТІ ... 1

Можливо були між першими, але як масова імігрaція—останні—Дещо про цікаві українські постатті—Носій української ідеї—сіра маса—Перемінений на американця український імігрант та його діти—Яка наша будуччина?

МИКОЛА МУРАШКО: БУДУВАЛИ: РОЗУМОМ, СЕРЦЕМ І ДОСВІДОМ ... 17

ДМИТРО ГАЛИЧИН: ПЯТЬДЕСЯТЬЛІТТЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО СОЮЗУ (1894—1944) ... 20

КЛАРЕНС А. МАНІНҐ: НОВЕ ПІВСТОЛІТТЯ—НОВІ ЗАВДАННЯ ... 23

В чому значіння таких організацій як У. Н. Союз?—Належить до тих, що поширювали свої завдання.

ДМИТРО ГАЛИЧИН: ГОЛОВНІ ПЕРІОДИ В РОЗВОЮ У. Н. СОЮЗУ ... 29

1894—1914 — 1914—1933 — 1933—1944—Організаційні успіхи У. Н Союзу за останне десятьліття.

ВІРШ: ЧОГО? ... 37

РОМАН СЛОБОДЯН: ЦЕ НЕ МЕРТВІ ЧИСЛА; ЦЕ ЖИВА СИЛА ... 38

Кілько нас є і де?—Скільки було членів У. Н. Союзу в Злучених Державах і Канаді та в яких місцевостях з кінцем 1943 року?—Яке майно У. Н. Союзу?—Як сповняв У. Н. Союз свої зобовязання?—Звідки брав У. Н. Союз гроші на свої виплати?

КОСТЬ КУРИЛЛО: ВІРШ ... 46

ОМЕЛЯН РЕВЮК: ДУХОВЕ ОБЛИЧЧЯ УКРАЇНСЬКОГО ІМІҐРАНТА В АМЕРИЦІ ... 47

Особисте імя—Національне імя й походження—Житлова культура—Харчова культура—Здоровля й недуга—Безпеченство життя—Одіння—Добування хліба—Інформації й освіти—Преса—Радіо—Імігрант і література—Вірування й релігія—Справа моралі—Імігрант і американська політика

О. ІВАХ: ЖИТТЯ УКРАЇНЦІВ У КАНАДІ ... 85

Велика Канада—Серце українського життя в Канаді—Де живуть українці—Різниці між канадійськими українцями і американськими—Великі оселі українських фармерів—Як живеться лісовому українському фармерови?—Життя українського фармера на преріях—Українці займаються не тільки фармерством—Два періоди життя українців у Канаді—Початки українських імігрантів—На вищім ступні організації—Переломовий рік 1915-тий—Інститути й Бурси—Українська преса—Українське письменство в Канаді—Українська мова в університеті—Вищі освітні курси—Комітет Українців Канади—Загальні висновки.

Стор.

ПРОФ. МИКОЛА ЧУБАТИЙ: САМОСТІЙНА УКРАЇНА ІДЕАЛ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ ---- 97

Український козак-невмірака—Творець першої історичної держави у Східній Европі—Державницькі українські заливки аж до кінця 16-го століття—Волинський автономізм та його занепад—Козацька Держава спадкоємцем старого княжого Києва—Польонофільство та москвофільство в Україні—Перший український самостійник з початком 17-го століття—Біда чайці небозі, що вивела діток своїх при битий дорозі—Чотиристалітня боротьба України з Польщею—Боротьба України з Москвою за „бути чи не бути"—Україна одна з найважніших проблем новочасної Европи.

СТЕПАН МУСІЙЧУК: ПІОНІРАМ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО СОЮЗУ (вірш) ---- 110

Т.: УКРАЇНСЬКО-АМЕРИКАНСЬКА ПОЛІТИЧНА АКЦІЯ У РОКАХ 1914—1920 (Хроніка) ---- 112

Л. М.: ОБЄДНАННЯ УКРАЇНСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В АМЕРИЦІ ---- 129

Як і коли зродилась думка про „Обєднання"?—Перший Конґрес „Обєднання"—Аґенди постійно зростали.

ОЛЕКСА БОЙКІВ: ПЕРЕСАДЖЕНА ДЕРЕВИНА (Із сповіди молодого імігранта) ---- 138

Бувайте здорові!—Перші кроки на Вільній Землі—Мрії і Дійсність—Ти дезертир!—Туга—Наші завдання.

Л. МИШУГА: УКРАЇНСЬКИЙ КОНҐРЕСОВИЙ КОМІТЕТ ---- 147

Вибух війни в Европі й американські українці—Український Конґресовий Комітет—Український Конґрес у Вашинґтоні—По Вашинґтонськім Конґресі—Реорганізація Українського Конґресового Комітету—Український Конґрес у Філядельфії

о. БОГДАН ОЛЕСЬ: ТУТ ВИРІС—ТАМ БУВ—СЮДИ ВЕРНУВ ---- 161

Хто й як защіпляв українські почування—З Філядельфії до Станиславова—В Духовнім Семинарі—Рідна земля—святість—По повороті до Америки.

Л. М.: ЛІҐА УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ ПІВНІЧНОЇ АМЕРИКИ ---- 169

Перший Конґрес Американсько-Української Молоді—Дальші Конґреси Молоді.

МАТВІЙ КОСТИШИН: НАД РАНКОМ (вірш) ---- 177

ДМИТРО КАПІТУЛА: ТРИ ДЕЛЕҐАЦІЇ ДО ВАШИНҐТОНУ ---- 178

В Апостольського Делеґата в справі повних прав для єпископа—За наше національне імя при переписі населення—В справі „Українського Дня".

ДМИТРО ЗАХАРЧУК: НЕ БУДУ (вірш) ---- 182

ПЛАТОН СТАСЮК: ДВАДЦЯТЬ ПЯТЬ РОКІВ У БИЗНЕСІ ---- 183

Вирік у московській атмосфері—В чужих сторонах—На американській землі—в Ню Йорку—Редакторська порада: вертай до свого фаху!—Між своїми і з своїми—Бизнес у власному заряді—У власному будинку—І за добрі ціли треба постійно памятати—Як я став „мясним баро-

Стор.

вом"?—Не торгувати своєю душею задля бизнесу!—Орґанізація Українських Бизнесменів—Наука з 25-літньої практики.

СТЕПАН МАРУСЕВИЧ: МОЛОДЬ І УКРАЇНСЬКА МУЗИКА ---- 197

Адв. О. Е. МАЛИЦЬКИЙ: УКРАЇНСЬКІ ПРОФЕСІОНАЛІСТИ ---- 202
Орґанізація Українських Професіоналістів в Америці.

ОЛЕКСАНДЕР ЛУГОВИЙ: ОБРАЗКИ З ЧАСІВ ДЕПРЕСІЇ ---- 206

Л. М.: УКРАЇНСЬКА УЧАСТЬ У ДВОХ СВІТОВИХ ВИСТАВАХ ---- 215
Участь у Виставі Століття Поступу в Шікаґо—Участь у виставі „Завтрішній Світ" у Ню Йорку.

СТЕПАН МУСІЙЧУК: ЯК БИ НЕ РІДНА ПІСНЯ (вірш) ---- 224

ГРИГОРІЙ ГЕРМАН: МОЛОДЬ І СПОРТ ---- 225
Як творилися перші спортові дружини—Змагатись чесно й по джентельменськи!—Практичні здобутки.

ЮЛІЯ М. ШУСТАКЕВИЧ: УКРАЇНСЬКИЙ ТЕАТР В АМЕРИЦІ ---- 229
Про український театр в старім краю—З Українського Театру до Америки—На американській сцені—Праця на українській ниві—У допомогу театрови і артистам в старім краю—Спроби творення Українського Народнього Театру—Труди не пішли намарно.

О. Е. МАЛИЦЬКИЙ: УКРАЇНСЬКИЙ КУЛЬТУРНИЙ ГОРОД В АМЕРИЦІ ---- 241
Український Культурний Город—З чиєї ініціятиви і з чиїх жертв і трудів—Велика наша цінність.

о. НЕСТОР ДМИТРІВ: З ПОЧАТКІВ НАШОГО ЖИТТЯ В АМЕРИЦІ ---- 246

ПРО ПЕРШИХ ЛЕМКІВ В АМЕРИЦІ (Подав Дамян Мерена) ---- 250

МІТІНҐ (Розказав Надвірний) ---- 253

ПО „СІЧОВОМУ" (Оповів о. Й. Чаплинський) ---- 255

Д-Р СЕМЕН ДЕМИДЧУК: UCRAINICA В АМЕРИЦІ ---- 257
Негідна кампанія проти придавленого народу—Імя України в Америці перед затіями царського уряду—„Мазепа, Гетьман України" на сцені театру в Бостоні 1811—Вистава „Мазепи" в американських цирках 1839—1878—Виправа Наполеона на Росію й Україна—Інтерес до української літератури в Америці—Праці з ділянки геоґрафії та історіоґрафії—Американське пророцтво Незалежної України з р. 1852—Свідоцтва московських затій в Америці—Що кажуть давні мапи про Україну?

КОСТЬ КУРИЛЛО: РІДНИЙ КРАЙ (вірш) ---- 270

Л. М.: З ПРИЗНАННЯМ УКРАЇНСЬКІЙ ЖІНЦІ ---- 271

З ЛИСТІВ АМЕРИКАНСЬКО-УКРАЇНСЬКИХ ВОЯКІВ ---- 275
Лист з гарячої Африки—З джунґлів на Соломонських Островах—За морем в Англії—Через Атлянтик на Середземне море—Гордий з санітетсько-медичної служби.

Д-Р ВАСИЛЬ ГАЛИЧ: ПОЗА МЕЖАМИ НАШОГО ГРОМАДСЬКОГО ЖИТТЯ 286
Як вибухла революція в Росії, віднайшлись і українці—Вуглекоп-багатир—Чим займаються?—Громадські сироти—Скільки є українців-скиталців?

Стор.

К.: ТРИ УКРАЇНСЬКІ МІСІЇ У ВАШИНҐТОНІ ---------- 291

ПРИЙМІТЬ І ПОВИТАЙТЕ ЯК СВОЮ. (В память 50-ліття „Свободи") ---------- 294

50 років на народній службі—„Свобода" й Америка—Навчала нас і організувала—„Свобода" у гадках молодого іміґранта—Робітник про Золотий Ювилей „Свободи"—Привіт від українського композитора—Три зустрічі з „Свободою"—Привіт з Канади—З спогаду піоніра про „Свободу"—Від найстаршого читача „Свободи".

50-ЛІТТЯ У. Н. СОЮЗУ В КАРНЕҐІ ГОЛ ---------- 305

З промови В. Г. Чемберлина: Боротьба за свободу це тема української історії—Колиб Хмельницький був прожив довше—Шевченко кобзар України—Різниця між Московщиною й Україною—Політичний голод насаджений червоними—Українська ідея це ідея Вільної України.

З промови посла А. Глинки: Наш довг супроти України—Українці мають право до свободи—Три пропозиції для забезпечення миру.

ГИМН УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО СОЮЗУ ---------- 313

ПОКАЗЧИК ЗМІСТУ ---------- 317

CONTENTS

Page

DR. LUKE MYSHUHA: OVER HALF A CENTURY IN THE NEW WORLD 1

Possibly we were among the first; but as a mass immigration, among the last.—Some interesting Ukrainian personalities.—The common people — exponents of Ukrainian ideals. — The Ukrainian immigrant turned into an American.—His children.—What are our prospects?

NICHOLAS MURASZKO: THEY PUT THEIR HEART, MIND AND EXPERIENCE INTO THE U.N.A. 17

DMYTRO HALYCHYN: THE FIFTIETH ANNIVERSARY OF THE UKRAINIAN NATIONAL ASSOCIATION—(1894-1944) 20

PROF. CLARENCE A. MANNING: A NEW HALF CENTURY—NEW PROBLEMS 23

The value of such fraternal organizations as the U.N.A.—The expansion of its cultural activities.

DMYTRO HALYCHYN: THE PRINCIPAL PERIODS IN THE DEVELOPMENT OF THE U.N.A. 29

1894-1914; 1914-1933; 1933-1944.—U.N.A.'s organizational achievements during the last decade.

A POEM 37

ROMAN SLOBODIAN: NOT DEAD FIGURES, BUT A LIVING FORCE 38

Number of U.N.A. members and their distribution.—Assets of the U.N.A.—True to its obligations.—Sources of its income.

KOST KYRYLLO: A POEM 46

EMIL REVYUK: AN IMAGE OF THE SPIRITUAL LIFE OF THE UKRAINIAN IMMIGRANT IN AMERICA 47

Personal name.—National name and racial descent.—Shelter.—Livelihood.— Information and Education.— Press. — Radio. — The immigrant and literature.—Religion and beliefs.—Morals.—The immigrat and American politics.

O. EWACH: THE UKRAINIANS IN CANADA 85

That great Canada.—The heart of Ukrainian life in Canada.—Distribution of the Ukrainian populace.—Differences between Ukrainian Canadians and Ukrainian Americans.— Principal settlements of Ukrainian farmers.—The Ukrainian forest farmer.—The prairie farmer.—Other occupations.—Two periods of Ukrainian life in Canada.—Ukrainian pioneers.—On to a higher organization level.—1915 a turning point.—Educational institutes and "bursaries."—The

Page

Ukrainian press.—Ukrainian literature in Canada.—The Ukrainian languge nd the universities.—"Higher Educational Courses."—The Ukrainian-Canadian Committee.—General conclusions.

PROF. NICHOLAS CHUBATY: INDEPENDENT UKRAINE — THE IDEAL OF THE UKRAINIAN PEOPLE 97

The indomitable Ukrainian Kozak.—Founders of the first nation in Eastern Europe.—Vestiges of the Ukrainian state at the end of the sixteenth century.—Volhynian autonomism and its decline.—The ancient Kievan kingdom reincarnated in the Kozak state.—Polonophile and Muscophile tendencies in Ukraine.—A champion of Ukrainian independence at the beginning of the 17th century.—"Woe to the lapwing which raised its fledgelings at a trodden road."—Four centuries of Ukrainian struggle against Poland.—Ukraine's fight against Russia for existence.—The Ukrainian problem—one of the most important in Europe.

STEPHEN MUSIYCHUK: TO THE PIONEERS OF U.N.A. (a poem) 110

"T". A CHRONICLE OF POLITICAL ACTIVITIES OF UKRAINIAN AMERCANS, 1914-1918 112

L. M.: THE UNITED UKRAINIAN ORGANIZATIONS OF THE UNITED STATES 129

Birth of the idea of uniting organizations.—The first congress.—Growth of activities.

ALEXANDER BOYKIV: A TRANSPLANTED TREE (Reminiscences of a young immigrant) 138

My farewell.—Taking my first steps in the land of the free.—Dreams and realities.—You're a deserter!—Nostalgia.—Our task.

L. MYSHUHA: THE UKRAINIAN CONGRESS COMMITTEE OR AMERICA 147

Effect of outbreak of World War II on Ukrainian Americans.—Establishment of Ukrainian Congress Committee.—The Ukrainian Congress in Washington.—After the Congress.—Reorganization of the Congress Committee.—The Second Congress of Americans of Ukrainian Descent, in Philadelphia.

REV. BOHDAN OLESH: HERE I GREW UP—TRIP ABROAD—HOMECOMING 161

The awakening of my Ukrainian sentiments.—From Philadelphia to Stanislaviv.—In the Theological Seminary.—The native land a holy land.—My return to America.

L. M.: THE UKRAINIAN YOUTH'S LEAGUE OF NORTH AMERICA 169

The first Ukrainian American youth congress.—Succeeding congresses.

MATHEW KOSTYSHIN: BEFORE DAWN (A poem) 177

DMYTRO KAPITULA: THREE DELEGATION TO WASHINGTON 178

Petitioning the Apostolic Delegate for full ecclesiastical rights for the Bishop.—...For the correct name of the Ukrainian ethnic group in the census.—The Ukrainian Tag Day.

Page

DMYTRO ZAKHARCHUK: I WILL NO LONGER . . . (A poem) 182

PLATON STASIUK: TWENTY FIVE YEARS IN BUSINESS 185

Grew up in Muscophile athmosphere.—In strange lands.—Arrival in New York.—An editor's advice, "Go back to your own vocation." Among my own countrymen.—My own business at last.—Keep high your ideals.—How I became a "Meat baron."—Don't trade off your concience for business' sake. — Ukrainian Businessmen's Association.—Lesons of twenty five years' experience.

STEPHEN MARUSEVICH: YOUTH AND UKRAINIAN MUSIC 197

O. E. MALISKY: UKRAINIAN PROFESSIONALS 202

The Organization of Ukrainian Professionals in the United States.

ALEXANDER LUHOVY: SOME INCIDENTS OF THE DEPRESSION 206

L. M.: UKRAINIAN PARTICIPATION IN TWO WORLD'S FAIRS 218

"Century of Progress" Fair in Chicago.—"World of Tomorrow" Fair in New York.

STEPHEN MUSIYCHUK: WERE IT NOT FOR THE NATIVE SONG (A poem) 224

GREGORY HERMAN: YOUTH AND SPORTS 225

How the first sport teams were started.—Their sportsmanship.—Practical achievement.

JULIA A. SHUSTAKEVICH: UKRAINIAN THEATRICALS IN AMERICA 229

The Ukrainian theatre in the old country.—How I came from the Ukrainian theatre to America.—On the American stage.—Among my own people.—Supporting the theatre and its artists in the old country.—Efforts to organize a Ukrainian folk theatre here.—Efforts not in vain.

O. E. MALISKY: THE UKRAINIAN CULTURAL GARDEN IN AMERICA 241

Cleveland its site.—How it was established.—Something to be proud of.

REV. NESTOR DMYTRIW: THE REGINNINGS OF OUR LIFE IN AMERICA 246

FIRST LEMKO IMMIGRANTS (Related by Damian Merena) 250

A SOCIETY MEETING: (Told by Nadvirny) 253

IN ZAPOROZHIAN STYLE: (Narrated by Rev. J. Czaplynsky) 255

DR. SIMON DEMYDCHUK: UCRAINICA IN AMERICA 257

The world-wide campaign against an enslaved people.—The Ukrainian name in America prior to Czarist intrigues.—"Mazeppa, Hetman of the Ukraine" in Boston Theatre, 1811.—A circus performance of "Mazeppa" presented on the American stage (1839-1878).— Napoleon's Russian campaign and Ukraine.—American interest in Ukrainian literature.—In Ukraine's history and geography.—An American prophecy of 1852 about the independence of Ukraine.—

Page

Evidences of Russian intrigues in America.—Old maps' testimony about Ukraine.

KOST KURYLLO: MY NATIVE COUNTRY (A poem) 270

L. M.: HOMAGE TO THE UKRAINIAN WOMAN 271

EXCERPTS FROM LETTERS OF AMERICAN SOLDIERS OF UKRAINIAN DESCENT 275

From torrid Africa.—From the jungles of the Solomon Islands.—From over there in England.—Over the Atlantic to the Mediterranean.—Proud to serve in the Medical Corps.

DR. VASILE HALYCH: OUTSIDE OUR COMMUNITY LIFE 286

New "Ukrainians" discovered here after the Russian Revolution.—A rich coal miner.—Their occupations.—"Community orphans."—Number of migratory Ukrainians.

"K.": THREE UKRAINIAN DIPLOMATIC MISSIONS IN WASHINGTON 291

"WELCOME HER AS YOUR OWN CHILD" (Commemorating the 50th anniversary of "Svoboda") 294

50 years in the people's service.—"Svoboda" and America.—Our teacher and organizer.—"Svoboda" as seen by a young immigrant.—A workingman's view of "Svoboda".—Greetings from Canada.—A pioneer's reminisces about "Svoboda."—A message from the oldest reader.

THE U.N.A. GOLDEN JUBILEE CELEBRATION AT CARNEGIE HALL 305

Excerpts from the speech by William Henry Chamberlin: "Fight for Freedom—essence of Ukrainian History."— Had Khmelnitsky lived longer.—Shevchenko, the bard of Ukraine.—The difference between Muscovy and Ukraine.—A man-made famine.—Free Ukraine—the Ukrainian ideal.—Excerpts from the speech by Anthony Hlynka, member of Canadian Parliament: "Our Duty Toward Ukraine."—The Ukrainians' just claim to freedom.—Three ways of securing peace.

THE HYMN OF THE U.N.A. 313

INDEX 317

СВІТЛИНИ

о. Іван Констанкевич, 111
Теодосій Талпаш, 111
о. Григорій Грушка, 111
Іван Ґлова, 111
Григорій Герман, 128
Марія Малєвич, 128
Микола Мурашко, 128
Дмитро Галичин, 128
Роман Слободян, 128
д-р Володимир Ґалан, 137
д-р Амврозій Кібзей, 137
Дмитро Капітула, 137
адв. Роман Смук, 137
інж. Степан Куропась, 137
Павло Дуда, 185
Степан Слободян, 185
Іван Романишин, 185
Тарас Шпікула, 185
Володимир Дідик, 185
Ґеновефа Зепко, 185
Микола Давискиба, 185
Евген Ляхович, 185
Антін Шумейко, 185
Дмитро Шмаґала, 185
Юлія Баволяк, 185

Гимн Українського Народного Союзу (на мішаний і однородний хор) ст. 313 і 316, та 315 і 314.

Мапа України: ст. 309

Відзнака У. Н. Союзу та наголовок—роботи арт. Івана Кучмака.

СПРАВЛЕННЯ ЗАВВАЖЕНИХ ПОМИЛОК

На стороні	рядок згори	подано	має бути
6	41	Чарнецький	Чернецький
13	5	вирізьбелні	вирізблені
23	6	пзершого	з першого
27	27	Тилман	Тилтмен
32	3	головами	голосами
51	9	стільи зак	стільки за
53	34	чертви	черти
54	20	Сліповані	Сліповаті
57	12	ніжок	книжок
58	9	розбудовув	розбудував
58	10	його	їх
58	11	ро	що
58	36	уопдобанням	уподобанням
63	40	кому	тому
64	10	заятися	занятися
73	4	свої	свою
86	31	виннипеґських	винніпеґських
90	30	ураїнського	українського
96	6	чеверті	четверті
97	14	курецька	турецька
103	40	Вітемберзі	Віттенберзі
109	35	Совєтькой	Совєтський
116	20	Свобди	Свободи
116	26	Січинсього	Січинського
116	32	Союму	Сойму
117	11	Свобди	Свободи
118	12	Українськогг	Українського
120	21	піддержуватг	піддержувати
123	28	Свобди	Свободи
124	29	Степан	Роман
139	26	Нанове	Панове
142	24	Грушевськог	Грушевського
148	33	помочі	Помочі
179	30	втавився	вставився
179	39	У. Р. Союзу	Р. Н. Союзу
181	38	Українськьої	Української
183	9	Ооюзу	Союзу
184	7	Український	Українських
186	25	Таке „панування тривало	Таке „панування" тривало
187	40	нав,іть	навіть
190	5	завввжди	завжди
206	3	екномічна	економічна
232	17	відала	віддала
234	25	роїздив	розїздив
239	9	мав	мас
240	20	Украніського	Українського
242	5	Вірґіля	Вірґілія
242	41	Отоворено	Отворено
247	12	Гринчак	Жинчак
249	41	Бріфозлд	Бріфолд
262	22	Мексиканського	Мексиканського
264	28	корота	коротка
288	36	панатягав	понатягав

НА РІЧНИХ НАРАДАХ Головного Уряду Українського Народного Союзу, що відбулись у місяці березні 1943 року, рішено відсвяткувати Золотий Ювилей У. Н. Союзу теж і ювилейними видавництвами в мовах українській і англійській. Отсей Ювилейний Альманах є саме одним з таких видавництв.

Оскільки іде про матеріяли, поміщені в Альманаху, а звязані з минулим і сучасним У. Н. Союзу, то цей Альманах є продовженням Пропамятної Книги, виданої в 1936 році, з нагоди сороклітнього ювилею У. Н. Союзу. Та як у Пропамятній Книзі так і в цьому Альманаху є многі інші матеріяли, як і статті на різні теми, тісно звязані з життям американських і канадійських українців, а теж з життям та змаганнями українського народу в старім краю.

Альманах видаємо в розгарі другої світової війни, себто в таких обставинах, коли вся наша увага звернена на війну. Тим треба виправдати деякі видавничо-технічні недомагання, яким годі було зарадити. Через воєнні обставини теж годі було призбирати більше такого матеріялу, який заповнив би ще далі існуючі великі прогалини щодо відомостей про українське життя в Америці. Ще зазначимо, що при видавництві ми брали під увагу, що вже появились публікації про різні галузі нашого народнього чи церковного життя в Америці, тому ми старались обмежуватись у великій мірі до такого матеріялу, якого нема деінде, та який може стати джерелом для дальших дослідів над життям української іміґрації в Америці.

Борітеся трудом: день волі настане
І громом побіди на ворога гряне,
Засяє Вкраїна у ясному цвіті
В старому й новому великому світі.

(За Сильвестром Яричевським:
„Американським Українцям", 1897)

Д-р. Лука Мишуга.

ПОНАД ПІВ СТОЛІТТЯ У НОВОМУ СВІТІ

Можливо були між першими, але як масова іміґрація — останні.

ЩЕ ЖИВУТЬ між нами такі американські українці, що самі були живими свідками і учасниками початків орґанізування українського церковного й народнього життя в Америці, або принаймні наслухались про це від тих, що це життя започаткували.

Вже те одно вказує на це, що українці прибули на американську землю пізно; мабуть таки найпізніше з усіх европейських народів.

Так є, що різні національні ґрупи, що творять американський нарід, стараються при помочі історичних розшуків, чи просто таки здогадів, доказувати, що їхній побут датується від найдавніших часів; навіть ще сперед часу відкриття Америки Хрістофом Колюмбом. Ось таким робом намагаються вони задокументувати своє давнє громадянство, себто своє давне право до американської землі. А крім цього ще й повеличатись, що й їхні предки клали основи під цю тепер таку могутню державу;її розбудовували та вибороли їй свободу і державну незалежність. Ось тому, не зважаючи на те, що відомости про життя українців в Америці навіть сперед 50 років є дуже скупі, є і в нас спроби шукати українських слідів куди давніше.

Бо хоч українців певно не було між тими, що вступали на американську територію разом з Колюмбом, то проте можемо здогадуватись, що й вони могли бути на американському континенті ще скорше, себто разом з тими відважними норманами, що перед Колюмбом допливали до канадійської землі. Цеж відноситься до часів, які славний літописець Київської Держави звязував з ось такими норманами навіть початки української державної орґанізації!

Українців теж певно не було на „Сузан Констант" і тих двох інших кораблях, що то перші приплили з Англії з переселеннями до Чесапікського Заливу в 1607 році; не було їх і на „Мейфлавер", що приплив з „паломниками" до Кейп Кад в 1620 році.

Але зате українці могли легко бути на тих кораблях, якими кілька літ пізніше перевозив дальших переселенців капітан Джан Смит, основник першої британської кольонії в Джеймставн в Вірджінії. Тим більше, що капітан Смит бував десь біля 1603 року і на українських землях над Дніпром, а навіть і в Коломиї в Галичині.[1]) Ті його переселенці, що виробляли смолу і поташ, мали прецінь словянські прізвища. Вірджінія Компані оф Лондон, згадуючи за них в 1619 році, зараховує їх до тих, що „прибули з Польщі", та в тих часах Польща, як відомо, займала величезні простори українських земель.

Американсько-польський дослідник, М. Гайман, зараховує їх усіх просто до поляків, хоч вони такими не записані. І чому то не моглиб рівнож добре й українці брати за українця, наприклад, д-ра Лаврентія Богуна, що прибув в 1610 році разом з лордом Делаваром, першим ґубернатором Вірджінії? Капітан Смит називає його одним з найученіших лікарів і хірургів в Голяндії та „достойним і хоробрим джентельменом", згадуючи про його смерть у морській боротьбі.

Гайман пише про нього таке:

„Прізвище це таке, що звучить так само як герой з повісти Сенкевича та має мало ціх анґлійщини, а тому і насуває відразу думку, чи часом цей лікар Богун не походить з східних кресів".[2])

Усе, що до цього здогаду можнаб додати, то це, що „східні креси" — це українська земля. А далі, що це відноситься до особи, що могла походити з цеї самої славної козацької родини, що видала полковника Івана Богуна. А діється це менш більш у тих самих часах.

Подібними здогадами можнаб теж доказувати українську участь в американській визвольній боротьбі. Вправді ми не маємо змоги виказати українських Ляфаєтів, Стайбенів, чи Пуласких з часів Вашинґтона, але можна здогадуватись, і то на добрій підставі, що такі учасники цеї революційної боротьби як Немирич, Яків Садовський чи Самійло Грабовський були українцями, хоч їх національність офіційно не зазначена, та хоч дехто пробує їх зараховувати виключно на польське конто. А про такого як Тадей Косцюшко, адютанта Вашинґтона, можна ствердити, що був родом з українського Полісся та походив з української родини Костюшків.[3])

І той, що прибув в 1662 році до Ню Йорку і підписався на американськім контракті "Albridt Zaborowskij" та став родоначальником ари-

---

[1]) а) Trawels and Works of Captain John Smith. 1580—1631. New Edition, Edinburgh, 1910; б) Календар У. Р. С., 1935. стаття п. н. „Новий світ і Україна".

[2])Mieczyslaw Haiman: Z przeszlosci Polskiej a Ameryce, Buffalo, 1927; Polish Past in America (1608—1865) by M. Haiman; Chicago, 1939.

[3]) Українська Загальна Енцикльопедія, Львів, Т. II. ст. 366.

стократичної американської родини, що прибрала прізвище "Zabriskie", міг бути цілком добре з українського роду, бож з таким прізвищем був, між іншим, навіть київський митрополит.[4])

Ось такого, чи тому подібного, можнаб випорпати з старих актів багато більше, якщоб хто з американських українців тому посвятився і це розсліджував, як це роблять інші національні ґрупи, зокрема поляки, німці, чехи, французи, шведи і т. д.

Таким розслідам требаб віддати далеко цікавіші справи як шукання за „аристократами". От росіяни, наприклад, розсліджуючи відкриття і кольонізацію Алевтських Островів і Аляски, звязують це тільки з Росією і росіянами. А хоч воно з історичного боку не є з українськими козаками на Алевтах і Алясці саме так, як це до певної міри сфантазував „з любови до козаків" і України козак-священик Агапій Гончаренко, то проте можна оправдано з самих прізвищ догадуватись, що й вони тамтуди зайшли з Сибіру, куди їх заганяла в поважному числі царська влада зараз по зруйнованню Запорізької Січи і пізніше. Та вже певним треба вважати те, що були українці між тими, що прибули в 1812 році з Аляски в Каліфорнію та заложили там кольонію „Форт Росс"![5])

Та проте всі ті цікаві речі, що вартують, щоб їх добре розслідити, не змінять тої дійсности, що про українців в Америці можна говорити доперва тоді, коли зачалась в Европі масова еміґрація до Америки. В тому часі, коли реліґійна нетерпимість, як це було з „Паломниками", економічна нужда, чи просто погоня за золотом і діямантами (а саме їх пустились шукати "vagabond gentlemen" в Вірджінії!) заставляла людей західньої Европи шукати захисту і щастя в Новому Світі, який вони згодом почали кольонізувати, українські люди втікали з українських осель через неволю та реліґійні чи інші переслідування на схід, на вільні землі, на „дикі поля". Кольонізуючи їх вони так посувалися вздовж Чорного моря аж під Кавказ. А як примусові політичні виселенці на Сибір, кольонізували там Зелений Клин чи інші области.

Ось і тому властива українська іміґрація до Америки зачалась пізніше як в інших народів. Та й то головно з таких земель, звідки нікуди було українським людям рушитись, ні на чому жити. Це є іміґрація в першу чергу з Лемківщини та з Карпатської України, а далі з решти Галичини і Буковини. Зачалась вона на помітні розміри приблизно тому 70 років. З Великої України прибуло дещо з Волині й Поділля; з Київщини зачали прибувати десь в девядесятих роках минулого століття „штундисти", що осілись згодом у Норт Дакоті.

Перші українські іміґранти були виключно самі селяни, що прибули з нужди з зелених лемківських гір до американських чорних майн.

---

[4]) Календар У. Р. С., 1937. Стаття: „Вістки про українців в Америці перед горожанською війною".

[5]) Пропамятна Книга У. Н. Союзу, 1936. ст. 28; Календар У. Р. С., 1937, ст. 106—107

З таким елементом започатковане американсько-українське церковне життя а далі й народнє. Ось і тому початком організаційно-творчого українського життя в Америці треба вважати спровадження в грудні 1884 року до Шенандоа, в стейті Пенсилвенія, українськими іміґрантами цеї громади о. Івана Волянського з Галичини, що то відправив дня 19. грудня цього року перше українське Богослуження на американській землі (вечірню), а в слід за тим отворив 22. грудня першу тимчасову каплицю, а по ній церкву, яку викінчено з кінцем 1885 року.

Започаткування ось цеї першої української парохії було й початком українського організованого життя в Америці, особливо на полі церковнім, хоч о. Волянський, зразковий священик і ревний народний діяч, намагався усіми силами поширити це життя заразом і на економічно-фінансову сферу, закладаючи кооперативи і каси, а також і просвітну, зачавши видавати для місцевих потреб церковно-народний двотижневий часопис п. н. „Америка".[6])

Дещо про цікаві українські постатті.

Та коли іде про те, хто був на американському континенті першою особою, що свідомо й виразно назвав себе українцем, а Україну визнав своєю батьківщиною, обороняючи її перед Московщиною, то треба зазначити, що був ним православний священик з Київщини, Агапій Гончаренко (1832—1916),[7]) чернець Печерської Лаври і революціонер, що то ще бачив живим Тараса Шевченка. Він то, втікаючи перед царськими шпигами, та блукаючи по різних краях, опинився вкінці аж в Америці, в 1865 році. Він перший згадав тут англійською мовою у виданій ним ґазеті Тараса Шевченка як ґенія і мученика України, а по російськи згадав цього поета коротко ще в лондонськім „Колоколі", видаванім славним російським революціонером Олександром Герценом. Особа Гончаренка обвита романтикою, включно з його хутором „Україна" в Каліфорнії та спробою завести там щось у роді „комуністичного хазяйства", яке так дуже нагадує перших поселенців з Анґлії, що то пробували в Джеймставн, в Вірджінії, того самого й з такою самою невдачою... Та з якого боку не підходитиб до його особи, він був в Америці тим нашим найстаршим іміґрантом, що визнав себе українцем і вживав назв „український" і „Україна" в такому часі, коли це вважалось незвичайною появою, бо других таких людей тут не було. Він теж до самої смерти задержав віру, що прийде час, що „в Україні будемо хазяйнувати по свому та й в церкві співатимемо по українськи..."[8])

Можнаб теж піти далі, як це роблять в таких випадках інші національні ґрупи, та шукати за різними слідами, що вказувалиб на те, що й ми, американські українці, мали тут своїх земляків, що проявили тут

---

[6]) Пропамятна Книга У. Н. С., 1936. ст. 35—38.

[7]) Тамже. Ст. 28—30.

[8]) Календар У. Р. С., 1935, ст. 122.

якусь визначну діяльність. Але воно нас далеко не заведе, як захочемо шукати не так „земляків", як свідомих українців.

Проте таки годиться одмітити, що от десь у шестидесятих роках минулого століття скомпонував у Ню Йорку свої українські симфонії український композитор, Петро Сокальський, що служачи в російськім консуляті набував заразом тут і музичного вишколення. Мабуть і тут компонував він оперу „Осада Дубно" (на тлі повісти М. Гоголя „Тарас Бульба"), що її видано в Петербурзі, 1864 року, з українським і московським текстом.[9] Пригадка та цікава вже тому, що в тому самому Ню Йорку, десятки літ пізніше, компонували і компонують нові українські композитори нові опери, симфонії, суїти, пісні, що вже були частино тут виконувані в театрах і концертових естрадах, чи передавані через радіо.

Іншого роду фігурою являється Микола Константинович Судзиловський, революціонер з Києва, що прибув як лікар до Каліфорнії, а потім виїхав на Гаваї. Про нього розповідає один з наших найстарших імігрантів, що сам був на Гавайських Островах, що він „обставав за робітниками", а хоч „брав добру платню з багачів", то „бідних лічив даром, купував їм лікарства і доглядав". На Гаваях був відомий під прізвищем Россела (N. K. Russel). В 1900 році був він вибраний представником до першого гавайського сенату, де був предсідником палати. Там, за його старанням, ухвалено розпарцелювати частину Олайського пралісу на Гаваї під „гомстеди" для галицьких імігрантів. Це дало основу американській учительці написати гарне оповідання про ту оселю та про те, як українські люди переміняли непроходимий ліс в урожайне поле без ніякого капіталу (крім працьовитих рук!) та якими то милими являлися їй українські діти, яким вона пробувала влаштувати в цій гарячій країні — Українське Різдво.[10])

Ось таких цікавих українських постаттей, як цей революціонер з Києва, можливо можна знайти більше в Америці. Як ті, що є з української крови, є вони матеріялом до пізнання таланів і вдачі українського народу. Тому булоб, наприклад, теж цікавим прослідити, як це є з братом Маркіяна Шашкевича, про якого писало свого часу львівське „Діло", що він був першим українським імігрантом в Америці. Він міг цілком добре бути між тими польськими революціонерами, що то прибули в більшому числі до Америки по невдалім польськім повстанню в 1831 році.

Носій української ідеї — сіра маса.

Та скільки ми не найшлиб різних цікавих постаттей з українського роду, то це не змінить того факту, що властивих творців і виразників

---

9) Календар У. Р. С., 1937, ст. 110.

10) The Ukrainian Weekly, 1942, March 23, and August 8. В тім останнім числі є і згадане вище оповідання, що було видруковане в журналі Paradise of Pacific, Honolulu, January 1912.

українського життя в Америці треба шукати в сірій масі, а з нею в тих ідейних одиницях, що віддавали українській ідеї серце й душу і допомагали ту масу орґанізувати на церковному і народньому полі й надали їй виразного українського обличча.

Маючи ось таке на увазі, приходимо до другого найважнішого моменту в дотеперішній історії американських українців. До такого, що глибоко заважив на цілому нашому народньому життю. Є ним народження — Української Ідеї: Поява в Джерзі Сіті під датою 15. вересня 1893 року першого числа „Свободи" як першого українського народного часопису в Америці, а 22. лютого 1894 року основання в Шамокін запомогово-братньої орґанізації, що тепер зветься Український Народний Союз.

Заманіфестувала себе отся ідея тому 50 років на святі в память батька краю — Юрія Вашинґтона — пошануванням американського звіздистого прапора і подякою за захист, а заразом і віданням пошани батькови українського народу, Тарасови Шевченкови, та жовтоблакитному українському народньому прапорови. Для повної гармонії відспівано ще американський гимн і чи не перший раз на американській землі — „Ще не вмерла Україна".

Та від народин цеї Ідеї до цього часу — минуло 50 довгих і тяжких років для тих усіх, що бажали ту Ідею, що властиво зродилась в головах і серцях кількох ентузіястів, задержати, поширити і поглибити. Бо вправді була вже на початку ґазета, що мала ту Ідею проповідувати, але вона була властиво без редакторів і засобів на її видавання, а що найгірше, мало було читачів. Була створена орґанізація, але без людей, що розумілиб, що таку рідну орґанізацію треба всіми силами поперти. Була орґанізація, але, а це найгірше, — без каси, без солідної фінансової опори. Була орґанізація, але без людей, що зналивб діло фахово вести. І тому, як в ґазеті так і в орґанізації, хто навинувся, а щось трохи розумів, той помагав.

І так ішло довгими роками з цілим нашим тутешнім життям. І ще серед завзятої релігійної й національної боротьби, що зїдала величезну силу енерґії тих одиниць, що клали підвалини під орґанізоване українське життя. А коли воно проте розбудовувалось, то треба це завдячувати сотням ось тих „звичайних" людей, що їх прізвища вже тепер мало кому відомі, але з яких трудом і посвятою звязані ось ті всі українські парохії та церкви, як і ґромади, народні доми, товариства, братства, сестрицтва, клюби, що їх тепер маємо.

Декому з тих людей ми вже навіть спромоглись памятник поставити, іншим тільки „посмертну згадку" помістити, а деяких навіть могила невідома, або цілком забута. Як от хочби могила Сави Чарнецького (на цвинтарі в Люїставн, в Монтані), що то заповняв „Свободу" довгими роками численними віршами та оповіданнями, а з яких віяло щирістю і глибоким бажанням піднести наш нарід на вищий щабель ідейного й культурного життя. Свій власний некрольоґ, написаний ним

самим перед самою смертю, він зачав такими словами „Дня.... умер в Ґилтедж, Монтана, Сава Чернецький, звісний також під псевдонімом Чалий". А закінчив його так: „...на невеличкій фармі працював він важко 29 літ на „хліб насушний"; не зважаючи на те писав часто до наших часописів і ніколи не забував за свою дорогу Україну. Вічна Йому Память!"[11])

Багато, дуже багато подібних некрольогів можнаб написати про тих многих духовних і світських людей, що були „звичайними" народніми робітниками і довго, ревно та безкорисно орали і засівали американсько-українську ниву. Многі з них марнувались і не давали цього, що міг був дати їхній талант в інших обставинах, якщоб була в нас можливість жити з інтелєктуальної праці. Бо так у нас було (а й є у великій мірі ще й нині!), що був з одного боку великий брак інтелєктуальних сил при розбудові нашого життя в Америці, а з другого не було належитого вихіснування і тих невеликих сил, що були.

Але життя таки ступало вперед.

В 1884 р. прибуває до Америки перший український священик, а в 1907 р. є вже тут перший український єпископ. В 1884 р. перша невеличка каплиця і парохія, а в 1913 році вже окрема єпархія з повноправним українським єпископом та многими церквами і священиками.

З малого Союзового почину виростає орґанізація з десятками тисяч членів, що стає заразом піоніркою в інших галузях орґанізованого життя американських українців.

А подібне можна сказати і про „Свободу" та її вплив як першого народнього часопису.

Несміливі виступи з українською назвою і „Україною" сперед 50 років стають згодом природніми та перемінюються у величаві кількадесятьтисячні політичні маніфестації з протестами проти гноблення українського народу окупантами України та з домаганнями державної незалежности для неї, а українська назва являється в конґресовій резолюції й проклямації президента Вилсона в справі Українського Дня в Злучених Державах Америки.[12])

З малих віч з своїми тільки бесідниками, доходимо до такого політичного виступу, яким був Конґрес Американських Українців у Вашинґтоні, в травні 1940 року, де було малощо не тисяч делеґатів з усіх сторін Америки, та на якому виступали сенатори і конґресмени, що то як от сенатор Ґофі з Пенсилвенії, заявлялись виразно за „незалежну державу українського народу в Европі", та де конґресмен Боленд, демократичний „бич" в палаті репрезентантів, підкреслив, що як тільки міжнародна ситуація „прочиститься", то „адміністрація возьме під повну розвагу право українського народу на самовизначення".[13]) Знов промова сенатора Дейвиса входить до рекорду конґресу З. Д. А.

---

[11]) Пропамятна Книга У. Н. С., 1936, ст. 345; Календар У. Р. С., 1936, ст. 112—117.

[12]) Свобода, 34, 1917.

[13]) The Evening Star, Washington, D. C., May 24, 1940.

З малих летючок і брошурок, видаваних для оборони права українського народу на вільне і незалежне життя, доходимо до оборони українського імені поважними видавництвами анґлійською мовою про історію України чи її культуру.

З дрібних початкових пожертв на народні потреби, що не виносили річно навіть кілька сот долярів, ми почали доходити до річних збірок, що вже тому 25 років доходили до стотисячних, як це було, наприклад, з Позичкою Національної Оборони і Негайної Допомоги. Ми теж зуміли поставити тут своїми жертвами Український Павільон на Світовій Виставі в Шікаґо, чи закупити Дім Українських Інвалідів у Львові.

З одної парохіяльної школи розвинулись уже многі українські цілоденні школи, як і повстали такі інституції як Каледж для хлопців в Стемфорді, а для дівчат на Факс Чейз, де вже й учителями є ті, що тут родились і виховались.

Знов з малого концерту в честь Вашинґтона і Шевченка, тому 50 років, розвинулись величаві свята-концерти з українськими піснями і українською музикою по найбільших музичних галях найбільших американських міст.

З пошани, відданої прилюдно Юрієви Вашинґтонови в 1894 році невеликою українською майнерською громадою, в Шамокін, доходило до цього, що вже в 1932 році, коли цілий край святкував 200-ліття уродин Вашинґтона, влаштували ми з цеї нагоди Вашинґтонські Фестивали в найбільших містах краю, виступаючи всюди з українською піснею, під дириґентурою Олександра Кошиця, та з українськими народніми танками, під проводом Василя Авраменка. На того роду українськім святі, влаштованім в столиці краю, були присутніми амбасадори і посли різних держав, як Франції, Анґлії, Бельґії та інших, а вашинґтонська найбільша ґазета в рецензії про свято-концерт п. н. „Пошана України віддана Вашинґтонови", написала, між іншим, таке:

„Український Хор, під проводом Олександра Кошиця, дав доказ, що є музичним ансамблем великої вокальної краси. Спів Хору, який щодо якости звучав як орхестра, був чаруючим... Тон ансамблю був рідкої милозвучности... А танечні спосібности балєту дорівнували чудовим голосам хору".[14])

Знов з нагоди подібного свята в найбільшій концертовій салі Ню Йорку написала нюйорська ґазета п. н. „Українська пошана 200-ліття Юрія Вашинґтона", між іншим таке:

„Діти України, землі козаків і народу, що ставить свободу вище всього, прийшли виратувати Юрія Вашинґтона. Простота, здоровий народній вияв та природній запал, що характеризували їхній вчерашній

---

[14]) Tribute of Ukraine is paid Washington.—"The Ukrainian Chorus under the direction of Alexander Koshetz, proved a musical aggregation of great vocal beauty. The orchestra-like quality of the singing was charming...The assemble tone was of rare loveliness...The terpsichorean abilities of the ballet equaled the wonderful voices of the chorus."—The Washington Post, May 2, 1932.

виступ в Карнегі Гол, причинились багато до цього, щоб привернути до 200-літніх торжеств ту повагу, яку вони втратили через безвиразні промови та підприємства политишенів та професійних патріотів... В 30 містах українські фестивалі, з піснею і танком, облекшають трійливі наслідки того, що інші роблять в честь Вашинґтона".[15])

Признання це неабияке. Тим більше, що критик гостро вдарив „старих американців", за те, що не вміють належито оцінити ось таких культурно-патріотичних зусиль найновіших імігрантів...

Маємо теж людей, що вибились у різнородних бизнесах, а в деяких стали передовими в їх модернізації. Знов між промисловцями маємо таких, що стали продуцентами на великі розміри, користаючи з власного винаходу. Їх требаб завчасу описати, щоб не сталось так, як з д-ром Савином А. Сохоцьким, що знайшов спеціяльний спосіб використовування раду для промислових цілей, а ми мало про це знаємо, хоч працював довгі роки в Ню Джерзі, і помер недавно, в 1928 році, через експерименти з радом.[16])

І так є з іншими ділянками, включно з наукою і мистецтвом. При чому, як зазначено, треба брати під увагу тільки те, що було осягнене таланами, трудом і жертвою тих, що були складовою частиною американсько-української спільноти.

Перемінений на американця український імігрант та його діти.

Тому 50 років ми були тільки імігрантами. І то такими, що тільки весь час мріяли про те, щоб звідси якнайскорше виїхати і вернути до рідного краю. Та нині так є, що вже більшу частину нашого громадянства становлять ті, що старого краю ніколи не бачили, що тут родились і виховались. Для них американська земля є — рідною землею.

Меншу частину нашої спільноти творять батьки і матері ось тих дітей. Вони остають і остануть при дітях, себто тут, де їхні діти. Крім цього вони теж змінились. І вони теж стали американцями, як стали ними і всі інші національні ґрупи, бо всі вони підпали під той самий процес, який називаємо звичайно „американізацією".

Правда, цей процес це дуже складна проблема. Хочби тому, що вона обіймає не тільки тих, що прибули до Америки з старого краю, але у великій мірі їхніх дітей, а навіть внуків, бож навіть і тих останніх не беруть всюди ще й тепер за „повних американців". Навіть і їх, як дехто

---

[15]) Ukrainian Tribute to George Washington Bicentennial. —"The children of the Ukraine, land of the Cossack and of people who prize freedom above all else, have come to the rescue of George Washington. In simplicity, in wholsome folk expression and in natural ardency their performances in Carnegie Hall yesterday did much to restore to the bicentennial celebration the dignity which it has lost trough the mawkish words and enterprises of politicians and professional patriots... In thirty cities their festivals of song and dance are mitigating the baneful effects of other doings in honor of Washington..."—Henry Becket in New York Evening Post, May 9, 1932.

[16]) Календар У. Р. С., 1941, ст. 115—116.

підносить, беруть тільки за „американців-асистентів, що то можуть доносити до стола страву і лижки, але варити повинен американець старого походження".[17]) Себто за таких, що є для служби, що мають достарчати „рук і мускулів", а не розуму.

Але треба признати, що й в тому напрямі заходять поважні зміни, тепер навіть прискорені воєнними обставинами та ліберальним підходом впливових урядових осіб.

Та якби воно не складалось, якщо хочемо це якслід розуміти, то треба брати під увагу, що Америка розвивалась властиво після такої системи, що кожний іміґрант зачинав з самого споду. А це означає, що виконував звичайно найтяжчу і найчорнішу роботу, заки зачав серед цеї роботи і постійних невдач вибиватись вгору. Саму Америку навіть оцінюють по тому, що вона дає тому хлопцеви, що чистить чоботи, чи тому, що керує як машиніст собвеєм, чи іншій того роду „звичайній людині".[18]) Всі вони — в одній клясі!

Українці належать до іміґрації останньої доби, тому і приходиться їм найдовше виконувати чорну роботу. Але чи вони до такої роботи не звикли були в краю? Чи не за роботою вони прибули до Америки? Правда, для декого Новий Світ виглядав як „золота майна", для другого як „джунґлі" з хижими звірюками, для третього як „великий цирк", а для українського іміґранта це був — варстат праці. Це була — свобода. Інша фільософія його не чіпалась. Він шукав праці, ту працю знайшов, і вона його абсорбувала вцілости. Тим він, до певної міри, подобав теж і на тих „типічних американців", для яких, як пише Герберт Спенсер, „праця є пристрастю", та яким „через працю волос сивіє десять років скорше ніж в Анґлії".[19]) Ось так саме працював український іміґрант.

Тому 50 років ми були нічим іншим, а тільки українськими селянами, що нанялись в Америці на роботу.

Нині є вже ми американськими робітниками, у великому числі юнійними, фармерами, професіоністами, промисловцями і т. п. А якщо брати за правду те, що американські вчені стверджують, що „типічні американці нинішніх часів, як і минулих, вийшли з простого народу в Европі", то ми, що майже всі по предківському походженню є селянськими дітьми, повинніб теж і під тим оглядом зараховувати себе до „типічних американців".[20])

Та якими „типічними американцями" ми себе не вважалиб, то самі знаємо добре, що коли мова про наш „американізм" то так є, що часто

---

17) My America, by Louis Adamic, New York, 1938, p. 226.

18) The American, by James Truslow Adams, pp. 126—127.

19) Також.

20) The United States and its place in World affairs, Boston, 1943.—"American Way of Life by Prof. Hacker, p. 130; "The typical American in our day as in the past has come from the humble people of Europe."

„акцент" і „чужинецьке" прізвище заважують не тільки в тих, що родились в старому краю, але навіть в їхніх дітей, що тут родились і виховались. Ось те „заважування" іде нераз аж так далеко, що через нього багато з наших дітей вважають себе, як дехто пише, не за „американців", а за „тіни американців".[21]) І з цієї причини покидають свої родимі доми, втікають від родичів і міняють свої родинні прізвища. щоб таким робом затерти сліди свого чужинецького національного походження, і стати „правдивим американцем". Але третя ґенерація, як кажуть дослідники цеї проблєми, вже її так гостро не відчуває як друга. Та так є, що головною опорою цілого нашого громадського і орґанізаційного життя є тепер ще останки старої іміґрації й друга тут роджена ґенерація. Ось і тому справа другої ґенерації така важна, якщо хочемо заховати наш доробок і скріпити наші сили.

Старе покоління зачинало з нічого, маючи руки до праці, заняті всеціло працею, а ум журбою про матеріяльне забезпечення себе і родини. Воно, як і давні американські покоління в подібних обставинах, не могло розвинути багато ділянок; не могло видати багато вчених, мистців, винахідників, фабрикантів, політиків, як це є з народами, що вже тут довго жиють. Та розвій в українській крові захованих, а досі невикористаних сил, припадає на другу нашу ґенерацію. І, очевидно, на дальші.

Стара наша ґенерація виховала нове покоління з величезним вкладом життя і майна. Читаючи спогади старих іміґрантів-робітників лячно стає, коли застановитись над тим, як нужденно ті люди жили та яка то маса нашого народу вигинула в отих фабриках, майнах, чи при різних будовах. Бо-ж найменше половина гинула в молодому віці від сухіт чи інших хвороб, що їх набувались наші люди при найтяжчій і найбільш небезпечній та негиґієнічній праці, до якої її наймали. Замолоду йшла ось так у могилу величезна частина прибуваючих сюди наших людей, промощуючи своїм трудом і життям кращий шлях своїм дітям і всім нам, що вдержувались при житю довше і користали з їх праці й жертв. І то теж і в громадському життю. А коли говорити про вклад цього покоління в розвій і могучість Америки, то про те, що вони дали Америці, читаємо в „Історії вільного народу" таке:

„В першу найважнішу чергу — себе самих; свою силу, свою працю, свою віру. Вони багато завдячують свому прибраному краєви, але й край завдячує багато й їм... вони пробивали шляхи через прерії, клали шини під трансконтинентальне залізниче полученння, добували залізну руду з копалень, вугілля, мідь, вони зрубували дерево в пралісах північного заходу. Їхнім вкладом була не лишень праця невишколеного робітника, бо вони теж надали американському життю багатства і кольориту, а на деяких ділянках додали багацько до культурної спад-

21) Louis Adamic: Grandsons.

щини. В музиці й штуці вони доставили велику частину творчого імпульсу..."[22])

А про український вклад у ту культурну спадщину пише Ален Г. Ітон, коли застановляється, чим причинились іміґранти до прикраси американського життя, між іншим, ось так:

„В наших розслідах того, що іміґранти дали американському життю, часто найінтересніше й найбільш барвисте можна знайти між тими, що прибули до Америки пізно. Для мене одною з найбільш живописних ґруп, так сказатиб недавньої іміґрації, є та, що прибула з України. Їхні забави є повні живої акції і краси, а не менше принадним є і те, що в них бере участь ціла родина, від найменших до дідунів і бабунь. Та хоч як ті сцени нас захоплюють, і якби чоловік не радів думкою, що та сила і краса влється в нашу культуру, то як це моглоб статись, я зрозумів щойно тому кілька днів; вечером на концерті я побачив дітей і внуків іміґрантів, що родились в Америці, які танцювали старокраєві народні танки..."[23])

Ось таке написав американець, приглядаючись українським народнім танкам і слухаючи української народної пісні.

Очевидно, що якби ми так держались „територіяльного принципу", як це буває з іншими народами, то як ті, що походимо з українських земель ми теж малиб право (придержуватись цеї методи!) зарахувати поважне число визначних американських мистців, фільмових зірок, промисловців,, чи науковців до „українського вкладу". Себто тих, що родились і виростали в Україні. Таж навіть славний польський музик Гнат Падеревскі родився під українським небом і виріс слухаючи української пісні, бож є родом з Поділля! Знов тих, що фіґурують тут як „росіяни", а родились в Україні, то й не нарахувати! При цьому ще треба одмітити, що окрему рубрику становлять усі ті „малороси", що сидять по різних научних установах чи університетах і добиваються навіть слави.

---

22) "What did the immigrants contribute? Most of all, themselves—their strength, their work, their faith. They owed much to their adopted country, but the country owed much to them...they broke the praire rod; they laid the tracks of the transcontinentals; they dug the iron ore, coal, copper; they felled the lumber of the Northwest forests. But their contribution was not only of unskilled labor. They gave richness and color to American life and in some fields added greatly to her cultural heritage. In music and arts they supplied a large part of the creative impulse..."— The Story of a free people, by Allan Nevins and Henry Steele Commager, Boston, 1942, p. 327.

23) "In our search for immigrant gifts, sometimes the most interesting and colorful are found among the late arrivals. To me, one of the most picturesque of our rather recent immigrant groups is from Ukraine. Their entertainments are full of vivid action and beauty, and not the least charming thing about them is the way in which all the family take part, from the smallest children to the grandparents. But fascinating as are these scenes and as impressed as one may be with the thougt that their power and beauty will ultimately find their way into the stream of our culture, just how it might come about I did not realize until o few days ago. At an evening festiwal I saw American-born children and grandchildren of immigrants doing the old folk dances..." Immigrant Gifts to American Life, by Allen, E. Eaton, New York, 1932, p. 22.

Ось тих усіх не звязуємо з українським життям в Америці. А наш вклад в американську землю є той, що виходить від сірої маси і тих одиниць, що вибиваються, але заразом почуваються до звязку з українською спільнотою та її ідеями, або принаймні щось українського по собі залишають, як наприклад вирізьбелні Олександром Архипенком постатті Тараса Шевченка, Івана Франка, Володимира Великого.

Той самий критерій відноситься теж і до здобутків другої ґенерації, що вже входить в це півстоліття, про яке тут мова. Але тут треба бути вже поблажливим. Цеж уже йде про молодь, що тут роджена. Та оскільки дійсно вартує зараховувати до нашого вкладу в американське життя отих різних спортових чемпіонів (навіть і світових між ними!), що є з української крови, чи тих фільмових зір, що вже виринають, то про це ще мабуть завчасно говорити. Зате є легка відповідь на те, хто з другої ґенерації піддержує українське життя, хто є справжнім членом української збірноти в Америці. Думаємо, що той чи та, що ходять до української церкви; належать до українських товариств, або хоч до українського хору, говорять, читають, або хоч розуміють по українськи; співають українські пісні, танцюють українські народні танки; беруть участь в американсько-українських культурних чи яких інших маніфестаціях; купують українську книжку, хочби тільки видану англійською мовою; чи щось студіюють чи пишуть про український нарід. Щось з того всього мусить бути в тих, що їх хочемо вважати за „своїх". А як нема нічого з цього, так ліпше замовчати, хочби ми мали до діла з таким, що є ученим, мистцем, чи найкращим кулачним борцем, фільмовою зорею, чемпіоном у пливанню, чи в чім іншім.

Яка наша будуччина?

На півстоліття нашого орґанізованого народного життя в Америці припадає ще така подія, що дає дуже багато до думання, коли хочеться тут вдержати українське життя. Є це обмеження іміґрації, а властиво цілковите її здержання, коли іде про українців. Про обмеження читаємо в науковій аналізі цеї проблєми таке: „Ось так, в 1930 році, закінчилась в американській історії епоха. Злучені Держави остали надалі "Melting Pot", як і остануть ним ще на цілі покоління, але „вже не залишається Обітованим Краєм для бідних і переслідуваних усіх країв".[24]) Для українського народу з Европи вступ до Злучених Держав уже був майже замкнений від минулої війни. Він майже не користав з імігрційних „квот", а як по цій війні не матиме своєї самостійної держави, то не матиме змоги висилати не то імігрантів, навіть якби квота дозволяла, але навіть і таких, що приїзджалиб сюди тільки в культурних чи бизнесових цілях. Але, як сказано, не зважаючи на імігрційні обмеження, цілковите злиття навіть того елєменту, що вже тут є, триватиме ще дуже довго. Супроти цього й українська національна ґрупа може

[24]) Як під [22]) ст. 334.

рахувати ще на довге життя. Тим більше, що американська демократія є за те, щоби були задержані між людьми різниці, а не затирані, як це буває в тоталітарних системах. Ніхто в Америці не вимагає таких неможливих річей, щоб людина позбувалась цього свого минулого, яке зробило людину тою, якою вона є, бож ніхто не є витвором виключно сучасности. Ті, що вимагають, щоб ми стали „виключно американцями", себто, щоб ми перестали покликуватись на етнічні ґрупи, з яких походимо, як пише американець Вилард Джансон, „вимагають чогось неможливого до здійснення", а теж пропонують щось таке, що позбавилоб американське життя деяких елєментів культури, що так збагачують наше життя. Ми не хочемо мати „орхестри з самих саксофонів і бубнів", але симфонічної орхестри з многих інструментів". Тому й не хочемо, щоб „130 міліонів людей грали на одному і тому самому інструменті".[25])

Та не зважаючи і на таке ліберальне наставлення, американсько-українська спільнота мусить брати під увагу те становище, в якому тепер находиться український нарід в Европі. А тим самим не рахувати на ніякий доплив свіжих сил і рахуватись тільки з тим, що має у теперішніх своїх рядах. Себто тільки з тими силами, якими вона тепер розпоряджає. І так братись з отсим інтелєктуальним, ідейним, матеріяльним і моральним матеріялом до розбудови дальшого нашого життя, бо це життя має в собі такі цінности, що їх вартує заховати і далі передавати. Та як не булоб в другої ґенерації привязання до своєї церкви і сентименту до української мови, культури та до визвольних змагань українського народу в Европі, то наше українство зниділоб тут уже в третім поколінню. Щоб таке не сталось, нове покоління може цьому зарадити. Воно приходить вже до слова і надає нашому життю свій вигляд там, де про це дбає. Воно може вложити в нові форми теж і старий зміст.

Сказав свого часу президент Рузвелт, коли взявся заводити нові зміни в нашому суспільному життю, що американський нарід має одну надзвичайно замітну прикмету: Є нею його ґеніяльна спосібність вміти пристосуватись до щораз змінюючихся життєвих обставин. Дай Боже, щоб кінчаючи ось те півстоліття орґанізованого українського народного життя в Америці, американський ґеній, про якого згадував през. Рузвелт, а якого частина повинна бути у всіх нас, а зокрема в крови нашо-

---

25) Willard Johnson in New York Times, January 26, 1944:

"It is expecting the impossible to ask people to eliminate from their personalities all of the past which has made them what they are. No person is the result of the present only.

"Anyone who asks that Americans become "Americans only," without reference to the culture groups from which we come, is, first, asking the impossible, and, second, suggesting a procedure which would strip from the lives of all of us those rich elements of culture which make American life so beautiful and strong. This is one of the glories of democracy, one of its real strenghts—namely, that the welcoming of contributions from all sources makes our common storehouse fuller than those of totalitarianism. Or, to change the figure, we have a symphony orchestra with many sections and many instruments rather than 130,000,000 people all playing the same instrument. Imagine an orchestra with nothing but saxophones or drums!"

го молодого покоління, допоміг нам в нашому тут життю пристосувати до нових форм і змінених обставин теж і ті благородні українські ідеали, якими тепер живемо. А віримо, що це вийде тільки на добро вільної Америки і тої поневоленої України, за яку забути не може нам дозволити вже сама звичайна людяність. Дехто з молоді думає, що старе покоління дечого потрібного не зробило, бо надто „політикувало" і через політику свої сили розбивало, замісць думати про такі важні для другого покоління справи, як от добру школу, шкільні підручники, анґлійсько-український добрий словар, більшу економічно-фінансову кооперацію і т. п. А найгірше, каже молодь, що з тої „політики" мало хісна, бо вся та акція мало помогла і тій Україні, задля якої „політикувалось". Значить, що властиво не так лихо в тому, що старе покоління політикувало, але що та політика була не добра... Закид цей має дещо слушности. Справедлива відповідь на це́ повиннаб одначе нагадати розмову Линколна з тою жінкою, що то прийшла до нього просити помилування за свого чоловіка, що його воєнний суд засудив на смерть за зраду. Линколн зачав вичисляти його провини, а жінка в плач.

Линколн змяк і каже, що навіть якби він хотів помилувати, то мусів би знати щось доброго про того чоловіка. Тому запитав: „А який жеж він чоловік? Працьовитий? Дбає, щоб одягти і виховати діти?"

На те жінка: „Ще як дбає, довгими роками не доїдав, не досипляв, а чорно працював і всього собі відмовляв, щоб тільки хату набути, дітей по людськи вбрати та якийсь цент відложити для них на освіту".

„Так щож є в нім злого?", питає Линколн, „таж його засудив суд за зраду!"

„Нічого", відповідає жінка, „він добрий і чесний чоловік, а ніякий зрадник! А свій край так любить, що за нього віддав би душу кожної хвилини, але ціла біда з ним, що має дуже дурну голову до політики, а дуже любить нею займатись".

„Та як іно тільки з ним лиха", каже Линколн, „то вже попробуємо йому вратувати життя".

Та старими вже нема чого нам дуже журитись. Зате тепер стоять так справи, що входячи в друге півстоліття, важніше є те, яку „політику" поведе молода ґенерація, куди спрямує ціле українське життя в Америці, та яких видасть лідерів. Наразі, беручи під увагу, що молоде покоління уже числом переважає, воно видало лідерів розмірно мало. Чому? На те можна знайти частинну відповідь у тому, як поясняє Овен Д. Янґ (Oven D. Young) ту обставину, що на 100 американських бизнесменів 99 ніколи не стають провідниками.

Янґ каже, що це тому, що вони неохотні заплатити ту ціну, якої вимагає відповідальність. А та ціна це: Важка, вичерпуюча людину безнастанна праця... Відвага рішати, не уступати низоті... Чеснота, що себе не дурить, а тільки бичує... Відчуття, що шлях, по якому ступає провідник, тернем стелений... Що тоді, як робітник, що працює від девятої години рано до пятої пополудні, іде на відпочинок, ти залиша-

єшся снувати ночю нові пляни і так з трудом поширюєш свої умові границі... Що кожне твоє нове зусилля, як кажуть психольоґи, витворює один новий рівчик в твоїм мізку, та що рівчики, що видвигають людину до висот не повстають зо зусиль між девятою і пятою годиною; їх випалює лямпа, що ще світить в саму північ.

Такі рівчики витворювались теж у мрійників старої ґенерації. Не обійдеться без них теж і в лідерів молодої ґенерації, якщо має вдержатись і розростись та Ідея, що зродилась на цій землі тому яких 50 років, коли то наше громадське життя зачало ступати орґанізовано на вищий, ідейніший та культурніший шлях.

Маємо віру, що ось такі молоді лідери, як їх розуміє Янґ, у нас знайдуться. А й чому не малиб знайтися? Прецінь наше молоде покоління це діти сірої української маси. Це ті, що походять з таких батьків, що віками жили на землі й з землі й становили ті селянські низи, з яких виходили найбільші духові сили, яких ґенієм відроджувався і вгору піднімався український нарід у такому часі, коли здавалось, що вже вибила остання година його національного життя.

І навіть нема в цьому, що так було, ніякого дива, коли брати під увагу те, що пише американський історичний дослідник і великий президент, Вудров Вилсон, для якого таке явище є наскрізь „природнім процесом".

Коли вчитуюся в історію народів, чи Америки, пише Вилсон, то вичитую з кожної сторінки, що народи відроджуються і відмолоджуються здолу, а не згори. І усе, що знаю, з історії, досвіду і обсервації, пише він далі, тільки потверджує моє переконання, що справжнє знання людського життя це сума досвідів звичайних людей, а нація є такою великою, як великою є її сіра маса.

Україна дала американській землі частину ось такої сірої маси, яка була її найбільшою цінністю. Ось та частина стала тепер теж і цінністю Америки. Теж і з неї виходитимуть що далі, щораз то нові сили, якими буде американська земля відроджуватись і відмолоджуватись, бо й це належить до „природнього процесу". Та, на нашу думку, і сил буде більше, і будуть вони куди видатніші, як буде захована якнайдовше в крови американців українського роду та туга вдача, що є питома українському народови.

А щоб таке було, треба, щоб українське життя в Америці не занепадало й не пропадало, а далі жило й розвивалось. Інакше, як нам видається, був би безпотрібно й легковажно розтрачений той великий моральний і духовий капітал, який набули українські сірі маси в Европі шляхом вікової боротьби не тільки за хліб і землю, але й за ідеали свободи. З тим капіталом вони приїхали до Америки. І не розстратили його, а збільшили і як такий передали своїм дітям. Історія другого півстоліття дасть відповідь, що з тим капіталом зробили їхні американські діти.

Микола Мурашко.

БУДУВАЛИ: РОЗУМОМ, СЕРЦЕМ І ДОСВІДОМ

ВИТАЄМО отсе Український Народній Союз, найстаршу і найбільшу українську народню установу в Америці, з його Золотим Ювилеєм. Тішимось, що він за 50 років так гарно розвинувся і зріс у таку поважну силу. Але чи не добре булоб подумати, як це сталось, що основателі й члени У. Н. Союзу, головно селянські сини, що приїхали з старого краю, що не звикли до орґанізаційного життя, ставши в Америці робітниками, взялися за таке чуже їм діло та довели його до так гарного успіху?

Багато можнаб про це писати, що й як впливало в Америці на душу, характер та розум наших людей, та які в них повставали через те зміни. Та тут хочу піднести головно те, що саме заважувало, що ті наші люди, що ніколи в краю в орґанізаціях не були й їх не творили, а тут взялися за це діло.

В першу чергу треба це завдячити американській свободі, себто тому, що люди могли тут братись свобідно за всяку орґанізаційну чи культурну працю, а не так, як в старому краю, де вже сама влада клала цьому колоди. Тут можна було вести свобідно між народом агітацію, закладати різні орґанізації.

А друге те, що перші наші піоніри кріпко вірили в свій нарід. Вірили в його розум і добре серце. Вірили, що його можна переконати належати і до такої запомогової орґанізації, про яку він ніколи в краю і не чув. Вони були певні, що й під тим оглядом „зробимо один дальший крок вперед", якщо тільки „кинене на народню рілю зерно, не зістане придушене терням незгоди, зависти і байдужности". Бо цього одного боялись наші піоніри, коли взивали тому 50 років до обєднання поодиноких дрібних братств в одну спільну запомогову орґанізацію! З усім іншим то вже давали собі раду перші головні й відділові урядники У. Н. Союзу, коли накликали наших робітників ставати в ряди рідної орґанізації й таким робом „вчитися, як у світі

жити, як дбати про гідність вільної людини, та як орґанізаційною працею поставити себе в ряди свідомих і культурних людей". А далі, як ставати людьми активними, жертвенними, карними та національно свідомими в такому розумінню, щоб уміти ставити загальне добро вище особистого. Вони добре знали, що тліє в душі нашого чоловіка. І „цю іскру любови до свого рідного і питомого, яка тліє у серцях нашого робучого люду", вони використовували для створення народньої сили, а в першій мірі для створення і закріплення такої орґанізації, що поліпшає їхню власну долю, що ратує їх на випадок нешасливого випадку.

Ось такою орґанізацією був — У. Н. Союз.

Головні й відділові урядники та все свідоме членство У. Н. Союзу скоро усвідомили собі ту правду, що „що придбаємо для У. Н. Союзу, то придбаємо не чужим, але самим собі". Ця правда заставляла їх щораз завзятіше працювати, бож то „своє" і „рідне". Вона заставляла їх ось ту працю щораз сильніше шанувати, щораз більше нею дорожити. І щораз завзятіше її обороняти перед наступами різних ворогів.

І не тільки те. Та сама правда заставляла їх думати, як свою рідну орґанізацію поліпшати, щоби вона була солідно ведена під фінансово-асекураційним оглядом. А тим самим заставляла вчитись і приглядатись таким американським асекураційним установам, що вводили щораз модерніші системи життєвого обезпечення.

Знаємо, що це все не приходило легко, що треба було великої праці головних і відділових урядників та свідомих членів, щоби перевести в У. Н. Союзі ті різні реформи, які наказували переводити практичний розум і чесність орґанізації супроти свого членстав. Але скільки то було через це боротьби, скільки незгоди, викликаної демаґоґами і несвідомістю, скільки втрат у членстві, заки розум взяв верх, а досвід доказав, що все те було роблене для — нашого власного добра, для добра членства, а з ним і для У. Н. Союзу.

Зачали ми в орґанізації від „вгадування", а скінчили по довгих роках досвіду і статутових перемін на наймодернішій асекураційній системі, опертій на науці, на статистичних обрахунках. Багато з тих, що бунтувались проти таких поступових змін і покидали орґанізацію, до неї згодом повернулись. А нині нема й одного, щоби не признав, що У. Н. Союз виконував таким робом велику роботу, промощуючи своїм гірким досвідом шлях до поступу, навчаючи наших людей не слухати тих, що лесливими словами обіцюють грушки на вербі. А як прийшла економічна кріза й велике безробіття, тоді всі пізнали, яким добродійством було те, що У. Н. Союз завчасу поробив такі реформи, що рахувались з ось такими крізами, як і з тим, щоб в часі таких кріз задержувати членство при орґанізації. Та господарська засада, якої У. Н. Союз придержувався при реформах, була

наша рідна: Добре робить ґазда, коли старе зерно новим присипує. І та засада вийшла усім нам на добро!

Про розвій У. Н. Союзу не можна сказати, що Союз „літав вільними крилами". Він зростав завжди серед великих труднощів. Тільки що упродовж півстоліття головні та відділові урядники та активні члени завжди вміли ті великі труднощі поборювати. А вміли їх поборювати тому, що постійно вчилися з минулого досвіду, як треба поступати, щоб їхня орґанізація зростала в членстві та майні. Знов Союз, стаючи щораз могутнішим, вмів і щораз вірніше служити своєму членству і через те щораз більше притягати до себе нових членів, що й є його найбільшим завданням.

Памятаймо, що У. Н. Союз є щойно в зарані свого життя. Його дотеперішні досягнення в порівнанню з майбутніми — незначні. Тому далі працюймо всі ще завзятіше, маючи перед очима ось те велике і світле майбутнє У. Н. Союзу.

Що більше, минулих пятьдесять років навчили нас, що ми спосібні перемагати і найбільші труднощі — власними силами і власним розумом.

Усю ту науку, як і наш великий досвід, передаємо отсе в спадку молодому поколінню. І хоч йому прийдеться перемагати ще й інші труднощі як ті, що ми їх мали, то з підготовкою, якої набирає в американських школах і в американському життю, та з додатком досвіду, перебраного від старшого покоління — зможе воно цілком певно підносити У. Н. Союз — і ціле наше життя — все вгору і вгору, якщо тільки матиме ту любов до „свого", що її мало старе покоління.

Хоч ти багатий і свобідний нині,
За океаном віднайшов свій рай,
Про тих, що ходять у підраній свитині
Не забувай! Не забувай!

Богдан Лепкий.

Дмитро Галичин.

ПЯТЬДЕСЯТЬЛІТТЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО СОЮЗУ

(1894—1944)

ПЕРЕЖИВАЄМО тяжкі й важливі часи. Нашу країну, а з нею майже цілу земську кулю обняла величезна пожежа світової війни. Ця пожежа поглотила вже життя міліонів людей, знищила безмежні, необчислимі культурні й матеріяльні скарби, та жде дальших, ще більших жертв життя, крови й майна. Тому зрозуміле, що вся наша увага, всі наші сили, вся праця і посвята звернені в першу чергу на те, щоби здобути якнайскорше перемогу. Так є з нами всіми. І так є з нашою орґанізацією — з Українським Народним Союзом.

Та навіть і в таких часах бувають такі події в житті народу, орґанізацій, чи одиниць, яких не можна поминути мовчанкою, а про які треба принаймні згадати та їх відповідно оцінити.

Такою подією в житті американських українців, що заслуговує на ось таку окрему згадку, оцінку й увагу навіть у теперішних важних воєнних часах, є 50-літне існування У. Н. Союзу. Бо це є Золотий Ювилей такої орґанізації, що являється піоніром зорґанізованого життя американських українців. Тому полиньмо бодай на хвилину думками до цього, для американських українців так памятного дня, коли то 22. лютого 1894 року, в невеличкому містечку Шамокін, в стейті Пенсилвенії, зібрались були представники десятьох братств та поклали основи під будову запомогової орґанізації, що носить тепер назву: Український Народний Союз. Оснували вони цей Союз на те, щоб помагати матеріяльно нашим іміґрантам на випадок омерти та різних нещасливих випадків, а також, щоби, як це сказано в конвенційній відозві з 1895 року, „понести світло правди й науки поміж рідних братів, котрих доля розкинула кольоніями по цілій Америці".

Було це 50 років тому. За час цього півстоліття багато дечого змінилось. Події великого значіння приходили й минались. Америка

перебула дві великі економічні крізи, виграла дві війни, а тепер знаходиться на передодні вигри третьої. І ось серед цих важних і змінюючихся подій, депресій і добробуту, війн і мира, ступав нерівним ходом і наш Український Народний Союз, переходячи також різні крізи, переживаючи сумні й радісні хвилини. Бо чужі й свої ставили йому різні перешкоди. Одні хотіли зробити його організацією з москвофільською душею, другі хотіли відібрати йому народній характер, а треті намагались доносами та наклепами таки зовсім його знищити. Але не зважаючи на ці всі перешкоди, У. Н. Союз, як бачимо, виходив з кожної крізи переможно. І то тому, бо його сила спиралась на високі моральні цінности, на ідеї, що виявлялись у вірній службі своїм членам, свому громадянству, Америці, та поневоленому українському народови. Зміцнений такими цінностями, він ішов непереможно вперед. З маленьких і скромних починів, які в першому році існування виказували тільки 505 членів і $220.35 маєтку, У. Н. Союз розрісся у велику й могутню орґанізацію зо сорок і два тисячами членів та з маєтком у сумі сім і пів міліона долярів. За час свойого існування виплатив він сотки тисяч долярів на різні народні цілі, а знов на посмертні та інші запомоги коло шість і пів міліона долярів, даючи в такий спосіб поміч та ратунок тисячам членів. Ось тому і назвали члени свою орґанізацію: Батьком-Союзом!

Ось цей Батько дочекався тепер 50-ліття свойого існування. Якжеж ми, члени його, чи взагалі ввесь наш патріотичний українсько-американський загал, повинні віднестить до цеї важної події, якою являється отсей Золотий Ювилей У. Н. Союзу?

Преміер Канади МекКензі Кінґ з нагоди 50-літнього ювилею українців у Канаді, який обходжено в 1941 році, сказав у свойому привітному листі, між іншим, таке: „Добре робимо, що віддаємо честь українським піонірам, які зайшли до західної Канади, щоб там поселитись на свободі. Згадуємо про їхню самопосвяту при твореннї нових осідків для себе в новім краю, а при тих спогадах підносимо й честь, що її їм віддаємо у памятний день..."

Так і ми добре робимо, як у 50-ліття існування У. Н. Союзу віддаємо нашому Батькови-Піонірови належну честь і пошану, коли віддамо йому честь за те, що він дав почин усьому нашому народньому житті; що помагав в орґанізуванні громад, церков, шкіл; що поміг нам задержати прадідну віру, українську мову, звичаї, обичаї; що перший почав між нами освітну працю, закладаючи шкільний фонд і просвітну комісію чи видаючи популярні книжки; що уможливив нам видавання і вдержання часопису „Свободи", яка помагала виробляти в нас свідомість нашого національного походження, та яка причинилась багато до підхования десяток тисяч свідомих громадян; що уже на перших зборах, на яких творено Союз, розвинув та підняв високо тут на американській землі український жовтоблакитний прапор, доптаний тоді москвофілами та іншими ворогами українського

народу; що він вповів в нас глибоку любов до цеї славної американської країни, яка стала для нас доброю та щедрою батьківщиною; що своїми щедрими грошевими дарами помагав розбудовувати наше життя тут в Америці, а також і на цих рідних наших землях, звідки ми вийшли; що виплекував у нас вагу й потребу матеріяльної й моральної помочі визвольним змаганням поневоленого українського народу; що голосив нам, як писала „Свобода" ще в 1894 році, що „український нарід несе важкий хрест, та падаючи під цим хрестом, крізь сльози говорить: Вірю і жду Воскресення. Вірю, що прийде визволення поневоленого українського народу. Вірю в те — як вірю в Бога".

Велика честь, глибока пошана, та щира вдяка належаться Союзови за його 50-літну піонірську працю. Та цю честь, пошану й вдяку викажемо найкраще тим, коли в цьому ювилейному році, як і пізніше, приєднуватимемо до Союзу щораз більше нових членів, які продовжувалиб його працю нові десятки, а то й сотки літ. Бо хоч Союз у рік свойого Золотого Ювилею може почванитись великим досягненнями та значними матеріяльними й моральними здобутками, то проте, як добрий батько, журиться тим, щоб ці його здобутки, цей його дотеперішній матеріяльний, моральний і національний капітал, здобутий 50-літньою тяжкою і мозольною працею, не змарнувався. А маючи це на увазі, він звертається у своє 50-ліття до молодого тут родженого покоління, до американсько-українських батьків, з проханням:

Ідіть у громадській праці слідами своїх батьків-піонірів, які відзначились великою витривалістю, дбайливістю та посвятою. Шануйте традицію-минуле, бо з минулого ми набираємо живої творчої сили до нових діл, до нової праці. А саме минула піонірська праця У. Н. Союзу є такою, що може дати молоді цю моральну силу, що може бути для неї цією духовою поживою, якої потрібно для вдержання нашого будучого життя. Тому ставайте в ряди цеї організації й обзнайомиться з ділами своїх ботьків-піонірів. А пізнавши їх, поможете не тільки задержати й утримати дотеперішній Союзовий дорібок, але й розбудуєте його до ще більших вершин. Бо будете горді, що розбудовуючи У. Н. Союз піднімаєте ще вище вгору величавий памятник усім нашим піонірам і багатьом іншим працівникам, що вложили в американсько-українське народне життя свою довгу, мозольну й безкорисну працю.

У 50-ліття існування У. Н. Союзу, хай наша перша думка буде з цими першими піонірами і членами-основоположниками, про яких, з нагоди 20-літнього ювилею нашої організації, було написано:

„Маленьке було число членів в У. Н. Союзі, в перших його початках, але то були члени сильні — сильні своєю безмежною вірою у живічусть нашої народньої ідеї, сильні непохитною надією у воскресення нашої занепавшої вітчини, сильні щирою любовю до свого поневоленого та нетямучого брата".

КЛАРЕНС А. МАНІНҐ
Професор Колюмбійського Університету в Ню Йорку.

НОВЕ ПІВСТОЛІТТЯ—НОВІ ЗАВДАННЯ

В чому значіння таких організацій як У. Н. Союз?

ВІД ДОВГИХ ЛІТ приглядаюся життю та діяльности різних словянських ґруп в Америці, бо й часто маю з ними до діла у Департаменті східно-европейських мов в Колюмбійськім Університеті. Знання різних словянських мов влегчує мені можливість пізнавати життя різних словянських ґруп в Америці — пзершого джерела. Себто в першу чергу з словянської преси. Але знаю теж різні словянські організації та їхніх провідників з безпосереднього контакту з ними, чи з того, що сліджу за тим, що вони тут осягнули на культурному полі. Українська ґрупа в Америці належить до тих, які знаю досить добре, а зокрема я добре обзнакомлений з діяльністю Українського Народного Союзу.

Зазначу, що того роду братські та запомогові орґанізації, до яких належить У. Н. Союз, відіграли в Америці в житю поодиноких національних ґруп велику ролю. Одні з тих орґанізацій скорше повстали, а другі пізніше. Одні з них дуже розвинулись, а другі підупадають. Одні з них мають великі маєтки, а другі бідніші. Але у всіх них є одно спільне: Всі вони вийшли тепер далеко поза свою початкову програму і розвинули діяльність у різних напрямках, стаючи таким робом дуже важним чинником в цілому американському культурному життю.

І ще одно, що важне, хочу підкреслити: Були вони важним чинником у минулому і я переконаний, що так буде і в будуччині; ось ті самі орґанізації й надалі стануть центрами культурного життя тих етнічних ґруп, серед яких вони повстали.

З сказаного вже легко витягнути заключення: Ось так буде і з українською національною ґрупою в Америці; ось так буде і з Українським Народним Союзом.

Хто хоче пізнати справжнє значіння таких орґанізацій як У. Н. Союз, той мусить цофнутись принаймні на 50 років взад. Саме тоді клали американські українці підвалини під У. Н. Союз. А це значить, що треба мати на увазі той людський матеріял, яким тоді орудували того роду братські орґанізації. Їхніми членами були селяни з европейських сіл, що були в подавляючій більшости неграмотні, хоч прибули сюди з певним світоглядом, що його набрали у свойому краю, у свойому селі. Правда, тут і там прибували й інтеліґентні люди, що знали анґлійську мову, або скоро її вивчили. Та тих людей, назагал, скоро пірвав вир американського життя. Вони скоро в тому життю цілком згубились і затратили всякий звязок з своїми національними ґрупами. Зате широкі маси жили своїм життям і почувались тут ніяково, так, якби були відокремлені якимсь муром від справжнього американського життя. З цього зродилось у них бажання збудувати якісь такі інституції, що відповідалиб їхньому духови, їхньому уподобанню.

Ось так зачали ті іміґранти будувати спершу свої церкви. Це була та їхня перша установа на американській землі, яка влегчувала звязок одних з одними, при помочі якої вони взаїмно собі помагали.

Зараз потім зродилось бажання мати свою ґазету, на своїй рідній мові, щоб можна було лекше довідатись, що діється в старому краю і тут в Америці.

А ще далі, як завважено, що американське законодавство дає можливість побудувати такі братсько-запомогові орґанізації, при помочі яких можна збудувати велику фінансову орґанізацію, а теж і обєднувати людей тої самої ґрупи по цілій Америці в одну цілість, то це було якраз те, за чим різні етнічні ґрупи шукали.

До першої світової війни ось такі орґанізації мали більш льокальний і гуртковий характер. Тільки десь-не-десь якась з тих орґанізацій додумалась уже до цього, що треба збудувати або підпомагати якусь культурну чи виховну установу, якої обовязком булоб дбати про науку мови цеї ґрупи, чи плекання кульнурної традиції того народу, з якого дана ґрупа походить. І так старі іміґранти, що не мали змоги ходити в старім краю до шкіл, а як ходили, то їх там не вчили рідною мовою, ні історії й культури їхнього народу, хотіли тепер довести до цього, щоб того всього могли вчитись в Америці принаймні їхні діти.

Та треба сказати, що які не булиб ідеальні мотиви, вислід тих бажань був дуже слабий, а майже в кожному випадку невдоволяючий. Часто наука була дуже бідна, коли рівнати її з американським стандардом. А як піднесено виховний і научний уровень, то часто наслідок цього був такий, що така виховна інституція зачинала тоді щораз далі віддалюватись від цього, в чому була заінтересована та етнічна ґрупа, яка її покликала до життя. Це означає, що вона перемінялась в меншій чи більшій мірі в типічну американську установу.

Та як вибухла перша світова війна, то можна було відразу завважити, що в діяльности різних етнічних ґруп заходять зміни. Їхні запомогові орґанізації почали відчувати в собі якесь післанництво, що вони є речниками того народу, з якого вийшли. Це їхнє становище набирало більшої ваги ще й тому, що подекуди їхні земляки в старім краю давали їм окремі уповноважнення бути ось такими речниками перед американським народом і урядом. У деяких випадках так було, що етнічні ґрупи в Америці були властиво одинокими справжніми речниками того народу, з якого вони вийшли, бо сам нарід не мав змоги висказувати свобідно свої бажання. А як прийшов 1918 рік з мировою конференцією в Версаю, то тоді вже многі з запомогових орґанізацій були свідомі того, яке то відповідальне тяжить на них завдання. І то не тільки щодо теперішности, але й в будучности.

По першій війні зачали заходити в життю тих орґанізацій теж й інші зміни. Зачали приходити до слова на більші розміри тут роджені діти, що були виховані в школах в анґлійській мові, яка стала їхньою мовою. Ось так зродилась нова проблєма, якої ще й досі вповні не розвязано. Але хіба кожний розуміє, що чим далі, то анґлійська мова буде заважувати щораз більше, та що орґанізації різних етнічних ґруп будуть мусіти до цього пристосовуватись. Буде отже появлятись тепер щораз більше видань англійською мовою, а теж буде вона на мітінґах та в протоколах. Знов молодь буде набирати такого вигляду, який переважає у великій масі американських людей. На чоло будуть вибиватись люди, що покінчили американські каледжі та університети та заслужились в американському життю. Та друга світова війна, якої ми отсе є свідками, ось той процес ще більше приспішить. Тільки, що все це не означає, що треба зривати з давними завданнями таких орґанізацій, як от Український Народний Союз.

Навпаки, ось ті культурні завдання ще треба буде побільшати і поширяти. Мусимо глядіти на те, що діється в Европі, здоровими і отвертими очима. Там іде знищення цілих країв і народів. Там загибають памятники старинної культури. І може дійти навіть до того, що такі запомогові орґанізації, про які тут мова, будуть у деяких випадках одинокими, що зможуть зберегти не одну велику цінність, що її вже знищено в Европі, чи що ще може бути знищена, а належить тому народови, з якого та ґрупа походить. І ніхто не знає, як довго ще триватимуть хаос і руїна. Може й таке бути, що ті орґанізації можуть навіть залишитись одинокими, що ще матимуть змогу обороняти той нарід, з якого вони вийшли, а який попав знов у неволю.

Думаю, що те, що я порушив, вказує ясно, що такі орґанізації як Український Народний Союз повинні рахуватись з тим ,що їм у будуччині припаде більша і важніша роля, як припадала їм у минулому. Ось і тому вони повинні глибоко входити в американське культурне життя та попирати фінансово звязки з тими різними культурни-

ми американськими установами, що є близькі ціллям тих орґанізацій. Якщо вони хочуть те останнє осягнути, то мусять мати на увазі, що це належить до американської традиції, щоб університети та каледжі діставали від різних інституцій фінансову допомогу. Таку допомогу мусять вони діставати теж і від запомогових орґанізацій різних етнічних ґруп, щоб могти відплатитись тим ґрупам, наприклад, влаштовуванням відповідних курсів чужих мов і літератур і т. п. Треба такої допомоги теж на закупно відповідної літератури, чи на закупно для американських музеїв різних історичних та культурних памяток, що звязані з минулим тих народів, з яких ті різні ґрупи походять.

Правда, на тому полі вже дещо зроблено. Але все ще дуже мало. Тільки подумаймо, яка то велика втрата для тих різних ґруп, а то й для культури взагалі, що не подбано якслід про те, що до цеї війни ми мали тут багато книжок з літературної модерної творчости різних европейських народів. Тепер европейські бібліотеки та книгарні понищені й малощо остало. Так тепер є, що сам вашинґтонський уряд звертається тепер до різних установ за мапами і фотоґрафіями з різних европейських країв, яких потребує для воєнних цілей, а їх нераз годі дістати. Хочу ще додати, що як війна скінчиться, то понищені европейські бібліотеки зачнуть звертатись до Америки і просити різних матеріялів і книжок. А тоді знов стане перед очима різних етнічних ґруп не одно культурне діло, що вони його занедбали.

Багато можнаб про це говорити. Одно ясне, що є тут необмежене поле до нової ініціятиви. Як закладали такі орґанізації як У. Н. Союз, то думали в першу чергу задоволити примітивні потреби тої маси, що була, назагал не з її вини, неосвідомленою й неосвіченою, та яка почувала себе в цьому краю самітною і опущеною і потребувала взаїмної опіки. Але тепер маємо вже до діла з цілком іншим людським матеріялом і з цілком іншими вимогами. В проводі ось тих орґанізацій є вже люди, що визнаються на американському способі думання, що добре знають американське життя. А тим самим тепер уже лекше вести заходами тих орґанізацій далеко ширшу культурну працю, як це могло бути в минулому.

Належить до тих, що поширювали свої завдання.

Я мав нераз нагоду бути в доволі тіснім звязку з культурною діяльністю Українського Народного Союзу. Тому, коли ця орґанізація святкує тепер 50-літню річницю свого істнування, то можу щиро сказати на підставі обсерваций діяльности подібних до нього орґанізацій, що У. Н. Союз належить до тих, що вже давно передбачували усі ті культурні можливости, які повинні входити в обсяг діяльности братських орґанізацій, чи тих ґруп, до яких вони належать. Його провідники теж уже давно добачили потребу входити в тісні звязки

з американськими культурними установами. А що так є, наведу дещо з цього, що мені відоме з особистої співпраці з цею орґанізацією.

Отже згадаю за курси української мови, які були ведені Департаментом Східно-Европейських мов Колюмбійського Університету, а з ініціятими У. Н. Союзу. Вів ті курси Покійний Осип Стеткевич, а учасники курсу діставали за це „університетський кредит", цілком так само, як є з іншими предметами науки. Ці курси перестали існувати в 1938 році, але через певні зміни, що зайшли в самому університеті.

В тих самих роках, як відбувались згадані курси, розвинуло діяльність теж і Українське Університетське Товариство, яке влаштувало кілька літературних вечерків на університеті та видало дві брошури: Короткий очерк української літератури, написаний д-рам Артуром П. Колманом, та про Івана Франка, яку то працю виготовив проф. Кларенс А. Манінґ.

Зимою 1941 року влаштовано в Колюмбійськім Університеті за ініцятивою і фінансовим попертям У. Н. Союзу серію викладів на українські теми, кожного тижня у пятниці, що треба вважати вдатною імпрезою. Тема докладів і прізвища прелеґентів є такі: 1. Київський та козацький період в історії України, професор Юрій Вернадський з Єйлського Університету .2. Новітня історія України, ред. Степан Шумейко. 3. Огляд української культури, проф. Микола Чубатий. 4. Огляд української музики, проф. Олександер Кошиць, 5. Начерк української літератури, д-р Артур П. Колман з Колюмбійського Університету. 6. Тарас Шевченко — співець України, д-р Лука Мишуга. 7. Іван Франко, проф. Кларенс О. Манінґ з Колюмбійського Університету. 8. З моїх вражінь про Україну і українців, Г. Гесел Тилман, британський журналіст і письменник. Крім того був ще один вечір, призначений на промови, співи, музику і народні танці.

Вважаю дуже доброю культурною імпрезою і такий вечір, який був влаштований заходами У. Н. Союзу і його членів в Шікаґо (Нортвестерн Юніверзіті) дня 3. грудня 1943 р., де проф. Манінґ мав доклад про українську літературу, а крім того була ще й концертова програма та виставка народнього українського мистецтва.

Думаю, що ось таким культурним шляхом У. Н. Союз виконує велику культурну місію в Америці, якою допомагає теж і доброму українському імені. До такої доброї роботи, що приносить американським українцям славу, зараховую ось ті три українські памятники, що їх вирізбив Олександер Архипенко, а які є в Культурнім Городі в Клівленді. Це памятники Тараса Шевченка, Івана Франка та Володимира Великого. На отворенню Українського Городу, 2. червня 1940 року був я запрошеним гостем і виголосив там головну промову.. Призначування таких памятників, як от бюст Т. Шевченка (роботи Архипенка) для музею міста Дітройту, чи влаштовування таких вели-

чавих українських концертів, як от той, що його влаштовано в Ню Йорку, в Тавн Гол, в 1935 році в честь Шевченка, де говорив проф. Манінґ, а виступав великий хор під проводом славного проф. Ол. Кошиця — це велика культурна робота. Знов вшанування 200-ліття народин Юрія Вашинґтона американськими українцями концертами в Вашинґтоні, Ню Йорку, та в многих інших містах — це культурний вияв глибокого американського патріотизму.

Колиж до цього ще додати ось такі знамениті видання англійською мовою як Історія України, М. Грушевського, чи „Богдан — гетьман України" проф. Юрія Вернадського, що їх видано заходами і коштом У. Н. Союзу, то це вже щось більше як признання. Обидва твори це зразки справжнього історичного писання. Вони є українським здобутком загального значіння і достойною памяткою культурної місії У. Н. Союзу.

І не треба теж забувати за „Юкрейніен Віклі", що містить многі гарні переклади ред. С. Шумейка, як от повісти „Чорна Рада" Пантелеймона Куліша. Скажу, що „Юкрейніен Віклі" більше причинилось до поширювання українських творів англійською мовою ніж всі інші дотеперішні українські видавництва разом взявши.

Загадане мною вказує ясно, що У. Н. Союз веде плянову, позитивну, культурну роботу, звернену на те, щоб обзнакомити американський загал з українською культурою. Та ще залишається до роботи дуже багато. У. Н. Союз скінчив отсе перше півстоліття своєї діяльности, в якому йому доводилось класти підвалини під дальшу і властиву роботу. У тому часі треба було навчитись пристосовуватись звільна до американських обставин. Але та фаза вже закінчилась. Тепер є вже можливости до більшого розмаху. А приятелі У. Н. Союзу і українського народу, що слідкують за їхньою діяльністю в Америці, не мають найменшого сумніву, що нове півстоліття У. Н. Союзу вславиться новими, куди більшими культурними осягами американських українців.

Дмитро Галичин.

ГОЛОВНІ ПЕРІОДИ В РОЗВОЮ У. Н. СОЮЗУ

1894—1914

ІДЕЯ запомогового руху починає поширятись в Америці в другій половині 19-го століття. Бо хоч перша спроба творення запомогових орґанізацій сягає другої половини 18-го століття, то властивий запомоговий рух почався таки доперва в 1868 році оснуванням запомогової орґанізації під назвою „Ейншент Ордер оф Юнайтед Воркмен".

Та найбільше запомогових орґанізацій повстало в роках від 1890 до 1900. У цьому періоді, 22. лютого 1894 року, повстав теж і Український Народний Союз.

Перші запомогові орґанізації були творені на дуже примітивних основах. Вони зовсім не послугувались дослідами науки про життєве обезпечення. Вони не звертали також уваги на будучі вимоги життєвого обезпечення, а кермувались тільки потребами теперішности. Жили з дня на день, а їх обчислення обезпеченевих вимог не сягали дальше як на один місяць наперед. Бо майже всі вони опирали обрахунки членських місячних вкладок на тому, яку суму треба було виплатити в даному місяці титулом посмертних запомог.

Очевидно, що й У. Н. Союз не був винятком щодо цього примітивного способу ведення обезпеченевого бизнесу. Тому цей початковий перший період у розвою У. Н. Союзу був позначений блуканням у непевности, що принесе завтра. Був він позначений спробами шукання різних способів, як завести властиве обезпечення, а тим самим усталити висоти вкладок та висоти виплат посмертного. У самих початках усі члени платили по 50 центів місячно, а сума посмертного виносила $400. В 1896 році посмертне підвищено до $500, а опісля до $600. В 1900 році підвищено місячну вкладку до 70 центів, а суму посмертного до $1,000. В 1906 році запроваджено неограничений розмет, згідно з яким висота вкладок кожного члена була залежна від цеї загальної суми, яку треба було виплачувати

кожного місяця по померлих членах та яку розділювано на всіх членів в однаковій висоті. Така розметова система протривала до 1914 року.

1914—1933

В 1914 році переведено членів з розметової системи на систему плачення вкладок після віку вступу. Запровадження цеї системи означає в У. Н. Союзі другий період його розвою. Вага цього періоду лежить в тому, що ця нова система була першим кроком до запровадження властивого обезпечення. Вправді ця система не була ще вповні модерною, бо не відповідала ще всім вимогам модерного життєвого обезпечення щодо способу обчислювання висоти вкладок, щодо родів обезпечення, як і різних членських привилеїв, то проте вона уможливила У. Н. Союзови створити підставу до будови цеї обезпеченевої резерви, яка запевнювала вже тривалу його будучність. Цей другий період тривав до 1933 року. У тому році У. Н. Союз покінчив зовсім з рештками перестарілих, немодерних способів ведення обезпеченевого бизнесу, та запровадивши нову реформу, взявся за переписання членів зо старого до нового роду обезпечення. А цей новий рід передбачав уже такі привилеї на членських грамотах, як виплату готівки, уділення позички, безплатне продовження, виплачене обезпечення.

Згадані два періоди є докладно описані в Пропамятній Ювилейній Книзі, яку видано з нагоди 40-ліття У. Н. Союзу. Там ми знайдемо теж й історію 18. конвенцій У. Н. Союзу, які відбулись упродовж 40 років існування орґанізації, а на яких вирішувано різні орґанізаційні справи, зокрема ті, що відносились до родів обезпечення, вкладок, виплат посмертного та членських привилеїв. Тай знайдемо ще й такі ухвали, що відносились до загально-народніх справ, звязаних з розбудовою нашого громадського життя тут в Америці. Ця Ювилейна Книга вкаже нам не тільки на працю У. Н. Союзу на полі обезпечення, враз з зростом орґанізації в членстві та маєтку, але також її культурні та духові досягнення, як і те, чим жила наша іміґрація, до чого стреміла, куди прямувала. Тому тепер подам докладніший перегляд праці У. Н. Союзу тільки за останне 10-ліття, себто за третій період розвитку У. Н. Союзу, який почався зо запровадженням нової реформи в 1933 році.

1933—1944

Колись Союзові піоніри називали конвенції У. Н. Союзу — народніми соймами, а називали їх так тому, бо на них полагоджувано не тільки чисто орґанізаційні справи, але також і такі справи, які торкались всього нашого народнього життя в Америці, як і нашої помочі визвольним змаганням поневоленого українського народу.

Щоб отже дати вірний образ загальної праці У. Н. Союзу за останне 10-ліття, то й тепер треба заглянути до конвенційних ухвал, та до ухвал річних засідань головного уряду, бо як колись так і тепер вони ще найкраще відзеркалюють зміст, характер та діяльність нашої орґанізації.

Упродовж останнього десятьліття відбулось дві конвенції У. Н. Союзу; одна в 1937 році у Вашинґтоні, а друга в 1941 році в Гарисбурзі, Па.

Конвенція у Вашинґтоні була зряду 19-тою. Відбулась в днях від 10 до 15 травня. Делеґатів було 319, а головних урядників 18. Разом розпоряджали 558 голосами.

Конвенція ухвалила низку нових постанов статуту. З ухвалених добродійств для членів замітні отсі: Знижено відсотки від позичок на членських грамотах з 6 на 4; поширено запис посмертного на рідню дальших ступнів; збільшено число делеґатів від більших відділів. признаючи відділам, що мають 250 членів або більше по три делеґати; збільшено число членів головної контрольної комісії з трьох до пятьох членів; підвищено суму посмертної запомоги в клясі І. Молодечого Департаменту з $400 на $500; облекшено поновне приняття до Союзу членів, що перестали платити вкладки. Рішено та припоручено головному екзекутивному комітетови У. Н. Союзу перевести реорґанізацію видавництва „Свободи" в такий спосіб, щоби Союз заперестав видавання „Свободи", а натомісць зробив умову на видавання „Свободи" з окремо створеною Видавничою Спілкою.

Уповажнено екзекутивний комітет уділювати моргеджі на Союзові народні доми. У хвалено для членів запомог з фонду запомогового на суму $6,980. А також рішено призначити з народного фонду $3,275 на народні ціли в Америці, а $2,550 на народні ціли в старім краю. Крім цього ухвалено, щоб з адміністраційного фонду призначити по $5,000 річно на поширення спортової акції серед молодого тут родженого покоління, яке є членами У. Н. Союзу.

Конвенція висловила свою симпатію для змагань поневоленого українського народу в Европі до повного визволення спід усіх окупацій, запевняючи його, що члени У. Н. Союзу будуть і надалі обороняти право українського народу до вільного життя, як і будуть помагати йому матеріяльно й морально.

До головного уряду вибрано: М. Мурашка, головним предсідником; Г. Германа й Марію Малевич, заступниками головного предсідника; Д. Галичина, головним рекордовим секретарем; Р. Слободяна, головним фінансовим секретарем-касієром; Д. Капітулу, А. Т. Кібзея, О. Е. Малицького, С. Куропася і Р. Смука, головними контрольорами; Т. Шпікулу, І. Лисака, М. Давискибу, А. Шумейка, І. Гузара, С. Слободяна, О. Запоточного, І. Ваверчака, В. Дідика, Юлію Баволяк і Стефанію Паліводу, головними радними.

20-та конвенція У. Н. Союзу відбулась в Гарисбурзі в днях від 12 до 17 травня 1941 року. На конвенції було всіх делєґатів 395 з 686 головами й 20 головних урядників з 20 голосами. З ухвал конвенції особливо замітні такі:

Ухвалено вислати привітну телєґраму до президента Френклина Д. Рузвелта з висказом непохитної піддержки для його заграничної політики.

Переведено деякі зміни точок статуту та згідно з вимогами асекураційних стейтових властей рішено вставити в статут всі ці умови, які є подані на членських грамотах У. Н. Союзу. Збільшено представництво жіноцтва в головнім уряді в такий спосіб, що признано жінкам не менше як три місця в головнім уряді, з тим, що й більше жінок можуть бути вибрані до головного уряду. Поширено право приняття в члени У. Н. Союзу також і на особи, що не є з українського або якогось іншого словянського роду, а є споріднені через подружжя з особою українського або якогось іншого словянського роду. Рішено поправити інкорпораційний цертифікат У. Н. Союзу в такий спосіб, що додано до артикулів теперішнього цертифікату ще артикул про право Союзу видавати різного роду грамоти. Постановлено змінити назву титулів головного рекордового секретаря на головного секретаря, а назву головного фінансового секретаря-касієра на головного касієра. Збільшено число головних радних з 10 на 11. Рішено, що головним урядником не може бути ніяка така особа, яка пропаґує повалення уряду Злучених Держав силою або насиллям, або належить до такої орґанізації, що таке пропаґує. Змінено вимогу щодо висилки делєґатів з малих відділів у такий спосіб, що до висилки делєґата буде управнений такий відділ, що має щонайменше 35 членів. Збільшено членів виборчої комісії з 7 на 11. Рішено принимати жінок до Союзу у віці від 40 до 45 не тільки на $500, як це було досі, але також на $1,000. Постановлено запровадити дві нові дитячі кляси, а саме, клясу 4 (Твенті Пеймент Лайф), і клясу 5 (Твенті Їр Ендовмент). Теж рішено признати відповідні кредити для дітей з кляс I. II. III. при їх переході до старших. Рішено признати членам, що обезпечені в клясі Т., і осягнули 70-ий рік життя — дивіденду в сумі двомісячної вкладки, а членам, що осягнули 75-ий рік життя, дивіденду в сумі тримісячної вкладки.

Конвенція поручила головному урядови: піднести нагороду відділовим урядникам; поробити заходи щодо злуки запомогових орґанізацій; поробити заходи щодо купна реальности на захист для старців та діточі кемпи; вести надалі спортову акцію серед Союзової молоді в рямцях буджету, ухваленого на попередній конвенції.

Постановлено виасиґнувати $3,000 з народнього фонду на видання книжки анґлійською мовою — Богдан, Гетьман України — написаної проф. Ю. Вернадським з Єйлського університету, як теж на видання друком антольоґії української літератури, а також на виддан-

ня друком докладів, що були недавно виголошені заходом У. Н. Союзу на Колюмбійському Університеті на різні українські теми.

Крім цього ухвалено ще на українські культурні та просвітні установи в Америці $1,250.

Також уділено з народнього фонду $2,645 на поміч студіюючій Союзовій молоді.

Ухвалено уділити членам У. Н. Союзу з фонду запомогового запомог на суму $4,810.

Рішено призначити на видавання „Юкрейніен Віклі" суму $600, замісць теперішньої місячної квоти $475.

Конвенція візвала всьо членство стояти твердо в тім грізнім часі при своїм уряді та всеціло попирати його зусилля для оборони Америки. Заразом висказала рішучий протест проти негідних калюмній, киданих на У. Н. Союз і „Свободу" тими, що хотілиб звязувати цю орґанізацію зі всякими протидемократичними доктривнами.

Конвенція згадала за поневолений український нарід, бажаючи йому нових сил у його геройській боротьбі з окупантами, запевняючи його ще й тим разом, що ми звідси зробимо все, що є в наших силах, щоб вплинути на світові демократії, які ми попираємо, щоб вони визнали Україну як вільну, самостійну, демократичну державу.

До головного уряду вибрано: М. Мурашка, головним предсідником; Г. Германа й Марію Малевич, заступниками головного предсідника; Д. Галичина, головним секретарем; Р. Слободяна, головним касієром; Д. Капітулу, В. Галана, А. Т. Кібзея, Р. Смука й С. Куропася, головними контрольорами; П. Дуду, С. Слободяна, І. Романишина, Т. Шпікулу, В. Дідика, Ґеновефу Зепко, М. Давискибу, Е. Ляховича, А. Шумейка, Д. Шмаґалу, Юлію Баволяк, головними радними.

Крім конвенційних ухвал згадаю ще й про важніші ухвали з річних засідань головного уряду, та зі засідань головного екзекутивного комітету.

На зборах головного екзекутивного комітету з 4. листопаду 1935 ухвалено запровадити нову дитячу грамоту (16 їр Ендовмент), та вислати в цій справі відповідні резолюції до всіх відділів у цілі відголосування ними пропонованої постанови.

На річнім засіданні головного уряду, що відбулось у днях від 17 до 21 лютого 1936 року, ухвалено: уділювати окремі нагороди за приєднування нових членів; признати відповідну дивіденду не тільки цим членам, які відразу обезпечились в нових родах обезпечення, але також таким, що перейшли зо старого до нового роду обезпечення; висилати „Юкрейніен Віклі" безплатно не тільки Союзовій молоді, але також і такій молоді, що кінчить вищі студії, а ще не є в Союзі; видати орґанізаційний підручник в анґлійській мові про У. Н. Союз; виасиґнувати з народнього фонду $2,835 на різні українські культурні цілі в Америці, а $2,775 на різні народні цілі в старім краю.

На зборах головного екзекутивного комітету, з 23 квітня 1936 року, ухвалено уділити з народнього фонду $1,789.91 як підмогу цим членам, що потерпіли від повені.

На зборах головного екзекутивного комітету з 16 липня 1937 рішено виасигнувати $1,000 з народнього фонду на виконання різьбарем О. Архіпенком статуї Володимира Великого, та на поставлення її в культурнім городі в Клівленді як дарунок від У. Н. Союзу.

На річнім засіданні головного уряду, що відбулось в днях від 14 до 18 березня 1938 року, ухвалено: поробити старання в справі злуки організації Згоди Братств в Олифанті з У. Н. Союзом; виасигнувати з адміністраційного фонду суму від $1,000 до $3,000, в міру потреби, на поміч участи американських українців у Світовій Виставі в Ню Йорку; уділити з народнього фонду $1,200 на поміч студіюючій молоді, $800 на різні видання, $250 на памятник Володимира Великого, $325 на українські культурні інституції в Америці, а $1,350 на різні народні ціли в старім краю.

На зборах головного екзекутивного комітету з 24 грудня 1938, рішено призначити з народнього фонду $1,500 на народні ціли в Карпатській Україні.

На річнім засіданні головного уряду, що відбулось в днях від 13 до 16 березня 1939 року, в Шікаго, Ілл., (всі інші засідання відбувались в головній канцелярії У. Н. Союзу), ухвалено виасигнувати з народнього фонду: $2,065 для студіюючої молоді; $5,200 на видання Історії України англійською мовою, та на інші видавництва; $250 на памятник Володимира Великого; $1,600 на різні народні ціли в старім краю.

На річнім засіданні головного уряду, що відбулось в днях від 18 до 22 березня 1940 року, ухвалено призначити з народнього фонду: $500 на видавництва англійською мовою; $300 на українські культурні інституції в Америці; $2,530 для студіюючої молоді.

На зборах головного екзекутивного комітету з 15 червня 1940 року, рішено уділити з народного фонду $250 на Американський Червоний Хрест.

На зборах головного екзекутивного комітету з 7 грудня 1940 року, ухвалено уділити з народнього фонду $50 на Американський Червоний Хрест, а $250 для Колюмбійського університету на покриття коштів за виклади про українську культуру на цьому університеті.

На річнім засіданні головного уряду, що відбулось в днях від 23 до 27 лютого 1942 року, ухвалено призначити з народнього фонду: $500 на Американський Червоний Хрест; $100 на видавництва; $450 на українські народні установи в Америці; $1,505 студіюючій молоді.

Рішено підвищити нагороду секретарям з два й пів на три й пів відсотків від колєктованих вкладок, а предсідникам і касієрам з 25 на 50 центів від кожного нового члена, приєднаного до відділу впродовж року.

Постановлено не відновляти надалі контракту з Українською Пресовою Спілкою в справі видавання нею "Свободи", а натомість почати видавання „Свободи" У. Н. Союзом з днем 1. травня 1942 року.

На річнім засіданні головного уряду, що відбулось в днях від 15 до 19 березня 1943 року, переведено такі ухвали: Рішено вислати до Президента Злучених Держав і до Секретаря Стейту телеґрами, в яких піднесено працю членства У. Н. Союзу для воєнних зусиль Америки, а також висловлено прохання, щоб принципи Атлянтійського Чартету були застосовані й до поневоленого українського народу, так, щоб він самий міг рішати свобідно про свою долю.

Рішено видати з нагоди 50-ліття У. Н. Союзу, яке припадає на 22 лютого 1944 року, Альманах У. Н. Союзу, признаючи з адміністраційного фонду на це видання $4,000.

Ухвалено виасиґнувати з народнього фонду такі підмоги: $5,000 на видання анґлійською мовою ряду українських монографій, які представлялиб культурні, економічні та національні здобутки українського народу та його змагання до волі; $750 на українські народні установи в Америці і Канаді; $1,620 на поміч студіюючій молоді; $1,100 на Американський і Канадійський Червоний Хрест.

Орґанізаційні успіхи У. Н. Союзу за останне десятьліття

Коли порівнувати розвиток У. Н. Союзу в третім періоді, що почався 1933 року, з поступом за перші два періоди, які тривали 40 років, то треба ствердити, що хоча цей третій період триває наразі тільки 10 років, то проте У. Н. Союз осягнув за цей короткий час такі орґанізаційні успіхи, які в багатьох випадках перевищають здобутки перших 40 років його існування.

Ці успіхи є замітні під багатьома оглядами.

У першій мірі, У. Н. Союз в останніх 10 роках став вповні модерною, запомоговою орґанізацією. Перейшовши в перших двох періодах свойого розвою всі потрібні реформи, він станув тепер повною і твердою ногою на дорогу модерного обезпечення. Тому й його розвиток міг тепер іти далеко скоршим ходом, як це було тоді, коли він держався перестарілих, непевних обезпеченевих засад. Ось так У. Н. Союз зріс за останне 10-ліття у маєтку на більше як три й пів міліона долярів, коли передтим треба було 40 років часу, щоби призбирати суму три й пів міліона долярів. І то зріс Союз так значно в маєтку не зважаючи на те, що в цих 10 роках він мав такі виплати, яких передтим зовсім не було. А були ці виплати, очевидно, в користь членства.

Тому 10 років У. Н. Союз не платив своїм членам ані цента дивіденди, а тепер упродовж тільки одного року виплачує вище $65,000.

10 років тому Союз виплачував за приєднування нових членів та за колєктування вкладок, нагород на загальну суму $470.50, а тепер річна сума таких виплат виносить $52,153.24.

Вкінці треба ще згадати про одну дуже важну позицію у виплатах, яка в перших двох періодах була незначною, а в останніх 10 роках дійшла до поважної суми. Ходить тут про видатки, получені з виданням „Юкрейнієн Віклі", а дальше зо спортовою акцією для молодого тут родженого покоління, як і поміччю для студіюючої молоді. Коли мова про стипендії для студіюючої молоді, то такі стипендії Союз уділював уже віддавна, одначе уділювані суми були колись річно значно менші від цих, які уділювано річно впродовж останніх років. Та крім стипендій, в останніх 10 роках виринули ще інші вимоги зі сторони молоді, які треба було задоволити. Коли Союзові ряди почали заповнятись чим раз більше родженою тут молоддю, яка не знала добре або й зовсім української мови, тоді показалась потреба видавання для молоді часопису англійською мовою, який, в зрозумілій для неї мові, виясняв би різні питання, звязані з нашою орґанізацією, з нашим громадським життям, та зо змаганнями поневоленого українського народу до волі та своєї державности. Ось так тому 10 років почато видавати „Юкрейнієн Віклі", висилаючи його молоді зовсім безплатно. А крім „Юкрейнієн Віклі", Союз задоволив також ще й інші домагання молоді, а саме, давав поміч спортовій акції серед Союзової молоді. У такий спосіб, У. Н. Союз видав упродовж останніх 10 років на видавання „Юкрейнієн Віклі" та на спортову акцію суму $78,000. А це є такий видаток, якого орґанізація зовсім не мала в попередніх двох періодах свойого існування.

Останні 10 років записані корисно також і щодо зросту членства. Бо в цих роках ми збільшили Союз на 12,000 членів, а передтим треба було 40 років часу, щоби збудувати орґанізацію з 30,000 членів. На цей зріст зложились різні чинники, які були помічними в орґанізуванні нових членів. У першій мірі треба піднести, що роджена тут молодь виказала в цих останніх 10 роках далеко більше зацікавлення справами У. Н. Союзу, як вона його проявляла колинебудь передтим. Це зацікавлення було викликане, в першій мірі, відповідними статтями в „Юкрейнієн Віклі", а опісля також і спортовою акцією, яку поведено серед Союзової молоді.

До збільшення членства та до оживлення Союзового руху причинились також впроваджені Союзом нові роди обезпечення, а дальше уділювання дивіденд, яких передтим не було в Союзі.

Починаючи від 1938 року стали працювати для Союзу постійно кількох орґанізаторів, які таксамо причинились значно до зросту Союзу новими рядами членів.

Вкінці треба згадати про Канаду, де Союз повів в останніх роках ширшу орґанізаційну акцію, так, що від 1939 року до кінця 1942 року придбано там уже близько дві тисячі членів.

У. Н. Союз переходив за час свойого 50-літнього існування неодну бурю і неодну крізу. В його історії були гіркі й радісні хвилини. Переживав він нераз і такі часи, що здавалось, що він не потрапить побороти даної крізи. Вороги його існування нераз триюмфували. Та це все, як бачимо, минулось. У. Н. Союз виходив з кожної крізи не тільки переможно, але ще навіть і зміцненим. А це тому що У. Н. Союз опирав своє існування на правді, на високих моральних ідеях, на вірній службі своїм членам, американському та поневоленому українському народови. Останні 10 років, що належать до найсвітлішого періоду його розвою, дають нам запоруку, що Союзова ідея, яка зродилась тому 50 років, захопить в наступних десятках років ще більше нашого громадянства, обєднуючи його в рядах великого Українського Народного Союзу.

ЧОГО?

Ой чого ти мій народе
Так сумуєш?...
Чи у собі тої сили
Вже не чуєш?...
Тої сили житєвої,
Що в неволі
Піднімає людські душі
Гень в простори?...
Тої сили, того жару,
Тої віри,
Що веде в завзяті бої
До побіди...
Чи нема вже в тебе сміху
На наруги?
Чи нема мечів сталених
На потуги?

Чи нема пісень воскресних
В хвилях горя?
Щоб від гір плили гомоном
Аж до моря?
Ой бо сонце ясне сяє,
День світає,
Вітям бір шумить старезний,
Вихор грає...
А у тому шумі вітру
Спів лунає:
„День великий — воскресення
Йде над краєм!..."
Ой, народе, мій коханий,
Чом сумуєш?
Чи тієї пісні-грому
Ти не чуєш?...

„Свобода", 1. січня 1909.

Роман Слободян.

ЦЕ НЕ МЕРТВІ ЧИСЛА: ЦЕ ЖИВА СИЛА

УКРАЇНСЬКИЙ Народний Союз має передусім на цілі забезпечити фінансово родини своїх членів. Тому силу й живучість ось такої орґанізації розцінюється провірюючи її фінансові основи: передусім у фінансово кріпкій запомоговій орґанізації мають її члени певність фінансової забезпеки. Розсліджуючи фінансову силу запомогової орґанізації, розглядаємо: кілько членів має орґанізація, який її маєток, як ульковане її майно, як виконувала вона свої обовязки в минулому.

Для розгляду тих питань треба перейти довші стовпці чисел. Звичайно це нудна справа. Не даром же каже наш народ: нема нічого гіршого, як чужі гроші рахувати. Одначе, це не чужі гроші, а гроші власні, зглядно наших родин. Тож погляньмо на цифри коротко.

Кілько нас є і де?

Передусім, чим більше нас є, тим більше забезпечення має кожний з нас. Тому для всякої запомогової орґанізації перший приказ повинен бути як для відділу війська: Кілько нас є?

Нас є немало. З кінцем 1943. року мав Український Народний Союз 31,660 дорослих членів, а кромі цього 10,600 у молодечім департаменті. Разом 42,060 осіб, котрі своїми правильними оплатами за своє забезпечення рівночасно піддержували забезпечення один одного.

Цікаво теж при тому знати, чи цей стан членів іде вгору, чи вниз. Бож звісно, інакше будемо розцінювати орґанізацію в першім, а інакше в другім випадку. В У. Н. Союзі за останніх 10 літ число його дорослих членів зросло на 10,677 (або 50.88%), а дітей на 1,792 (або на 20.80%). Це показує, що У. Н. Союз це жизненна орґанізація з добрими виглядами на дальший зріст.

Подивімся, як розкинув У. Н. Союз свою роботу на всю Америку. При повстанню його в 1894. мав він відділи тільки в 10 громадах. В 1902. році мав їх уже в 52 громадах. Вчас 40-літнього ювилею були наші відділи в 218 громадах у Злучених Державах та в 1 громаді в Канаді (там тільки 10 членів). Вчас 50-літнього ювилею У. Н. Союз поширився на 268 громад: в Канаді він уже існує в 19 громадах, розкинених по 3 провінціях, при чому сама Союзова громада в Торонті має 656 членів. Орґанізація, що має таку широку базу, не боїться ніяких місцевих нещасть.

Аби дати кращий перегляд зросту У. Н. Союзу не тільки щодо числа членства, але й щодо його поширення по громадах, аби в той спосіб показати, де була найбільше оживлена орґанізаційна робота, я склав подану осьтут табельку, що представляє членство У. Н. Союзу за місцевостями. Місцевости чергуються за числом членів, від Ню Йорку, де є найбільше членів У. Н. Союзу, через Шікаґо, Клівленд, Філядельфію, Рочестер, Нюарк, і так далі, аж до місцевостей, що мають найменше. В цей спосіб кожна місцевість може побачити свою працю в тій табельці як у зеркалі.

СКІЛЬКИ БУЛО ЧЕНІВ У. Н. СОЮЗУ В ЗЛУЧЕНИХ ДЕРЖАВАХ І В КАНАДІ ТА В ЯКИХ МІСЦЕВОСТЯХ З КІНЦЕМ 1943. РОКУ

	Місцевість	Відділів	Повнолітні члени	Діти	РАЗОМ
1	New York, N. Y.	14	1,959	836	2,795
2	Chicago, Ill.	15	1,595	432	2,027
3	Cleveland, Ohio	9	1,456	339	1,795
4	Philadelphia, Pa.	10	1,020	304	1,324
5	Rochester, N. Y.	9	898	215	1,113
6	Newark, N. J.	10	854	211	1,065
7	Detroit, Mich.	6	739	179	918
8	Jersey City, N. J.	11	763	144	907
9	Hamtramck, Mich.	3	608	129	737
10	Youngstown, Ohio	4	442	233	675
11	Toronto, Ont., Canada	5	380	276	656
12	Brooklyn, N. Y.	4	498	155	653
13	Perth Amboy, N. J.	4	544	46	590
14	Elizabeth, N. J.	5	468	115	583
15	Chester, Pa.	4	457	122	579
16	Olyphant, Pa.	7	391	159	550
17	Allentown, Pa.	2	398	119	517
18	Scranton, Pa.	8	395	120	515
19	Wilkes Barre, Pa.	5	352	119	471
20	Syracuse, N. Y.	2	297	129	426
21	Pittsburgh, Pa.	5	310	109	419
22	Woonsocket, R. I.	3	343	69	412
23	Ambridge, Pa.	3	329	66	395
24	Bayonne, N. J.	3	251	118	369
25	Ford City, Pa.	1	254	104	358
26	Buffalo, N. Y.	3	247	96	343

	Місцевість	Відділів	Повнолітні члени	Діти	РАЗОМ
27	Berwick, Pa.	2	197	145	342
28	Boston, Mass.	2	213	125	338
29	Carnegie, Pa.	4	273	56	329
30	St. Clair, Pa.	3	229	72	301
31	Auburn, N. Y.	3	222	77	299
32	Wilmington, Del.	2	220	59	279
33	McKees Rocks, Pa.	1	225	50	275
34	McAdoo, Pa.	2	170	98	268
35	Minneapolis, Minn.	2	221	45	266
36	Nanticoke, Pa.	3	176	73	249
37	Ansonia, Conn.	3	208	38	246
38	New Haven, Conn.	2	184	62	246
39	Bethlehem, Pa.	2	205	40	245
40	New Kensington, Pa.	1	176	68	244
41	Millville, N. J.	3	180	63	243
42	St. Louis, Mo.	3	213	29	242
43	Passaic, N. J.	2	194	43	237
44	Johnstown, Pa.	3	157	72	229
45	Ozone Park, N. Y.	1	150	70	220
46	Northampton, Pa.	3	162	55	217
47	Astoria, N. Y.	1	179	37	216
48	Hartford, Conn.	1	144	67	211
49	Monessen, Pa.	1	158	48	206
50	Montreal, Que., Canada	1	99	107	206
51	Yonkers, N. Y.	2	165	40	205
52	Centralia, Pa.	3	150	54	204
53	Windsor, Ont., Canada	1	114	90	204
54	Palmerton, Pa.	1	154	48	202
55	Hazelton, Pa.	3	120	80	200
56	Campbell, Ohio	2	159	39	198
57	Bridgeport, Pa.	1	139	57	196
58	McKeesport, Pa.	2	116	75	191
59	Shamokin, Pa.	1	155	34	189
60	Baltimore, Md.	3	149	39	188
61	Frackville, Pa.	3	118	68	186
62	Akron, Ohio	2	139	42	181
63	Easton, Pa.	2	123	55	178
64	Nicetown, Pa.	2	129	44	173
65	Wheeling, W. Va.	3	123	47	170
66	Trenton, N. J.	2	124	45	169
67	Carteret, N. J.	2	141	21	162
68	Cohoes, N. Y.	1	120	40	160
69	Lorain, Ohio	2	113	44	157
70	Pittsfield, Mass.	1	79	78	157
71	Utica, N. Y.	1	116	39	155
72	Bridgeport, Conn.	1	130	23	153
73	Aliquippa, Pa.	2	122	29	151
74	Rossford, Ohio	2	115	36	151
75	Locust Point, Md.	3	114	35	149
76	Toledo, Ohio	2	107	40	147
77	Hudson, N. Y.	2	125	20	145
78	Little Falls, N. Y.	1	120	24	144

	Місцевість	Відділів	Повнолітні члени	Діти	РАЗОМ
79	Forestville, Conn.	1	81	62	143
80	Providence, R. I.	2	117	26	143
81	West Pullman, Ill.	3	114	29	143
82	East St. Louis, Ill.	2	118	24	142
83	Fort William, Ont. Canada	1	106	35	141
84	Great Meadows, N. J.	1	108	24	132
85	Sudbury, Ont., Canada	1	55	77	132
86	Stapleton, N. Y.	1	107	25	132
87	Mahanoy City, Pa.	2	101	30	131
88	Herkimer, N. Y.	1	99	31	130
89	Derry, Pa.	2	91	37	128
90	Rome, N. Y.	2	94	34	128
91	Mt. Carmel, Pa.	1	99	27	126
92	Lancaster, N. Y.	1	98	23	121
93	Sayre, Pa.	1	90	31	121
94	Bentleyville, Pa.	1	88	32	120
95	Mahanoy Plane, Pa.	1	88	30	118
96	Paterson, N. J.	1	85	30	115
97	Amsterdam, N. Y.	1	78	33	111
98	Olean, N. Y.	1	85	26	111
99	Clifton, N. J.	1	99	10	109
100	Iselin, Pa.	1	62	47	109
101	New Britain, Conn.	1	79	30	109
102	Minersville, Pa.	2	71	37	108
103	Frankford, Pa.	1	75	29	104
104	Binghampton, N. Y.	1	79	24	103
105	Stamford, Conn.	1	87	16	103
106	Troy, N. Y.	1	75	23	98
107	Rankin, Pa.	2	69	24	93
108	Shenandoah, Pa.	1	67	26	93
109	Taylor, Pa.	3	81	12	93
110	Manchester, N. H.	1	72	19	91
111	Southport, Conn.	1	61	29	90
112	Elmira, N. Y.	1	67	22	89
113	Phoenixville, Pa.	1	55	34	89
114	St. Catherines, Ont., Canada	1	42	44	86
115	Ormrod, Pa.	1	62	23	85
116	Gary, Ind.	2	70	13	83
117	Breslau, Pa.	1	51	31	82
118	Coatesville, Pa.	1	47	34	81
119	Ludlow, Mass.	1	67	13	80
120	Lackawanna, N. Y.	2	55	23	78
121	Irvington, N. J.	1	58	18	76
122	So. Plainfield, N. J.	1	63	12	75
123	Holyoke, Mass.	1	48	26	74
124	Milwaukee, Wis.	1	63	10	73
125	Altoona, Pa.	1	45	27	72
126	Hamilton, Ont., Canada	1	45	27	72
127	Williamstown, N. J.	2	52	19	71
128	Jamaica, N. Y.	1	60	9	69
129	Slickville, Pa.	1	46	21	67
130	Bristol, Pa.	1	48	16	64

	Місцевість	Відділів	Повнолітні члени	Діти	РАЗОМ
131	Raritan, N. J.	1	47	16	63
132	Lakewood, Ohio	1	58	4	62
133	Donora, Pa.	1	43	18	61
134	Kansas City Kan.	1	46	15	61
135	Plainfield, N. J.	1	46	14	60
136	Manville, R. I.	1	58	1	59
137	Yorkville, Ohio	1	48	11	59
138	Bound Brook, N. J.	1	45	13	58
139	Sharon, Pa.	1	37	21	58
140	Deerfield, Mass.	1	43	14	57
141	Latrobe, Pa.	1	34	23	57
142	Smoke Run, Pa.	1	34	23	57
143	Ayoca, Pa.	1	47	9	56
144	New Castle, Pa.	1	33	23	56
145	Watervliet, N. Y.	1	39	17	56
146	Westbury, N. Y.	1	50	5	55
147	Winnipeg, Man., Canada	1	46	9	55
148	Harvey, Ill.	1	36	18	54
149	Seymour, Conn.	1	49	4	53
150	Thomaston, Conn	1	30	23	53
151	Wallingford, Conn.	1	35	18	53
152	Mayfield, Pa.	1	36	15	51
153	Plains, Pa.	1	27	24	51
154	Titusville, Pa.	1	43	8	51
155	Glastonbury, Conn.	1	39	11	50
156	New Alexandria, Pa.	1	40	10	50
157	Niagara Falls, N. Y.	1	35	15	50
158	Bronx, N. Y.	1	46	3	49
159	Spring Valley, N. Y.	1	38	10	48
160	Coaldale, Pa.	1	32	15	47
161	East Chicago, Ind.	2	34	13	47
162	Ramey, Pa.	1	33	13	46
163	Whippany, N. J.	1	30	16	46
164	Woodbine, N. J.	1	31	15	46
165	Derby, Conn.	1	37	8	45
166	Kirkland Lake, Ont., Can.	1	21	24	45
167	New Brunswick, N. J.	1	35	10	45
168	Timmins, Ont., Canada	1	17	28	45
169	Westchester, N. Y.	1	37	8	45
170	West Hammond, Ind.	1	37	8	45
171	West Newton, Pa.	1	31	14	45
172	Dickson City, Pa.	1	40	4	44
173	St. Joseph, Mo.	1	38	6	44
174	Yatesboro, Pa.	1	32	12	44
175	Riverhead, N. J.	1	33	10	43
176	Joliet, Ill.	2	30	12	42
177	Crompton, R. I.	1	40	1	41
178	Babylon, N. Y.	1	25	13	38
179	Durhamville, N. Y.	1	26	12	38
180	Freeland, Pa.	1	19	19	38
181	Northumberland, Pa.	1	35	3	38
182	Simpson, Pa.	1	29	9	38

	Місцевість	Відділів	Повнолітні члени	Діти	РАЗОМ
183	Dunmore, Pa.	1	25	12	37
184	Hemstead, N. Y.	1	31	6	37
185	Nazareth, Pa.	1	25	11	36
186	Etna, Pa.	1	29	6	35
187	Sykesville, Pa.	1	24	11	35
188	Dearborn, Mich.	1	28	6	34
189	East Hamond, Ind.	1	27	7	34
190	Taunton, Mass	1	28	6	34
191	Barnesboro, Pa.	2	30	3	33
192	Maplewood, N. J.	1	29	4	33
193	Jeannette, Pa.	1	19	14	33
194	Hornel, N. Y.	1	23	10	33
195	Central Falls, R. I.	1	32	1	33
196	Amherst, Mass.	1	30	3	33
197	Crowland, Ont. Canada	1	16	16	32
198	Glen Lyon, Pa.	2	29	3	32
199	Rahway, N. J.	1	28	3	31
200	Oshawa, Ont., Canada	1	18	13	31
201	Manville, N. J.	1	24	7	31
202	Yale, Mich.	1	19	11	30
203	Salem, Mass.	1	20	10	30
204	Oxford, N. J.	1	19	11	30
205	Linden, N. J.	1	24	6	30
206	Hillside, N. J.	1	18	12	30
207	Hautzdale, Pa.	1	21	9	30
208	Butler, Pa.	1	25	5	30
209	Lachine, Que., Canada	1	18	10	28
210	Niagara on the Lake, Ont.	1	6	22	28
211	Desloge, Mo.	1	14	13	27
212	Clifton Heights, Pa.	1	18	9	27
213	Lundys Lane, Pa.	1	22	5	27
214	Pottstown, Pa.	1	23	4	27
215	Erie, Pa.	1	21	5	26
216	Fulton, N. Y.	1	24	2	26
217	Peekskill, N. Y.	1	26		26
218	Port Jervis, N. Y.	2	23	3	26
219	Thorold, Ont., Canada	1	14	12	26
220	Hasting on Hudson, N. Y.	1	17	8	25
221	Saginaw, Mich.	1	21	4	25
222	Brantford, Ont., Canada	1	19	5	24
223	Canton, Ohio	1	19	5	24
224	Export, Pa.	1	24		24
225	Colchester, Conn.	1	11	12	23
226	Edwardsville, Pa.	1	18	5	23
227	Emerald, Pa.	1	12	11	23
228	Old Forge, Pa.	1	20	2	22
229	Smithmill, Pa.	1	11	11	22
230	Thorp, Wis.	1	16	6	22
231	Duryea, Pa.	1	12	9	21
232	Ronyn, Ont., Canada	1	13	8	21
233	Zanesville, Ohio	1	14	7	21
234	Galway, N. Y.	1	13	6	19

	Місцевість	Відділів	Повнолітні члени	Діти	РАЗОМ
235	Nesquehoning, Pa.	1	16	3	19
236	Willimantic, Conn	1	19		19
237	Bellefonte, Pa.	1	13	5	18
238	Iselin, N. J.	1	9	9	18
239	Peoria, Ill.	1	18		18
240	Whitestone, N. Y.	1	16	2	18
241	Forbes Road, Pa.	1	17		17
242	Richmond, Mich.	1	11	6	17
243	Blackstone, Mass.	1	10	5	15
244	Danbury, Conn.	1	12	3	15
245	Portland, Oreg.	1	10	5	15
246	Tams, W. Va.	1	9	6	15
247	Madison, Ill.	1	14		14
248	Plymouth, Pa.	1	8	6	14
249	Val Dor, Que., Canada	1	5	9	14
250	Manville Park, N. J.	1	12	1	13
251	Leechburg, Pa.	1	13		13
252	Vandergrift, Pa.	1	6	7	13
253	Clune, Pa.	1	5	7	12
254	Manchester, N. Y.	1	12		12
255	Belfield, N. D.	1	7	4	11
256	Fall River, Mass.	1	8	3	11
257	Homer, Pa.	1	8	3	11
258	Jessup, Pa.	1	8	3	11
259	Ziegler, Ill.	1	9	2	11
260	Jackson, Mich.	1	7	3	10
261	Sublet, Wyo.	1	8	2	10
262	Cos-Cob, Conn.	1	6	3	9
263	Farrell, Pa.	1	9		9
264	Newburgh, N. Y.	1	7	2	9
265	Harvey, Ill.	1	8		8
266	Muskegon Heights, Mich.	1	7		7
267	London, Ont., Canada	1	4	2	6
268	Canonsburg, Pa.	1	4	1	5
	Разом	467	31,660	10,400	42,060

Яке майно У. Н. Союзу?

Майно У. Н. Союзу, дорослих членів і молодечого департаменту, виносить суму $7,278,663.27.

За останніх 10 літ це майно зросло на суму $3,181,884.51 (або 77.66%).

Посмертний і резервовий фонди, що призначені на забезпеку виплат зобовязань на членських грамотах, виносять суму $6,643,016.03 (або 91.26% всего майна організації). У. Н. Союз має отже біля два міліони долярів більше, ніж приписують закони для організації з такими зобовязаннями.

Як сповняв У. Н. Союз свої зобовязання?

Від 22. лютого 1894. року до 31. грудня 1935. року У. Н. Союз виплатив посмертні запомоги по померлих дорослих 4,793 членах на загальну суму $3,682,180.23, а від 1. січня 1936. року до 31. грудня 1943. року по 1,945 членам суму $2,578.180.95. Від 30. червня 1921. року до 31. грудня 1943. року орґанізація виплатила посмертні запомоги по 464 дітях на загальну суму $93,482.00. Разом за дорослих членів і діти виплатив У. Н. С. $6,353,843.18. В цій сумі не вчислено виплат за діти від 1909 до 1921. року.

Крім цього за минулих 10 літ виплачено запомог з фонду запомогового на суму $188,141.71, від 1. січня 1915. до 31. грудня 1935. року виплачено $249,257.00, разом $437,668.71. Коли зважити, що в Злучених Державах за останніх 2 роки було 210,000 так тяжко покалічених робітників, що вони не будуть здібні до фізичної праці, та 4,500,000 лекше покалічених робітників, які будуть тільки частинно нездібні до праці, що ми живемо в промисловім краю, в якім кожний робітник є наражений на випадок каліцтва або і смерти, що навіть у нашій орґанізації сотки членів були покалічені не тільки при праці, але на улиці від чужих та власних автомобілів, то всякому стане ясним значіння цеї допомогової діяльности У. Н. Союзу.

Про фінансову силу У. Н. Союзу звідчить і те, що У. Н. Союз виплатив своїм членам девять дивіденд на суму $367,611.05.

Звідки брав У. Н. Союз гроші на свої виплати?

Як в усякій запомоговій орґанізації, так і в У. Н. Союзі гроші на виплату запомог і забезпечення членів надалі йшли: з приходів від інвестицій резерв орґанізації та з вкладок від членів.

Подане вгорі майно У. Н. Союзу інвестоване так: в готівці $733,058.31 (або 10.07%), в бодах $4,092,342.77 (56.22%), в морґеджах $1,087,464.64. (14.94%), в інвестиціях реальностевих $840,340.00 (11.54%), упозичках членам $516,592.76 (7.10%), у друкарні й книгарні $8,564.79 (0.12%) на нотах (векслях) $300.00 (0.01%). Всякому, що розуміється на інвестиціях, стане ясна здорова інвестиційна господарка орґанізації.

За 10 останніх літ відсотки від бондів дали $549,844.44, зарібок від проданих бондів $92,000.00, відсотки від морґеджових інвестицій $546,464.66. Прихід від інвестицій в реальностях $378,585.45, відсотки від членських позичок $155,940.09 та інші приходи.

Всеж таки найбільшою позиціею в доходах є вкладки членів. За 10 останніх літ вони становлять суму $5,467,750.61. На перший погляд ока, це тільки мертве число, дармо, що воно велике. Та за тою сумою біля півшеста міліона долярів ми можемо побачити десятки тисяч живих людей, що заробляють важко на життя й інколи з

останнього стягаються, аби забезпечити дружину й діти на випадок свого каліцтва або смерти. За цею нібито мертвою сумою стоїть праця відділових урядників, з котрої львину частину поносять відділові секретарі. Колиб можна цю працю зібрати в одну суму, як збирається в одну суму гроші, то ми дісталиб образ великанського зусилля, великої доброї волі та великої чесности нашого чоловіка, для котрої нема кращого свідоцтва понад те, що за 23 роки мого урядування в фінансовім департаменті організації я не знав ні одного спроневірення відділового гроша.

Збираючи разом весь свій фінансовий досвід, У. Н. Союз при вступі в друге півстоліття свого існування може сміло дивитися в майбутнє. Він певний свого доброго дальшого розвою на користь членам і на честь та славу усього українського народу.

КОСТЬ КУРИЛЛО

* * *

Мене хлопятем колибали
У четинових борах шуми,
Мені на лиху долю грали
Сопівок гірських смутні думи.

Мене пестили зойки, стони,
Мамуні сльози, батька болі,
Та тії сільські дзвони,
Що по сірому неслись полі.

Та, хоч давно вже з тої хвилі
Скотились літа за літами, —
А мої дні, — ой дні не білі,
А ночі — ночі зі сльозами...

„Свобода", 1. січня 1909.

Омелян Ревюк.

ДУХОВЕ ОБЛИЧЧЯ УКРАЇНСЬКОГО ІМІҐРАНТА В АМЕРИЦІ

УКРАЇНСЬКИЙ іміґрант прибув до Америки вже дозрілою людиною, утвердженим характером з виробленими способами поведінки в різних ситуаціях життя. Цього він не все був свідомий, але був свідомий, що його першим завданням є: удержати й забезпечити життя собі й своїй рідні. Він був теж свідомий того, що найшовшися в новому оточенню, він мусить до нього приноровитися, себто змінити в дечому свої звичайні способи поступування.

Розсліджувати подібні процеси й висліди таких процесів у якійнебудь людині є незвичайно цікава справа. Вдесятеро цікавіша вона, коли йде за більшу ґрупу людей. Щож доперва, коли йде справа за іміґрацію, котра обіймає кількасот тисяч осіб, як отсе попробує зробити отся студія. Такі розсліди захоплювали багато людей, учених і письменників, від багатьох віків. Останніми роками займалися такими справами спеціяльні науки, присвячені розслідови питань, як живуть люди в новім оточенню, що вони в ньому добачують, як вони на нього відчувають, які наміри й бажання вони мають супроти нього, як вони це переводять у життя, чого вони добиваються, в чому їм ведеться, як вони зміняють умовини, як умовини зміняють їх.

Такі справи про іміґрантів такі цікаві, що два вчені В. І. Томас і М. Знанєцкі склали про польського селянина в Польщі й Америці шість-томову працю. Такої праці про українську іміґрацію в Америці нема. Ті нечисленні праці, що існують, не заходять у справу приноровлення іміґранта до нового життя досить глибоко. Нема покищо навіть систематично зібраних матеріялів, наприклад, листів про цю іміґрацію. Нема й споминів іміґрантів, так гейби ми хотіли доказати слова одного критика двох споминів, що „ми українці — народ лінивий на спомини"; єдині спомини про українську іміґрацію в Америці це спомини о. Олекси Пристая, що дають який-такий

матеріял для життя-буття духовенства, а не пересічного іміґранта. Преса обхоплює не більше, ніж десять тисяч осіб. Серед таких умовин розсліджувати суспільне приноровлення іміґранта до краю його нового побуту можна хіба усними розпитами, а цей спосіб звичайно переходить засоби одної особи.

Моглоб здаватися, що помогти собі можна при тому відомими спробами зобразити український народний характер: Миколи Костомарова, Вячеслава Липинського, Дмитра Чижевського чи Якима Яреми. Та всі вони не дають нам властиво покажчика, як чоловік з нашого народу буде поводитися в кожній даній ситуації життя. Тому я візьмуся за довшу й труднішу дорогу: брати одну за одною різні конкретні ситуації людського життя та оглядати, як наші люди в них на іміґрації поводяться, а відтак порівнювати цю поведінку в даній ситуації з їх поведінкою в подібній ситуації в рідним краю. Поступаючи так, ми помітимо, що вони інколи поводяться за старими звичаями, а інколи інакше. Тоді ми може ще попробуємо найти, що заставило їх в одному випадку держатися старого звичаю, а в іншім зміняти його. На основі таких розслідів можна нарешті буде дійти до яких-таких підсумків про народну вдачу українця на американській іміґрації.

Особисте імя.

Уже зараз на вступі на американську землю культурні звички українського іміґранта попадали в конфлікт з американськими звичками на пункті особистого ймення й прізвища. Мали щоправда подібні конфлікти інколи й іміґранти інших походжень, але українські іміґранти мали їх, так сказатиб, правильно. Передусім велике число цих іміґрантів не вміло читати й писати; через те урядник, котрий їх допитував, мусів ловити це імя на вухо, а це вухо, як це був несловянин, не було здібне зловити українські звуки, а як це був словянин, звичайно не було охоче це робити. На американця українське імя робило звичайно вже своєю довжиною враження штучности й надутости. Навіть як український іміґрант був грамотний, але тільки в своїй мові, то йому всеще приходилося передавати своє імя іншими буквами, і тут йому правильно виходила халепа.

Можемо собі представити почування нашого іміґранта, коли він, слідкуючи пильно своїм звичаєм за виразами обличчя, відчув, що допитуючий його за імя урядник чогось не розуміє, денервується. Знаючи селянське наставлення послуху для влади, вложене родиною, церквою, школою, державою, можемо легко зрозуміти, чому іміґрант не протестував, коли іміґраційний урядник записував його фальшиво, в перекрученім або покаліченім виді. Не можемо навіть дивуватися, чому декотрі з поновних іміґратів, ще будучи на кораблі, придумували собі, як своє ймя вкоротити або навіть змінити, чому наприклад деякі іміґранти перемінили свої словянські імена на німецькі.

У фабриці діялося те саме. Хіба що тут приватний „бос" звичайно грубше поводився зо своїм робітником, ніж іміграційний урядник з новим імігрантом. Почувши імя, якого він не міг вимовити, „бос" звичайно без найменшого вагання надавав робітникови імя, яке йому в даний мент підійшло, і таке імя потім з фабрики часто переходило поза фабрику й лишалося при робітнику навсе. Наставлення послуху для влади рішало й тут.

Зрештою наш імігрант не дуже тому противився, що його називали тут сяк або так, бо він у старому краю привик був до цього, що його звали інші так, як їм було мило.

Мали в початках української імміграції вплив на українські імена й сусіди наших перших імігрантів. Польські сусіди старалися польщити наші імена, і деякі наші імігранти, піддавшися в тій справі польським впливам, старалися свої імена в Америці продовжувати на взір польської імміграції, котра тут малпувала польську шляхту.[1]) Дехто під впливом сусідів-німців своє імя німчив. Найбільшими нахабниками, кажуть, показувалися тут айриші, котрі, прийшовши сюди з анґлійською мовою, вважають себе відразу „старими американцями" і диктують свої культурні звички своїм недоглядним сусідам як американські; вони подиктували немало грубих скорочень українським іменам.

Деякий вплив на зміну імен українських імігрантів мали школи анґлійської мови, а особливо вчителі й вчительки, які вчили анґлійської мови, а вміли якусь словянську мову. Багато українських імен зо закінченням на -ів, переписаних „по американськи" на закінчення „off", це є памятка впливу москалів і знаючих по московськи жидів, що вчили в тих школах.

Маючи до діла з тільки впливами за зміною імення, імігрант не дуже тому противився. Він відчував ,що так роблять усі, що це є частина його американізації, частина його науки, як жити в новому краю, або просто справа моди. Йшля ця звичка зміняти імена довгий час майже без стриму. Почав „бос" кликати одного Грицька „Гарі", так уже інші Грицьки думали, що так мають робити. Змінив „бос" одному Виноградникови імя на „Винер", то зараз його браття собі змінили на Винера. Зміняли імена навіть тоді, як американці могли їх зовсім без труду вимовити й запамятати, коли воно й коротке й не мало ніяких звуків, чужих американській мові.

Вийшла з цього велика втрата. Надавання імен серед селян на Україні це дуже жива частина народньої мовної творчости; там поступали при тому давними утертими дорогами, залежно чи хотіли назвати людину по батьку, матері, родині, місцевости, заняттю, прикметах тіла, духа, чи по чому іншому. Творення нових імен в українській мові виказує неаби який мовотворний талан українського

---

[1]) Диви працю про польські імена відомого польського вченого Яна Бистроня.

народу.[2]) В Америці ця „американізація" імен ішла без знання американської мови, часто навіть без знання української. Звичайно йшли люди за припадковою подібністю звуків, перекабачуючи українця Макогона на шотляндця МекМагона, Волощука на Волеса, Рудакевича на Рудолфа, Барана на Барона. Раджено собі інколи перекладом, коли наприклад не тільки Мельника, але Мельничука перемінено на Милера, не тільки Рибака, але й Рибку на Фишера. Словом, „американізація" українських імен не все виходила з глибокої потреби. Бували в зміні часто й віра, що буде краще зо зміненим іменем, або що американці це вищі люди, і хто уподібниться до них своїм іменем, самий стане вищою людиною.

Пошесть на „американізацію" імени відкрила іміґрантови право називатися таким іменем, яким йому вигідно. До цього почуття дійшов він аж по довшому побуті в Америці, бо це почуття цього права це частина почуття особистої гідности, а це почуття, як незалежне він оцінки родини чи села, наростає в Америці поволи, під впливом різних умовин, матеріяльних, суспільних і політичних. Як іміґрант відчув себе управненим надати собі таке імя, яке йому догідно, то він уже вимагав, аби його дітям давали такі імена хрестні, як він хоче, і він домагався, аби йому таке було імя, як він хоче. Тоді він додумався й до того, що він має право задержати собі своє родинне імя, як він хоче, і ніхто не може й не повинен домагатися від нього його зміняти.

У часописах наступила в тому відношенню теж певна зміна. Коли в початки української іміґрації одобрювали зміни імен, пізніше стали з них висміватися за їх невдачність, а ще пізніше осуджувати їх різко як спроби закрити своє національне обличча, або своє походження, як заходи „позбутись звязку з народом і краєм, з котрого вийшли, чи з якого вийшли їх батьки й матери".

З бігом часу конфлікт між цими двома тенденціями втратив багато своєї остроти. Нині люди назагал задержують звичайно свої словянські імена, навіть як їх важко вимовити „старим американцям". До утвердження цього права причинилася немало загальна військова служба; коли людині вважається за обовязок проливати кров за край, безогляду на її походження, то їй треба признати право називатися таким іменем, яке йому подобається, безогляду на те, якого воно походження. Нині люди зміняють своє імя хіба з важних причин, коли наприклад імя псує бизнес, або надається для глумливого чи сороміцького перекручування. Та трапляються нині люди, які колись змінили своє імя, думаючи, що цього вимагає бизнес, а тепер хотіли би привернути своє давнє імя, бо побачили, що словянське імя в деяких бизнесах (напр. в модярстві) або штуках (співі, музиці,

---

[2]) „Вся старинна Україна живе в сучаснім селянськім імени", писав колись великий знавець української мови й етнографії, Микола Сумцов. (Малорусская фамильныя прозванія. „Кіевская Старина", лютий 1885.)

танцях) далеко краще, ніж найсутіще англьо-саксонське. Назагал, можна приняти, що вже й відсталі іміґранти схопили, що розумно дивиться на справу імення той, хто не дивиться на те, якого походження дане імя, але на те, кого воно представляє, себто чого доконав той, що його носить.

Певні переміни в українськім називанню людей поробила наконець американська школа. Грати тут ролю почала вона, коли до американських шкіл пішла дітвора українських іміґратів. Почалася справа часто зараз при вписі, і то не стільи зак родинні імена, як за хрестні. Як називаєшся? — Тарас. — Як? Так? Ти певний? Я такого імени не чула Питається вчителька за поміч матери; як це імя спелується? Яку поміч могла дати мати, котра або не вміла читати, або й вміла, але про спелования нічого не чула, або, як чула, то спелувати не вміла? Якби вчителька була така інтеліґентна людина, як би вона відчувала засади демократії так щиро, як вона з притиском їх голосить, то вона пошукала би за тим, що це за імя, і як воно спелується, але, як звісно, учительські сили далекі від того ідеалу: вони перетяжені працею, отже нетерпеливі, а дотого, як учителі, привикли накидати свою думку іншим, дітям і їх батькам. Почувши чуже імя, вони пробували „спелувати" його самі, або як це не йшло, пробували „перекласти" його. Як пішов до школи Іван, а виходив Джан, то це ще можемо зрозуміти, бо „Айвен" це не Джан. Але це вже зовсім інше, як до школи пішов Богдан, а зо школи виходив уже Бернард, або як до школи пішов Мирослав, а вийшов тут Майрон, там Мерілин, а деінде ще щось інше. Треба було „впертої" дитини, або батьків, аби заставити вчителів лишити Богдана Богданом.

Часто дитина, заставивши вчителів признати йому його імя, попадала за імя в конфлікт з товаришами. В одному такому випадку хлопець сказав товаришам, що він зветься Олександер. Зараз на нього напали: „А ти що таке, щоб називатися Олександер? Генерал чи король?" На щастя, хлопець мав ще одно хрестне імя й почав його вживати. Як заставить вчителів признати своє хрестне імя, а потім не хоче його змінити, то йому товариші можуть зробити життя важким у школі своїми кпинами з імени, якщо хлопчина тільки зрадиться, що він відчуває болюче їх кпини з імення. А власне до такого наставлення підготовляла його українська родина, котра на „никнейм" дивилася так, як у старім краю дивилися на „вуличне імя", як на імя, „яким людину дразнять". Буває, що, почувши „никнейм" для своєї дитини, в цю справу втручуються зовсім свідомо родичі, дарма, що вони не розуміють, що американці „никнейм" трактують як щось зовсім не образливе (в книжках, видаваних вищими школами при нагоді виходу студентів зо школи, при імени кожного студента подають його „никнейм", під яким він був відомий у школі). „А, бігме", сказав один батько, почувши, що товариші сина кликали його „никнеймом", „якби мені хтось сказав визиванку до лиця то

— яб йому не знаю що зробив!" Ясно, що син, котрий виріс в Америці, не міг за таке товаришам нічого робити. Одначе йому було видно дуже неприємно, що до нього мають такі претенсії.

Такі сцени ілюструють значіння культурного конфлікту. Чоловік, що найдеться в конфлікті суперечних культурних вартостей, почуває ться нещасливим: від нього з одного боку вимагають одної поведінки, з другого боку іншої. Він хотів би догодити обом сторонам, та він може догодити тільки одній. Спокій він міг би найти хіба тоді, якби цілим своїм єством станув на одному становищи.

По подібних переходах роджена в Америці молодіж українського роду остається й в дальшому своїому життю чутливою, можна сказати навіть дражливою, в справі свого імення й прізвища. Тим пояснюється те, що як дехто з них зміняє імя для карієри в політиці, дарма що багато людей якраз зробили таку карієру свого імени не зміняючи. Тим можна пояснити, що так багатьох з них приписує своє неповодження в професії чужинецькому звукови свого імени.

Як у випадку їх родичів, так у їх випадку тим більше загальна військова служба оставить певно в тій справі найглибше вражіння, і чейже раз навсе утвердить за кожним чоловіком право називатися таким іменем, яким він хоче себе називати. Виїмків від цього правила може бути дуже небагато, і вони є очевидні всякому. Це абсурд думати, що всі відомі в Америці імена чисто американські. Таких властиво зовсім нема, бо навіть червоношкірі тубильці (якщо вони справді тубильці) не признавалися відай публично до своїх справжніх імен. Скарбниця американських імен велика, бо вона приняла імена від усіх народів і мов світу. Є в ній багато й словянських імен, і немає ніякої розумної причини засадничо відкидати якесь імя тому тільки, бо воно українське. Чим щиріше буде в Америці визнана демократична засада признання гідности людини, тим щиріше буде теж признане кожному чоловікови його особисте імя. Якраз признання рівности всіх людей демонструється найкраще, коли признається кожній людині право називатися так, як вона хоче, а признається це в той спосіб, що це імя приймається в загальну скарбницю особистих імен нарівні зі старшими іменами.

Як ми бачили, справа імення виказує поважний вплив американського оточення. Це нам покажеться зовсім самозрозумілою появою, коли пригадаємо собі, що в цій сфері людина стрічається з іншими людьми, а іміґрант зо своїм новим оточенням: де він не піде, всюди його готові запитати за його імя. Дещо інакше мається справа з багатьома іншими справами.

Національне імя й походження

Возьмім наприклад справу національного походження. За неї питалися іміґранта при вступі на американську землю, а потім при переписі населення, себто раз на десять літ. Поза те в відношенню

іміґранта з оточенням питання його національности виринало рідко, бо „босам" на роботі це звичайно була байдужна справа, а для купців, з котрими іміґрант стикався, було навіть нетактовно за національність питатися. Та, звісно, людина, як замітили ще старинні народи, це сотворіння, що живе громадою, і український іміґрант, попавши в Америці в громаду, зложену з людей різних культур, шукав громадського чи товариського життя передусім з людьми, з якими він міг порозумітися. Тому в початках іміґрації українські іміґранти товаришували з іміґрантами з тих народів, з якими вони знались зо старого краю: словаками, мадярами, поляками, білорусинами, москалями, німцями, тощо. „Старі американці", яких є найбільше, до себе іміґрантів не тягнули, а іміґранти до них не пхалися. Вміру того, як росло число українців, вони покидали товариські звязки з іміґрантами інших народів та щораз більше обмежувалися до своїх земляків. Рішив тут старокраєвий звичай наших людей на селі жити тільки з людьми своєї суспільної верстви і народу, людьми своєї культури. Коли між українською іміґрацією наступило зрізничкованна на підставі церкви, національної ідеольоґії, чи свідомости, на засаді політичних партій, то знову люди одної ґрупи почали держатися разом, а осторонь від людей того самого національного походження, але іншої віри, національної чи партійної ідеольоґії. Інколи це розбиття пішло ще далі, коли односельчани, себто люди з одного села в старім краю, удержували товариські звязки тільки між собою, а держалися осторонь від людей з інших сіл; це однак явище серед української іміґрації не прибрало ніколи великих розмірів, як це, наприклад, добачується серед італійської іміґрації.[3])

Справа розвою національної свідомости української іміґрації має свою історію. У результаті те, що існує нині, це значно щось інше від того, що існувало давніше, а зовсім щось відмінне від того, що було на її початку. Історія зросту національної свідомости української іміґрації представлена аж у кількох статтях у Пропамятній Книзі У. Н. Союзу й цікавий до цеї справи читач може її там найти; тому повторяти там сказане тут зовсім зайве. Підчеркнути одначе не вадить тільки найбільше загальні чертви цього розвою.

Спершу національна свідомість українських іміґрантів була невелика, навіть у тої ґрупи, яку можна назвати найсвідомішою. Хоча вони мали так сказатиб неґативне національне почуття, себто почувалися чимось іншим від своїх національних сусідів, вони часто з ними товаришували. Зчасом доперва розвинулася позитивна свідомість українства. Пособляла при тому зростаюча свідомість культурної різниці, зростаюча під впливом якраз товариського пожиття з ними, якого не було якраз у тих, що зо старого краю принесли почуття єдности з іншими народами. Пособило в Америці розвоєви української національної свідомости поширення української преси

[3]) Phyllis H. Williams: South Italian Folkways in Europe and America.

завдяки повній свободі преси в Америці. Нині ця свідомість дійшла до того, що іміґрація добилася вже признання відрубности українства від американського уряду й від американської публичної опінії. Одначе не дивлячися на те, в Америці ще не тільки існують, але й живуть пережитки старої української національної несвідомости, з досить сильними встановами: церквами, запомоговими братствами й часописами. Їх члени й читачі ще далі не признають відрубности українського народу, і або признають себе за один народ з москалями, або признають себе за членів спеціяльного „карпаторусского" народу, осібного від решти українського народу. Під цим зглядом, значить, іміґрація осталася далеко лозаду старого краю; там на Карпатській Україні народ дозрів уже в своїй більшости до свідомости свого українства, а під Польщею кацапський рух доживав уже останки своїх сил, дарма що він мав піддержку від окупантів.

Житлова культура

Кожному відомі гаразди, з яких вийшов пересічний український іміґрант зо старого краю. Можна сказати, що символічним образом тих гараздів була його рідна хата, котра певно недалеко відійшла від звісного опису Івана Франка:

...Сліповані та тісні віконця
В старосвітських засувах ще ходять,
Мов лякаються ясного сонця
Ті, що в тих хатах свій вік проводять.

Не видати комина на хаті:
В ранці дим всю хату заповняє,
З стріхи буха, вється по загаті,
Хапле очи, сльози витискає.

В хаті піч трохи не в пів кімнати
З запічком і припічком із глини,
Вічно тепла — мов жолудок хати
Величезний, як живіт дитини...

Ліжко ґазди—пять дощок не збитих,
Сніп соломи і верета зрібна;
Тепла піч є для дітей невкритих,
А для старших постіль не потрібна...[4])

Спершу іміґранти жили звичайно у якогось зо знайомих, а ці були звичайно дещо старші іміґранти, люди обуті дещо з американським побутом. Та вони жили певно переважно за старокраєвим звичаєм, тілько небагато зміненим під впливом нового краю. Зчасом „бордиґери" покидали жити в комірному та переходили назагал на власні мешкання, звичайно наймані, інколи власні. Чим довше живе в Америці українська іміґрація, тим далі поступає той розвій: щораз менше між нашими іміґрантами людей, що живуть у чужих мешканнях, а тим більше людей що живуть у власних мешканнях, і тим більше людей, що живуть у власних домах.

Це стремління жити власним мешканням та купувати свою хату має велике суспільне значення, признане загально всіми суспільними дослідниками. Люди, що мають власні доми, це найбільше усталений

---

[4]) З ПОДОРОЖНІХ ЗАМІТОК. Життя і Слово. том 1., 1849.

Так описував підгірську хату Іван Франко десь у часи, як починалася українська іміґрація до Америки, а його слова можуть послужити нам мірилом цеї величезної переміни, просто треба сказати революції, яку мусів перейти український іміґрант під зглядом своєї житлової культури по приході до Америки. А переходити мусів, бо житлову справу в умірковаій стрефі, в якій лежить і Україна й Злучені Держави, мусить розвязувати кожна людина.

елємент громадянства. Тенденція наших людей до посідання хати не набута в Америці, а принесена ними з рідного краю. Це наставлене утверджене в їх душі різними пословицями, поговірками й приказами. Будуй хату й з лободи, а до чужої не веди! — радять молодому чоловікови, що збирається женитись. Лучше одно око своє, ніж чужі обоє, — потішається власник своєї хати, чи чого небудь іншого, бачучи в сусіда те саме краще. З чужого коня і серед води (дороги) злізай, — кажуть про злодія, але імігрант може це віднести теж до комірної хати, з котрої хазяїн може йому казати винестися. В Америці це стремління до власної хати найшло підкріплення в конечности платити комірне за наєм чужої хати. Завдяки цим тенденціям посідання домів серед української імігрції незвичайно поширене. Українська імігрція певно дала американському народови багато тої постійности, якої дає посідання хати й землі. Можна сказати, що навіть більше, бо коли американець купує хату, він звичайно дивиться хочби одним оком до спекуляції; на задному умі в нього все думка про продаж купленої хати й заробок; український імігрант купує хату з думкою її держати. Як він хату продає й заробляє, то звичайно такий бизнес приходить до нього самий.

Так само, коли тільки на це є місце й нагода, український імігрант, набувши хату, устроюється довкола неї, як це було в старім краю. Тут побачите й город з яриною ,і сад з овочевими деревами, і грядку з квітами. Це все наставлення, привезені зо старого краю, людьми, які там були звичайно селянами й дрібними підміськими заробниками, які обізнані з управою рілі й люблять працю на землі. Зате коли такі люди попадуть у велике місто, де вони не мають нагоди ні спромоги завестися власною хатою, там вони інколи в мешканевій справі зовсім розгублюються. Там вони при найманню мешкання дивляться тільки на одно: кілько їм треба буде платити за це ренту. І тому вони попадають у найгірші дільниці міста, де нема вулиць, водопроводів, „на другім боці залізничої треки", „понижче водної вежі", попід вуглеві „домпи", за купами жужелиці, де нема ні деревини, ні билини, словом у лячних „сломс".

Само собою розуміється, що таке оточення відбирає вже охоту хочби найкращій господині влаштувати хату яко-тако. Зате в власних хатах стрінемо звичайно й порядок, і охайність, і обстанову зовсім не гіршу від обстанови американців на тій самій стопі приходу. Колиж візьмемо під увагу, які думки й почування й бажання кермували цими людьми при порядкованню хати в нутрі, то на перший погляд ока по середині хати українського імігранта звичайно не найдемо багато привезеного з України. Вигляд хати звичайно „американський", себто такий, який практикується в даній дільниці. Він може бути зовсім не американський, в ньому звичайно навіть є впливи заморські: анґлійські, еспанські, італійські, або й арабські,

але він називається американським.[5]) Якіб одначе не були впливи в тому домі, з України певно нічого нема. Бувають у Канаді на фармах доми, збудовані на взір українських, але ледво чи є такі в Америці. Навіть люди, які мають гарні спомини про „рідну стріху", і могли в Америці виставити собі такий дім, який їм подобається, не пробували наслідувати старокраєвих будівляних звичаїв.

Багато причин заважило на те, що наші люди не перенесли до Америки нічого зо свого питомого українського хатнього будівництва: географічних, економічних і інших. Здається, що заважило тут немало й нащіплене суспільними відносинами почуття суспільної нижчости, привязаного до селянської хати.

Що не рішала тут сама потреба ставити хату в місті на інший лад, ніж це було на селі, вказує нутро хати українського іміґранта.

В нутрі американська хата українського іміґранта така, як хата інших людей. І двері, і вікна, і кімнати в ній „американські". Поділ на кімнати, призначені на кухню, на кімнати-спальні, набутий звичайно в Америці. У кухні певно нема одної великої печи до варення й огрівання, але звичайно окрема піч до варення й печення, а окрема піч до огрівання. І не від печі ждуть освітлення, а є на це спеціяльні приспосіблення, звичайно електрика. І приспосіблення до спання „американські", що в нічому не нагадують старокраєвих. Нема вже подушок попід стелю, і жердки на складання одіння. І до сидження не має лавок, а звичайно крісла. І американська вона в тому значінню, що захороняє вона не тільки людей, як різні машини для вигоди людей: машини до шиття, машини до прання, машини до роблення леду, машини до варення, машини без кінця.

Всеж таки ті машини служать не до роботи, до ведення професії, звання, фаху, а тільки до домашньої господарки. Здавалося би, що зо старого звичаю українців не тільки „ жити" дома, але й в ньому працювати, остався ще певний нахил, і тому в українського іміґранта можна помітити, що він в своїм домі без труду займається працею для зарібку.

При всім тім замериканізованню мешкання українського іміґранта можна помітити старокраєві наставлення при прикрашуванню хати. Правда, майже ніколи нема цілої стіни „богів", але всеж таки попадають досить часто українські образи, себто або релігійні образи, мальовані на український десень, або образи українських історичних осіб, інколи навіть оригінальні образи українських артистів. Інколи ця тенденція переходить навіть поза межі, звичайні в старім краю; коли хата переладована прикрасами в народнім стилю, коли цих прикрас так багато, і такі вони різнородні, що одні не пасують до других, що одні забивають миле враження зроблене іншими. Буває, що й власники кількох предметів народнього пристосованого ми-

[5]) John P. Coolidge: The Modern House (The Atlantic Monthly)

стецтва дивляться на них як на „музейні кавалки": хати ними не прикрашують, держать їх у сховку, а витягають тільки для показу. Це вже зовсім не „народнє" наставлення, бо такі річи в українській хаті мають свою функцію, вони служать для якоїсь цілі, а не ховається їх для показу чужим гостям.[6])

При тому „американізація" хати українського іміґранта під деякими зглядами виявляє характеристичні недомагання. Стрічаємо по хатах усякі найновіші домашні машини, часто дорогі фоноґрафічні й радіові апарати, інколи навіть дорогий фортепіян, на котрому ніхто ніколи не грає, а так рідко побачити в такій хаті шафу на книжки, а ще рідше збірку книжок. Здається, що брак постійного приміщення для нижок є головною причиною, для чого в Америці так слабо розходяться українські книжки й чому українська іміґрація купує взагалі мало всяких книжок.

Ще інше наставлення українських іміґрантів до хати мусить вражати болюче їх дітей, як вони запізнаються з наставленням більше поступових американців: брак признання дитині того, що в американській мові називається „прайвесі". По американських домах водиться, що дитина має свою спеціяльну кімнату, в котрій дитина робить те, що йому подобається (очевидно в межах безпеченства для інших членів родини в хаті). Там вона студіює, що треба, зглядно що їй подобається; там вона проводить свобідний від занять час, як їй подобається, там приймає своїх товаришів. Модерні психольоґи признали право дитини до такої „прайвесі" як одну з основних потреб молодої душі. Найбільше це вражає дітей тих українських іміґрантів, які мають хати, досить великі, аби відступити кожній своїй дитині осібну кімнату, але цього не роблять. Родичі видно вийшли з хати, в котрій ціла родина жила в одній, або що найбільше, в двох кімнатах, і хоча вони в Америці живуть серед зовсім інакших матеріяльних умовин, вони ще далі держаться старокраєвої звички трактувати кожну кімнату як спільну кімнату для всіх членів родини. Старшим від того ніякого лиха нема, та молодь терпить значно на своїм умовім і фаховім розвою. Дитина, що не має свободи в хаті, втікає з неї на вулицю й попадає часто в деморалізуючий „ґенґ".

На тлі мешканевої справи іміґранта можемо передовсім обсервувати одну сторону великого душевного процесу того іміґранта, а саме його перехід із „сільскости" до „міськости". Коли взяти під увагу цю кольосальну різницю між мешканням в українському селі, себто в збитій оселі, де всі були менше-більше одної кляси, де всі себе знали, часто інтимно, де через те публична опінія мала велике значіння й вплив, де одні одним помагали, з одного боку, з життям у великому місті, де люди ще більше збиті, але де зійшлися люди неоднакові, люди різних вір, кляс, мов, культурних звичок, де люди

---

[6]) В. Подвірський: Як меблювати хату (Життя й Слово, лютий 1937).

не знають найближчих сусідів, або знають тільки здалека, де публична опінія не має ніякого значіння, де кожний живе для себе, тоді зрозуміємо, які глибокі душевні наслідки мусіли мати ці переміни в житловій сфері українця. Тоді ми зрозуміємо передусім почуття самотности, що обхоплює нового іміґранта, а далі його стремління збудувати якесь нове громадське життя на місце того, до якого він був привик у рідному краю. Тоді ми зрозуміємо, чому він пхався навіть між чужих, а до себе дещо зближених народів; чому він потім розбудовув тут церкви, товариства, клюби, ґазети. Зрозуміємо навіть тенденції деяких до перебування в коршмі та його запивання: це часто не було ро інше, як його спроба збудувати товариське життя.

Навіть коли український іміґрант й попаде на американське „село", то й тут він мусить переходити глибоку духову революцію, бож американське „село" не українське. Американська фарма це не українське господарство. Тільки на східній Україні можна стрінути хуторі, які нагадують американські фарми. Американська фарма стоїть одинцем на полі. Довкола неї села нема. Тут людина живе самотна, зглядно в сімї, яка мало стикається з іншими. Це теж мусить мати глибокий вплив на душевний розвій людей, що так живуть, як це вже нераз помітили вчені.[7]) Тепер на цю родину, що живе відрубним життям на американській фармі, починають проявляти свої могутні впливи нові чинники, які починають заломлювати її почуття відрубности, як: телєфон, автомобіль, а ще більше радіо; вони часто розбивають ново набуті духові звички, які щойно почали усталюватися, так, що часто, поки їх покласти на папір, вони вже пропадають.

Харчова культура

Коли в житловій культурі українського іміґранта ми стрічали назагал перевагу американської культури над культурою іміґранта, привезеною з рідного краю, то в харчовій справі положення певно представляється зовсім наоборот. При розсліді цеї сторони культури інших іміґрантів помічено найбільше завзятий консерватизм. Коли розважити вчасне в історії кожної людини повстання харчових звичок, то не можна цьому дивуватися.

Перевага старокраєвої харчової культури в українського іміґранта проявляється очевидно передусім його уподобанням старокраєвих страв. Не було в тому превеликої пересади, коли о. Нестор Дмитрів назвав українські пироги й голубці українськими народними святочами. Так принаймні почував у справах харчу новий український іміґрант. Перевага отже мучних страв, помітна серед української іміґрації, це без сумніву привезена зо старого краю звичка. Ще в 1896. році помітив один іміґрант і написав до „Свободи", що ...„деякі

[7]) Порівняй про це наприклад статтю Броніслава Маліновского п. н. Culture в американській енцикльопедії суспільних наук.

живуть старокраєвим життям, з тою різницею, що місто картофель їсть наш чоловік мясо, замісць води пє пиво й віску". Здавалося певно тому авторови, що постійне їдження мяса іміґрантами в Америці не має нічого спільного зо старим краєм; забув він видно на те, що це є всеж таки обернений старокраєвий звичай здержування від їдження мяса. Якби не було того здержування від мяса в краю, то не було би в Америці пересадного їдження мяса; їджено би мясо в міру, їджено би його з відповідними додатками, зеленином й жовтою яриною; і не потребував би чоловік конче запивати алькоголем.

Старокраєві культурні звички в справі харчу проявлялися не тільки в самому підборі страв, але й в наставленнях та розцінюванням харчових справ. Інколи ці старокраєві звички ставали їм у добрій пригоді. Наприклад покладання на страви, приготовані самим собою, радше ніж на страви, куплені, вже готові, ставали іміґрантови в добрій пригоді підчас депресії. Його стремління видавати й на харчі як найменше готового гроша заставляло його брати в крамниці не мязні мясива, а так звані відпадки чи нутренности, як серце, легені, шлунок, печінку, котрі давніше в Америці давали в різницях майже зовсім даром. Тільки заможні заїдали „стейки", часто не так тому, що вони їм смакували ліпше, ніж пироги або голубці, а тому, бо цим чоловік показував, що його на це стати, що „і він пан". Тепер новіші розсліди над їжею виказали, що „стейки" добрі для людей, що тяжко працюють фізично, та що вони щодо вартости вітамін остають багато позаду „відпадків". Нахил нашого іміґранта до їдження подостатком картофлі ішов по лінії новіших розслідів про потребу менше поживних страв, які виповняють покармові орґани й заставляють їх до праці.

Не обійшлося певно між тими культурними звичками й без рішучо відємних. Консерватизм у справах поживи, як у всяких справах, добрий тоді, коли він задержує добрі звичаї; він недобрий, коли він здержує від поступу до кращого. В Америці останніми часами зроблено великі поступи в харчовій справі. Про неї говорять усі: організації, ґазети, радія, вчені, говорять нарешті й різні уряди, міські, стейтові й федеральний. Подають вони багато корисних новин. Серед українців не помітно розмірного зацікавлення цею справою. В ґазетах про неї майже повна мовчанка. Причиною цього — старий погляд на справу харчу як на жіночу справу, яка мужчині не лицює.

Не можна сказати знову, що кожне перебрання нових звичок само собою добре. Наприклад у старому краю наші люди звичайно їли чорний хліб, в Америці вони їдять звичайно білий, — може тому, бо більшість в Америці їсть такий хліб, можливо тому, бо з краю привезли погляд, що білий хліб кращий від чорного. Тимчасом американський білий хліб, як це вже науково доказано понад усякий сумнів, спечений з такої муки, з якої забрано просто всі поживні вартости. Старокраєвий чорний хліб, за дослідами вчених, давав людям

усі потрібні складники. Те саме можна сказати про звичку іміґрантських родин в Америці їсти багато цукру. Через такі нові звички молоде покоління, не дивлячися на те, що воно виросло в багато кращих умовинах від старшого, часто вже в своїм вигляді зраджує признаки поважних недостач харчування. Зрештою старше покоління зо свого боку виказує просто масові признаки підорваного здоровля, якраз через невідповідні харчі, як: зіпсуті зуби, вперті затвердження, ненормальні тиснення крови, занедужання на запалення сліпої кишки.

В одній сфері харчової культури американське оточення зробило поважні поступи, а саме в сфері культурних наставлень до харчів. Нема вже нині серед української іміґрації тої пошани до хліба, яка ціхує українського селянина в старім краю. Пропало вже певно багато поглядів на магічну силу хліба, води, чи горівки; через те вони не грають уже такої важної ролі при різних церемоніях, як при народженню, весіллю; через те вже й посту не придержують в Америці з такою строгістю, з якою придержуванося його в Україні від багатьох віків, навіть не оглядаючися на вільніше становище церкви в тій справі.

Перебрала теж українська іміґрація американські манєри при їдженню. Присвоєно американське наряддя при їдженню, американський спосіб засідання до стола, часто й американську чергу страв. Ствердили це вже навіть у старім краю дослідники української етноґрафії, котрі помітили не тільки, що в деяких околицях України матеріяльний побут наших людей поправився завдяки зарібкам в Америці та поворотови „американців" до рідного краю,[8]) але й те, що між реемігрантами та тими, що остали в краю приходило вже до конфліктів за перебрану в Америці культуру.[9])

Здоровля й недуга

Подібно, як у харчовій справі український іміґрант заховав ще багато зо старокраєвої культури в тісно з нею звязаній сфері здоровля. Під тим зглядом він назагал остався на рівні, малощо вищім від того, на якому він находився при своїм виїзді з краю. Не дивлячися на те, що він під матеріяльним зглядом багато краще ситуований, усе ще займає в справі здоровля й недуги старокраєве наставлення, котре висловлювалося думками: Ми люди бідні, нема кому слабувати. Пани можуть слабувати, але не ми. Бідний може тільки пожалуватися на хоробу.

---

8) Наприклад: Осип Яворський: Народня пожива в Городецькім повіті. (В Матеріялах до Української Етнольоґії).

9) Наприклад Павло Коненко в своїй статті про народню поживу в скалатськім повіті каже, що всі селяни їдять з одної миски, ті одначе, що вернулися з Америки, обідають із засади осібно, бо призвичаїлися їсти осібно, та нахилятися над мискою, те саме роблять при спільній трапезі: тому інші не хочуть їх до „кумпанії", бо, мовляв, їм з бороди капає в миску.

Передусім назагал ми всеще присвячуємо справі здоровля розмірно мало уваги. В цьому краю, що є так глибоко свідомий здоровля (HEALTH-CONSCIOUS) ми такими не є. Видно це хочби з того, що ми по старому звичаю звертаємо більше уваги на недугу, ніж за здоровля. Наші люди не дають оглядатися лікарям, як вони ще здорові. Цікавимося здоровлям аж доперва тоді, як воно попсується. Можна навіть сказати, що аж тоді беремося до його рятування, як його врятувати не можна. Покутує в нас ще старий фаталізм, що, мовляв, всяка недуга післана Богом, чи далею, та що хіба Той її забере, хто її зіслав. Що має бути, то буде. Хто має вмерти, той умре.

Видно це й з того, що про здоровля ми говоримо й пишемо дуже мало. Відчити про здоровля обмежилися до алькоголізму, і це питання трактовано головно з морального боку. Статті про здоровля появляються рідко, а коли появляться, люди їх не читають, а як читають, то на подані там поради не звертають уваги. Радіо в тій справі нічого не робить, хіба кампанії за товари підозрілої вартости. Нема ще й досі властиво ніякої лікарської книжки про те, як дбати за своє здоровля, про те, як їсти, як працювати, як відпочивати, як поводитися в недузі, як дбати за дитину, тощо.

Через те іміґрант живе за старими приписами здоровля, які він привіз зо старого краю. Та ці великої вартости не мали й в старім краю, а навіть як були добрі в старім краю, то не підходять до Америки. У старім краю наш селянин жив на селі, на свіжім повітрю, на вітру й сонці. В Америці він звичайно живе в місті; його треба знати, що тут ми всі більше кашляємо, чихаємо й шмаркаємо, як на селі. Нам треба розуміти, наприклад, про вплив сухого огрівання хати на здоровля. В Америці іміґрант працює в фабриці або майні, і ця праця часто спричиняє різні „фахові" чи „заводові" недуги. Він віджившляється тут інакше, і це має на його здоровля великий вплив.

Про повне недбальство іміґранта за здоровля свідчить відома кожному сцена, коли людина, захорівши, біжить до своєї скриночки з медицинами, шукає між старими, не випорожненими фляшками, і допиває всі зливки, рахуючи на те, що щось з того мусить помогти. Свідчить про те хочби практикований загально жарт підсувати молодим гостям, лакомим на солодкі річи, розвільнюючі шлунок чоколядки, та тим подібні „практичні жарти", які можуть людину, з котрою так жартується, вкинути в недугу на довгі роки, а то й на ціле життя.

Коли не найдемо нічого в скриночці з медицинами, ми часто покладаємося на інші „домашні ліки". Нам ще далі імпонує лікарство, привезене з далекого краю. Чим з дальша, тим краще. Ми не знаємо, яку маємо недугу, і не знаємо, на що помагає поручене нам лікарство, але ми не вагаємося вживати. За те ми вагаємося піти до лікаря.

Вагаємося йти до лікаря з недугою, але не вагаємося йти до ворожки або ворожбита. Ми ще по старому віримо: таке щось мені

зачинили, що ніяк до здоровля прийти не можу. Тому й на лікаря ми шкодуємо заплатити пару долярів, ворожбитови чи знахорці не жалуємо вдвоє стільки.

До лікаря йдемо правильно, коли ворожбит, чи знахорка ніщо не помогли, коли ми чуємося, що лежимо на смертній постели. Як довго хорий ще їсть, так довго його до лікаря нема що брати. Коли лікар не може такому хорому нічого помогти, то ми потім „маємо докази" про лікарів, що вони „нічого не знають".

Як прийдемо до лікаря, то поводимося в нього, як у ворожбита. Коли він розпитує нас про симптоми нашої недуги, ми не даємо йому повних інформацій: адже ворожка згори знала, з чим ми до неї прийшли; найже лікар угадає, як він такий розумний.

Інколи, пустившися вже розказувати лікареви, ми представляємо йому справу чорніше, ніж вона справді є; подаємо йому відомости про симптоми, яких ми не маємо. Мовляв, най лікар нас по кілька разів на візити не кличе, най нам відразу каже саме останню слово, і най на нас різних ліків не пробує, а дає нам відразу самий останній, найсильніший, найгостріший лік.

Коли лікар нас вислухає й огляне, і почне давати устні поради про те, як жити, ми з такого лікаря не вдоволені: Ми ждемо, щоб він як коваль коло нас напрацювався. Як він пише нам рецепту, то має вона розтягатися через три картки. А ще краще коли він нам стане кости наминати. Тому костоправ у нас має більше популярности, ніж найкращий лікар: як ми виходимо від нього і чуємо біль у кожній кісточці, то ми знаємо, що це був добрий лікар.

Зайшовши з рецептою до аптики, ми часто допитуємося аптикаря, чи добра це рецепта. І найдемо аптикарів, які нам зроблять чемність і почнуть її критикувати. Та потім радити купувати якусь „патентовану" медицину. І нас тоді не журить, що аптикар возьме за свою медицину більше, ніж він узяв би за виповення лікаревої рецепти: в нас є часто переконання, що чим дорожча медицина, тим краща. І коли вона нічого не поможе, то ми не кажемо, що нам аптекар не поміг; ми кажемо, що нам лікар нічого не поміг.

Наконець привезли ми зо старого краю свій традиційний погляд на шпиталь, і не позбулися його в Америці, хоч живемо тут трицять літ. Шпиталь для нас це немовби передпокій трупарні. Там тільки й мають зробити чоловікови, що його порізати й приготовити для погребника.

Серед таких умовин нема що й дивуватися, що здоровля нашого іміґранта не є найкраще, що він хорує довго на шлунок, зуби, віддихові проводи, тиснення крови, бліднцю, рака, що він умирає вчасно, можна зовсім певно сказати передвчасно.

Серед української іміґрації викликає часто багацько інтересу, себто балачок і толків, випадки божевілля. Судячи поверховно, могло

би здаватися, що їх серед неї багато, і то більше, ніж серед такого самого числа в старому краю, та й більше, ніж серед подібного числа „старих американців". Я вже бачив і статистичні підрахунки, які доказують, що серед іміґрантів є більше умових занедужань ніж серед „старих американців".[10]) Хоча воно відноситься до норвезьких іміґрантів у стейті Мінесоті, дуже можливе, що так само мається справа й з українцями, бо й українські іміґранти мусять бути подібні до норвезьких у тому, що іміґрація виставляє їх на всякі духові й фізичні труднощі, і в тому, що між нею є більше людей, схилих до умових недуг, ніж у старому краю. І дуже можливо, що серед старших людей серед української іміґрації теж мусить бути більше умово хорих людей, бо положення старшого іміґранта є економічно непевне; до того іміґрант не має часто громадських звязків, яких треба для удержання умової рівноваги. Всеж таки про цю справу ґенералізувати небезпечно, поки вона не буде якслід всесторонно розсліджена, а на всякий випадок нині варта підчеркнути хіба брак розслідів цеї преважної справи.

Безпеченство життя

Справу здоровля занедбали іміґранти в Америці певно через те, що перед їх очима стояла як важніша інша справа, з нею тісно звязана: справа безпеченства життя. Іміґрантови, який вийшов з розмірно безпечного селянського побуту, а тут побачив нещасні випадки по фабриках і копальнях, не можна дивуватися, що він більше думав про ті ситуації, в яких йому відразу грозило каліцтвом або смертю, ніж про повільне, для ока покищо невидне підривання його здоровля.

Та в цій справі особистого безпеченства Америка оставила іміґранта на його власні сили, як у справах здоровля. Американське законодавство в цій справі оставало довгі часи позаду всіх промислово розвинених країв, а давніше американське право признавало підприємцеві тисячі різних правних ключок, при помочі котрих він міг викрутитися від правної відповідальности за випадки в його підприємстві. Остаточно іміґрант зрозумів, що йому тут добитися зараз законного забезпечення не буде можливо, і тому він узявся рятувати принаймні свою родину, залежну від його життя й праці, перед шкодами, які виходили би для неї від нещасного випадку для нього. Взявся іміґрант будувати так звані запомогові орґанізації.

Таких орґанізацій у старім краю він не знав. Через те він не був привик до плачення вищих премій, і тому його забезпечуючі орґанізації спершу не мали твердих фінансових основ. Вони покривали тільки біжучі обезпечення і удержувалися вони тільки кому, бо їм члени були ще молоді люди, серед яких смертність зо звичайних причин була низька. Коли члени в орґанізаціях почали старітися,

---

10) Oernulv Oedegaard: Emigration and Mental Health (Mental Hygiene).

орґанізації мусіли перемінити свої фінансові засади й перейти на „наукові" основи.

Запомогові орґанізації мали на іміґранта величезний вплив. Вони його вчили льояльности супроти себе самого й своєї родини. Вони його вчили відповідальної поведінки супроти залежних від нього осіб. Учили взагалі товариської орґанізованости та демократичного ведення орґанізації. Вони зняли поважну частину журі за забезпечення родини та відкрили горизонт для свобіднішого розвою особи. Зогляду на те, що кожна українська запомогова орґанізація працювала при помочі рідної мови іміґранта, вона з конечности мусіла заятися вже й іншими справами, які цікавили цю ґрупу, та мусіла в власнім інтересі дбати за те, аби найбільше людей піддержували цю мову, продовжували її знання, а через мову занятися вже іншими культурними справами, що находять у ній вислів. У цей спосіб до цілі забезпечення життя дочепилися зовсім природною дорогою розвою інші цілі. Запомогові орґанізації стали через свої відділи товариськими орґанізаціями, просто осередками суспільного життя іміґранта. Вони були інколи виховними орґанізаціями, займалися видаванням книжок, видаванням ґазет, надаванням стипендій, спортом, і т. д. Хоча вони часто говорили про річи поза океаном, вони практичною своєю діяльністю стирали багато невдоволення іміґранта з його незабезпечености в американському життю, а тим самим нищили велику порцію бунту проти байдужности американських установ для справ іміґранта. Через них він находив дороги до звязків з американською суспільностю, котра навіть при своїй байдужности для „чужинця" мусіла занятися цими орґанізаціями вже хочби зогляду на їх членський вплив і фінансову силу.

Тому назагал можна сказати, що іміґранти, котрі вступили до запомогової орґанізації й належали до неї довші роки, стали певно людьми відмінними від тих, якими вони були при приступленню до орґанізації. Вони певно інакші від своїх земляків з тої самої верстви, котрі остались в рідному краю, і певно відмінні від своїх спів-іміґрантів, які жили серед таких самих умов на іміґрації, тільки до запомогової орґанізації не вступали. Назагал, іміґрант, що належить до запомогової орґанізації, це людина, сильніше прикріплена до Америки, ніж людина, що до такої орґанізації не належить. Це людина з вище розвиненою льояльністю до своєї родини, і то льояльністю, яка виявляється не в пустій балачці, а в ефективній допомозі. Це людина, звязана через орґанізацію з різними суспільними акціями, в яких бере участь та орґанізація. Словом, це людина з поглибленими почуваннями родинними й суспільними.

Одіння

Під багатьома зглядами справа з одінням стоїть теж у різкім противенстві до справи мешкання. Це не може й бути інакше перед-

усім тому, бо те, що людина їсть, може бути відоме тільки йому, а те, в що вона одягається, мусить бути відоме всякому, з ким він стрічається. Як каже наш нарід: голоден десять разів село перейдеш, а голий і разу ні. Тому то перед людиною, що вибирається в чужий край, відразу стає питання, в що йому одягатися.

З подвійною силою стає це питання перед людиною, котра звичайно носить одіння, питоме для її кляси, чи суспільної верстви, як це було якраз з українським селянином, котрого „народній" стрій маркував власне його приналежність до селянства. Коли пригадати собі суспільне приниження селянина не тільки з боку шляхти, але навіть з боку інтеліґенції, купців і міщан, то не можемо дуже дивуватися бажанню селянина при виїзді з краю скинути зо себе народній стрій.

Декотрі з іміґрантів зодягалися в звичайну міську інтернаціональну одіж, яку вони називали „панською", ще перед відїздом зо старого краю, а інші поспішалися це зробити якнайскорше по приїзді до Америки. Писав про це ще в 1899. році Нестор Дмитрів у фейлєтоні до „Свободи" під наголовком „Ґаздиня":

„Нас провадили краяни (з корабля) вечером до Джерзі Сити, а для того вечором, аби англіки на нас не ззиралися. Я мала вуйка в Джерзі тай зайшла до нього на станцію. Приїхав (брат) Василь з Пенсилванії, покупив мені панські лахи, капелюх і всьо, в що ту знаєте тра конечно вбратися. Не випускали мене на вулицю цілий тиждень. Цілий тиждень учила й показувала мені вуйна, як вбирати на себе панські лахи, як капелюх, як рукавички; як іти через вулицю і таких других звичаїв. Мені вже нераз до плачу доходило з тими панськими вибагами. Спідницю убирай не так, кафтаник не так, капелюх саджай на голову, черевики шнуруй — на руки тягни рукавички, не знати, на що — руками не розкладай, позад себе не оглядайся, голосно не говори. Ах, Боже, як я гадаю, кілько я тоді перетерпіла, кілько намучилася, то здається мені, що була бим воліла вернутися до свого села, якби так було можна".

Як котрий іміґрант самий не змінив свого селянського строю, то його до цього скоро заставила американська вулиця. Як відомо, Америка признає чоловікови широку свободу в різних справах. Одначе рівночасно ця сама Америка в деяких ділянках не терпить найменшого ухилу від загального правила. Може найбільше таких „правил" відноситься до справ одіння. Всякому певно стоїть у памяти, якто два рази до року вулицями Ню Йорку ходили буйні хлопці й збивали людям капелюхи, раз весною, як хто носив ще зимовий капелюх, коли „всі" вже носили літні капелюхи, а другий раз осінню, як хтось не взяв „начас" зимового. Можемо уявити собі, як почувалися знайомі, коли „вулиця" напала когось з рідні за одіж. В одній родині мені довго оповідали діти, як їм було соромно, коли десь по першій війні до Америки приїхав зо старого краю їх дядько, одітий

щоправда в міське одіння, але в чоботах і з німецькою файкою в устах, і як діти на вулиці йшли слідком за ним і кричали: „О, дивіться, як цей чоловік одітий!"

Зодягаючися в нову одежу, іміґрант може й думав спершу про неї як про панську, як про таку, що його вивищає над інших людей, але зчасом він мусів прийти до більше зрівноваженого погляду на неї. Хто одягнувся в неї, той затирав на собі не тільки признаки суспільної нижчости, але й признаки суспільної вищости. Він був собі такий, як інші люди. Це може не підхлібляло людям, падким на такі річи, але звичайному іміґрантови воно давало почуття спокою, котрий закаламучує все почуття, що він на себе звертає увагу інших людей. Тому можна зовсім певно припустити, що загальна американська одіж іміґранта відограла певно свою ролю в приняттю думки про свою рівність з іншими людьми, в виробленню в ньому почуття людської гідности.

Зчасом теж іміґрант став дивитися на одіння як на просту конвенціональність. Тому старші іміґранти вже зміняють своє одіння згідно з кожночасною модою. Де оказія вимагає „формального" строю, зодягають без труду „токсідо" й „котевей", а їх жінкам, що колись мучилися так з простою сукнею, черевиками й рукавичками, легко одягтися в балеву сукню з глибокими вирізами на плечах.

Іміґрантські часописи в початках нашої іміґрації присвячували справі одіння досить багато уваги. Звичайно автори писань виходили зо заложення, що іміґрантови треба приймати загальний костюм нового світу, але часто висмівали тих, які перебравшися в „панські лахи", поводилися, гейби вони вже стали справжніми панами, себто вищими від інших. Потім через довгі часи не було багато писань про справи строїв, аж потім селяни-іміґранти доглянули певне зацікавлення в Америці так званими народніми, поправді селянськими, строями. Спершу наші жінки тому не довіряли, і неодна божилася, що вона ніколи не одяглася би в селянський стрій. Зчасом одначе багато й з тих, що божилися, його таки одягли і його полюбили. Та не був це „народний" селянський, стрій, а театральний, вироблений з різних місцевих елєментів для потреб і вимог сцени. Цей стрій, звичайно до грубого пересадний і переладований прикрасами, панував до недавних років, коли за починами зо старого краю, головно заходами с. Северини ЧСВВ, почато й в Америці звертати більше увагу на етнографічну вірність строю. І аж цей стрій має шанси передати свої елєменти до загальної моди краю.

Згадати нарешті треба в цій справі й те, що нові звички української іміґрації в справі ноші починають уже відбиватися й на старий край. У своїй статті про верхню вовняну ношу українського народа в Галичині, Михайло Зубрицький ще в 1904. році помітив, що побут наших людей в Америці причиняється до зміни народньої ноші в Галичині. Мовляв, спершу такі поворотні еміґранти, вернувшися

в „панській одежі", здіймали її в своїм ріднім селі й одягали назад сільську та зчасом вже не переодягалися й не „ганьбилися" носити американську ношу, а замітують домашню, бо мовляв вона для них невигідна й тяжка.

Добування хліба

Український іміґрант у своїй масі не приїхав до Америки як турист на оглядання краю, ані як делеґат, і не як політичний утікач. Пересічний український іміґрант приїхав сюди на зарібок. Приїхав він теж у своїй масі як тимчасовий іміґрант; він не думав покидати рідного краю навсе, він думав побути в Америці тільки якийсь час, заробити дещо гроша й вертатися назад домів. Він думав в краю доживати віку й там умирати.

Він приїхав до краю, який робітників потребував. До краю, який шанує добру працю. Український іміґрант на тяжку працю був готов і її не цурався. Можна сказати, що його гризла би совість, якби він дістав хліба дешевим коштом: лежаний хліб шкодить на здоровля, говорить наш селянин.

Перед іміґрантом, охочим до праці, стало відразу питання вибору праці. Звичайно він був привик до фізичної праці. Навіть як він знав іншу працю, при різниці мови він мусів у перші часи здатися на фізичну працю. Пересічний український іміґрант її знав, але він знав працю на рілі. В Америці, одначе, ці українські рільники тільки дуже рідко попадали на фарму. Як сказано, український іміґрант приходив до Америки рішений на короткий побут. Думаючи заробити як можна найбільше гроша, він дивився передусім, де можна найбільше заробити. Він відразу почув, що на фармі платять менше, а в фабриці більше. До того подорож на фарму, чи з фарми при зміні роботи, коштує гроші. В великім місті роботу можна все перемінити без великого видатку за переїзд.

Правда, наш іміґрант не звик до фабричної роботи. Одначе, нанявшися на фабричну роботу, він побачив, що вона не важча від відомої йому роботи на землі. Навіть певні привабливости вона має: у фабриці чоловік робить не від ранку до вечора, але від години до години; як вибє година, він уже вільний. Він має неділю вільну. І він має багато нагоди до розривки в місті.

Інколи молодий іміґрант попадав на фарму, та тут він скоро побачив, що й там праця інакша від тої, яку він знає, до якої він привик. І там його заставляли звичайно до одної вибраної праці, яку він мав виконувати день за днем, без різнородности, зовсім як у фабриці. До того його могли заставити до праці, яку він уважав за понижуючу, наприклад до доєння коров, котру він уважав за жіночу, негідну мужчини.

Ось так пересічний іміґрант лишався в місті, і попадав або до фабрики, або до копальні. Отже на зовсім для себе нові роботи, яких

йому треба було щойно вчитися. Вже протяг цілого покоління, себто трицять літ, минуло зчасу, як українські іміґранти взялися масово за ці роботи, так, що нині вже можна зробити підсумок того, що вони вспіли зробити. Нині вже можемо зовсім певно сказати, що український іміґрант проявив надзвичайно велику здібність приноровитися до нових умовин праці, навчитися нових робіт, давати собі раду серед нових і непривичних умовин праці й життя. Коли взяти під увагу, що він до ніяких фахових шкіл не ходив, треба це приняти за доказ його великої вродженої інтеліґенції й приноровливости.

Нині ті українські іміґранти, що остались на праці в фабриці й майні, зчасом втратили багато зо своєї давної селянської психольоґії та набралися багатьох типічних признак і звичок робітника. Закинення селянських наставлень видно хочби в його становищи до погоди; коли він нарікає на дощ, то він немовби жде, аби кожного дня була гарна погода, що перемінило би кожну країну в пустиню; якби в ньому ще осталося з того селянина, яким він був, то він приймав би дощ з таким спокоєм, з яким він приймає добру погоду.

Він звичайно належить до робітничої юнії, виходить на страйк, голосує при виборах, як звичайно голосують інші робітники його ґрупи. Словом, український селянин постепенно, але постійно наближається до типу американського робітника.

Навіть коли цей український іміґрант складає гроші на те, аби собі закласти самостійний бизнес, навіть тоді він не робить властиво нічого противного психольоґії типічного американського робітника, бо власне американський робітник тим і ціхується, що він ще не набрався психольоґії типічного пролєтаря, котрий уже закинув надію бути чим іншим, як тільки робітником. Тут одначе, як в багатьох інших стремліннях, американська тенденція стрічається з тенденцією українського іміґранта, нащіпленою ще в ріднім краю, стати самостійним ґаздою на власнім господарстві.

Як знаємо, багато українських іміґрантів справді покинуло робітничі становища й стали бизнесменами. Не велика щоправда ця верства бизнесменів українського роду, коли її порівняти з числом бизнесменів у цьому краю, та вони просто всі вийшли з рядів селянства, чи робітництва. Деякий невеличкий процент вийшов з ремісників. Бизнесменів, якіб вийшли з родин бизнесменів, просто нема. Це є явище, замітне для здібности українського чоловіка навчитися добувати життя й маєтку в заняттю, котре є більше складне, ніж заняття робітника. Найближче від попереднього заняття до бизнесу було тільки фаховим старокраєвим кушнірам та нечисленним серед нашої іміґрації кравцям, які знали кожний своє ремесло в старому краю, могли зужити його для заложення в Америці самостійного бизнесу.

Замітно, що в кількох великих американських містах є багато українських ресторанів, і то правильно людей, які самі вчилися бизнесу, працюючи в ньому як робітники. Їх успіх неменче замітний, бож

ці люди не могли покладатися на поміч своїх краянів, як це часто трапляється з еспанськими, польськими, італійськими та жидівськими ресторанними підприємствами. Українські імігранти до ресторану ходять тільки виїмково, і піддержати „свою" ресторацію вони ледво чи де могли би. Отже українець, що має ресторацію, мусить покладатися на „чужу", неукраїнську клієнтелю. Дати собі раду з веденням ресторану при таких умовинах є доказом бизнесової справности.

Іншою галузею бизнесу, що має багато представників серед української імігрції, є як звісно торговля мішаних товарів (ґросері, делікатесен). І тут українські купці не спираються спеціяльно на українську клієнтелю, а на загальну клієнтелю в даній околиці. Успіх, який багато з них виказує, завдячують вони часто не тільки бизнесовому спритови, але й привезеній зо старого краю селянській здібности обходитися з малими вимогами життя.

Останніми часами багато українських імігрантів покинуло робітництво та взялося до фармерства. Рішала тут певно в першу чергу тяга українського селянина до землі, защіплена йому вихованням. Втративши з різних причин надію на поворот на рідну землю, він задумав занятися улюбленою працею в прибраній вітчині. Та коли йому здавалося, що він знає все про працю на рілі, бо він працював на рілі в старому краю, то він грубо помилявся. Рільництво в Америці ведеться рішучо інакше, ніж у старому краю, і український імігрант мусів не одного тут учитися. Передусім американська фармерка це не загальна господарка, а спеціяльна. Це немовби управа рілі получена з купецтвом і бизнесом. Фармер продукує щось одно, на продаж, продає все, що випродукував, а потім купує собі все, чого йому для прожитку треба. Він працює багато машинами, і тому він мусить видавати багато гроша на їх закуп, а як не вміє їх направити, на їх направу. Він мусить бути й робітником, і менаджером, і капіталістом, і купцем. Він мусить уміти затягати довги й їх сплачувати.

Коли український імігрант, що знав тільки загальну господарку, при якій продукується різні продукти, переважно для власного пожитку, при якій майже все споживається, що продукується, при якій продукується на своїй, зовсім виплаченій землі, — коли цей імігрант навчився господарити на спеціяльній господарці, вести під великими містами „трокову" яринну господарку, далі від таких міст курячі чи качачі фарми, ще далі молочарську господарку, ще далі управу збіж або тютюну, ще далі управу худоби на заріз, то він проявив теж неаби який хист не тільки рільничий, але й бизнесовий і механічний. Великою допомогою в тому все таки була українська організація родини, котра дитину навчає замолоду до участи в господарській праці, котра й каже дитині лишатися на фармі й її не покидати. Головно в воєнні часи, коли високі зарібки по оборонних промислах притягають до себе молодь, це виховання молоді на українських фармах придалося батькам і неодному урятувало може ціложиттєвий дорібок.

Професійні групи становлять серед української імміграції розмірно невеликий процент. Світської інтеліґенції українська імміграція має мало навіть колиб її прирівнювати не зо загально американською, але хочби з імміграціями інших народів, наприклад мадярів, поляків і москалів. І іншої інтеліґенції серед української імміграції теж невеликий процент: вона приїхала сюди з часи, коли світської інтеліґенції в старім краю було не багато й коли її значіння в громадянстві було мале. В Америці українські професіоналісти часто відкликаються за піддержкою до української імміграції, але ця назагал дає професіоналістови признання й піддержку аж тоді, як він добув собі признання серед інших груп, — явище, яке помічено й в старім краю. Є це вияв відомого духового явища, котре названо почуттям нижчости, чи нижчевартности: почуваючи себе людиною, нижчою від інших, українець не може теж повірити, аби якийнебудь інший українець міг бути рівним своїм товаришам по званню. До того часто професіоналіста оцінюється не за його професійною справністю, а за те, чи він належить до політичної групи, до якої ми припадково належимо; як він з нашої партії, ми його вважаємо великим професіоналістом; ми змінимо партію, а він не змінить, то часто ми дивимося на нього, як на людину, яка не є досягла свого покликання в своїй професії.

У цій сфері добування хліба відбивається найкраще та глибока переміна, що відбувається в Америці в духовій конструкції українського чоловіка. В старому краю його культура оберталася довкола родини. Родина була суспільною одиницею, що мала найглибше значіння для людини. Передовсім родина була осередком життя. Це була економічна одиниця: кожний працював для родини. Родина була осередком дозвілля, святкування, товариського життя. Карієра людини звязана була з родиною: вона залежала від того, в якій родині чоловік уродився. При всякій нагоді людина дивилася на те, як його вчинки вплинуть на його родину. Така культура відрізняється різко на один бік від культури, сконцентрованої коло держави, як це ми оглядали в націзмі, а на другий бік від культури, сконцентрованої довкола особи, індивідуальности, які ми оглядаємо тепер в Америці. Серед української імміграції може бачити цей перехід від культури, сконцентрованої на родину, до культури, зосередоточеної на особу. Тому ми чуємо тепер багато менше про те, щоб син брався за фах свого батька. Чути вже менше про те, що дитина дає родині, а щораз більше про те, що родина дає дитині. Родичі вже не ждуть від дитини удержання на старість, як знову дитина не жде від родичів спадку. Такі наставлення зовсім природно наростають серед типічних умовин праці в Америці, серед котрих муж працює осібно від жінки й дітей, а кожна дитина незалежно від іншої. Можливо, що в деяких частинах України почався розвій у тому самому напрямку, але він певно не йшов таким скорим темпом, як в Америці.

Інформації й освіти!

Після того, як уже іміґрант найшов собі мешкання, запевнив собі харчі, одягнувся і дістав роботу, черговою потребою, що добивалася заспокоєння, була часто потреба освіти та інформації про цей край, у котрому він найшовся. Потреба ця зрештою продиралася через всі його заходи коло мешкання, харчів, одіння й роботи. На кожній з тих ділянок від помічував нові річи. Навіть, як тут нічого нового не діялося, то самий неусталений стан був для нього чимось новим. У старому краю в селі життя плило розмірко усталеним трибом. Звичаї й традиції приписували докладно, як поводитися в кожній можливій ситуації щоденного життя. В Америці іміґрант почував, що його традиції не мають значіння, що тут населення постійно зміняється, що все в стадії розвою, що тут нічого йому держатися старих звичаїв, що тут йому треба навчитися чогось нового.[11])

Тимчасом Америка про науку нового іміґранта зовсім не дбала. Заманувши його до своїх берегів, лишила його на власні сили — згідно зо своєю засадою індивідуалізму, що всякий за себе дбає, як може; мовляв серед таких умовин кожний покаже свою вартість та що найкращий добудеться на верха. Правда, Америка давала всякому різні засоби поправити свою долю, передовсім різні засоби самоосвіти. Та ці засоби для нього були закриті, бо він про них нічого не знав; до того, навіть якби й знав, то він не мав до них ключа, бо не знав їх мови. Прийшлося йому добувати собі освіту, заспокоювати свою жадобу знання засобами, з якими він був обізнаний зо старого краю. Ось звідки то взялося, що в перші десятиліття української іміґрації в Злучених Державах говорилося й писалося й робилося так багато в справі засновуванная читалень. Нині з тих читалень майже нічого не остало, хіба назви деяких товариств, невеликі шафки з книжками в інших. Назагал читалень нині нема. Видно, що їх спроби орґанізації, знамениті для старокраєвих відносин, не надаються для Америки. Багато можна сказати про те, чому саме вони показалися непідходячими для Америки, але відай головну причину їх повного занепаду шукати треба в тому, що їх керманичі не вгадали, що освіта для іміґранта в Америці мусить на стільки різнитися від освіти нашого чоловіка в рідним краю, кілько життя в Америці різниться від життя у старім краю.

Під конець життя читалень пробовано оживити засуджену видно на смерть установу відчитами звичайно мандрівних лекторів. У цьому можна би вже добачити певний вплив Америки, бо як відомо, в Америці існує просто широко розвинений „промисл відчитів", промисл у тому розумінню, що він дає прожиток тисячам фахових людей, з котрих одні орґанізують діло, а другі дають відчити. Ця встанова відчитів дає американському громадянству велику суму освіти й роз-

11) Emily G. Balch: Our Slavic Citizens. 1910.

ривки. Вона спеціяльно достроєна для доповнення освіти дозрілих людей. З огляду на те, що український іміґрант не міг користати з цеї струї через свою мову, то це було зовсім природно, що він пробував зорґанізувати подібну рівнобіжну встанову, оперту на мові, доступній для нього. І якби так українська іміґрація вспіла зорґанізувати лєкторство на американських взірцях, то й іміґрація з того багато скористала би, і це дало би прожиток певному числу інтеліґентних людей (за американськими мірилами принаймні сотці).

Та для орґанізації діла на американський лад серед української іміґрації даних не було. Фахових лєкторів тут не було; була тільки жмінка інтеліґентних людей, які готові були просвітити свого менше освіченого брата. Іміґранти знали тоді як лєкторів тільки священиків, і тільки в виїмкових випадках політичних промовців. У їх уяві відчит можна давати тільки про реліґію або політику. Все інше вважалося за тему, не підходячу для відчиту. До того, до всяких справ лєктор мав підходити з морального боку, бо інакший підхід не цікавив слухачів. Наконець, справою висилки лєкторів не занялися фахові люди, яких не було, а накинено її іншим існуючим уже установам, створеним для інших цілей. Обовязок удержування лєкторів, чи плачення коштів відчитів, не вложено на плечі слухачів, а на плечі орґанізацій. При ґрупковім розділі іміґрації відчити находили слухачів серед одної тільки ґрупи слухачів. Про відчит писав орган одної орґанізації. Інші звичайно на нього били, хочби він не говорив нічого злого, чи шкідливого. Не платячи за відчити, слухачі набирали переконання, що їм говориться відчити з ласки. При таких умовинах лєктори не мали інтересу поправляти свої відчити, їх зміняти, розробляти інші теми. Словом, вони не трактували справи фахово. Зчасом від того, що лєктори давали відчити з ласки, дійшло до того, що слухачі слухали лєкторів з ласки. Серед таких умовин остаточно це жерело народньої освіти й заснітилося й зовсім висохло. Нині, при конкуренції радія воскресити його вже не можна, а стільки ходить за старе покоління. В нього, як у старших людей, інтерес до всяких справ уже ослаб. Вони вже не протестують, як радіо гонить весільними оповістками та побажаннями.

Преса

Америка це край найвище розвиненого ґазетярства в світі. Тому й не могла преса не зачепити іміґранта, хочби він прибув з краю, де ґазетярство було розвинене низько або його зовсім не було. Всякий, хто прибув до Америки, мусів відразу помітити популярність ґазети. В одному з перших калєндарів нинішнього Українського Народного Союзу писав Антін А. Кічак, покійний вже давно складач „Свободи", що проявив рішучий письменничий талан, у своїй статті „Американські звичаї й ми":

„Просвіта стоїть в Америці дуже високо. Їдучи часто тренами, карами, або малими парівцями (ферами), бачу, як кожний не марнує дорогого часу, а читає ґазети. Американець свою, німець свою, італієць свою, чех свої і поляк також свою. Навіть жид витягає свою ґазету та читає, що нового діється в світі. Лиш нашого одного русина не узриш з ґазетою. Щож сему за причина? Чи ми уже такі мудрі, що без ґазети можемо обійтися? Чи може встидаємося свого красного рідного слова? Смутне то, але правдиве".

Ці слова може й показують на кілька різних мотивів, які розбуджували бажання мати „свою" ґазету наших людей, навіть у тих, які не знали ґазети в старім краю. Маємо в словах Кічака низку мотивів: Є бажання використати вільний час з пожитком для себе, хоча відпочивати по праці без читання це теж можна признати корисним; тут є бажання просвіти; тут є бажання пізнати, що діється щось нового в світі; тут є бажання нагоди, які дає Америка. Та що найважніше, тут є видно почуття нижчости свого народу та бажання дорівняти іншим народам. Хто зна, чи це не був властивий осередок бажання мати власну ґазету. Поза ним стоїть порівнання власного народу з іншими народами; бажання мати ґазету виходить властиво не зо середини, а іззовні. Звісно, в цьому всему нема нічого надзвичайного: хоча не можна його назвати найкращою умовиною для існування ґазети; звісно, що люди, які тільки тому хотіли би бачити свою ґазету, аби й вони не були гірші від інших народів, можуть легко вдоволитися самим існуванням ґазети, себто не будуть дивитися за тим, аби її читати, а тим менше, аби її належито піддержувати.

Характеристичним для української іміґрації треба признати поставлення ґазетної потреби під рубрику просвіти. Одним боком вона теж звязана з почуттям нижчости: люди можуть почуватися тому нижчими, бо не мають освіти. Виходило би з того, що просвіта це головна ціль часопису. Таке ще й нині чується заєдно на нашій іміґрації. Подавайте нам побільше науки, — чути часті домагання до ґазет. Що преса народ просвічає, це правда, та не просвічає його в тому розумінню, в якому родичі, або школа просвічають дітей чи учеників. Американська преса вчить теж, навіть має спеціяльні наукові відділи, але першою ціллю вона вважає подавати правдиві інформації про те, що діється. Як каже Остин Г. Кларк, зо Смитсонської Інституції в Вашинґтоні, наука в Америці не могла би розвиватися без помочі преси,[12]) але тут відразу видно, що під тим він розуміє просто нотування нових подій з поля науки. Ніхто в Америці від преси чистої науки не жде.

Дивним могло би видаватися, чому багата під кожним зглядом американська преса не станула пресою іміґранта. Для українського іміґранта це не дивно. Передусім вона була ще незрозуміла своєю мовою. Далі українець бачив коло себе не тільки ґазети в американ-

[12]) Austin H. Clark: Science Progress Through Publicity (у "Scientific Monthly").

ській мові, але й в інших мовах. Тому він хотів теж бачити ґазету й в своїй мові. Американська ґазета його зрештою відтручувала, бо вона іміґрантом зовсім не цікавилася; коли про нього й писала, то хіба, як він поповнив якийсь злочин. До того іміґрантови треба було бачити в ґазеті не тільки себе, іміґранта, але й рідний край, з котрого він вийшов і до котрого він думав вертатися. Все це разом обіцювала йому дати ґазета, видавана його мовою.

І вона йому це справді старалася дати. Вона писала про іміґранта з поминенням американців, немовби відвдячуючися американським ґазетам за ігнорування іміґранта. Вона старалася бути українською ще більше, ніж українська ґазета на рідній землі. Вона присвячувала багато місця рідному краєви іміґранта. І робила це все не тільки на початку, але й пізніше, коли її читачі вже перестали думати про поворот до рідного краю, бо вже спровадили сюди жінки й діти, завелися постійною хатою й менше-більше постійною фаховою роботою. Іншими словами, набравши раз напряму, вона далі удержувалася на вибраній дорозі, сходячи з неї тільки під найсильнішим натиском зовнішніх умовин. Раз повставши, вона мусіла пропаґувати умовини, які її зродили, для свого власного існування.

Та хоч як багато чинників витворювало в українській іміґрації бажання мати власну ґазету, та справа не йшла легко. Головна трудність — брак людей, що мали звичку читати щось правильно. Ґазеті серед таких людей приходиться постійно витрачувати кольосальну масу енергії на ведення пропаґанди за само читання й передплачування, за справи, які в людей з виробленою звичкою читання приймається як самозрозумілі.

Основники українських ґазет не були фахові ґазетярі. Це були звичайно священики, і на науку, яку вони збиралися голосити своїм читачам, вони дивилися зо становища своєї професії: це мала бути наука передусім релігійна, чи моральна. Засобом до цього було проповідництво. Ґазета мала бути немовби писаною проповіддю. Ці перші кроки українського ґазетярства на іміґрації наклали на нього клеймо, якого воно не стерло й досі. На місце священиків прийшли правники, професори, вчителі, навіть фахові ґазетярі, ґазети змінялися щодо цілей, які вони збиралися проповідувати, але українське ґазетярство щодо засобів і методів осталося таким самим і до нині.

Через те в ньому переважає так звана опінія. Є вона й в американській ґазеті, але кожний, обізнаний з американською щоденною пресою, знає, що статті забирають у них розмірно мало місця в ґазеті; до того редактори не висказують своїх поглядів у новинках, як це буває часто в іміґрантських ґазетах. Американська ґазета може вважатися демократичною або републиканською, і тоді вона буде писати передовиці за вибір урядників своєї партії, але й тоді вона буде подавати на своїх новинкарських сторінках повні новинки й про противну партію. І дасть вона голос читачам висказати свої дум-

ки в листах до ґазети. Зате коли український часопис (і можна сказати іміґрантський) стоїть за якусь партію, то це вже видно й з його новинок, і з усеї кореспонденції, ба навіть з оголошень. Це вже чисто орґан певного суспільного напрямку, політичного чи партійного. Під цим зглядом іміґрантський часопис найближається вже до европейських взірців радше, ніж до американських.

І ще під одним зглядом іміґранти взагалі, а українські спеціяльно, не пішли слідами американської преси, що виходить американською мовою. Американська ґазета нині має кілька цілей нараз, а передусім це приватне підприємство, ведене для зиску й удержання свого штабу. Американська преса це великанський промисл, у котрий вложено багато біліонів долярів капіталу. Вона видає певно понад 20,000 періодичних видавництв з понад 30 міліонами читачів. Вона дає удержання багатьом тисячам робітників. У порівнанню з нею українська іміґрантська преса передусім відзначається цим, що тут просто нема справжнього часопису, що був би приватним підприємством. Факт є фактом, що ні один український іміґрант не зложив у ґазетярське підприємство свого гроша й не посвятився видавництву ґазети так, як деякі бизнесмени присвятилися праню шмаття, виробови ковбас, приготовуванню страви, чи виробови футер. Кожну просто українську ґазету на іміґрації піддержує якась орґанізація, не створена для видавання ґазети, але для іншої цілі. Не одна українська преса це зробила; в подібний спосіб поступала малощо не вся іміґрантська преса, попадаючи під котролю церковних, політичних і запомогових орґанізацій.[31]) Тому українська іміґрантська преса проявляє подібні сторони, як преса інших іміґрантських ґруп, і тому доля української преси йде тими самими переходами, якими йде інша „чужинецька" преса.

Звичайно, для ґазети це давало часто запевнення постійного приходу, інколи запевнення існування. Інколи продовжувало життя, рятувало перед упадком. Назагал одначе, як це показав загальний досвід, злука часто мстилася на слабшій стороні. На всякі справи видавництва орґанізація дивиться зовсім природно зо свого становища, а не зо становища ґазети й її інтересів. Американська ґазета, спираючися на бизнесові оголошення, в неменшій мірі, як вона спирається на людську потребу новинок і людську цікавість знати опінію освічених людей, буде шукати місця осідку, де є багато оголошень, і буде приєднувати собі для ґазети якнайбільше людей, які вміють збирати новинки, та людей, які вміють цікаво писати про події в світі. Коли за справу видавання ґазети візьметься інша орґанізація, то вона не дбає за те, аби ґазета мала осідок, де є багато оголошень, і не подбає за відповідних новинкарів і за відповідну скількість редакційних сил. Ґазетна орґанізація дбає, аби ґазета мала найбільше читачів, запомогова орґанізація, аби мала якнайбільше членів, хочби

13) Robert E. Park: The Immigrant Press and Its Control. 1922.

коштом числа читачів. Залежні від непартійних орґанізацій ґазети часто забиті в глухі кути, де вони не можуть розвиватися бизнесово, і мають просто смішно мало робітників. Прикладом незрозуміння потреб ґазети є висказ предсідника одної запомогової орґанізації, котрий, купивши новий лайнотайп для друкарні, здивувався, як редакція спротивилася відправленню одного робітника в редакції: „Таж я був певний, що в редакції, як у фабриці: як куплять нову машину, то певно ощадять відправивши якогось робітника".

Звязання ґазети з іншою, неґазетною, орґанізацією потягнуло за собою той наслідок, що як з якихнебудь причин від головної орґанізації відступила частина членів, і творила собі іншу, рівнорядну орґанізацію, то й вона негайно творила ще й осібну ґазету. Повстання більше ґазет не можна назвати лихом, одначе таким воно справді є, як одна ґазета може зовсім добре робити роботу двох. Тоді кожна з них буде старатися доказувати потребу свого існування вишукуванням різниць від другої навіть там, де їх нема.

Та ці річи вже сталися, і вони відстатися не можуть. Українська іміґрантська преса існує й буде ще певно існувати багато років, бо вона виповняє в життю іміґранта певні важні потреби. Передусім так звана американська преса замовчує цілу низку справ, важних для іміґранта. Далі про нього пише, як про чужинця, і звичайно подає про нього новинки, як він допустився якогось злочину, пороку або шкандалу. Навіть як робить щось корисне для Америки, то звичайно його само „чужинецьке" імя забороняє йому доступ до преси. По-друге, його „власна" іміґрантська преса дає іміґрантови знамениту нагоду висказати свої почування й думки: Іміґрант може знати навіть американську мову, навіть може вміти висказуватися по анґлійськи, але він не вискажеться так, як роджений тут чоловік, або як він самий вискажеться тою мовою, якої він навчився дитиною. Тому звичайно ґазета, писана мовою його дитинства, остається для кожного його ґазетою. Потретє, тільки люди, які знають іміґранта, знають докладно, що для нього писати, які новинки йому подавати, що пропускати; вони знають, що його цікавить, а що не цікавить. Наконець, така ґазета робить велику громадську роботу, звязуючи в одну цілість всіх читачів, а тим самим усі громади, де вони живуть. В них появляються одні почування, одні думки, одна воля. Вона показується кольосальним засобом пропаґанди щоправда в обмеженому суспільному колі, одначе в тім обмеженім окруженню вона може скріпляти свій вплив далеко поза межі впливів американської преси.

Радіо

Можна сказати, що так як іміґрантська ґазета повстала почасти тому, що „американська" ґазета не подавала новинок про іміґранта, потрібних для нього чи цікавих йому, так само „іміґрантське" радіо удержується в поважній мірі тому, бо ні американська ґазета ні аме-

риканське радіо, ні навіть іміґрантська ґазета не раді були подавати „товариських" новинок з родинного життя іміґранта. „Іміґрантське" радіо було готове подавати, хто дружився, хто родився, хто святкував родинний ювилей. До того радіо говорило, і як таке промовляло передусім до тих, що не вміють читати й писати, до котрих писана оповістка в ґазеті не промовляє. В цей спосіб радіо промовляло до самопошани тих, яким докази пошани відмовляло писане слово задля їх „низького" стану в громадянстві або задля їх неграмотности.

Хто знає цей бік радія, той певно не дуже буде ґніватися на різні його сторони, які так часто людей іритують, а передусім на низький рівень радіових продукцій. Іритують вони зрештою не тільки „вище освічених" людей, бо й наші „прості люди" часто нарікають на своїх дітей, що слухалиб без кінця Бені Ґудмана, а не слухали би народної пісні або клясичної музики, що слухають пустих жартів, а не слухають розумних коментаторів. І не тільки іміґранти осуджують „свої" програми, відомі зо своєї слабини, але й старі американці часто виступають проти „американських" програм: на одних зборах родичів у Ню Йорку д-р Джей Б. Неш, предсідник Департаменту Фізичного Виховання при Нюйорськім Університеті, осудив радіові програми як якусь Франкестайнську потвору, що влізла в хату й забрала весь вільний час дітей, наповнивши його програмами для „моронів". З того можна вносити, що й „наші" радіові програми не є так зеркалом духового життя нашого іміґранта, як більше відбиттям нервового, непостійного, хиткого менту, що немовби силою людей штовхає від гарного, тривалого й глибокого на негарне, плитке й переходове.

Іміґрант і література

Українська іміґрація, могло би здаватися, давала знамените підложе для зацікавлення літературою. Всяка іміґрація для людей, що беруть у ній участь, це час буйного зацікавлення новим світом. Колиж до цього захоплені нею люди найдуться в кращому маєтковому стані, як це було з українською іміґрацією в Америці, то маємо всі дані для живого інтересу красним письменством, і то не тільки пасивного інтересу, себто читання, але й активного, себто творення красного письменства.

Спершу немовби здавалося, що серед української іміґрації в Америці справді розвивається живий інтерес до письменства. Появилися оповідання про життя іміґранта, далі поезії, наконець і драми. Мали вони поважні недостачі, але мали вони велику живучість, бо трактували про справи, які цікавили іміґранта, про нього самого. Якби розвій пішов по тій лінії, то письменство могло би зробити іміґрантови велику прислугу. Воно загострило би його увагу на оточуючий його світ. Воно розкрило би перед ним скриті ще для нього питання. Воно могло би навіть показати, як розвязувати деякі дуже

пекучі питання. Воно принаймні показало би йому, які наслідки мала би його поведінка в одному, чи в другому напрямку. Він міг побачити в літературних творах поведінку інших людей та порівняти її зо собою. Він міг побачити, на що інші люди кладуть натиск у таких ситуаціях, на що вони звертають увагу, як вони ситуацію розцінюють. Це навчило би його відноситися критично й до своїх звичок, і до чужих. Він може осудив би деякі свої культурні признаки, але зате може тим більше цінив би інші. Можливо, що він приймав через літературу чужу культуру, але він приймав би нове не без застанови.

Події не оправдали заповіджених гарно інтересів до красного письменства. Українська імігрція пробувала створити якусь красну літературу про себе, але її не створила. До нині властиво не має ні кращої повісти, ні кращої драми, ні навіть поеми, з імігрантського життя, які мали би місце в літературі. Нема навіть перекладених на українську мову творів чужої літератури, що трактують про життя імігрантів. Великанський літературний матеріял, що захований у переживаннях імігрантів у новому краю, остався нашим письменством зовсім невикористаним.

Дивного одначе в цьому нічого нема. Український імігрант, що приїхав до Америки в своїй масі, літературою не цікавився. Він узагалі читав дуже мало, а книжок тим більше. І сказати те треба не тільки про селянина, а навіть про інтелігента.[14]) Український імігрант у своїй масі був удоволений „народною" літературою, передаваною з уст до уст. Таку літературу й почали йому подавати різні імігрантські накладці в Америці. Від неї вони зробили один крок до середньовічної літератури, захоплювалися Св. Матильдою, і потім знову ждали кільканацять літ, поки зробили ще один невеликий крочок до історичних повістей Вячеслава Будзиновського. До справжньої великої літератури, себто до літератури, котра передусім цікавиться людським характером, вони не дійшли. Були тут спроби виробити в імігранта смак до цеї літератури, але вони назагал усі зійшли на ніщо. У цьому згляді український імігрант остався на старому рівні, на якому він находився при своїм приході до Америки.

Та з цього приводу зайво йому надто журитися, бо таке саме явище можна побачити й в інших етнічних ґрупах американського імігранта. Вийшли з деяких з них визначні письменники, та це були виїмки. Назагал, імігрція занадто занята повседневою журбою заробити собі на хліб та зажити в новім краю, аби мати час займатися вищою літертурою. Таке саме явище ми бачили навіть серед тих, що нині становлять „старих американців", серед людей анґльо-саського роду: вони мусіли побути в Америці багато поколінь, поки вони

---

[14]) Ще в трицять літ по початку української імігрції до Америки писав М. Галущинський, голова львівської „Просвіти": „Значить, наше громадянтво книжки не читає, книжкою не цікавиться, воно не любить книжки. Колиж таку рису бачимо в загалу нашої інтелігенції, щож говорити тоді про селянську масу?" Див: Літературно-Науковий Вістник, листопад 1922.

змогли видати зо себе письменство, яке заслугує на увагу широкого світа або грядучих поколінь їх власного народу.

Вірування й релігія

Сфера релігії здавна відома як одна з тих сфер, у котрих людина проявляє велику консервативність. Тим більше тої консервативности можна ждати від селянського народу, який і в інших справах правильно є консервативним. Тому можна би ждати, що український селянин у цій сфері по своїм приході до Америки остався надалі таким, яким він прибув.

Під певними зглядами так воно справді є. Він щоправда в Америці міг змінити свій обряд, або перейти з католицької до православної церкви, або наоборот, але з обєктивного релігійного погляду це не така основна переміна: людина може зробити такий перехід з церкви до церкви, а мимо цього остатися під кожним іншим зглядом такою, якою була давніше.

Передусім умовини американського оточення пішли різко проти звичаю українців святкувати свої свята осібно в інший день внаслідок уживання „старого", себто юліянського календаря. Незрозуміння цеї справи, котре ще в старому краю дало почин до різних народних толків про початки цього стану, робили справді багато клопоту на іміґрації. Воно підсичувало почуття нижчости іміґранта супроти „старих американців", та ставало основою різних клопотів між людьми різних церков, між національними ґрупами, між батьками й дітьми. Повстали рухи за заведення одного календаря, а вслід за тим рух за задержання старовини. Справа ще й до нині не наладнана на одно русло. Є люди, які святкують „американські" свята, як є люди, які святкують тільки „українські" свята, як є знов люди, що раді з нагоди святкувати оба свята, хоча, звичайно в такому випадку не святкується ні одного якслід.

Під впливом американських умовин не святкується передусім ні Різдва ні Великодня так, як їх святкувалося в старому краю. Нема нині в Америці підходячих умовин стрічі Різдва з тою врочистістю, з якою його стрічали на Україні. З конечности цих умовин відпали різні старокраєві звичаї. Нема тут місця для дідуха, нема тут кому кудкудакати на сіні під столом. Тільки завдяки свідомим зусиллям остались решткы колядування в святочній збірці на якусь публичну ціль.

Зате в це святкування ввійшла велика маса американських звичаїв. Святий Николай перемінився на Сентаклоса, а в слід за тим старокраєве Різдво перемінилося з родинного свята на особисте свято: у старім краю ніхто особистих дарунків не робив, а хіба родині, в Америці ніхто не робить родинних дарунків, а тільки особисті. Заведено пончоху для складання дарунків. Заведено далі загально

ялинку, яку в старім краю знали хіба по містах (під впливом німецьким) та омелу („мизелтов"). Під впливом закинення старокраєвих звичаїв і приняття різних американських звичаїв, багато іміґрантів не має в Різдво старого краєвого святочного настрою.

Ще більше пропало зо святкування Великодня. До того до нього менше принято з американського святкування. Через те тим буйніше розвинено старокраєвий звичай писання писанок, тільки що з аматорської штуки тут зроблено менше-більше професію фахових писарок.

І з цих і з інших святкувань пропали ті частини, які надавали їм щось специфічно українське. Наприклад, осталося священня пасок, але пропала обстанова, ціла сцена під церквою, що надавала тому обрядови спеціяльного чару. Припало зовсім свячення піль на Зелені Свята. Пропали далі вже „народні", себто не церковні свята, всі ті „громові", „для худоби", свята, яких так багато в наших горах. Можна сказати що взагалі пропали в Америці ті частини святкувань, зглядно й цілі свята, що мають дохристіянський початок.

На місце пропавшого принято немало від Америки. Отже святкується загально „національні" (державні) американські свята, і індик став в українського іміґранта обовязковою стравою на День Подяки. Далі почато святкувати Галовін, що походить від дохристіянських келтів.

В орґанізації церков зайшли поважні зміни внаслідок того, що в старім краю церква вже була готова орґанізація, до котрої кожного втягали непомітно. Тут вона мусіла щойно орґанізуватися. Серед американських відносин виринуло питання зміненого відношення між священиком і парохіянином, і в перших числах „Свободи" нераз говорилося про це, що наші люди, діставши священика, сумнівалися, чи це справжній священик, коли він не каже себе цілувати в руки.[15]) Зчасом принято за загальну норму поведінки в тих відносинах правила, приняті серед усіх американців. Церква теж взагалі спирається на самочинности парохіян, і ціле життя між церквами наладнюється щораз більше на основи взаїмної терпимости одної церкви до інших.

Як з одного боку американське оточення вплинуло на українського іміґранта в сфері віри, так з другого боку вплинуло воно теж на його забобони. Під впливом американського оточення іміґрант забув страх перед переходом когось з порожними ведрами, або страх перед перебіженням дороги заяцем, але зате поширяється страх перед чорним котом, перед переходом попід драбину, а до страху перед пятницею додано ще страх перед тринацяткою. І, коли в Америці дитина спитається батьків, звідки взялися сестричка або братчик, родичі вже не вживають відомих старокраєвих оповідань про те, що це принесла „бабка", але вживають досить загальної в Америці балачки про бузька.

---

15) С. М. (певно о. Степан Макар) у Свободі, 10. жовтня 1901.

Справа моралі

Питання моралі українського іміґранта було видно від самого початку української іміґрації до Америки спірним питанням. На початках цеї іміґрації траплялися серед неї випадки грабунку, вбивства або інших злочинів. Американська преса, котра про інші сторони іміґрації мовчала, відразу підхоплювала такі події, часто їх сенсаційно підмальовувала, при тому узагальнювала, себто розтягала висновки з одного випадку на цілу ґрупу. Тому й не дивниця, що такі події, як і відгуки на неї потім викликали серед наших людей незвичайно різкі наслідки.

При нагоді одної такої події в Канаді, в котрій український іміґрант для грабунку зарубав чоловіка, один канадійський дописувач розписався в кореспонденції до „Свободи" (в 1899. р.) гострими випадами на ціле українське селянство. „Морально, говорив він, селянин стоїть низько... Домашнє виховання переважно дуже погане. Наколи зважимо, що селяни майже всі неписьменні, діти мусять виховуватись не зовсім то добре... Деморалізація страшно гнете наш народ селянський, котра дуже скоро коріне своє запускає в наймолодше поколінє..." Він приписує деморалізацію наших селян всяким урядовим посіпакам, купцям та відмовляє морального впливу священикам, занятим безпосередними потребами, і школі, що остає під впливом шляхти.

Цілий цей допис характеристичний передусім своїм наставленням до селянства. Правди він у собі має дуже мало. Передусім, коли взяти українське селянство під моральним зглядом, то воно зовсім не стоїть низько. Коли мірити мораль злочинством, то вона стоїть дуже високо, бо серед селян злочинів мало. Іміґранти зо селян від решти селян не ґірші не ліпші. Свідчить про це хочби американський перепис злочинства, в котрому українці стоять між народами, котрі мають найменше злочинців; навіть якби справа ще стояла вдвоє ґірше, ніж той перепис показує, то ще не було би зле. Потверджують це зрештою вчені дослідники моралі серед іміґрантів, а спеціяльно тих, що вийшли зо селян. Всі вони признають, що селянське виховання дає людині певну рівновагу духа, далі пошану, або принаймні страх, перед владою, які здержують селянина від злочинства. Тому й згаданий допис треба приняти на карб звичайного селянського почуття нижчости, теж впоєного йому вихованням і то вже не останнього покоління, але багатьох поколінь перед ним. Звідти в ньому абсурдне полученнє моралі з письменністю, підношення впливу школи та повне поминання родини.

Як було на початках іміґрації, так осталося й досі. Час від часу траплялися злочини, як це зрештою трапляється в кожному народі, але з того, що ще далі діставали від преси розголос, не можна робити висновків, що їх більше, ніж в інших народів. Щодо цього, то коли

українських іміґрантів порівняти з деякими іншими, передусім з поляками й італійцями, то вони певно представляються під цим зглядом багато разів краще.

Іміґрант і американська політика

Незвичайно цікаво прослідити поведінку українського чоловіка на ділянці політики. Український іміґрант, як звісно, прийшов з країв, де свобідне політичне життя було дуже обмежене, або й зовсім заборонене. Через те він і не мав ширшого політичного досвіду. Прибув він до демократичної країни з високо розвиненою народною політикою. Країна його від життя політичного не то що не відтручувала, але ще й запрошувала, даючи йому нагоду стати легко громадянином держави.

Український іміґрант назагал користав з цих нагод, чим він показував, що в нього все жевріла охота бути діяльним громадянином краю, в котрім він жив. Брак політичного досвіду відбивався звичайно на ньому так, що він приймав у добрій вірі ідеалістичне поняття про американський політичний устрій, про котрий учився, аби стати громадянином. З одного боку він дивився на свій іспит як на завершену політичну науку, а з другого боку він приймав ідеалістичний погляд на американський устрій. Такими ідеалістичними зглядами закривав він нераз перед самим собою наскрізь практичні мотиви громадянства, хоча найглибше всего відай таки сиділо в ньому бажання перестати бути чужинцем, а стати „в новім краю людиною, яка до нього належить".

В його ідеалістичне розуміння громадянства часто вдаряла вже ціла формалістична обстанова надання громадянства: сухі судді, байдужні судові „клерки", цинічні свідки. Пізніше била по ньому відома дійсність американської практичної політики. Передусім він бачив, що його, добровільного громадянина, „старі американи" знали як громадянина тільки вчас виборів, а по виборах забували або згадували далі як чужинця. Він стрінувся з передвиборчими штучками, з обіцянками „визнання", з політичними парадами, які не мають нічого спільного з розумним розглядом питань біжучої політики. Він стрінувся при виборах нераз з виборчими обманствами та нарушуванням виборчих прав, як права тайности виборів.

Який плив мала ця американська політична практика на українського іміґранта? Що під її впливом він переставав звичайно вірити в своє давнє ідеалістичне розуміння американської системи, це можемо догадатися. Як далеко він відійшов від нього, важко сказати. Певно тут є багато різних реакцій: одні могли збайдужніти до політики взагалі, інші стати зовсім циніками й почати „грати політику" на американський спосіб, інші могли прийти до переконання про потребу її радикальної реформи, — все це залежить від індивідуаль-

ного способу реагування на такі річи, а цей спосіб залежить від попереднього досвіду людини, а може й від її вродженої вдачі.

Правдоподібно, що під впливом ще дальшого досвіду з американською практичною політикою іміґрант-громадянин ще раз змінить своє відношення і так, як він спочатку був дуже ідеалістичний, як він пізніше був дуже цинічним, так він стане десь по середині. Він догляне, що, не дивлячися на те, що практичні політики в Америці „грають політику" нате, що вони з неї дістануть, а всеж таки назагал політика постійно поправляє людське життя. Він побачить, що американці люблять говорити, що вся політика „крукид", а прецінь вони вміють у політиці голосувати так, гейби вона була чесна. Вони інколи здивували його своєю безпощадною критикою своїх політичних провідників, а потім здивували його ще більше, коли вони трактували осудженого ними політика як свого державного провідника. Тоді може й йому стало прозрівати в голові, що американець, — як каже Дж. Т. Салтер, професор політичних наук на Університеті Вискансину, в своїй книжці про „американський десень політики", — просто любить почуватися в силі сказати навіть найвищому урядникови: „ґов ту гол".

Іміґранта-громадянина міг поражати цинізм, з яким старі американці ломали закони, головно вчаси прогибіції, але зчасом він певно доглянув, що американець ломить закони не так для матеріяльної користи, як в імя вищої особистої свободи. Його могло навіть вражати, що в Америці нема властиво ще виробленої політики; пожившн довше, він починає розуміти, що Америка це молодий край, що в ньому нераз приходиться вирішувати справи вперше, та що тут люди так готові на зміни, що інколи виступають за зміну просто для самої зміни.

Йому могло видатися, що американці не мають державної традиції, але потім він побачив, як ті самі американці, що так поводилися як люди без держави, нагло, почувши, що їх держава в небезпеці, показували ділами, що вони готові дати на оборону держави гроші, працю, здоровля й само життя. І чи можна дивуватися, що побачивши таке, і цей новий громадянини без вагання собі йде дати все, що може, на оборону тої держави, що його приняла за свого?

* * *

Ми перейшли вже цілу низку життєвих ситуацій іміґранта, стараючися вгадати в кожній, на стільки в кожній з них змінялася під впливом умовин американського середовища культура, привезена ним з рідного краю. Певно, що поданий тут образ не вичерпує всіх можливих способів поведінки українського іміґранта; себто є певно люди, які в тих ситуаціях поводилися інакше. Не вичерпує теж цей образ навіть усіх ситуацій, хоч як багато ми їх тут представляли.

Є ще багато інших сторін людського життя, цим образом не обнятих, хочби вже тому, що тоді вийшов би образ, який розтягнувся би далеко поза рамці статті в книжці. Для повного зображення всего культурного життя іміґранта треба поправді осібної книжки, і то немалої.

Отся стаття мусить тому поминути цілу низку сторінок людського життя. Як відомо, наші іміґранти прибували до Америки звичайно без жінок, а жіноцтво часто теж без чоловіків. Пізніше одні спроваджували жінки з краю, інші женилися тут. Відношення мужчин до жінок розвинулося на іміґрації інакше, ніж воно було в рідним краю. Мораль у полових справах теж виглядала інакше. І забави, і гри чи розривки теж були відмінні, ніж у старім краю, а зчасом стали ще відмінніші. Коли стали підростати діти, то відносини між ними й батьками складалися теж інакше, ніж у рідним краю. І як нарешті іміґрант помре, то похорони теж відбуваються інакше.

І змінялася серед американських умовин українська мова іміґранта, як знову цей іміґрант зміняв американську мову, коли її вживав; і це знову мало свій вплив на духове обличчя іміґранта. І змінялися під американським впливом поняття іміґранта про справедливість, правду, слушність, красу. Змінявся навіть темп його життя, а під впливом цеї зміни навіть, здається, його темперамент. Під впливом цих усіх умовин перемінялося нарешті основне почування іміґранта про свою особисту вартість. Привезене ним зо старого краю почуття суспільної ,клясової, національної, чи особистої, нижчости підлягало в Америці різним змінам. Перемінялася певно й оцінка вартости тої культури, яку він привіз зо собою з бідного села на Україні. Американські досвіди певно підсунули йому принаймні, якщо його вповні не переконали, що українська культура негірша він інших культур, з котрими йому прийшлося зіткнутися в Америці.

Якщо в читача такої думки не було, або хоч була, але не була ясно сформулована, а отся стаття причинилася хоч у дечому до розбудження або утвердження такої думки, то на мою думку таку статтю варта було читачеви прочитати, а мені писати.

О. Івах.

ЖИТТЯ УКРАЇНЦІВ У КАНАДІ

Велика Канада!

КАНАДА дуже велика. Більша від Злучених Держав на яких 500 тисяч квадратних миль, але має вдесятеро людей менше від них; несповна 12 міліонів душ. А коли розкинь отих 12 міліонів канадійців на три і пів міліона квадратних миль, то не припаде навіть і 4 особи на одну квадратну милю. На тім величезнім канадійськім просторі живе й понад 305 тисяч канадійських українців.

Бували такі випадки, що приїзджав американець до Канади серед літа із санчатами до ховзанки, бо думав, що Канада геть там десь, під бігуном, де живуть ескімоси... Всякі гумористичні анекдоти розказують собі про американців, що приїздять до Канади. Кажуть, що один багатий американець приїхав був серед літа до міста Монтреалу на сході Канади з теплим кожухом під пахою та лижвами в руці, та й дуже дивувався, що, мовляв, у Канаді майже так тепло, як у Злучених Державах. А про іншого американського туриста розказують, що був приїхав до Винніпеґу, столиці провінції Манітоба, і питав людей, де знаходиться палац британського короля... Ну, взагалі приїздять американці подивитися на оту Канаду, що десь там на півночі між ледами. А коли побачать Канаду, то ахають, що ніде її кінця не видно... Та не пуща Канада, ні! Має Канада й великі міста та гарно загосподарені землі.

Серце українського життя в Канаді.

Хто хоче добре познайомитися з Канадою, то хай собі запамятає, що по середині Канади лежить велика провінція Манітоба. Така велика Манітоба, що закрилаб собою в Европі цілу Україну. Має 246 тисяч квадратних миль простору. Столиця Манітоби — місто Винніпеґ. Має Винніпеґ около чверть міліона населення. Мало що не таке велике як Львів. А лежить Винніпеґ всього щось шістьдесять миль на північ від границі Злучених Держав. По однім боці границі лежить стейт Норт Дакота, а по другім Манітоба. А що тоді, коли українці почали приїздити до Канади, ніхто на границю багато уваги не звертав, то одні українські переселенці несвідомо поселилися в Канаді, а інші в Злуче-

них Державах. Зрештою, були й такі випадки, що мешкав український фармер у Канаді, а йшов сіно косити до Злучених Держав.

Розказують про одного фармера, що поселився був десь так на самій границі між Манітобою й Північною Дакотою. Хтось сказав йому, що його фарма мабуть таки в Канаді. І тим так зажурив фармера, що той аж скрикнув до жінки: „Гей, жінко, так наша фарма в зимній Канаді!" Та згодом розпитав урядників про положення фарми, а ті йому сказали, що його фарма іде якраз попри границю, але є на американськім боці. Тоді він легко зітхнув і каже: „Ну, то не зимно нам буде тут... А я думав, що попав до зимної Канади..."

Українські фармери, чи то вони знаходяться в Манітобі, чи в Норт Дакоті, живуть майже однаково. Українські оселі в Норт Дакоті — то наче тільки продовження українських осель Манітоби.

Та для нас головне те, що Манітоба лежить посередині Канади. В ній є місто Винніпеґ; а Винніпеґ — то небудьщо! То звено між західною й східної половиною Канади. А для українців — то це саме серце українського життя в Канаді. Винніпеґ завжди був для українських переселенців до Канади головним їх осередком і таким остається ще й досі. Що десята людина у Винніпеґу — то українець або українка. А що українці у Винніпеґу живуть майже прикупі, в північній його дільниці, то вони собою представляють ще більшу силу. Не губляться серед англьо-саксонського, скотляндського чи якого іншого населення. Тому можуть своїми силами вибирати й міських радних та членів шкільної ради. Мають кілька народних домів, домівок-читалень, церков, та багато різних підприємств. Тому кілька років вийшла навіть книжка-провідник українських установ, підприємств, церков, товариств, редакцій, тощо — і то собі не маленька книжечка. І вже з цього можна зміркувати, як широко та глибоко українці закорінилися у Винніпеґу. Виходять у Винніпеґу й такі поважні українські часописи: „Канадійський Фармер", „Український Голос", „Новий Шлях". До менших виннипеґських українських часописів належать „Канадійський Ранок", „Вістник", та „Українське Слово". Знаходиться у Винніпеґу й Комітет Українців Канади, що є репрезентативним тілом великої більшости українців Канади.

Де живуть українці?

Та хоч Винніпеґ є самим серцем життя українців у Канаді, то не лежить саме по середині провінцій, що заселені українцями. Коло самого Винніпеґу починаються українські оселі й простягаються сотні миль на захід. У самім Вінніпеґу є понад двадцять тисяч українців. А решта українців у Манітобі, понад шістьдесять тисяч, живе на фармах. Разом має Манітоба около 90 тисяч українського населення. Попри Манітобу, на захід, лежить провінція Саскачеван, що має понад 70 тисяч українців, а ще далі на захід лежить провінція Алберта, що має ма-

ло що менше українців як Манітоба. І напевно можна сказати, що 85 процентів українського населення в Манітобі, Саскачевані й Альберті живе на землі, на фармах.

Робітниче українське населення живе головно в провінції Онтеріо, що лежить на схід від Манітоби. Є там тепер понад 48 тисяч українського населення. А центром східніх українців — то місто Торонто. Тільки малесенька частина онтерійських українців працює на землі. Є невеличкі оселі українців, що занимаються огородництвом та садівництвом на Ніяґарському півострові, що врізується клином, між великими озерами, у територію Злучених Держав. Ніяґарський клин сягає так далеко на полудне, як такі американські міста, як Бостон і Ню Йорк. Там дійсно тепло. Плекають там наші люди навіть і виноград. Щодо решти українського населення провінції Онтеріо, то живе воно по таких містах і містечка, як Гемилтон, Ошава, Форт Вилйем, Порт Артур, Кенора, Содборі, Виндзор, та по таких малесеньких копальняних містечках як Тимминс, Кирклєнд Лейк, тощо.

Кілька тисяч українців живе і серед міліонового населення міста Монтреалу, у провінції Квебек. Провінція Квебек лежить на схід від провінції Онтеріо. Там живуть головно французи. Є їх в провінції Квебеку около три міліони. Та ще з чверть міліона французів живе по інших провінціях Канади. Щож до міста Монтреалу то там теж найбільше французів. На кожного одного не-француза припадає два французи. Та й по французьки там скрізь люди говорять. Говорять там й українці по французьки, головно ті, що зо всіх боків окружені французами. Та поза Монтреалом у провінції Квебеку українців майже нема. Є ще кілька сот українців по інших східніх провінціях Канади: у Новім Бронсвику та в Новій Скошії. Є українська оселя в місті Галифаксі в Новій Скошії.

Робітниче українське населення взагалі майже все в східній Канаді. Але знаходиться воно теж і в найдальшій західній провінції Канади: в Бритиш Коломбії, що лежить над Тихим океаном. Головні оселі українські в Бритиш Коломбії в місті Венкувері та в містечку Вест Минстер. Занимається мале число українців і садівництвом та огородництвом в Оканеґан долині. А решта українців у Бритиш Коломбії то дереворуби та копальняні робітники.

Різниці між канадійськими українцями і американськими.

Територіяльно канадійських українців від американських відділює тільки невидима границя. Та своїм способом життя канадійські українці дуже різняться від американських. У Злучених Державах українці поселилися головно по фабричних та копальняних містах і містечках. Тільки дуже мале число українців у Злучених Державах посилилися на землі. Тому американські українці відразу змушені були пристосува-

тися до міського життя. А в місті й більше губилися серед людей інших народностей. Скорше переходили й на анґлійську мову. Як робітникам треба було їм скоро гуртуватися у сильних товариствах взаємної допомоги. Ці знов почали видавати й свої власні часописи. Американські українці, живучи головно по містах і містечках, почали скоро прибирати прикмети робітничого та почасти торговельного населення.

Подібно до американських українців, живуть українці східньої Канади. Там вони головно працюють по фабриках, по копальнях, при ладованню кораблів та по лісах. Та не багато їх там, всього трошки більше як 50 тисяч. Дуже вони далеко порозкидані по великім просторі. І мабуть тому не вдалося їм ще так тісно обєднатися по запомогових товариствах як американським українцям. Їм загально досить добре живеться, особливо тепер, коли робітникам добре платять. Та вони не є представниками українців Канади.

Головні представники українців Канади — то не робітники. Це — фармери західньої Канади провінцій Манітоби, Саскачевану й Алберти.

Західна Канада — то дійсна домівка українців у Канаді. Там вони почуваються зовсім дома. Там українське хліборобське населення з Галичини й Буковини знайшло для себе сприятливий ґрунт і заняття. І як орали й сіяли українці в Старім Краю, — так орють і сіють і в західній Канаді. Та в Старів Краю мали поля морґ чи два й не було з чого жити. А тут мають стільки землі, скільки мали старокраєві дідичі.

Найбільше в Канаді таких українських фармерів, що мають по фармі, яка має 160 акрів землі. Та є й такі, що мають по дві, три, чотири або й більше таких фармів. Є й такі, що можуть по врожайнім літі продати і по десять залізничих ваґонів пшениці!

Великі оселі українських фармерів

Коли українці приїздили до західної Канади, то приїздили в такі околиці, де вже було кілька українських родин на фармах. Поселювалися прикупі. І жиючи так, великими українськими оселями, почувалися ліпше. До певної міри почувалися серед своїх людей так, як у старім краю. Жиючи прикупці, могли собі взаємно й помагати. Є такі великі українські оселі, що мають і по кільканадцять тисяч населення. Центром великої української околиці в полудневій Манітобі є містечко Вайта. Дуже багато українців живе й навкруги ісляндського містечка Ґімлі. Містечко Ґімлі лежить над великим озером, отже там поселилися ісляндці, що занимаються вже з традиції риболовством, а навкруги містечка, на фармах, живуть українські фармері, з домішкою ісляндців. Та стільки там українців, що мали силу вибрати свого українського посла. Взагалі є стільки українців прикупі по деяких виборчих округах, що при минулих виборах до манітобської леґіслятури вибрали 7 своїх (українських) послів.

Величезна оселя є теж та, що простягається на північний захід

від містечка Давфину. На полудневий захід від Давфину живуть українські фармери густо в околиці Келд. Просто на захід лежить українська околиця Ешвил. А на залізничій лінії, що простягнулася з Давфину на північний захід, до містечка Свон Ривер, простягнулася одноцільно велика українська оселя, що має понад 70 миль довжини. У самім містечку Давфині, що має до 5 тисяч населення, живе понад 500 українців. Перша залізнича стація на північний захід від Давфину — то Велей Ривер. І саме там починається українська фармерська оселя. Дальше на північний захід від Велей Ривер лежать такі стації-містечка: Сифтон, Україна, Етелберт, Ґарленд, Пайн Ривер, Слейтер, і Кован. По середині отієї великої української оселі лежить містечко Етелберт, що має кілька сот людей. Етелберт — то столиця тієї української кольонії. То теж і центр етелбертської виборчої округи. Там має свій осідок і український посол тієї округи.

Так суцільно в українських руках етелбертська виборча округа, що українці завжди можуть мати свого посла у манітобській леґіслятурі. А в самім містечку Етелберт — все в руках українців. Всі крамниці та інші підприємства в руках українців. Не-українців у містечку стільки, що можна їх на пальцях руки порахувати. Лише тут і там між українськими фармерами в самій етелбертській окрузі та в дооколичних округах знаходяться й поодинокі родини польські. Та їх дуже мало.

По всіх українських околицях знаходяться народні доми. Туди сходяться на концерти та представлення всі дооколичні українці. Йдуть до одних народних домів греко-католики, православні, протестанти. Тільки в неділю поділяються, коли йдуть до церкви. Майже в кожнім містечку є церква греко-католицька, українсько-православна, і протестантська. А в містечку Сифтоні є ще й одна „цареславна" церква. По інших околицях ті українці, що ходили до „цареславних" церков, вже зукраїнізувалися і ходять до українсько-православних церков. Так сталося, наприклад, у містечку Етелберт.

Де тільки живуть українці більшою силою в Канаді, то постаралися поставити собі й гарні церкви. Наприклад, містечко Давфин має тепер дуже велику та прекрасну греко - католицьку церкву, в чисто українському стилю. Такої церкви не мають і сильні анґлійські церковні ґрупи в Давфині. А містечко Сифтон пишається гарним цегловим монастирем-школою Сестер Служебниць.

Як живеться лісовому українському фармерови?

Як живеться українським фармерам от хоч би в такій українській оселі, як Етелберт? То лісова околиця. Бодай первісно були там великі ліси. Взагалі на північний захід від Давфину простягалися великі ліси, як почалася українська іміґрація до Канади. Такі там були великі ліси, що на кожній залізничій стації знаходилася трачка. Та за минулих 50 літ

більшість фармів очищено з лісів, бодай з великих дерев. Тепер осталися тільки нікчемні залишки з лісів. Та є ще подостатком дерева на паливо. А землю настільки очищено з ліса, що є вже тепер на кожній 160-акровій фармі кількадесять акрів поля. Є в тих околицях і чисто вироблені фарми. Однак таких мало. Живуть наші фармері в таких околицях, як Етелберт, Україна, Ґарленд та інших з мішаного господарства.

Коли зайдемо до фармера в згаданих околицях, то побачимо, що в нього є всього по трохи. Має він кількадесять акрів землі, отже має свій хліб. Трохи й продає збіжжя. Та має він ще більше приходу з худоби та свиней і курей. Держить яких шість коров. Корови дають молоко, та для молока нема збуту. Аджеж всі люди на фармах мають подостатком молока. Та з молока можна мати і сметану. І власне сметана — то золота копальня для лісових наших фармерів. Деякі фармери за саму сметану дістають по кільканадцять долярів тижнево. Самі молочарські спілки висилають свої троки до фармерів та забирають від них бляшані баньки з сметаною і везуть до містечок, де є молочарні, що занимаються виробом масла.

А друга золота копальня для лісових фармерів — то плекання свиней. Приходить трохи грошей і з худоби. А за яйця фармери купують необхідних річей до хати. Хоч і не по панськи їм живеться, але не зазнають і біди. Чи на світі кріза економічна чи великий торговельний „бум", то наші лісові фармери ні не банкротують від крізи, ані не багатіють від „буму". От живуть собі спокійно.

Та не так живеться нашим фармерам на степових фармах, у Саскачевані та в Альберті. Там життя більше розмашисте. Там можна мати великі лани збіжжя й доробитися на них великого маєтку, коли є урожай та добрий збут на збіжжя, або просто стати жебраком, коли кілька літ потягне посуха, або коли пшениця продається за безцін.

Життя українського фармера на преріях.

По лісових околицях живуть наші фармери головно в Манітобі. Так живуть і в північнім Саскачевані. Та назагал в Саскачевані наші люди поселилися по гайових та степових околицях. У східнім Саскачевані мали наші переселенці до діла з гайовими околицями, тобто фармами, що порослі купками дрібного лісу або кущів. До таких земель належить, наприклад, йорктонська околиця. І в таких околицях нетяжко було придбати собі землі. Потрібно було тільки купки кущів або лісу викорчувати. Та хто попав з наших людей у полудневий Саскачеван — то попав на дійсні прерії. Там вже навіть і кущів нема.

І хто з наших бідних переселенців попав на степ до Саскачевану, то спершу гірко бідував. Потрібно було якубудь халабудку збудувати для жінки і дітей, а самому йти на заробітки, звичайно до будови залізниць, на „екстра ґенґи". Тяжко було корінь пустити в землю, де де-

рева не було. Не було ні з чого хату побудувати, ні стайні, ні на паливо не було.

Спершу не погано жилося нашим фармерам і в лісових околицях Манітоби. Коли собі чоловік купив сокиру, то вже міг братися й до праці, бо мав з чого хатчину поставити. А в зимі йшов у ліс і рубав дерево до трачки або на опал. На дерево був збут. За дерево можна було купити собі до хати всяких припасів. І, крім того, в лісах було повно диких звірів, яких можна було полювати на мясо: „муси", кози, олені. В лісі можна було колинебудь сполювати й зайця або дику курку. Отже куди краще жилося нашим людям в Канаді по лісах, як по степах.

Та коли вже наш фармер у Саскачевані або Альберті придбав собі коней, плуг, борони, а згодом і жатку, то вже легко було доробитися й більшого маєтку. Деякі з наших степових фармерів купили собі й по кілька 160-акрових фармів.

Першу фарму давав уряд задармо, чи то властиво за десятку на записне. А коли доробився чоловік маєтку на першій фармі, то міг собі купувати скільки хотів, додаткових фармів. І так деякі наші фармери придбали собі по дві, три, а то й більше фармів. Були вже й такі наші фармери при кінці минулої війни, що могли, продавши в осени кілька ваґонів пшениці, вкладати річно до банку яких 6 тисяч долярів.

Збіжжя тоді дорого продавалося. А люди думали, що вже все так буде. І не дуже осторожно з грішми поступали. А коли в 1929 році почалася велика кріза, то не один фармер гірко нарікав на свій нерозум... А за економічною крізою прийшла й страшна посуха в західній Канаді. Тривала понад 7 літ. І тоді не тільки наші фармери, але ще більше анґлійських степових фармерів просто зубожіли до останнього. Головно в полудневім Саскачевані була довго страшна посуха. Дійшло аж до того, що уряд мусів утримувати фармерів.

Та відколи почалася війна в 1939 році, то доля фармерів у Канаді знов покращала. Усталено ціни на збіжжя. Та хоч і нема великого збуту на збіжжя, то фармери мають тепер дохід з чого іншого: з плекання худоби, свиней та домашнього дробу. Є тепер дуже великий попит на свині, на „бейкон" до Анґлії, на худобу на мясо, і на сметану на масло.

Українці займаються не тільки фармерством.

Навіть у західній Канаді українці займаються не тільки хліборобством та плеканням худоби й свиней. Є й такі, що живуть, мовляв, з меду. Є такі, що розвели собі пасіки. Та ще більше занимається дрібною торговлею. Мають свої крамниці. Є вже й свої фабриканти. От, наприклад, у Винніпеґу, один українець має фабрику, де виробляє трамваї та автобуси. Торговельними підприємствами занимається особливо багато українців в Альберті.

Можуть канадійські українці з гордощами вказати й на те, що мають в Канаді около 800 українсько-анґлійських учителів, понад 150

священиків, і кільканадцять лікарів та адвокатів. Мають у провінціях Манітоба, Саскачеван й Алберта послів по легіслятурах та одного в державнім парляменті в Оттаві.

Два періоди життя українців у Канаді.

Життя українців у Канаді можна розділити на два періоди. Перший період триває від 1891-го року до початку першої світової війни в 1914-тім році. То був час дійсного піонірства наших людей в Канаді. Всі старалися тоді сяк-так себе забезпечити економічно. Всі приїхали майже з порожніми руками. І хоч землі доволі, то всеж таки треба було землю очищити то з ліса, то з кущів, зорати та засіяти. Треба було йти на роботу при будові залізниць, щоб прогодувати родину та заробити грошей на корову, на коней, плуг, борони, тощо. Пройшло понад двадцять літ, поки українці пустили в канадійську землю сильний корінь. Та коли вже пустили й забезпечили себе сяк-так економічно, то почався другий період у їх житті. Забезпечившися економічно, почали думати про те, що треба дітям дати добру освіту.

Початки українських іміґрантів.

Іміґрація українців до Канади почалася на тридцять літ пізніше, як до Злучених Держав. Записано, що першими українськими переселенцями до Канади були Василь Ілиняк та Іван Пилипів з села Небилова в Галичині. Приїхали вони до Канади у місяці вересні 1891 року та згодом осіли на фармах в провінції Альберті. Василь Ілиняк ще живе. Вже більше приїхало українців наступного року. А коли прийшов до влади у 1896 році уряд премієра Лоріє, то відразу повів широку агітацію, щоб придбати нових поселенців з Европи для заповнення безмежніх просторів західньої Канади, крізь яку була вже проведена залізниця аж до Тихого океану. І з того часу українці почали масово еміґрувати з Галичини й Буковини до Канади, головно на захід — на фарми.

Коли негайно наші люди в Канаді відчули яку недостачу — то був брак церков і священиків. І згодом бралися до будови церковець. Орґанізувалися в парохії. І то були перші українські орґанізації в Канаді. Та скоро відчули й брак запомогового товариства. І вже в 1905-тім році заснували українці Виннінеґу „Українське Запомогове Т-во ім. св. Николая". Це товариство згодом набрало великого значіння. Придбало тисячі членів. Друге запомогове товариство заснували українці в Канаді в 1921 році — „Взаїмну Поміч". „Укр. Зап. Т-во ім. св. Николая" — це виключно греко-католицька орґанізація. А до „Взаїмної Помочі" може вписатися всякий українець, без згляду на його релігійну чи партійну приналежність. Обидва ці запомогові товариства відіграють тепер в Канаді важну ролю та представляють човажну силу. Та коли їх поставити поруч запомогових товариств американських українців, то вони розмірно ще дуже малі. Ще не орудують міліонами долярів.

Щодо церковних справ — то спершу між канадійськими українцями було велике замішання. Греко-католицьких священиків було ще замало для обслуги всіх українських парохій. Отже почалася була „серафимщина". Були то „священики" з дуже маленькою освітою. Почала й пресвитеріянська англійська церква посилати своїх проповідників між українців, а вже в році 1906-тім почала видавати й часопис українською мовою — „Канадійський Ранок".

На вищім ступні орґанізації.

В 1913 році надано до Канади греко-католицького єпископа Никиту Будку, а цей зорґанізував Греко-Католицьку Єпархію та постарався, щоби було подостатком священиків для обслуги українців у Канаді.

В 1916-тім році скликали українці перший народній зїзд до Саскатуну й на нім постановили відкрити бурсу українських учнів. Цей крок згодом дав почин до основання Української Греко-Православної Церкви. Основателі бурси, що згодом прибрала назву Інституту ім. П. Могили, увійшли в суперечку з єп. Будкою. Ішло про те, чи бурса має мати загально народній характер, чи бути під наглядом греко-католицької церкви. Через суперечку скликано в 1918 році деяких провідних людей на наради до Саскатуну, на яких ухвалено заснувати Українську Греко-Православну Церкву. Ось так є тепер дві головні церкви між українцями в Канаді: Українська Греко-Католицька та Українська Греко-Православна. Крім того є ще кілька священиків з другої Української Православної Церкви. Є й кілька пресвитеріянських проповідників.

Переломовий рік 1915-тий.

Та переломовим роком у житті українців у Канаді був рік 1915-тий, коли то українці Манітоби заснували у Винніпеґу Бурсу ім. А. Коцка. Хоч та Бурса вдержалася тільки два роки, то всеж таки то був примірний почин. Відкриття Бурси ім. А. Коцка у Винніпеґу стало символом нового звороту в житті канадійських українців. Бо отсе канадійські українці вперше виразно звернули увагу на виховання й освіту своїх дітей. Забажалося їм вивести своїх дітей „у люди", кращу їм дати долю. Цю ціль ще ясніше поставлено рік пізніше.

Інститути й Бурси.

В 1916-тім році українські студенти Саскатуну скликали великий народній зїзд, на якім постановлено відкрити Бурсу ім. П. Могили в Саскатуні. Так і сталося. Ще того самого року на початку вересня відкрито бурсу, що згодом почала зватися Інститутом ім. П. Могили. А два роки пізніше куплено для приміщення Інституту великий три-поверховий „Емпрес" Готель, що мав приміщення для понад 100 студентів і студенток. У 1918 році відкрили свою бурсу й українці Алберти в місті

Едмонтоні, під назвою Інститут ім. М. Грушевського. І цих два інститути втрималися й досі. Виховали вони сотні нових провідників для канадійських українців. А найбільше вийшло з них учителів.

У 1917-тім відкрили були Бурсу ім. Митрополита А. Шептицького греко-католицькі українці Манітоби в містечку Ст. Боніфас, що коло самого Винніпегу. Та бурса втрималася шість років. І вона теж виховала значне число національно свідомих українських провідників. Згодом українці греко-католики повідкривали свої бурси ще в Саскатуні й Едмонтоні.

По більших містечках і по містах українці мають теж Рідні Школи, по яких вчать української мови та рідного співу. Значну ролю відіграють в навчанню по українськи й СС. Служебниці. Мають вони школи-монастирі в 10 центрах Канади. І в кожній із своїх шкіл вчать вони дітей і по українськи.

При цім варто згадати ще й те, що багато з українсько-анґлійських учителів публичних шкіл вчать української мови надобовязково по скінченні науки в 4-тій годині. Офіціяльні години навчання по анґлійськи від 9-тої рано до 4-тої пополудні. І в тих годинах не можна вчити інакше як по анґлійськи. Та ніхто не забороняє вчити дітей по українськи чи якою іншою мовою по 4-тій годині. І власне багато учителів використовує той час для навчання української мови та українського співу.

Українська преса.

Та мабуть ще й досі найсильнішим чинником для поширювання української свідомости та єдности є таки українські часописи. Перших 12 літ свого життя в Канаді українці не мали ні одного свого часопису. Коли в році 1893-тім у Джерзі Сіті в Злучених Державах почав виходити часопис „Свобода", то той часопис став обслуговувати теж і канадійських українців. Десять років була „Свобода" теж і часописом канадійських українців. Українці з Канади дописували до „Свободи" й її передплачували. Аж в 1903-тім році діждалися першого українського часопису в Канаді. Був то „Канадійський Фармер". Той часопис ще й досі виходить. У 1910 році учителі Манітоби почали видавати „Український Голос". Пізніше той часопис став орґаном народників, що обєдналися коло Інституту ім. П. Могили, а від 1918 року почали гуртуватися коло Української Греко-Прав. Церкви. Коли у 1927 році створили вони свою партію Союз Українців Самостійників, то „У. Г." став орґаном і самостійників. А що при Союзі Українців Самостійників працює і Союз Українок Канади та Союз Української Молоді Канади, то „У. Г." обслуговує теж і їх.

У 1911 році почав виходити у Винніпегу третій великий український тижневик — „Канадійський Русин", орґан греко-католицької церкви в Канаді. У 1918 році назву того часопису змінено на „Канадійський Українець". Колиж згодом перестав той часопис виходити, то на

якийсь час греко-католики були осталися без свого власного орґану. Та скоро місце „Канадійського Українця" заступив тижневик „Українські Вісти", що й досі виходить в Едмонтоні. Виходить тепер ще й греко-католицький двотижневик „Будучність Нації", що є властиво орґаном „Брацтва Українців Канади" (БУК). БУК то найсильніша партія греко-католиків у Канаді. Меншою партією греко-католиків у Канаді є Союз Гетьманців-Державників. Головна їх сила у східній Канаді. Орґан їх „Український Робітник", що виходить у Торонті.

Від 1930 року виходить у Канаді й часопис „Новий Шлях". Спершу був тижневиком, а згодом почав виходити два рази на тиждень. Виходить тепер у Винніпеґу. Спершу був орґаном „Української Стрілецької Громади", основаної в 1928 році. Колиж у 1932 році „Українська Стрілецька Громада" дала почин партії „Українське Національне Обєднання (У. Н. О.), то „Новий Шлях" став орґаном нової партії. УНО на першім місці ставить народні справи та освіту і має членами греко-католиків і православних.

Від 1918 року до початку 1940 року існувало й т-во, що носило назву „Товариство Українсько-Робітничий Дім" (ТУРФДім). Колиж СРСР заключив договір з Німеччиною у 1939 році, то ТУРФДім уряд закрив. А трохи пізніше заборонив і його орґан, щоденний часопис „Українські Робітничі Вісти". У жовтні 1943 року канадійський уряд знову привернув давні права ТУРФДомові. З ТУРФДомом тісно звязане й „Робітниче Запомогове Товариство" (РЗТ).

Українське письменство в Канаді.

Мірилом поступу українців Канади може бути й те, що вони видали споміж себе й кількох письменників. Ще в 1908. році вийшла у Виннипеґу збірка віршів Теодора Федика, „Пісні про Старий Край і Канаду", в якій оспівано гірку біду наших перших переселенців. Розійшлося тієї збірки кількадесять тисяч примірників. Пізніше писали про життя канадійських українців Семен Ковбель, Михайло Петрівський, Йосиф Вавриків, Іван Данильчук та інші. В 1937 році вийшла коротка повість О. Іваха з життя українських фармерів у північній Манітобі — „Голос Землі". Та ще обширніше описує життя українців в Канаді Ілля Киріяк у своїй повісті „Сини Землі", якої перший том вийшов у 1939 році, а другий у 1943-тім. З українців, що пишуть по англійськи найбільше таланту проявила Мирослава Лазечко, поетеса.

Є в Канаді й багато більше письменників, і то визначних, що пишуть свої твори головно на старокраєві теми. До таких належать: О. Луговий, Наталка Когуська, М. І. Мандрика, о. С. Семчук, о. П. Божик, та інші.

Українська Мова в університеті.

В осени 1943-го року вперше почався курс навчання української

мови в Саскачеванському університеті. Вчить вечерами проф. д-р Т. Павличенко. Та крім того вже кілька років вчить в тім самім університеті проф. Дж. Симпсон української історії. А це все вступ до того, що українство здобуде місце по канадійських університетах.

Вищі Освітні Курси.

В липні-серпні 1943 року відбулися вже чеверті Вищі Освітні Курси заходами освітнього відділу Українського Національного Обєднання (УНО). Курси на те, щоб обзнайомити українську молодь з цінностями української культури. Такі курси то доповнення того, чого молоді українці вчаться по канадійських школах.

Комітет Українців Канади.

До війни канадійські українці були розбиті на кілька таборів, які себе до певної міри й взаємно поборювали. Знав про те й канадійський уряд. І коли почалася війна, то уряд вжив свого впливу, щоб канадійські українці обєдналися в одно представниче тіло й спільно помагали витворювати в Канаді почуття єдности. В Комітет Українців Канади обєдналися оці українські ґрупи: Брацтво Українців Канади (БУК), Українське Національне Обєднання (УНО), Союз Українців Самостійників (СУС), Союз Гетьманців-Державників (СГД) і Союз Українських Орґанізацій (СУО). Тепер ці ґрупи спільно працюють бодай для таких справ, що спільно обходять всіх українців. КУК представляє більшість українців Канади.

До КУКа не належать головно ті українці, що були і знов є членами ТУРФДому, української комуністичної ґрупи. Вони і змагаються з працею КУКа. Ця ґрупа має тепер два тижневики: „Українське Життя" і „Українське Слово". Вона того погляду, що українці можуть знайти найкращий захист для себе й України у співпраці з Москвою.

Загальні висновки.

Можнаб поробити багато висновків щодо українців у Канаді на підставі їхнього дотеперішнього життя. Та головний висновок такий: канадійські українці вже глибоко пустили корінь у життя Канади, стали дійсними громадянами Канади, всіми силами помагають Канаді виграти теперішню війну, і радіб, щоб кращої долі зазнав по війні й народ український в Европі. Молодше покоління канадійських українців у суті речі вже більше обєднане. Його головно обєднує спільна культурна спадщина українців та спільне й подібне канадійське життя.

Проф. Микола Чубатий.

САМОСТІЙНА УКРАЇНА ІДЕАЛ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Український козак-невмірака.

ПОДІЇ з часів обох світових воєн, як теж історія Европи кількох соток літ поучують, що в цій частині земного ґльобу постійно працювали сили, щоб українського народу не було, щоб Україна як національна індивідуальність перестала істнувати. Всі руйнуючі сили, варварські народи, що впродовж тисячі літ надтягали через Україну з Азії, робили це несвідомо, Україна падала тоді жертвою тільки через своє ґеографічне положення „при битій дорозі" недалеко брами з Азії до Европи. Одначе від шістьох соток літ сусіди українського народу — Татарсько-курецька Спілка, Польща, Московщина, Мадярщина працювали доцільно над тим, щоб українського народу на світі не було, щоб загарбати більшу чи меншу частину його багатої землі. Проте український нарід істнує. Раз він занепадає, то знов підноситься, раз корчиться територіяльно, то знов розростається, перетравлює та винародовлює насиланих масово кольоністів на цю землю, призначену для нього. Де причина такого явища? Причина лежить у прастарій культурі українців, що по дослідам археольоґів має за собою щонайменше три тисячі літ.

Народи старих культур дуже тяжкі до винародовлення; противно, як народи новородки, свіжо уцивілізовані. Подібні чудеса перетравлювати окупантів уміло виконує нарід прастарої культури — китайці. Хто їх не завойовував продовж трьох тисячів літ, китайці всіх завойовників винародовили — монґолів, манджурів та інших. Подібне є теж досі в Европі з українським народом. Якесь таємниче привязання українця до рідної землі, так по майстерськи підглянене українським письменником Василем Стефаником чи Уласом Самчуком, звязує його з його землею на довічне життя. Між раєм східно-европейської Гел-

ляди, як Україну звуть чужинці, та її мешканцями, існує нерозривний звязок.

Українська вдача повна поетичности, ритуальности при всіх обставинах життя, толєранція для світогляду другого, почуття демократичности та справедливости у громадському житті, а ввічливість на сердечність у щоденному домашному житті, є тими могутніми чинниками, що здобувають чужинця кольоніста для культури автохтона цеї землі, дарма, що впродовж століть не українець був паном на цій землі, але навпаки паном звичайно був саме однонаціонал цего кольоніста.

Є незаперечним фактом, що українці вглитнули в себе та зробили частиною свого орґанізму не тільки тисячі степовиків варвар, але також кольоністів польських, московських, німецьких та інших пришелців сусідних країв. Нині є ствердженим фактом, що український нарід до цеї світової війни скоро посувався на схід в надкаспійські простори та завойовував їх цивілізаційно. Стверджено, що там, де український нарід на сході стрічався з нижче цивілізованими народами, належить до доброго тону серед них говорити мовою західного свого сусіда українця, а не мовою пануючого російського народу.

На рідній землі українець чується самопевним господарем цеї землі дарма, що господарка нею ще в не його руках. Не помітуючи й сусідом український простолюдин таки вважає себе та своїх земляків мудрішими та більше талановитими від пришелців, які ніяк не всилі імпонувати йому своєю культурою, польською чи московською.

Творець першої історичної держави у Східній Европі

Немає сумніву, що основа цеї самопевности українця на рідній землі має свою основу у доісторичних культурних надбаннях, але передовсім у цім факті, що Київ та Україна були творцем першої історичної могучої держави у Східній Европі та її потужної культури. Київ „Мати Руських Городів", себто мати українських городів, став таким притягаючим культурним центром, що вплив його культури на століття став помітним, а декуди й рішальним серед сусідів москалів, білорусинів, литовців, румунів та впродовж деякого періоду навіть на поляків. На культуру старої України-Руси зложилися здорово помішані культури доісторичних антів, греків, арабів, західної Европи перетоплені таланом українського народу. Такі культури звичайно сильні та тривалі.

Впродовж пять соток літ українська держава спиняла варвар, що надтягали з Азії через уральсько-каспійську браму до Европи. Вони звичайно затримувалися на східних межах України, яка була приневолена свою оборонну лінію пересувати значно на захід, нераз навіть аж на лінію Дніпра на сході та на лінію степу та лісу, себто на

рівнолежник Києва, на полудні. Коштом українських жертв та знищення України могла спокійно за плечима українського народу розвиватися культура західної Европи.

Серед тої боротьби в обороні цивілізації Европи витворився окремий тип духовости українця. В першу чергу його замилування до волі та детермінація боротися з кожним окупантом рідної землі, буде ним поляк чи москаль, німець чи татарин. Друга прикмета, що природно випливає з першої, це почування людської гідности та немов лицарської чести. Ці прикмети українця підглянули навіть чужинці. Великий французький писатель доби освіченого абсолютизму, себто з другої половини 18-го століття, Вольтер, підкреслює, що Україна все прямувала до свободи. Російський писатель Олекса Толстой Старший з половини 19-го століття підкреслює, що Україна маркантно відріжнюється тим від Московщини, що в українця немає почування холопства, себто рабського пониження. Його почуття чести та людської гідности внеможливило в Україні існування абсолютизму, навпаки ці прикмети були все джерелом живої демократії. Толстой погоджуються з німецьким писателем та фільософом з кінця 18-го століття Гердером, що Україна має багато прикмет старинної Греції-Гелляди, колиски европейської тультури. Від них саме походить часте порівнування України до Греції-Гелляди.

Київський культурний центр ще довгі часи після занепаду політичної сили Києва, себто по упадку старо-української київської держави, мав рішальний вплив на цивілізацію наслідниці старої України-Руси, Литовсько-Руської Держави. Літературна мова, церковна культура, мистецтва, право, живцем були перещіплювані на північний захід, а тогочасна українізована церковно-словянська мова стала державною мовою Литовсько-Руської Держави аж до перших десяток 17-го століття.

Подібний теж був вплив української культури тих часів на румунів, нарід навіть латинської мовної ґрупи. Не тільки східний словянський обряд християнської віри взяли румуни з українського Києва, але також літературну мову, що до початків 17-го століття в Румунії була літературною мовою.

Державницькі українські залишки аж до кінця 16-го століття

Часто приймається, що по упадку західно-української держави 1340 року, зглядно 1349, себто зі смертю перемиського воєводи Дмитра Дедька, правителя Галичини, закінчила своє існування стара українська держава, вже тоді розбита на кілька малих князівств. Наділі воно зовсім так не було. Галичина, окупована Польщею, найшлася, правда, в найгіршому політичному положенні та проте польський король Казимир, загарбавши Галичину, вважав її окремою

державою звязаною тільки особою польського короля. Знаком цього було те, що для Галичини казав він бити окремі гроші з галицьким львом як гербом окремої Руської Держави та з такимже написом. В Галичині лишилося при силі старе українське право та дотеперішний адміністраційний лад під назвою „Юс Рутенікалє" — Руське Право — аж до 1434 року, себто до так званої Єдлінської Привілеї, що касувала силу українського права в Галичині.

Куди довше та в куди більших розмірах зберіглися рештки старої української держави в Литовсько-Руській Державі, а радше в Литовсько-Руській Федерації, бо мало не до кінця 15-го століття ця держава мала виразно федеративний лад. В тій федерації залишилися дрібні українські землі-держави, як київська, чернигівська, кілька князівств на Волині, на Поділлі та в полісько-підляшській области. Боротьба Києва в обороні свого українського князя Володимира Омельковича перемінилася 1471 року в відкриту революцію; вона відома навіть в популярних історіях. Одним із таких волинських князівств, первісно з напів суверенними правами, була область князів Острозьких, що пізніше вже тільки як могутні маґнати відгравати стали поважну ролю в житті українського народу.

Українські землі-держави у новій литовській федерації зберегли цілковитий характер держав з власними князями та з власним правом навіть тоді, коли в другій половині 15-го століття великий князь литовський Казимир та його наслідники стали ліквідувати ці князівства, то рівночасно врочисто потверджували тим українським землям, позбавленим власних князів, їм земські статути, себто автономію, що зберігали дотеперішний внутрішний лад тих земель зовсім ненарушеним. Ці автономічні земські статути, а з ними українське право, старий український адміністраційний порядок, суди, перетривали здебільша аж до Люблинської Унії (1569), коли то всі українські землі вийшли зі складу Литовсько-Руської Держави та стали частиною Польщі, так як дотепер була Галичина.

Волинський Автономізм та його занепад

Навіть в перших роках по Люблинській Унії не сказувала Польща на прилучених українських землях усіх залишків старо-українського державного порядку. Лівобережна Чернигівщина вже передше на протяг сто літ перейшла під панування Московщини, одначе свіжо прилученим до Польщі землям, себто Волині, Київщині та Брацлавщині обіцяв польський король свого рода автономію зі збереженням дотеперішнього права старого українського походження, Литовського Статуту, урядової українсько-словянської мови, тощо. Обіцяв теж для тих українських земель створити окрему найвищу судову інстанцію — Трибунал для Руси в Луцьку, окремий від польського Трибуналу для Польщі в Люблині та від литовського для Литви.

Це є так званий волинський автономізм, інтересна історична проблєма, опрацьована новою вже повоєнною історичною наукою. Такий український трибунал в Луцьку, як ознака державного окремого характеру тих українських земель інкорпорованих в Люблині до Польщі, дійсно повстав 1578 року. Одначе його скоро Польща скасувала так само, як і скоро стали вводити польську та латинську мову у внутрішне урядування тих українських земель. Волинська автономія, за якою так побивався князь Константин Острозький, відомий український діяч, не пережила й кількох десяток літ.

Коротко триваючий Волинський Автономізм кинув нам теж жмут світла на ролю князя Константина Острозького серед українського громадянства в часі політичної Люблинської Унії (1569) та кількадесять літ пізніше в часі реліґійної унії в Бересті (1596). Князь Константин Острозький в Люблині старався зберегти рештки політичної української самостійности шляхом волинського автономізму. Це йому не вдалося, бо Польща обітниць не дотримала та волинську автономію скоро скасувала. Двацять пять літ пізніше, коли стала актуальною справа церковної унії в Бересті, кн. Острозький засадничо не був противником такої унії, навпаки він був навіть її поважним ініціятором. Одначе він хотів твердих ґарантій, що з автономією української церкви не станеться те саме, що й з недавною волинською автономією. По його думці церковний собор в Бересті (1596) тих ґарантій не давав, тому згодом він сам, промотор церковної унії, звернувся проти неї.

Козацька Держава спадкоємцем старого княжого Києва

Ніяких залишків по старій київській державі українського народу не було тільки зглядно недовгий час, а саме поміж скасуванням Волинської Автономії та повстанням української козацької держави, утвореної дужим зривом Богдана Хмельницького (1648). Державницька ідея жила одначе безперервно як ідея політичної окремішности України від своїх сусідів та як ідея культурної самостійности. Козацька армія навіть в рямцях польської держави з хвилиною, коли стала орґанізованою силою, навязує до державних традицій старої України та вважає себе її спадкоємцем в моральнім та в правнім розумінню.

Ніде так ясно ця думка не висловлена як у відомій мові ректора київської братської богоявленської школи Касіяна Саковича 1622 року з нагоди похорону відомого орґанізатора козаччини ґетьмана Петра Конашевича Сагайдачного. Споминаючи заслуги ґетьмана бесідник підкреслює, що козаки це прямі спадкоємці тих русичів, що то за українських монархів Олега та Ігоря славою вкривалися в цілій східній Европі. Царгород столицю могутнього цісаря византійського зі суші та з моря воювали, під мури цісарської столиці човнами на ко-

лесах підїзджали та щит побіди прибивали на мурах Нового Риму. Серед славутних подвигів козацької армії родилося розуміння великої традиції Києва, будилася національна самопевність та гордість, що мусіла довести до відродження української держави двацять кілька літ пізніше (1648).

Польонофільство та москвофільство в Україні

Польонофільство та москвофільство як національні хороби серед українців родилися все в часи, коли зовсім завмирали державницькі традиції серед українських людей як продукт зневіри у власні сили нації. Таке було в Україні перед повстанням Б. Хмельницького, таке теж повторилося в 19-тім столітті.

Важке положення українського народу під Польщею по Люблинській Унії внесло зневіру у власні сили серед багатьох українців. Першу прірву в національнім фронті зробили нащадки українського боярства, українська шляхта 16-го століття, що стала переходити у латино-католицький, а через це й в польський, табор, щоб відкрити собі двері до державної польської карієри.

Не йшло то теж їм так легко; характерніші одиниці переходили внутрішну боротьбу поміж привязанням до своєї прадідної східної віри та бажанням стати учасниками благ шляхетської Річипосполитої Польської. Свідоцтвом такої боротьби незвичайно інтересний документ якраз з часів Люблинської Унії — завіщання українського шляхтича з Волині Василя Заговоровського. У своїм завіщанні він поручає виховувати свої діти у прадідній українській церковно-національній традиції та культурі, але теж каже після цего виховання післати діти до єзуїтського каледжу, себто до школи, що давала тоді атестат на інтеліґентну людину, „щоб — як сам каже — дітям не замикати карієри в державі". Робить це, правда, зі страхом, бо з єзуїтських каледжів мало хто вертав українцем, але робить це. Це був прямий шлях до відчуження від рідного пня — шлях польонофіства.

Здавалосяб, що природним заборолом проти польонофільства повиннаб була бути українська православна церква і ним вона була довгі десятки літ, аж поки і в ряди українського православного духовенства не закрався духовий розріз — поділ на польонофілів та на москвофілів. Затрата старих київських державницьких традицій робила поволі й православну церкву польонофільською на верхах та москвофільською на низах. Польонофільство та повна льояльність до польської держави були власністю не тільки уніятських владик, але й праволавних. Не менше льояльним польським державником був відомий православний митрополит Петро Могила від свого сучасника уніятського київського митрополита Йосифа Рутського.

Переяславська Угода з Москвою України, визволеної Хмельниць-

ким, та її перехід спід Польщі під Москву не прийшли несподівано. Цей крок мав свій духовий підклад у черваку москвофільства, що точив від давна українські маси та нижче духовенство православної церкви, гноблені Польщею. Першим історичним українцем москвофілом був князь Михайло Глинський, що не найшовши заспокоєння своїх амбіцій на Литві, підняв боротьбу проти польсько-литовської держави тай опинився в Москві, під опікою православного царя. Характеристичне, що в князі Михайлі Глинськім трагедія відомої родини Антона Крушельницького з наших часів мала немов свого предтечу. Письменник Антін Крушельницький, зневірений в сили власного народу, як комуніст йде на совєтську Україну та гине з цілою родиною трагічно з рук червоних. Перший український москвофіл князь Михайло Глинський теж закінчив замучений у підземеллях Кремлю.

Українські державницькі традиції найскорше заникли в Галичині, тому тут зродилося перше москвофільство серед маси. Заслужені львівські братчики, що так ревно боронили українську націю та православну церкву проти Польщі часто теж заходили аж в Москву прохати матеріяльної помочи на свої церковно-національні установи. Царські соболі ставали першими каналами, що ними отруя москвофільства стала входити в український національний орґанізм, знеможений боротьбою з Польщею. Явними москвофілами були теж відомі духові козацькі провідники, князь Курцевич та протоєрей Мужиловський. Князь Курцевич мав дуже близькі звязки з козаками і він був тим, що духово приготовляв козацькі маси на переяславську національну капітуляцію перед Москвою: „Волимо під царя православного восточного".

Перший український самостійник з початком 17-го століття

Серед филі польонофільства, що заливало верхівку українського громадянства, світську та духовну, як теж серед филі москвофільства, що зачинає заливати українські низи, в розгарі релігійної боротьби за і проти обєднання української церкви з Римом, являється перший дійсний ідеольоґ українського самостійництва — політичного та духового. Ним є найбільше талановита людина в Україні в 17-тім столітті, Мелетій Смотрицький. Вийшов з найбільше культурного середовища тогочасної України, бо був сином Максима Смотрицького ректора Острозької Академії. Виростав саме в часі ліквідації волинської автономії серед тих кол, що її доостанка боронили, в оточенні князя Константина Острозького. Виховання своє докінчував на найкращих заграничних університетах в Падуї, в Італії, та в Вітемберзі, в Німеччині. На рідну землю вернув саме в розгарі релігійної боротьби, в яку теж вступив, як людина вельми талановита та повна енергії, й то по стороні православних.

По десяти літах боротьби в таборі українських православних Смотрицький виїздить за кордон, відбуває подорож по світі і по довгих рефлєксіях вертаючи на рідну землю, стає іншим чоловіком. Він ясно видів як з одного боку польонофільство проріджує ряди української інтеліґенції, з другого боку як москвофільство точить вже українські маси.

Смотрицький стоячи перед фактом, що немає української держави, тільки є територія бувшої української держави — українська земля та українські люди, старається дати дефініцію, що це є українська нація. Він приходить до переконання, що всі люди, що живуть в Україні, це українська нація. Не робить ріжниці — каже він — чи хтось православний чи уніят, протестант чи римо-католик. Всі жителі Руси-України це українська нація, це один національний орґанізм.

Національний орґанізм складається з кляс, шляхти, міщанства та з селянства. Правда, український нарід традиційно є демократичний, але українська нація буде калікою, якщо не буде мати своєї інтеліґенції, що нею тоді була шляхта. На довгі століття занепаде українська нація та перестане цвисти — каже він — якщо вона стратить шляхту, схлопіє. Тому з болем серця дивився він на дезерцію української шляхти у римо-католицький табор. Він пробував її привернути для української нації своїм поглядом, що й римо-католик українського роду, коли живе в Україні, не перестає бути українцем, всеж таки він здавав собі справу з того, що римо-католицтво це прямий шлях до спольщення. Тому старався поставити перед очи земляків другий ідеал українського духового самостійництва.

Духове життя українського народу на 90 відсотків тоді було сконцентроване в церковній проблємі. Смотрицький за молодших літ гарячий пробоєвик православія виробив собі тепер синтезу власного українського погляду на розвязку церковно-національного питання в Україні. Римо-католицтво — видів він — веде до польського табору, православіє стає джерелом москвофільства. В такім випадку де шлях, що веде до духового усамостійнення українців. Чи ним є може Берестейська Унія? Берестейська Унія не дає — думав він — ґарантій збереження на довгі часи українського характеру української церкви. Православні закидають тому, що унія це тільки поміст до латинства. Треба дати щось такого, що з одного боку навязувалоб до самостійницьких традицій українського Києва, з другого боку робилоб зараз українську націю духово вповні самостійною. Ним не є ні праволавія, ні Берестейська Унія. Щож треба зробити? Треба оба розсварені українські релігійні табори погодити на засаді приємливій для обох сторін, дати щось таке, що ґарантувалоб духову самостійність українського народу. Тим способом є утворення Українського Патріярхату в Києві, відродження давного духового домінування Києва у Східній Европі.

Український патріярхат з осідком в Києві узнавав би папу го-

ловою Всесвітної Церкви і тим способом звязував би український нарід зі західною цивілізацією, але рівночасно український патріярх поза тим був би вповні паном в українській церкві. Українська церква малаб поза справами віри найповнішу автономію. Малиб бути збережені прастарі права київського митрополита, який хоч без імени патріярха наділі був патріярхом. Київському патріярхови малаб підлягати білоруська, а навіть румунська церква. Московська, яка відділилася від Києва, малаб остати поза Києвом. Нею Смотрицький не інтересувався.

Практичною розвязкою в тогочасній церковній ситуації малоб бути проголошення православного митрополита Петра Могили київським патріярхом, натомісць уніятський митрополит Йосиф Рутський мав стати його заступником в характері єпископа одної з важніших українських єпархій. Плян Мелетія Смотрицького повалили українські москвофіли з протоєреєм Мужиловськом у проводі. Самогож Смотрицького зовсім так як другого українськго самостійника, Івана Мазепу, російська та малоросійська історія окричала зрадником, наклеймила всім, що найгіршим. М. Смотрицький помер в забуттю, незрозумілий сучасниками та теж багатьома наслідниками. Правильність його поглядів справдилася мало не сто літ пізніше за гетьмана Мазепи майже до йоти.

Біда чайці небозі, що вивела діток своїх при битій дорозі

В часі повстання козацької держави, визволеної спід панування Польщі, показалося, як великою було шкодою, що український нарід духово не став самостійним, як цего домагався М. Смотрицький трицять літ тому скорше. Українське громадянство у відродженій власній державі прямо хорує на брак самостійницького думання. Правдиве самостійництво стає власністю наділі небагатьох провідників, натомісць загал навіть українських провідних людей знає тільки орієнтацію на Москву або на Польщу. Їх представниками немов стали — послушний „царський холоп" Іван Брюховецький та „польський підлизень" Павло Тетеря. Це були люди тих самих душевних способів думання, що й багато нинішних людей: „Що, маємо йти під Польщу, ліпше під Росію" — кажуть одні. „Що, маємо йти під азійську Москву — кажуть інші — ліпше під Польщу". Так немов не булоб ще третьої можливости, найбільше природної, — самому бути господарем на власній землі. А зявлялися такі провідники в Україні як гетьман Дорошенко, чи Мазепа, то їх за прикладом царя анатемізували й свої століттями. Це саме й нині роблять українці, червоні царські холопи з гетьманом Мазепою.

Самаж Україна стала предметом боротьби поміж Польщею та Московщиною. Її багацтва, її Чорне море, її прекрасний клімат при-

тягали одних й других. Дужа струя українського самостійництва, кермована зручними провідниками та дипльоматами моглаб була використати боротьбу Москви та Польщі за Україну для угрунтовання української самостійности. Нажаль національні традиції старого Києва вже тоді таки на добре призабулися, неволя прихилила хребет українських людей під чуже панування. Замало було людей, що ідеал самостійности ставили як одиноку можливість майбутності своєї батьківщини, тай і вони по битві під Полтавою (1709) мусіли покидати рідну землю та йти на еміґрацію. Справді біда чайці небозі, що вивела чаєнята при битій дорозі.

Навіть традиційна демократичність українського народу, зреалізована у рамах козацької держави, стала засобом панування Москви над Україною; саме цеї найбільше антидемократичної Москви. Москва використовувала клясові інтереси висвободжених українських мас на це, щоб підкопувати рідну її українську владу. Царат, що у себе зберігав найгірше холопство широких мас московського народу, в Україні став в ролі ніби то оборонця простих мас, особливо коли треба було підкопувати авторитет української державної влади та саму державу ослаблювати. Колиж державна влада України зникла з української землі, ця сама Москва завела вдесятеро гіршу неволю на українські маси, досі тут ніколи невідому.

Чотиристалітна боротьба України з Польщею

Від упадку самостійности західно-української держави, 1349 року, чотириста літ тривала боротьба українського народу з Польщею за землю, за власний демократичний спосіб життя, за збереження національної культури. Ця боротьба властиво закінчилася вже при кінці 18-го століття прогрою для Польщі; її розбором. Нова відроджена Польща (1919—39) була на західно-українсьикх землях уже тільки переходовим явищем. Тому відразу виринало питання, хто стане спадкоємцем по польському володінню — український нарід чи Росія.

Польське володіння на українських землях підкосив таки сам український нарід, але користи покищо зібрала Росія, північний сусід України.

За тих 400 літ боротьби України та Польщі український нарід нині збоку Польщі вповні усамостійнений. Культурне польонофільство теж належить вже безповоротно до історії. Його місце заняла духова орієнтація українського народу на культуру західної Европи.

Боротьба України з Москвою за „бути чи не бути"

Загрозою українському народови залишиться остаточно тільки імперіялістична Московщина, якої інтереси та духовість діяметрально

противні до інтересів та до духовости України. Інтерес Росії є, щоби ціла Східна Европа була російська не тільки політично, але також культурно. Російська політика прямує від століть до того, щоб стати неоспоримим спадкоємцем українського Києва, себто цілої східної Европи, її багатств, як бази, звідки малиб відбуватися завойовання Европи та Азії. Російський нарід все мав месіяністичні амбіції створити світову імперію, бо — по думці росіян — з Росії йде світло.

Для будови російської імперії потрібно було завжди зосередженої державної влади — абсолютизму. Тому в Росії, називаній у середновіччі Московщиною, ніколи не було демократизму чи якогонебудь народоправства. Диктатура це нормальний спосіб російського державного ладу. Проба завести демократію в Росії 1917 по революції перемінилася в короткий період анархії за Керенського; тому його легко виручив в кермі державою диктаторський большевизм.

З тих причин Росія мусить прямувати до того, щоб український нарід традиційно свободолюбний та демократичний аж до останної клітини-родини перестав істнувати. При істнуванню окремого українського народу російська імперія буде постійно загрожена. Це досконало розумів будівничий новочасної Росії цар Петро Великий, тому намітив не тільки ясний плян будови російської імперії, але також плян винародовлення українського народу.

Одним із таких засобів було введення нової спільної назви для Московщини та для України — Росія, а людей стали називати „русскими", на означення всіх мешканців його імперії, як українців, так і москалів. Понизення освіти українського народу, заборона печатати українською мовою, винищення українського католицтва та підчинення української православної церкви московському патріярхови враз з її русифікацією, вкінці повне закріпощення та зубожіння українських мас — це все були середники винищити український нарід як окрему національну збірноту. Цілий штаб казьонних писателів, зокрема істориків достосовував свої ніби наукові досліди до інтересів російської імперіяльної політики та зводив український нарід до етнографічної малоросійської групи — частини російської нації.

Працю в будові Росії облегчувала Петрови В. та його наслідникам незаперечна близкість культури українського та московського народу, спільне історичне минуле в першім історичнім періоді, бо московські території були тоді кольоніями старо-української київської держави. З України йшло на Московщину християнство, література, освіта та економічний поступ. Це все виробляє на перший погляд позори близькости тих двох народів дарма, що духовість українців та москалів собі протилежні.

Ціла історія Росії 18-го та 19-го століття це праця Московщини над знищенням українського народу. Чи успішна? Не можна сказати, що наміри Петра Великого сповнилися, але теж не слід замикати очей й на це, що Росія осягнула таки поважні успіхи в цім напрямі.

Поставмо побіч себе національну свідомість Східної України спід Росії та Західної України спід Австрії, то побачимо наглядну різницю в некористь Східної України, дарма, що Західна Україна шістьсот літ не мала власної держави і не переживала доби героїчної козаччини та її боротьби за волю. Галичина двіста літ перебувала довше під польським володінням. Її занепад при кінці 18-го століття, в часі упадку старої Польщі та в часі приходу нового австрійського володіння, був куди глибший від упадку на східній Україні, а проте в національній свідомости вона скорше і глибше відродилася.

Росія не осягнула на сто відсотків своїх намірів, бо український нарід на сході України не загинув як національна одиниця; він не затратив прикмет духовости своїх предків. Він видав навіть Шевченка та многих інших пробудників українського національного життя, що мали вплив на відродження цілого українського народу. Та проте таки Росія осягнула частинно свої успіхи. За нецілих дві сотки літ вона добула кількакратно більші успіхи ніж Польща за шістьсот літ. Українська національна свідомість не стала там так загальною як на Західній Україні, ані такою динамічною.

Ніде правди діти, що таки частина українців помогла російським большевикам закріпитися двацять пять літ тому в Україні та почати продовжувати діло Петра Великого, хоч в наших часах це діється під іншими кличами та іншими способами. Ніде правди діти, Росія потрафила вщіпити якусь незрозумілу солідарність міліонів східних українців з Росією, не звертаючи уваги на страшні гноблення та матеріяльний визиск. Політика Петра В. та його наслідників аж по нинішний день урятувала Україну покищо для Росії, хоч українського народу як окремої національної збірноти не вдалося москалям винищити.

Україна одна з найважніших проблєм новочасної Европи

Російська революція 1917 року, упадок Австрії, відродження та упадок Самостійної Української Держави поставили справу України на перше місце серед нерозвязаних проблєм новочасної Европи. Польське панування над Західною Україною це було тільки політичне інтермеццо; тепер йде про основну справу, упорядкування Европи. Чи зможе український нарід добути зі себе тільки волі та динаміки, щоб стати паном на власній землі? Чи зложаться ще по цій війні політичні обставини так, що український нарід стане справжнім самостійним господарем на рідній землі, хочби навіть у державнім союзі з кимсь другим? Від відповіди на це — залежатиме спокій в Европі. Буде Україна далі поневоленою, то й надалі буде булькотячим кітлом новочасної Европи.

Визвольна боротьба українського народу в рр. 1917—1920 це

тільки перша проба розвязати українську проблєму в Европі. Сили українського самостійництва були вже тоді остільки могутніми, що привернули на кілька літ існування самостійної України. Вони були в силі двацять літ вести перманентну визвольну боротьбу проти чотирох окупантів. Українське самостійництво по словам Сталіна 1937 вважалося в Росії найбільше небезпечною внутрішною проблємою Совєтської Росії й Польщі, а теж Румунії та Чехословаччини.

Покищо в теперішній фазі війни за Україну результати такі: Україна страшенно винищена, населення здесятковане, а українське питання стало ключевим питанням навіть для перемагаючої Совєтської Росії, бо журба за затримання при Росії України стає осередною справою цілої нинішної російської політики в Европі.

З другого боку зріст російського націоналізму та поворот на старі рейки традиційної Росії з передреволюційних часів мусить теж обудити український націоналізм на східній Україні, себто мусить природно викликати боротьбу за утримання чи перекреслення плянів Петра В. — за існування українського народу — бути йому чи не бути.

У цій боротьбі є нині глибоко заінтересовані теж союзні нації червоної Росії — в першу чергу Анґлія, Злучені Держави та другі европейські аліянти. Україна це вихідна брама Росії на Чорне море, а тим самим на шлях, яким продовжатиєяме натиск Росії на полудне, пробитись крізь проливи Босфору та Дарданель, щоб вийти на Середземне море, до світових комунікаційних артерій, до Суезького Каналу та Східної Азії, до східних окраїн російської імперії. Дійти сюди Росії чи ні — залежить від посідання України.

Через Україну веде сухопутний шлях до Ірану, Іраку, пребагатих країв в нафту. Росія споглядає на них як на простори її політичних та економічних впливів. Через Україну веде теж найближчий сухопутний шлях до Індії, перлини анґлійських кольоніяльних посілостей. Це все робить з України важну країну в міжнародному розумінню.

Україна це теж економічно дуже поважна частина Совєтської Росії. Для передвоєнної Росії Україна була фундаментальною частиною економічного російського орґанізму, без неї прямо тяжко було подумати собі економічне істнування Росії. Нині відносини вже змінилися. Совєтской уряд все таки поважно числився з можливістю втрати України, тому за останних 25 літ розбудував величезний промисл поза Україною — на Уралі, в зауральських околицях та глибоко в Азії аж під Алтайськими горами. Це є так званий Кузнєцовський Басейн.

Хвилева втрата України в часі теперішної війни та конечність обходитися без України та ще й вести важку війну приневолили совєтський уряд не тільки перенести евакуовані промислові заведення з України до західної Азії, але там їх на постійно заінсталювати та ще побільшити істнуючі вже там промислові підприємства, як теж заорати нові азійські простори під аґрикультуру. Економічна сила

теперішної Росії сильно перенесланя вже в околиці Уралю та в сумежні частини Азії. Україна в звязку з цими подіями не перестала що правда бути преважною економічною частиною Совєтської Росії, але вже не є вона такою, без якої Росія не моглаб істнувати, як це було за царату.

Політика московського уряду в наступні по війні роки покаже, куди піде національна, а куди економічна політика Росії. Для українського народу важні теж методи майбутнього правління; лишиться терор й надалі, чи прийде сякий такий розєм у боротьбі поміж двома народами, українським та російським. Від справедливої розвязки української проблєми міжнародніми рішальними силами, як і від постави московського уряду до України по цій війні, залежить не тільки правдиве замирення Европи, але також справа, чи по перемозі Аліянтів у повоєнному світі можна буде реалізувати демократію. Як остане Україна в московській неволі, та як у цю саму тюрму дістануться ще й інші народи, то Европа переміниться в тюрму народів, як в часах по упадку Наполєона, якої доглядачем стане Росія. Така Европа моглаб перетривати нових двацять пять літ, поки не прийшлоб до всеевропейського пожару національних революцій і нової світової війни.

Степан Мусійчук.

Піонірам Українського Народного Союзу.

(З нагоди 50-літного ювилею)

Будьте нам тричі благословенні
Ви, Піоніри Батька Союза!
За вас говорять діла безсмертні,
За вами слава і сила духа.

Ви нам лишили готову ниву;
На тую ниву всі ми ідемо.
Союз Народний — це ваше жниво,
Під його стяг ми дітей ведемо.

В Союзі зоря нам засвітила,
„Свобода" — слово правди й науки.
Гордість Союза, багацтво й сила,
Ваша заслуга, завзяті духи.

Поклін низенький вашим могилам.
Спіть, утомлені життя трудами.
Тиха земля вас барвінком вкрила,
Та вічний дух ваш все живо з нами.

Ваш дух завзяття, відваги й чину
Пів сотки літ нам сили скріпляє.
В одну, велику, чесну родину,
Ваш заповітний клич нас єднає.

Поклін вам нині від міліонів,
Де лиш живуть днесь вкраїнські люди;
На Україні і в Вашингтоні
Вам честь і слава во віки буде.

о. ІВАН КОНСТАНКЕВИЧ,
перший головний секретар
У. Н. Союзу

ТЕОДОСІЙ ТАЛПАШ,
перший головний предсідник
У. Н. Союзу

о. ГРИГОРІЙ ГРУШКА
перший редактор
„Свободи"

ІВАН ҐЛОВА.
перший головний касієр
У. Н. Союзу

Т.

УКРАЇНСЬКО-АМЕРИКАНСЬКА ПОЛІТИЧНА АКЦІЯ У РОКАХ 1914—1920

(Хроніка).

ЯК УКРАЇНЦІ напали були в 907 році на Царгород з 2,000 човнів і з 80,000 озброєними людьми, Київ добув тоді від греків визнання. Те визнання було визнанням сили, яка завсіди рішала в міжнародній політиці.

Але минуло 1,000 років, 30 ґенерацій, і тасама українська нація, тільки бездержавна на протязі століть, поспішила на міжнароднє форум у минулій війні, майже без жадної сили й майже без жадного приготування. Який вислід?

Історія його довголітньої боротьби розкаже про це. А тут тільки частинка тієї історії — хроніка української політичної акції у Злучених Державах в минулій світовій війні, у роках 1914—1920.

Українці — стара культурна нація Східної Европи, другий щодо велични словянський народ, один з найбільших народів Европи, „найбільша меншина Европи" — належали до народів забутих. Що більше, ті, що захопили землі українців, навіть перечили їхнє істнування як нації. Українці були не готові, не приготовані відіграти зріло ролю на міжнародньому театрі подій. Але всеж вони мусіли відіграти, дарма як мало були до цього приготовані.

А вже молода українська іміґрація у Злучених Державах, з нечисленною й недосвідною інтеліґенцією, хіба могла відіграти театральну пробу в тій міжнародній ґрі Европи й світу. Вона її відіграла, наскільки сили дозволили, серед великого запалу й одушевлення мас ідеєю відродження самостійної соборної України.

Зачнемо літопис від того, хто дав почин до акції, де був її осередок?

Отже почин дали Український Народний Союз і Свобода; осере-

док був у їхній хаті, в Джерзі Ситі; там де вперше появилася Свобода 50 років тому, й куди пізніше перенісся й Український Народний Союз, якому власне цього 1944 року минає теж 50 років.

* * *

1914 рік, 1. серпня вибухає війна в Европі. Відразу воєнний пожар охоплює землі українські.

І вже у 36 числі Свободи з 15. серпня 1914, читаємо „Війна за наші землі".

У 37 числі Свободи, з 18. серпня 1914, у статті п. з. „Який буде кінець війни", читаємо:

„Ми не бажаємо панування німців... Колиб нашому народові, визволеному спід російського кнута прийшлося прийняти німецьке або австрійське панування, так ми це не прийнялиб як якесь добро, але як менче зло, і безперечно, що дальше змагалиб до повного визволення нашого народу, щоб він став власним паном на власній землі... Колиб вислід був такий, що на сході побито Росію, а на заході Німеччину, так тоді можлива перебудова різно-народніх держав на одно-народні... І дійсно такий вислід війни либонь чи не був би найкращий, для такої розвязки теперішніх нездорових відносин в Европі."

У 38 числі Свободи, з 18. серпня 1914, читаємо уже про Українську Народню Раду.

З почину головного уряду Українського Народного Союзу складено комітет, який мав занятись покликанням до життя Української Народньої Ради, яка мала завдання обєднати всі українські громади у Злучених Державах.

У вересні 1914 р. відбулась конвенція Українського Народного Союзу в Боффало, Н. Й., якій оставлено вирішити справу Української Народньої Ради.

Конвенція одобрила Українську Народню Раду, призначили $1,000 на Фонд Визволення України, й приняла „Відозву" до українського народу у Злучених Державах, в якій читаємо:

„Ми українці, де ми не жилиб, не маємо причини бути приятелями ні Австрії ні її союзниці Німеччини, бо в Австрії, дарма, що там конституція, терпів наш народ польську неволю...

Але коли Росія буде побита, може прийти або повне визволення України, або бодай внутрішній перестрій Росії, який дав би свободу всім її народам, отже й українському".

У Свободі з 4. листопада 1914, був заклик складати дар для братів у Старому Краю. А в Свободі з 8. грудня 1914 р. проголошено офіс Української Народньої Ради в Джерзі Ситі, а також Українське Інформаційне Бюро, й Фонд Визволення України. По англійськи: Ukrainian National Council, адреса 83 Grand Street, Jersey City, N. J.

Українська Народня Рада видала книжки в англійській мові, а деякі закупила для поширення.

Її Інформаційне Бюро проголошувало, що мало, наприклад, на продаж такі публікації, як:

Ukraine, by Bedwin Sands, London; Ukraine and Ukrainians, by Stephen Rudnitsky, Jersey City, N. J.; Memorandum on the Ukrainian Question in its national aspect, by Yaroslav Fedorchuk; Russia, Poland and Ukraine, by Gustaf Steffen, Jersey City, N. J.

Українська Народня Рада займалося теж збіркою пожертв, з яких велика частина пішла на рятування українців, жертв війни у Відні. На адресу професора Юліяна Романчука вислала $22,930, а теж при її заходах вислав Крищен Геральд на тусаму ціль $12,500.

Так минув майже рік без замітніших подій, коли Галичина була під російською окупацією, й звязки з нею були перетяті.

Аж під осінь 1915 зачалась обновлена акція за скликанням Першого Українського Сойму у Злучених Державах. Український Народний Союз, Свобода, Українська Народня Рада стали готові до акції. Приєдналась до Тимчасового Комітету.

В міжчасі в Ню Йорку відбулося 18. вересня 1915 в Купер Юніон Гол велике українське протестаційне віче проти заслання царським урядом професора Михайла Грушевського.

Дня 9. вересня 1915, Мирослав Січинський, як секретар Тимчасового Комітету, повідомив, що одержав відповідь, що греко-католицька церква й церковно-запомогові рганізації не візьмуть участі ані в соймі, ані у виборах до Загального Українського Комітету, тому, що мають змогу розвивати свою діяльність у своїй Американській Руській Раді, яка має релігійно-політичний характер.

З уваги на те Тимчасовий Комітет зазначив у своїй відозві, що Український Сойм і Український Загальний Комітет опиратиметься лише на світських орґанізаціях, але кожна ґрупа могла вибрати священика своїм представником.

Передсоймовий Комітет складали: Дмитро Капітула, Іван Артимович, Іван Бородайкевич, Михайло Байдюк, Семен Ядловський, Мирослав Січинський, Петро Задорецький, Омелян Ревюк, Іван Ардан, Степан Гладкий, Юліян Луців, Жигмонт Бифчинський, Василь Кузів, Осип Стеткевич.

Перший Український Сойм у Злучених Державах відбувся в Ню Йорку, в Купер Юніон Гол у днях 30. й 31. жовтня 1915, під проводом д-ра Володимира Сіменовича. Було 295 делеґатів, що заступали 457 товариств, а теж коло 600 гостей. На соймі Жигмонт Бичинський привітав приявних американців. Були реферати д-ра Володимира Сіменовича, д-ра Семена Демидчука, Володимира Лотоцького. Принято меморіял і резолюції.

Вибрані на соймі до Загального Українського Комітету: Іван Ардан, Іван Артимович, Михайло Байдюк, Жигмонт Бичинський, Іван Бородайкевич, Евген Василенко, Лев Весоловський, Степан Гладкий, Наталія Гриневецька, д-р Степан Гриневецький, Петро Задорецький,

Дмитро Капітула, Володимир Лотоцький, Володимир Малєвич, Василь Момрик, Омелян Ревюк, д-р Володимир Сіменович, Мирослав Січинський, Осип Стеткевич, Юрій Хиляк, Ілля Чорний, Семен Ядловський.

Володимир Лотоцький у рефераті „Ціль української політики у Злучених Державах", між іншим сказав:

Ідеалом нашим і всіх українців повинна й мусить бути — вільна українська республика. Одна для всього українського народу. Злука всіх українських земель, і тих, що тепер під Росією, й тих, що тепер під Австрією й Угорщиною — під одною републиканською владою, під владою всього українського народу. Це повинен бути наш клич. Це повинна бути наша мета у програмах поступових українських партій. Росії й Австро-Угорщини ми не признаємо за правних господарів на нашій землі, бо правним господарем на ній ми можемо визнати тільки самий український народ.

В меморіялі з 30. жовтня 1915 сойм заявив:

„Остаточна ціль українського руху є створення незалежної української держави що обнялаб землі замешкані українцями.

Але розуміючи що ця остаточна ціль може не здійснитись у близькім майбутнім, і з уваги на теперішні відносини, українці бажають:

„Щоб в Австро-Угоршині з українських земель створено українську провінцію на федеральних основах, в якій український народ міг би мати самоуправу, і без супремації поляків, або їхньої шляхти, міг би розвязати сам своє національне й економічне питання;

„Щоб в Росії, на основі Переяславського договору, який досі є у зборі державних законів, і який не був скасований, Україна дістала автономію".

Сойм приняв такі резолюції:

1. — Український Сойм і та організація, яку він покликує до життя, є висловом волі українців, зорганізованих у 457 світських українських товариствах у Злучених Державах.

2. — Українці, громадяни й майбутні громадяни Злучених Держав звертаються до президента, щоб американський посол на мировій конференції проклямував іменем Злучених Держав, що кожна національність є господарем свого краю, й жадна не підлягає другій.

3. — Заявляємо, що наша програма в українській справі є — українська республика, сперта на найширших демократичних основах і на радикальній аґрарній реформі.

4. — Рішаємо підпирати боротьбу за автономію російської й австрійської України, колиб українські землі після війни не були зорґанізовані в українську державу.

Сойм зложив однодушну присягу, що всі як один вжиють усіх сил для визволення й добра України. Після сойму д-р Володимир Сіменович написав у 134 ч. Свободи з 13. листопада 1915 р. таке:

Перший Український Сойм ухвалив:

1. — Раз на все задержати центральну репрезентацію, яку оснував

сойм, а тільки зміняти її членів, відповідно до потреби, на наступних соймах.

2. — Злучити усі світські запомогові орґанізації в одноціле тіло.

3. — Оснувати центральне просвітне товариство для всіх орґанізацій світських.

4. — Оснувати Український Союз Жінок, на взір мужеських орґанізацій.

Ті чотири точки роблять сойм історичним.

У Свободі з 18. листопада 1915 р. повідомлено про появу книжки п. з. UKRAINE'S CLAIM TO FREEDOM, яка була збіркою статтей кількох авторів, а появилася спільним накладом Українського Народного Союзу й Українського Робітничого Союзу.

У Свободі з 9. грудня 1915 р. було повідомлення про Українську Федерацію у Злучених Державах, яку назву принято на місце Загального Українського Комітету, як був ухвалив сойм.

1916 рік, порівнюючи з попереднім роком, зазначився малою активністю українців у Злучених Державах.

Федерація Українців мала офіс в Ню Йорку, але про її діяльність у Свободі не находимо відомостей.

У 2. числі Свобди з 2. січня 1916 р. читаємо, що §4 статута Федерації Українців звучав:

„Лише той українець або українка у Злучених Державах може бути членом Федерації, що сприяє справі заложення української держави з українських земель в Европі".

Дня 1. лютого 1916, Український Народний Союз призначив на оборону Мирослава Січинського $1,000.

Дня 4. березня 1916 р. делеґати поневолених народів в Конґресі у Вашинґтоні.

Дня 1. листопада 1916 р. Екзекутивний Комітет Українського Народного Союзу порішив відкликати своїх представників з Федерації, мотивуючи рішення так:

Федерація не сповнила ухвал Українського Союму. Деякі члени Федерації використовували своє становище у Федерації для партійних цілей. Рівночасно рішено покликати до життя нову загально-народню орґанізацію, й засновано Українську Раду.

1917 рік.

У 2. числі Свободи з 4. січня 1917 р., була відозва Української Ради, яка кликала:

„Геть з польським пануванням на українській землі... Нашою ціллю є злука всіх українських земель в одну цілість — самостійну українську державу".

Подано до відома, що заходом і коштом Української Ради появиться в анґлійській мові більша праця професора д-ра Степана Рудницького п. з. „Україна, її край і народ".

Дня 24. січня 1917, Конґрес у Вашинґтоні приняв спільну резолюцію посла Гемила й сенатора Гюза про назначення Українського Дня, на поміч русинам (українцям). Заходи в цій справі робила Українська Рада, а зокрема адміністратор о. Петро Понятишин. Дня 2. березня президент Вилсон одобрив спільну резолюцію й видав проклямацію про „Тер Дей", в якій було сказано, що тисячі українців в Европі потребують помочі. Він призначив Український День на 21. квітня 1917.

Український Народний Союз призначив $1,000 з нагоди Українського Дня для українських жертв війни в Европі.

У Свободі аж з 2. червня 1917, була відозва Української Центральної Ради з Києва з 11. березня 1917, а в 67. числі Свободи з 9. червня 1917, була така перша вістка:

Петроград — Тимчасовий уряд проголосив автономію України.

У 70. числі Свободи із 16. червня 1917:

До міської ради в Києві вибрані: 85 українців, 12 жидів, 2 поляки, 1 росіянин.

У 73. числі Свободи з 23. червня 1917:

Київ — Конґрес селян цілої України ухвалив, що земельне питання має бути вирішене в самоуправній Україні.

74. число Свободи з 26. червня 1917:

Петроград, 22. червня — Уряд заборонив другий український військовий конґрес.

Петроград, 23. червня — Український військовий конґрес закликав Українську Центральну Раду, щоб зірвала взаємини з російським урядом, і приступила негайно до творення самостійної України.

Українська Рада в Америці вислала таку телеґраму до професора Михайла Грушевського в Києві:

„Борцям за волю України, зібраним на конґресі в Києві, українці згуртовані в Українській Раді в Америці, шлють свій горячий й щирий привіт. За свободу України ми готові на життя й смерть. Не спочиньте, поки не встане Україна, світ правди засвітить, і помоляться на волі невольничі діти".

Для українських жертв війни вислала Українська Рада на адресу професора Грушевського 100,000 рублів.

Український Народний Союз і Свобода вислали до українського конґресу в Києві таку телеґраму:

„Сердечний привіт всім участникам українського конґресу. Держіть високо прапор вільної України, дорогої нам усім, без огляду на кордони й моря, якими доля розділила одних синів великої української родини. Сміло вперед, а стане вільна зєдинена Україна".

Кострома, Росія, 9. червня — Виселенці з Хомської ґубернії заявились на зібранні за злуку Холмщини й Полісся з Україною, як самоуправних країв.

В 91. числі Свободи з 4. серпня 1917, телеґрама до Свободи:

Петроград, 1. серпня — Україна одержала вже автономію. У склад

уряду увійшли: Винниченко, Стешенко, Мартос, Садовський, Барановський, Єфремів, Стасюк.

Пресове Бюро Української Центральної Ради.

95 число Свободи з 14. серпня 1917: Петроград, 14. серпня — Перший бій першого українського полку з московськими кірасієрами.

14 убитих привезено до Києва.

96. число Свободи, із 16. серпня, 1917: Українська Центральна Рада в Києві скликала конґрес усіх народів Росії, щоб переорґанізувати Росію на федеральну республику.

Свобода у 112. числі з 22. вересня 1917 повідомляла, що 6. вересня відбулось зібрання ширшого комітету Української Ради в Америці, на якім подано у звіті, що з Українськогг Дня було прибутку $53,189.32, кошти були $5,447.38, вислано до Києва $22,000.

119. число Свободи, з 9. жовтня 1917: Київ, 29. вересня — Конґрес народів Росії заявився за федеративну Росію, із самоуправою народів. Київ осідок Ради Народів Росії.

127. число Свободи з 27. жовтня 1917: Конвенція Українського Народного Союзу в Гарисбурґу вислала привіт до президента Вилсона й до українського уряду в Києві.

151. число Свободи з 22. грудня 1917: Лондон, 19. грудня — Українська Центральна Рада проголосила Україну демократичною републикою.

1918 р і к.

6. число Свободи з 15. січня 1918: Українська Рада в Америці вислала до президента Вилсона таку телєграму:

President Woodrow Wilson, Washington, D. C.

We are greeting your great message on peace programme with heartfelt appreciation, as a means of opening the way for a free modern world. May the warring nations, with your help, return to peace, be disburdened of the evil of militarism, and all, even the smallest nations, set free.

In particular we are appreciating your declaration that the new Polish kingdom should embrace only those lands which are indisputably inhabited by the Poles. It means a generous assistance to the cause of the Ukrainian people which is now desperately struggling against the attempts of the Austrian and German governments, aiming to subject Ukrainian provinces of East Galicia, North-western Bukovina, and Kholm, inhabited by over five million Ukrainians, to the new Polish kingdom, ruled by Polish nobility under Teutonic suzerainty.

All Ukrainians are united in sincere welcoming your progressive and humane attitude. The Ukrainian Alliance of America.

12. число Свободи, з 29. січня 1918: Петроград, 27. січня — Українська Центральна Рада рішила 508 голосами, проти 4, проголосити цілковиту незалежність України.

38. число Свободи, з 30. березня 1918: Про 4-тий універсал Української Центральної Ради з 22. січня, 1918, яким проголошено самостійність України, з тим, що установчі збори України мають рішити про федеративний звязок України з народніми республіками бувшої російської держави.

43. число Свободи з 11. квітня 1918: Повідомлення Української Ради про видання журналу UKRAINE, і книжки професора Степна Рудницького, UKRAINE. ITS LAND AND PEOPLE.

За Українську Раду підписали: о. Володимир Довгович, предсідник, Ґригорій Заячківський, секретар, Константин Кирчів, скарбник.

56. число Свободи з 11. травня 1918: З приводу наставлення генерала Павла Скоропадського гетьманом України, Свобода заявилася в обороні демократичної української републики.

79. число Свободи з 4. липня 1918: Проголошено відкриття Українського Інформаційного Бюра в офісі конґресмена Джеймса А. Гемила, на Капітолі у Вашинґтоні.

88. число Свободи з 25. липня 1918: Дня 15. липня, 1918, відбулися в Ню Йорку загальні збори Української Ради в Америці. Були заступлені, українська греко-католицька дієцезія й три орґанізації. Були вибрані: Семен Ядловський, голова, о. Володимир Сполітакевич, заступник голови, о. Евген Бартіш, рекордовий секретар, о. Іван Рубинович, фінансовий секретар, Константин Кирчів, скарбник.

Постановлено орґанізувати місцеві комітети.

Подано, що з Українського Дня осталося $25,741.94.

В заяві Української Ради сказано:

Українська Рада признає не лише ті орґанізації, що належать до неї, але й ті, що до неї не належать, зазначуючи в цей спосіб, що признає потребу партійного уґрупування української іміґрації. Дальше признає рацію кооперації між всіми українськими орґанізаціями, що не стоять на неґативнім становищі до українських національних змагань, і висловлює погляд, що така кооперація, на підставі взаїмного порозуміння, вирозуміння й признання дійсного відношення сил, є можлива. Вкінці Українська Рада стверджує, що українська справа в Европі в теперішню пору вимагає кооперації українських орґанізацій в американській републиці, для спільної акції в обороні свободи українського народу.

У справі української політики в Европі Українська Рада заявляється за українську народню републику, за злуку з нею усіх інших українських земель, й за повну суверенність українського народу.

115. число Свободи з 26. вересня 1918: Послухання представників народів у президента Вилсона у Вашинґтоні. Від украиїців був Мирон Корикора. Учасники послухання, між ними поляк Гнат Падеревскі, підписали спільну заяву. З цього приводу Свобода писала:

Ми не віримо, щоб вшехпольсько-шляхотська кліка й її представник

у Злучених Державах, Падеревскі, зріклися претенсій до нашої Галичини й Холмщини.

131. число Свободи, з 2. листопада 1918: Куди українцям дорога?

1. — Оборона Західної України, значить Галичини, північної Буковини, угорської України, Холмщини й Полісся перед польськими замахами.

2. — Для спільної оборони подати руку литовцям і білорусинам.

3. — Злука всіх українських земель з київською Україною. Парлямент у Києві, сойми в окремих українських краях.

4. — Змагання до федеративної спілки України з Московщиною, Білорусю, Кавказом, Сибірю.

141. число Свободи з 26. листопада 1918: Звідомлення про нараду в Ню Йорку у справі оснування Українського Народнього Комітету. Вибрані: о. Петро Понятишин, голова, Володимир Лотоцький, секретар, о. Микола Підгорецький, касієр.

148. число Свободи з 7. грудня 1918: Український Народній Комітет вручив меморіял президентови Вилсонови.

1919 рік.

2. число Свободи з 4. січня 1919: Федір Савченко писав з Парижа до Свободи:

Українці в Парижі рішили піддержуватr Винниченка й Петлюру. Французька преса й реакційні кола піддержують Денікіна й Драгомірова. Деякі газети писали про смерть українізму. Як відомо, Національний Союз домагається самостійности України, а це багато перешкоджує переговорам з французьким урядом.

3. число Свободи з 7. січня 1919: Американська Народня Рада угорських Русинів заявилась у плєбісциті за злуку з Чехословаччиною. Голосували парохії й товариства.

5. число Свободи з 14. січня 1919: Меморіял Української Ради у Львові з 26. жовтня 1918 до президента Вилсона:

Українці, це демократичний народ, це приятелі свободи. Ось доказ:

Установчі збори у Львові, кладучи загальні принципи державної конституції, вважають жидів за окрему націю. Вони надали національним меншинам право пропорціональних виборів, національну автономію, й представництво їхніх інтересів в уряді. Жиди, яких було 1,000,000, піддержували українську державу.

Багато тисяч українців, утікаючи перед гнетом і визиском у своїй батьківщині, найшли пирстановище й охорону в Америці, в цій країні свободи. Вони є льояльні громадяни Злучених Держав.

Тимчасовий уряд протестує проти всякої заяви або дискусії у справі українських земель бувшої австро-угорської монархії, тому, що тимчасовий уряд є лише сам компетентний у цій справі.

8. число Свободи з 22. січня 1919: В Ню Йорку відбувся 16. і 17.

січня в Українськім Народнім Домі Народній Зїзд, в якім взяли участь 570 делеґатів. Предсідником був Дмитро Капітула, заступником Теодозій Грицей і о. Василь Мереньків, секретарями Михайло Бєля й Йосиф Мельник.

Народний Зїзд приняв звідомлення Українського Народнього Комітету й одобрив уряд. Політичний реферат прочитав Володимир Лотоцький, який заявився за демократичну суверенну й самостійну українську републику, яка моглаб приєднатись до федерації з такимисами ми народніми републиками бувшої Росії. Д-р Володимир Сіменович заявив, що він протестує проти федерації з Росією.

Народній Зїзд приняв резолюції, в яких заявився за українську народню републику, за самовизначення народів, і проти наїздів.

У вечері 16. січня відбулась українська маніфестація в Купер Юніон Гол. Учасників було 4,000. Предсідником зібрання був д-р Кирило Білик. Промовляли: о. Максим Кінаш, о. Микола Струтинський, конґресмен Джеймс А. Гемил, адвокат Кернс, і Джан Квін.

24. число Свободи з 24. лютого 1919: Український Народний Комітет вислав 22. лютого протест до Мирової Конференції в Парижі проти польського наїзду на Галичину.

34 число Свободи з 19. березня 1919: Конґресмен Джеймс А. Гемил і д-р Кирило Білик виїхали кораблем Еспань до Парижа, як представники Українського Народнього Комітету, заступати домагання і бажання українців у Злучених Державах, та помагати Українській Мировій Делеґації у її праці й заходах, а також навязати зносини між Старим Краєм і українцями в Америці

39 число Свободи з 29. березня 1919: Париж, 22. березня — премієр Давид Лойд Джордж жадав від Мирової Конференції, щоб польські леґіони вислані з Франції, не були вживані проти українців.

62 число Свободи з 27. травня 1919: Маніфестація українців, литовців, лотишів і естонців у Карнеґі Гол в Ню Йорку, на якій принято резолюції у справі визнання чотирьох національних демократичних републик, проти польського наїзду на українські землі, й проти польських погромів над жидівським населенням.

65 число Свободи з 3. червня 1919: Париж, 30. травня — Українська Делеґація була принята Великою Радою Мирової Конференції в резиденції президента Вилсона в Парижі, заходами конґресмена Гемила, який передтим був кілька разів у президента Вилсона.

Перед Великою Радою, а саме Вилсоном, Лойдом Джорджем, Клемансом і Сонніном, появились українські делеґати, Сидоренко, Панейко, Білик, Шульгин, Лозинський, і Вітовський.

Промовляв д-р Білик по анґлійськи в імені делеґації й української влади.

Це був найбільший осяг української делеґації за ввесь час її побуту.

68 число Свободи з 10. червня 1919: В Ню Йорку зорґанізовано

27. травня Ліґу Чотирьох Народів, а саме: українців, естонців, литовців, лотишів. Вибрано уряд, в якого склад входили: Вінкентій Янковський, від литовців, голова, Іван Нарозний, від естонців, заступник голови, Володимир Лотоцький, від українців, секретар, і Іван Калнін, від лотишів, скарбник.

Ліґа збіралася часто в домі Українського Народнього Комітету в Ню Йорку.

65 число Свободи з 25. червня, 1919: Дні 15. й 22. червня Український Народній Комітет призначив на протести проти наїзду Польщі на українські землі.

Українські громади вислали 400 протестів до президента Вилсона в Парижі.

81 число Свободи з 10. липня, 1919: Конґресмен Гемил писав:

Українську делеґацію відвідали професор Лорд і Бавман, експерти американської мирової делеґації.

Вони казали, що роблять заходи, щоб привести до українсько-польського порозуміння.

Гемил говорив теж з Ембиком, із штабу ґенерала Блисса. Був з д-ром Біликом у полковника Гавса, а д-р Білик написав йому меморіял.

Був теж у Чарлза Крейна.

82 число Свободи з 12. липня, 1919: Український Народній Комітет вислав меморіял до президента Вилсона з протестом проти польських звірств на українських землях.

87 число Свободи з 24. липня 1919: Свобода подала в жалібній обвідці таку вістку:

Париж, 20. липня — Аліянти признали Східну Галичину Польщі.

89 число Свободи з 29. липня 1919 р. подає про оснування Українського Інформаційного Бюра в Ню Йорку.

Український Народній Комітет видав нову книжку п. з. Ukraine on the Road to Freedom.

Український Народній Коміет вислав 25,000 франків до професора Михайла Грушевського, для Комітету Незалежної України в Парижі.

91 число Свободи з 2. серпня 1919: У днях 29. 30. й 31. липня, 1919 р. була у Вашинґтоні делеґація Українського Народнього Комітету, в якої склад входили: о. Петро Понятишин, Володимир Лотоцький, Олександер Неприцький-Грановський, конґресмен Джеймс А. Гемил і адвокат Вилйем Кернс.

Була у державного секретаря Роберта Ленсинґа, якому зясувала українську справу в Европі й передала меморіял.

Ленсинґ відповів, що справа Галичини ще не вирішена; прирік зреферувати меморіял американській мировій делеґації в Парижі.

Потім делеґація була у заступника державного секретаря, Б. Майнса, до якого належали східно-европейські справи, також у Б. Дж. Дейвиса, начальника державного секретаріяту, і Дж. Дж. Бейлі, спеціяліста

східно-европейських справ у державнім серкетаріяті, який щойно був вернувся з Парижа.

Делеґацію запевнювали, що східна границя Польщі ще не була визначена.

Пізніше делеґація відвідала також кількох сенаторів і конґресменів.

Берн, Швайцарія, 16. липня — Ґенеральний секретар Мирової Конференції в Парижі повідомив українську мирову делеґацію про рішення у справі Галичини, якій признано самоуправу, з тим, що населення краю має вирішити пізніше про його політичну приналежність.

Український Народній Комітет в Ню Йорку одержав такого листа з Вашинґтону:

Державний Департамент
Вашинґтон, 5. серпня 1919

Оцим підтверджується, з доручення Білого Дому, одержання меморіялу Українського Народнього Комітету, в якім заявляється протест проти наїзду польських військ на Україну.

За державного секретаря
П. Флечер.

104 число Свободи з 2. вересня 1919: Ліґа Чотирьох Народів перед закордонною комісією сенату у Вашинґтоні.

В українській делеґації були: о. Петро Понятишин, д-р Іван Смит, Семен Ядловський, Володимир Лотоцький, Омелян Ревюк, Джеймс А. Гемил, Вилйем Кернс, Милтон Райт, Каппелман, сенатор у стейті Конетикат.

105 число Свободи з 4. вересня 1919: Повідомлення про Українську Далеко-східну Краєву Раду у Владивостоці, яка видавала щоденник Щире Слово.

112 число Свобди з 20. вересня 1919: У днях 16. й 17. вересня відбувся в готелі Пенсилвенія в Ню Йорку перший річний конґрес Ліґи Українців, Естонців, Литовців і Лотишів.

Було 150 делеґатів.

Вибрано уряд у складі: Винкентій Янковський, голова, Ганс Пимсон, заступник голови, Володимир Лотоцький, секретар, Іван Калнін, скарбник.

Фінляндці заявили, що приступлять до Ліґи.

Вислано телеґраму до президента Вилсона у справі визнання чотирьох републик.

Конґресмен Фіорелло Ля Ґвадія повідомив конґрес Ліґи Чотирьох Народів, що вніс в палаті послів проєкт закона, щоб призначено засоби на дипльоматичні посольства в Україні, Естонії, Литві й Латвії.

126 число Свободи з 23. жовтня 1919 р.: про ліквідацію Федерації Українців у Злучених Державах.

127 число Свободи з 25. жовтня 1919: Із Сибіру приїхали до Злучених Держав москвофільські лідери Ілля Цьорох, д-р Михайло Сохоцький, Семен Бендасюк.

Вони вислали меморіял до Ленсинґа проти Польщі й... України.

У Вашинґтоні відкрито відділ нюйорського Українського Інформаційного Бюра, який вели Гомер Ф. Филипс і Богдан Пелехович.

В Ню Йорку Інформаційне Бюро Українського Народнього Комітету видало Чорну Книгу про польський наїзд і звірства в Галичині.

192 число Свободи з 30. жовтня 1919: Професор Михайло Грушевський прислав з Праги відозву до українців в Америці, в якій писав про Комітет Незалежної України став в обороні Галичини.

139 число Свободи з 22. листопада 1919: Париж, 20. листопада — Головна Рада Мирової Конференції рішила віддати Польщі опіку над Східною Галичиною, під наглядом Ліґи Націй на 25 літ.

140 число Свободи з 25. листопада 1919: Свобода появилася в жалобі з приводу віддачі Галичини на 25 літ в польську неволю.

Український Народній Комітет вислав протести до американського представника Френка Полка, й до премієрів Лойда Джорджа і Клемансо у Парижі.

Д-р Кирило Білик вніс в імені Українського Народнього Коміету протести у Парижі.

155 число Свободи з 30. грудня 1919: Український Народній Комітет призначив день 4. січня 1920, як День Українського Протесту у Злучених Державах проти нападу Польщі на українську Галичину.

1920 р і к.

1 число Свободи з 1. січня 1920: Звідомлення про зібрання Interracial Council в Ню Йорку, на якім представники Українського Народнього Комітету питались Герберта Гувера про рятункову акцію на українських землях.

9 число Свободи з 20. січня 1920: У днях 15. й 16. січня відбувся в готелі Пенсилвенія в Ню Йорку річний зїзд Українського Народнього Комітету, під проводом Степана Слободяна.

Секретар У. Н. Комітету, Володимир Лотоцький, подав про діяльність орґанізації, між іншим, таке:

У. Н. Комітет зорганізував у першому році своєї діяльності понад 150 місцевих У. Н. Комітетів, в яких гуртувалось понад тисяч українських товариств, а більше як 300,000 українців. З місцевими У. Н. Комітетами Екзекутива стояла в постійних зносинах через свою канцелярію й разом з ними вела політичну акцію по всіх українських кольоніях в американській републиці. Уладжувано масові віча, протести й маніфестації. Масові віча й збори загально по всіх місцевостях в один день відбулись покищо два рази. З тих віч і зборів вислано 8,000 протестаційних телеґрам проти польського наїзду на Галицьку Україну і проти 25-літнього польського мандату над нею.

У. Н. Комітет вів також безвпинно пропаґанду серед американців через пресове й інформаційне бюро в Ню Йорку й у Вашинґтоні. За-

ходом і накладом У. Н. Комітету досі видано дві книжки: "Ukraine on the Road to Freedom" і "Polish Atrocities in Ukrainian East Galicia", а при співучасті У. Н. К. видала Ліґа 4 Народів просторий меморіял і книжку п. з. "The Case of New Republics", які розіслано безплатно в тисячах примірників.

Тепер приготовляється нова книжка, в якій будуть зібрані усі насильства поляків у Галицькій Україні, а друга велика книжка про історію й терпіння Галицької України під польською шляхтою за Польщі, за Австрії, й тепер.

Найбільшим ділом Українського Народнього Комітету було вислання делеґації на мирову конференцію до Парижа. Точний звіт з діяльності делеґації здав конгресмен Джеймс А. Гемил в українських часописах. Д-р Білик остався й дальше в Парижі, де працював з українською мировою делеґацією, інформуючи рівночасно постійно У. Н. Комітет про політичне положення в Парижі. Нема сумніву, що делеґація У. Н. К. зробила велику роботу в делеґації.

З початком мирової конференції відбулася в Парижі тайна конференція якихось нікому незвісних нібито представників усіх народів бувшої російської імперії, яка заявилась за злуку всіх тих народів у відновлену російську імперію й визнала адмірала Александра Колчака зверхником тої імперії. Факт про зібрання й постанови цеї тайної конференції звісний, а невідомо тільки, що то за особи прибрали собі право заступати народи колишньої царської імперії. Ці постанови приняли аліянти й навіть уряд Злучених Держав, і тому вони досі підпирали всеросійську політику. Здається, що американським урядовим колам залежить ще на збереженні принципу федерації, можливо тому, що Америка сама як федеральна спілка вірить у велике значіння того принципу, й тому кажуть, що уряд Злучених Держав скорше визнав би народні республики бувшої російської імперії, колиб вони між собою дійшли до якогось міжнароднього порозуміння.

Для цього працює найбільше в Европі проф. Михайло Грушевський, котрий обеднав представників десятьох народніх республик від моря Балтійського до Чорного й Каспійського та веде на їх користь пропаґанду в Европі. Його працю підпирає з усіх сил У. Н. Комітет.

У. Н. Комітет для обеднання народів вступив також до Ліґи Українців, Литовців, Лотишів і Естонців в Америці, яка від жовтня минулого року веде свою ідейну працю й пропаґанду у Злучених Державах.

Для тої самої ціли У. Н. Комітет вступив недавно до Середно-европейської Унії у Вашинґтоні, якої президентом досі остає ще президент чесько-словацької республики, д-р Тома Масарик. Спершу до цеї Унії належала Федерація, але коли Унія дізналася, що Федерація впала серед українського загалу, запросила У. Н. Комітет як представника американських українців. З уваги, що поляків уже не було в Унії. У. Н. Комітет згодився вступити до неї, із застороrою, що він одинокий буде українським представником в Унії. Але були закиди з боку Федерації

проти У. Н. Комітету й проти секретаря, як представника У. Н. Комітету в австрофільстві й германофільстві. Управа Унії була дуже зацікавлена закидом, тому доручено ґенеральному секретареві Унії д-рови Орляндові Дакерові, дізнатись в державному департаменті у Вашинґтоні про суть тих закидів, а зокрема, як американські власти ставляться до У. Н. Комітету, а як до Федерації. Коли д-р Дакер на другий день явився в державному департаменті, там йому сказали, що У. Н. Комітет знають і можуть про нього висловитись лише в найкращих словах, а про жадну Федерацію нічого не знають. Колиж ще У. Н. Комітет дав Унії відповідь на закиди, вона приняла У. Н. Комітет одноголосно в члени Унії і секретаря як представника У. Н. Комітету вибрала до Екзекутиви Унії. У. Н. Комітет є тепер одиноким представником українців в Унії. На засіданнях Унії заступав У. Н. Комітет в останньому часі д. Богдан Пелехович, член Інформаційного Бюра У. Н. К. у Вашинґтоні.

Милтон Райт, директор Українського Інформаційного Бюра в Ню Йорку, здав звіт про його діяльність. Тоді працювали ще у бюрі Юрій Андрейко, й Маргарета Ґотіє, француженка з Канади.

Павло Вікул, студент з Великої України, родом з Бірзулі, на Поділлі, як директор канцелярії У. Н. Комітету, здав звіт про її діяльність. Тоді працював також в канцелярії Микола Дячишин.

27 ч. Свободи з 1. березня 1920: Лист Герберта Гувера до У. Н. Комітету з 19. лютого 1920 про допомогу українцям у Галичині.

50 число Свободи з 24. квітня 1920: Український Народній Комітет вислав таку телеґраму до Ліґи Націй 22. квітня 1920:

Українці у Злучених Державах звертаються до Ліґи Націй, щоб вислала слідчу комісію до Східної Галичини, яка остає під польською окупацією, для доходжень про гнет над українським народом і про реквізиції серед населення, що спричинили голод і пошесті.

54 число Свободи з 3. травня 1920: Про надзвичайний зїзд Українського Народнього Комітету, що відбувся теж в готелі Пенсилвенія в Ню Йорку під проводом Романа Слободяна.

На тім зїзді промовляв д-р Лонгин Цегельський, який приїхав до Злучених Держав, 10. травня 1920, орґанізувати допомогову акцію.

60 число Свободи з 14. травня 1920: Про сформування Українського Допомогового Комітету, в якого склад увійшли: д-р Лонгин Цегельський, д-р Володимир Сіменович, Роман Слободян, Дмитро Андрейко, Андрій Савка, Теодор Грицей.

Український Народний Союз дав перший для Українського Допомогового Комітету $2,000.

67 число Свободи з 3. червня 1920: Повідомлення про поворот д-ра Кирила Білика з Парижа до Ню Йорку 27. травня 1920.

83 число Свободи з 10. липня 1920: Звідомлення д-ра Кирила Білика про діяльність делеґації Українського Народнього Комітету в Парижі. Він заявив, що придержувався точно інструкцій У. Н. Комітету, а саме, що жадна частина українських земель не може належати до

Польщі; що Україна має бути незалежна республика, про якої конституцію мають вирішити установчі збори України.

86 число Свободи з 17. липня 1920: Повідомлення про заходи Української Републиканської Капелі приїхати до Злучених Держав.

Відповідь з міністерства війни у Вашинґтоні на лист редактора Свободи.

Вашинґтон, 12. липня 1920.

На Ваше письмо з 30. червня 1920, у справі розпорядження воєнними матеріялами, які первісно було передано українському урядови, повідомляємо, що ця продаж Україні уневажнена.

Наслідком вирішення французьких судів, що дають Злученим Державам юрисдикцію над цими матеріялами, їх передано іншим покупцям. — Джордж В. Борр, полк. ґенер. штабу, товариш шефа ґенерального штабу, директор купівлі, складу й перевозу. — К. С. Мастеллер, майор ґенер. штабу.

* * *

Оцим можна закінчити хроніку бурхливих років, а власне політичну акцію українців у Злучених Державах вчасі першої світової війни.

Хто пережив ці роки в Злучених Державах, відсвіжить собі у памяти ці події. Спомяне їх з віддалі часу, періоду одної ґенерації, більш критичного як тоді. А хто прочитає цю хроніку пізніше, матиме загальний образ діяльности українців на землі Вашинґтона в часі нових змагань народів Европи до свободи.

Націоналізм в Европі не був новий. Поневолені й забуті народи змагалися до відродження, й до відбудови й воскресення із забуття своїх національностей як свобідних суверенних національних держав. Такі держави вже були, й решта народів хотіли йти їхніми слідами.

Війна в Европі не зачалась під гаслом націоналізму, але те гасло відразу виринуло. Не тільки народи поневолені його піднімали, але й держави самі його використовували, розуміючи його силу, у своїх воєнних зусиллях.

Америка відразу не пішла до війни, яка головно велася в Европі, дарма, що вже була поширена й на дальші простори світу. Але як Америка вже пішла до війни, вона пішла з готовими прапорами визволення поневолених народів в Европі. Вона це проголосила гасло самовизначення народів у старій Европі, яке за нею підхопили й революції в Росії.

Коли Америка й аліянти виграли війну, принципи великого ідеаліста Вудрова Вилсона повинні були бути здійснені. Та революція в Росії пішла іншим руслом, а Західна Европа перейшла до реалізму й відношення сил.

У тій великій, европейській а в дечім і світовій драмі судилось і народові українському відіграти ролю.

Як він цю ролю відіграв? — По змозі своїх сил!

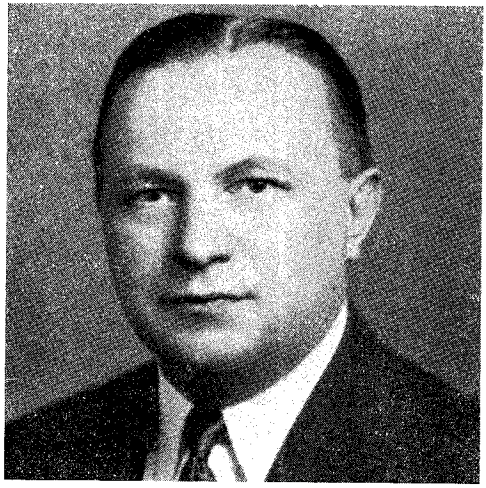

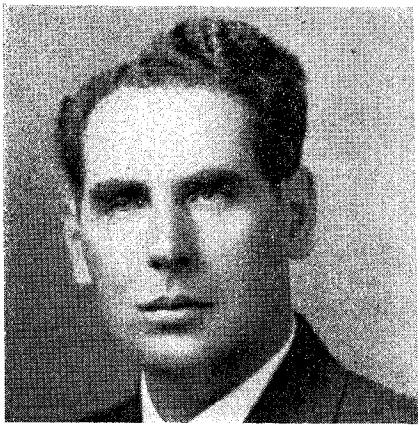

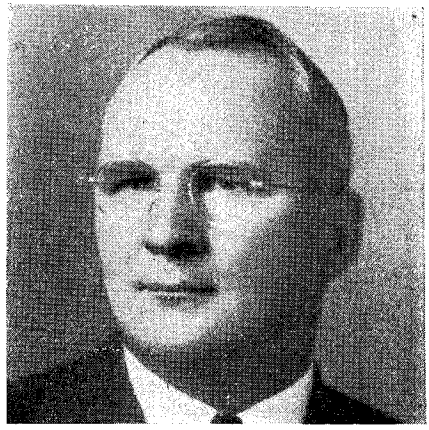

ЕКЗЕКУТИВА У. Н. СОЮЗУ: Середина: МИКОЛА МУРАШКО, головний предсідник. Нагорі: ГРИГОРІЙ ГЕРМАН і МАРІЯ МАЛЄВИЧ. заступники гол. предс. Надолині зліва: ДМИТРО ГАЛИЧИН, гол. секретар; зправа: РОМАН СЛОБОДЯН, гол. касієр.

Л. М.

ОБЄДНАННЯ УКРАЇНСЬКИХ ОРҐАНІЗАЦІЙ В АМЕРИЦІ

ГЛЯДІТЬ: Українська земля пересякла кровю наших братів, знищена цілковито, довгою війною зруйнована. Нарід наш, на тій землі жиючий, обдертий, нагий, голодний і вихудлий. Тяжкі невільничі кайдани, які з кожним днем побільше затіснюються, давлять немилосерно тіло й душу. Десятки і сотки тисяч голодних сиріт живе без притулку; українські інваліди, що віддали за свій нарід все, що мали найдорожче, на жебранім хлібі; Рідна Школа, будучність нашого народу, гине та пропадає.

„Край простягає до нас свої вихудлі, костисті руки; просить і благає помочі і поратунку перед страшною, в очі заглядаючою смертю..."[1])

Ось тими словами змальовував о. Володимир Сполітакевич, один з предсідників „Обєднання Українських Орґанізацій в Америці", причини, чому така орґанізація потрібна. „Жаль та розпука серце стискає", казав він, що ми, американські українці, неспосібні дати належну допомогу своїм поневоленим братам в Україні.

І такі були справжні причини повстання на американській землі в 1922 році організації, що прибрала собі назву „Обєднання Українських Орґанізацій в Америці", або коротко „Обєднання". Що та орґанізація була активною майже 20 років і з року на рік поширяла свою діяльність аж до нашої участи в другій світовій війні, то це „чудо" дасться теж і тепер пояснити тими самими словами, що їх висказав згаданий предсідник ще в самих початках „Обєднання", себто в 1924 році. Ствердивши повну посвяти працю тих, що працюють в „Обєднанню", він сказав ще таке:

„Щоби довго не говорити, скажу коротко, що істнування „Обєднання" серед сплячки і байдужности добрих людей, та брудної й підлої роботи на знищення його збоку людей злих — я завдячую виключно Божому Провидінню. Видко, що сам Бог так уже хотів, щоби та орґа-

[1]) Свобода, ч. 259, 1924.

нізація, яка взяла собі за ціль невільника викупити, нагого приодіти, голодного накормити, жаждучого напоїти, недужого посітити, увязненого відвідати, невіжого научити, а сумуючого потішити — має і мусить істнувати".[2])

Як і коли зродилась думка про „Обєднання"?

Уже з перших сторінок першого друкованого українського слова в Америці віє духом, що закликає до обєднання наших сил. І те стихійне бажання, щоб ми себе обєднали, ніколи не опускало нашого народу в Америці. Воно постійно відновлялось, а в часі першої світової війни навіть заблисло. Та як українська визвольна війна закінчилась катастрофою, то наступило розбиття, а з ним і занепад духа та жертвенности. Але не надовго. Усі жертвенні та творчі сили скоро обєдналися біля акції допомоги Західній Україні. Це т. зв. Позичка Національної Оборони і Негайна Допомога, на які наш загал зложив біля $140,000. Ось ті самі наші сили, що допомагали згаданій акції, бачучи, що вона кінчиться, задумали обєднатись для спільної дальшої допомоги поневоленому українському народови, як і для цілей, що відносяться до культурного, освітного й економічного піднесення нашого життя в Америці.

І була тоді ще одна пекуча справа: З Великої України почали надходити вісти про страшний голод. У звязку з цею трагедією появилась відозва, з дати Філядельфія, 27. травня 1922 року, яку підписали від „Обєднання Українських Орґанізацій в Америці": Український Народний Союз, Провидіння, Українська Народна Поміч, Згода Брацтв, Січова Орґанізація, Українська Ліґа Американських Горожан і Українська Ліґа Американських Ветеранів. В цій відозві читаємо, між іншим, таке:

„Прийшли вістки про те, як люди їдять кору з дерева, як вони поїдають щурів, котів та псів. Прийшли далі вістки про споживання падлини, нарешті вістки про широко поширюючеся людоїдство: Дужчі вбивають слабих, щоби наживитися їх мясом. Матері, божевільні з голодових мук, вбивали своїх дітей, щоби ратувати рідню від голодової смерти... Від когож тим українцям голодуючим ждати допомоги? Від кого передусім, як не від своїх рідних братів?"[3])

Саме на цей час припав Зїзд Ліги Американських Горожан Українського Роду, скликаний до Вашинґтону з тої причини, що заходами цеї організації, а зокрема її голови, Теодора Грицея, та правного заступника Ліги, адв. Ловрі, вироблено в Вашинґтоні послухання: в секретаря стейту Чарлза Гюза, перед комісією заграничних справ палати репрезентантів і в президента держави Гардінґа. Ішло тоді про оборону загарбаної Польщею Західно-Української Народньої Республики, якої доля на міжнародньому полі ще не була тоді вирішена.

---

[2]) Тамже.
[3]) Тамже, ч. 177, 1922.

Ось так прибули до Вашинґтону дня 6. червня 1922 року 96 делеґатів з різних міст, між якими були представники дієцезій, центральних орґанізацій, і преси, як і були американські ветерани українського походження, під проводом капітана Михайла Дармограя. Перед Комісією заграничних справ промовляли: адв. Двайт М. Ловрі, ред. Омелян Ревюк, о. Филимон Тарнавський і о. Онуфрій Ковальський. До президента Ворена Гардинґа промовляли Д. М. Ловрі та д-р Степан Гриневецький. На нарадах Ліґи рішено на внесення о. Льва Левицького, щоби Ліґа скликала наради представників всіх центральних орґанізацій в Америці, щоби порозумітись в справі створення спільної орґанізації для кращої матеріяльної й політичної допомоги українському народови в Европі. Початок до цього вже був зроблений, бо вже всі ті орґанізації (крім одної) підписали відозву в справі допомоги голодуючим на Великій Україні.

Дня 30. червня відбулись у Філядельфії наради представників тих орґанізацій, на яких одноголосно вирішено таке:

„Взявши під увагу велику вагу сучасного моменту в національній визвольній боротьбі українського народу і в звязку з цим крайню потребу консолідації національних сил не тільки в краю, але і тут на іміґрації, та зогляду на конечну потребу загального обєднання для негайного поширення політичної й матеріяльної допомоги рідному краєви — представники українських орґанізацій в Америці згодилися утворити „Обєднання Українських Орґанізацій в Америці" як громадянську репрезентацію українського народу в Америці".[4])

Між цілями орґанізації знаходимо такі точки: помагати добути признання самостійної державности на українських землях; запевнити матеріяльну допомогу старому краєви; обєднувати та охороняти українську іміґрацію в Америці; скріпити одноцілий національний фронт в Америці; вказувати українському громадянству в Америці на це, що тільки в єдности, завзяттю і посвяті наша сила, а наших братів в старім краю піддержати на дусі та запевнити їх, що як довго вони в ярмі, так довго не остане наша праця над їх визволенням.

Політичні змагання українського народу, які рішено підпирати, зясовано так: Зєдинення поодиноких українських земель в одноцілій, українській, народоправній державі, якої державний устрій має остаточно установити національне зібрання, вибране на підставі загального, рівного, тайного, безпосереднього та пропорціонального голосування.

Перший Конґрес „Обєднання".

Ось ті всі думки та постанови зістали предложені загальному народному зїздови, який відбувся в Філядельфії в днях 26—27 жовтня 1922 р., в Словацькій Галі при 5 вулиці. На зїзд прибули представники сімох центральних орґанізацій і 130 делеґатів, що заступали 176 това-

[4]) Тамже.

риств. Зборами переводив Омелян Ревюк, а секретарювали Антін Цурковський і Михайло Стоколоса. Звіт з діяльности орґанізації здавав Семен Ядловський. У ньому він сказав, між іншим, таке:

„Орґанізатори цеї орґанізації свято переконані, що такої орґанізації хоче весь український нарід на імігрpreції в Америці. За такою орґанізацією підносились голоси здавна... Чи говорено „про згоду між провідниками", чи про „злуку всіх партій", чи „про одну партію", чи здихано до „залишення безупинних сварок", чи як ще інакше не говорено то все це було висловом стремління одної думки. Все, що в нашім народі лишилось здоровим, живучим, охочим до праці, а не до говорення і сварки, хотіло покінчити з княжими міжусобицями, з кампаніями гетьманів проти гетьманів, з цькуванням провідника на провіднкиа. Це живуче зерно народу, що було незахоплене гниллю приватних сварок та вузьких амбіцій, хотіло відкинутися від цеї гнилі і обєднати все здорове до життя і боротьби. Най буде, що наша історія є одним сумним прикладом страшних наслідків таких сварок, одначе треба признати, що є вона також доказом, що здорова роботяща думка праці, орґанізації, мира, порядку і ладу ніколи не запропащувалась серед українського народу. Не запропащувалась вона і серед українських імігрantів в Америці..."[5])

Прибувший з Вашинґтону представник Західно-Української Народньої Републики, д-р Лука Мишуга, складаючи привіт Конгресови, сказав між іншим таке:

„Великий час, який саме переживає український нарід, приніс нам таку велич як відновлена Українська Держава, але й заставив нас переживати таку траґедію, як поновне повне поневолення цілої української нації... Як у всіх того роду національних катастрофах, так і тут, треба більше чим колинебудь побоюватись, що для потрясеної великими жертвами і пораженням народньої маси прийде час повного притуплiння, зневіри, морального занепаду та розкладу... І в таких то часах... треба великого політичного розуму збоку тих, в яких руках лежить провід народу, щоби відвернути найбільше нещастя, себто розклад свого власного національного ядра. А треба памятати, що саме в таких хвилинах звикла судьба кувати долю народу на довгі а довгі віки... Положивши в основу нашої політичної орієнтації принцип опертя на власні сили, будуємо українську державу на невичерпаній силі життєвої енергії українського народу та на його сильнім, міліонами жертв крови задокументованім, бажанню жити самостійним державним життям. Голосимо, що тільки від сили цеї енергії буде залежати будучність нашої держави".[6])

Потім д-р Мишуга представив представника З. У. Н. Р. з Канади, д-ра Осипа Назарука, що виголосив реферат про боротьбу українського народу за свою державність і самостійність. Обговоривши міжнарод-

[5]) Тамже, ч. 254, 1922.
[6]) Тамже. ч. 253, 1922.

не положення і державницьку ідеольогію про одну українську державу від Кавказу аж поза Сян, ствердив він таке:

„Шлях наш веде на схід, туди, де живе більшість української нації й де бється серце її, що називається Київ... Час і нам зрозуміти, що український нарід непобідимий, і що він раз сказавши собі: „Я мушу мати свою державу" — здобуде її напевно. Одно одиноке условія сповніть, а матимете державну незалежність: Ідіть одним фронтом проти ворога й не дайте зі своїх рядів помічників для ворога і гнобителя. Тоді нема на світі такої сили, яка моглаб нам перешкодити у здобуттю незалежної української держави".[7])

Цілий Конґрес мав святочний характер, що пізнати хочби по тім, що резолюцій, що виявляли думки референтів і цілі орґанізації, відчитаних о. Михайлом Ґурянським, присутні вислухали стоячи. Ухвалено „Національний Податок", по 25 центів місячно від члена, та який то податок, як сказно на конґресі, „має бути постійним доходом на українську національну справу в Злучених Державах і в Европі; він має бути основою, на якій та робота має опертись після щорічного сталого буджету". Конґрес візвав громадянство до влаштовування „Днів Збірки" на поміч голодній Україні (референував В. Кузів). А на дохід Рідної Школи в старім краю призначив такі окремі збірки: Коляду, Писанку, День Квітів (червень) і День Осінного Листка (листопад). Далі обговорив справу орґанізування Українського Людового Університету (референував д-р Семен Демидчук) та заявився за скликання Просвітного Зїзду. Обговорено теж справу Українського Банку в Америці, як і визнано за потрібне основання Українського Пресового Бюра (референували С. Дембицький і Д. Штоґрин).

До управи „Обєднання" вибрано 24 представників, по трьох з кожної з сімох центральних орґанізацій, заступлених членами на конґресі, та трьох з місцевих орґанізацій, що не належать до центральних. До екзекутиви ввійшли: о. Лев Левицький, предсідник, Теодор Грицей, д-р С. Гриневецький, В. Гришко і М. Коцюк, заступники, Іван Борисевич, скарбник, д-р Володимир Коваль і Михайло Дармограй, секретарі.

В „Свободі" з 1. листопаду 1922 р., в статті про цей Конґрес, написано таке:

„Делеґати різних орґанізацій дали доказ, що вони годяться на одну програму, що вони хочуть для неї працювати, що вони готові піддатись під вибраний ними провід".

В першій відозві ось так вибраної управи „Обєднання", сказано, що „в основу плянової праці мусить бути положена єдність, згода і жертва", та що „лише пильним береженням народного гроша та чесною господаркою народніми фондами можна буде здобути довіря загалу". Підписали її крім згаданих членів Екзекутиви, як радні „Обєднання" такі особи: о. І. Ортинський, о. М. Ґурянський, о. В. Лотович, д-р В.

[7]) Тамже.

Сіменович, Ю. Хиляк, С. Ґ. Скегар, А. Тарас, Н. Левицький, В. Титанич, В. Шабатура, М. Хандога, М. Соловський, С. Бриндзей, а як контрольори: о. В. Сполітакевич, о. д-р М. Копачук, Гр. Пипюк.

Нова управа видала теж зараз „Маніфест до українського загалу в Америці" з цього приводу, що „страшний суд принесли ляхи на нашу стару Батьківщину-Галичину", де тисячами арештують українських людей за те, „що не хотіли брати участи в виборах до польського сойму". Щоби дати належну поміч братам у визвольній боротьбі „Обєднання" зарядило Першу Пробну Мобілізацію на неділю 17. грудня 1922 року, з тим, що в той день мають відбутись по всіх місцевостях, де живе хочби найменша горстка українців, віча або збори, на яких мають бути ухвалені протести до американського уряду проти „польських розбоїв у Східній Галичині", як теж вислані телєґрами до сенаторів і конґресменів з даного округа з проханням інтервенювати в цій справі у влади в Вашинґтоні. Разом з тим поміщено в пресі заклик від представництва З. У. Н. Р. в Вашинґтоні з просьбою ставати до „оборони краю мук, сліз і крови".

Аґенди постійно зростали.

Не є завданням цеї статті описати діяльність „Обєднання", з якою так тісно звязане народне життя в Америці впродовж малощо не 20 років, бо це вимагає більшої праці. Хочемо тільки зазначити, що головні ціли цеї орґанізації були постійно ті, про які ми отсе згадали. Хоч вони були глибоко ідейні та гуманітарні, то проте їх здійснювання зустрічало весь час важкі перешкоди. Та не зважаючи на те, „Обєднання" з кожним роком збирало щораз більше жертв і щораз поширяло свою діяльність. В самих початках треба було зломити спершу занепад духа, викликаний рішенням Ради Амбасадорів з 15. березня 1923 року про прилучення Галичини до Польщі. Ось та праця була ведена освідомлюванням, яке можна накреслити ось такими думками: „Шлях визволення власними силами тернистий і довгий, але зате одинокий, який певно доведе нас до цілі. Іде він шляхом орґанізації і самопосвяти цілого народу. І якраз в тім напрямі треба виховувати і вести наш нарід... Щоби стати вільним народом треба мати в першу чергу вільну, а не рабську душу, треба вміти жити для якогось вищого ідеалу, треба бути спосібним до самопосвяти, та бути боєвою людиною, для якої важке положення народу додає хіба завзяття до боротьби, а не є, як це в нас буває, причиною до цілковитої апатії та руїнницької критикоманії".[8])

Заразом заведено точні місячні фінансові звіти, як і публичні точні звіти з усіх річних нарад і конґресів „Обєднання", а видатки обмежено нижче мінімальних потреб.

Другий Конґрес „Обєднання", що відбувся в Філядельфії 25. і 26. жовтня 1923 року, присвятив найбільше уваги положенню, яке витво-

[8]) З реферату д-ра Л. Мишуги, Свобода, ч. 264, 1924.

рилось на Західній Україні під польською окупацією по рішенню Ради Амбасадорів з березня 1923 року. Предсідником „Обєднання" став о. Володимир Сполітакевич. Касієром став Теодор Грицей, що держав цей уряд до 1930 року, коли то осідок орґанізації перенесено з Філядельфії до Ню Йорку, та коли касієром став Микола Данильченко (до 1936), а потім Юліян Павчак.

Третий Конґрес відбувся дня 21. жовтня 1924 в Філядельфії. На ньому розвелась широка дискусія на тему гетьманату, „підпорядкованню одному центрови чи „одній особі". Рішено, що „Обєднання" остає надалі при тих демократичних, ідеольоґічних заложеннях, що були положені в його основу. На конґресі вибрано секретарем д-ра Л. Мишугу, що остав ним до кінця орґанізації. Рішено скликувати конґреси „Обєднання" що три роки.

Четвертий Конґрес відбувся 26. жовтня 1927 року в Філядельфії, на якому широко обговорено засади демократії. Предсідником вибрано Омеляна Ревюка, що остав ним до 1939 року.

Пятий Конґрес відбувся в Ню Йорку 23. жовтня 1930 року. Для орієнтації, як до цього часу зріс обсяг проблєм, якими займалось „Обєднання", наведемо з програми цього Конґресу наголовки рефератів: Український іміґрант у культурнім і політичнім життю Америки; Старе й нове покоління української іміґрації; Орґанізація фінансової сили української іміґрації в Америці; Українська народна штука в Америці (хорова справа, театр, національні танки); Куди прямує американська молодь українського роду? Це перший раз виголошено тоді на Конґресі „Обєднання" два реферати анґлійською мовою представниками молодшої ґенерації (д-р Неоніля Пелехович і інж. Володимир Семенина), як теж визнано як конечну потребу створення краєвої орґанізації молоді, що теж скоро здійснилось у виді Ліги Української Молоді Північної Америки. Конґрес проголосив Місяць Листопад 1930 Року Місяцем Національної Жалоби, а Неділю 16. Листопаду Неділею Молитви за невинні жертви польського терору („пацифікація").

Шестий Конґрес відбувся 3. листопаду 1933 року в Ню Йорку в У. Н. Домі під кличем „Ратуймо Україну від голодової смерти" та висуненням домагання провірення справи голоду через американську комісію. Теж і в цьому нещастю проголошено Неділю 19. Листопаду 1933 Року Неділею Національної Жалоби, а Місяць Листопад Місяцем Протесту проти московсько-совєтського виголоджування України. На Конґресі порушено такі справи як „Юнія і український робітник", чи „Кольонізація як зарада безробіттю". З молоді тут роджена учителька, Анна Балко, мала доклад про українську школу в Америці, а Володимир Буката про те, яким шляхом ступає американсько-українська молодь. До уряду ввійшов, між іншими, як фінансовий секретар Дмитро Галичин, що остав на тому становищі до кінця.

Семий Конґрес відбувся в Ню Йорку в Пенсилвенія Готелі 20. грудня 1936 року. Головну увагу присвячено справі молоді, що видно з таких докладів: Що молодь собою тепер уявляє і куди змагає; Молодь про українську школу і українську мову в Америці; Враження молодої дівчини (Анна Наконечна) з відвідин Ріного Краю; Українська мова в університетах.

Восьмий Конґрес, що відбувся 2. грудня 1939 року в готелі Імперіяль в Ню Йорку присвятив головну увагу назріваючому воєнному конфліктови в Европі, а зокрема подіям в Карпатській Україні. Предсідником став Микола Мурашко.

Фінансовий звіт, предложений тому Конґресови, виказав, що „Обєднання" вислало до цього часу назагал $367,753.83 на різні гуманітарні й народні потреби, що в наших обставинах являється поважною сумою, бо зібраною малими жертвами.

З видавничої діяльности „Обєднання" згадаємо такі видання: D. Snowyd: Spirit of Ukraine. Це була перша книжка, видана в 1935 році, що розійшлась тисячами. Її виданням уможливив У. Н. Союз, що закупив 3,000 примірників для молоді. Дальші видання: Polish Atrocities in Ukraine (ed. by Emil Revyuk); Ivan Franko: Moses (transl. by V. Semenyna); Famine in Ukraine; D. Doroshenko: Taras Shevchenko; S. Shumeyko: Ukrainian National Movement; L. Myshuha: Ukraine and American Democracy.

„Обєднання" помогло фінасово видати „Юкрейніен Квесчен" Лансилота Лотона в Анґлії, а „Ля Плі Сомбр Польон" в Швайцарії. Закупило теж 1,000 примірників виданої в Европі книжки „Поліш Атросітіс енд Вест Юкрейн". А теж і 200 примірників книжки В. Галича „Юкрейніенс ін ди Юнайтед Стейтс".

До цього треба ще додати, що за час істнования „Обєднання" не було ні одної важної події в українському житті в Америці, щодо якої ця організація не забиралаб голсу. Те саме можна сказати і про трагічні моменти, що їх за той час доводилось переживати українському народови під ворожими окупаціями, а щодо яких „Обєднання" завжди ставилось з великою увагою і співчуттям. А діяльність свою припинило „Обєднання" доперва тоді, як повстав „Український Конґресовий Комітет". І то в надії, що такою уступкою допоможе створити в тому історичному часі один спільний фронт в Америці, потрібний для кращої допомоги нашому краєви у воєнних зусиллях, як і для успішної оборони права українського народу в Европі на вільне й самостійне життя.

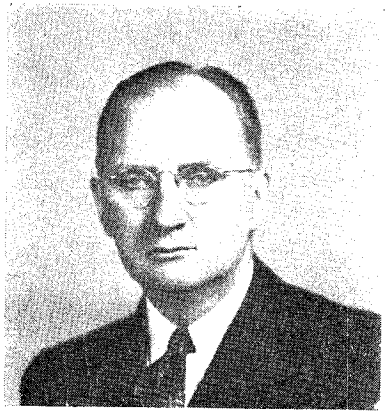

ГОЛОВНА КОНТРОЛЬНА КОМІСІЯ У. Н. СОЮЗУ: Посередині: ДМИТРО КАПІТУЛА, голова; нагорі зліва: д-р ВОЛОДИМИР ГАЛАН, заступник; нагорі зправа: д-р АМВРОЗІЙ КІБЗЕЙ, секретар; надолині члени Комісії: адв. РОМАН СМУК, зліва, та інж. СТЕПАН КУРОПАСЬ, зправа.

Олекса Бойків.

ПЕРЕСАДЖЕНА ДЕРЕВИНА

(Із сповіди молодого іміґранта)

Бувайте здорові!

СИНУ! Не буду тебе більше бачити; та їдь; може хоч тобі буде ліпше жити — промовив сідоголовий батько. Склонивши голову на стіл, плакала мама. Це вибирався син на чужину, далеко за море, до Америки.

На вузькім подвірю чекали вже запряжені коні. Прощався, цілував малу сестричку, руки родичів, що то так тяжко і запопадливо працювали, щоби „вивчити" свою дитину, щоб дати їй кращу долю. Поглянув — може в останнє — на білу, подільську хату з соломяною стріхою, що в ній прожив безжурні дитячі літа. Глянув на малий садок, на город. А далі на потічок, на якому нераз будував „млини"...

Із братами не прощався; один мав відвезти його до залізниці, а другий був в школі, в місті.

Віз котився по добре знаній вулиці. Хатки зникали одна по одній. А ось уже лісок! А там нива „за хрестом", що годувала рідню. Якби не вона, то й той син не був би в школах; був би поганяв панські коні, спав під жолобом, слухав лайок економа. І тому прощався сердечно також і з нею.

„Не забувай за нас!" — говорив брат на прощання, як рушила залізниця.

Скоро, дуже скоро котились колеса по залізній дорозі. Так-так, так-так. Під той звук він думав. Так-так! Така доля українських дітей, що їм треба покидати рідну землю і шукати в світі долі і волі.

Дивився через вікно. Не видко вже було рідного села, а тільки зелені смуги-поля, пересяклого потом українського хлібороба і кровю героїв.

„Вчися, щоб з тебе була людина", — напоминав він у місті другого брата вже з вікна ваґону.

Поїхав. Лишив по собі один жаль, а другий повіз з собою.

Прощай Львове, городе князя Льва. Може ще доживу, щоб побачити, як повіває над тобою наш рідний прапор, золото-блакитний.

Рушили мотори, загула втретє сирена і корабель зачав відчалювати. Ніхто йому не махав хустиною. Таж, щоб відвезти сина до „шифи" булоб треба продати останню корову, що сімю годувала. І то ще не булоб вистало.

Сонце сховалось, потонуло в море і в сумерку ніхто не бачив, як він втирав сльози, що їх витиснув якийсь великий, невимовний біль; жаль за всім тим, що лишилось там під рідною стріхою; за весною, що надходила; за Великоднем, що його вперше не будеться святкувати в рідному краю; за всім тим, що його годі описати.

Дивився на море, широке безкрає море-океан. Скільки то дітей України перевіз він у світ! А земля її — молоком і медом текуча; шпихлір Европи. Та діти покидають її, їдуть у світ...

І він питався: Боже! Чому так?

Чому... „покрив єси знову
Срамотою свої люди,
І вороги нові
Розкрадають, як овець, нас
І жеруть... Без плати
І без ціни оддав єси
Ворогам проклятим,
Покинув нас на сміх людям
В наругу сусідам —

молився він словами псальма.

Перші кроки на Вільній Землі.

По пятьох днях корабель наближався до Ню Йорку. Щож діялось тоді в душі іміґранта?

Послухаймо його самого, бо по дворічному побуті у Злучених Державах він говорив про це до американців, членів одної з американських орґанізацій.

„Нанове! Я трохи знаю вас, бо здавна чув про вас багато. Та заразом догадуюсь, що ви мало знаєте про мене — одного із тих многих іміґратів, що прибувають до цього краю. Минуло два роки, як я вперше побачив сілюети хмародерів метрополії світа — Ню Йорку. Подивляв я ось ті найвищі будівлі у світі. Та куди-більше подвиляв я вашу величаву Статую Свободи на острові Бідлова. Здавалось мені, що це вона запрошувала і приймала пришелців і скитальців із різних країв широкого світу. Здавалось, що це вона перша заговорила до нас ново-прибувших словами: „Ви наближаєтесь до континенту такої нації, що зродилась у свободі, що визнає ідею, що всі люди є сотворені рівними, що не визнає ні панів ні рабів".

Згадуючи за це його голос тремтів; може й тому, що це вперше промовляв по анґлійськи! Але говорив далі:

„Я почував себе свобідним наче птиця, а поневолена моя Вітчина не могла дати мені нагоди бути свобідним. Я знав, що прибув до країни свобід: свободи віри, свободи бесіди, преси, свободи людини. І зрозумів силу відомих слів Патрика Генрі: „Чи життя є таке дороге, або мир такий солодкий, що їх вартує набути за ціну

кайдан і невільництва? Хорони Боже! Не знаю кудою підуть інші, але щодо мене — так дайте мені волю, або завдайте смерть!"

„Поромом переплив я ріку Гудсон і опинився на вулицях Ню Йорку. Оглядав величаві будівлі. Та якось думки мої летіли через широкий Атлянтик до моєї Вітчини, до її невеличких сіл з хатинами. Тут хмародери, а там такі малі хатки; там стільки убожества і нужди, а тут таке багатство.

„Був вечір. Вулиці були вже освітлені; численні світляні оголошення захвалювали різні продукти американської індустрії. Хідники були повні людей. Наче яке муравлище. З цікавістю глядів я на обличча; вгадував, до яких рас вони могли належати і старався читати їх гадки. І питав себе, чи ті люди здають собі справу, що це значить бути під охороною такого документу, що то починається словами „Ми, нарід Злучених Держав...?" Чи вони розуміють якслід, що це значить жити під звіздами американського прапора? Чи вони знають, що мають не лише природні скарби землі, але також ось той безцінний скарб: ідеал свободи, залишений їм тими, про котрих говорив великий американський президент Линколн на ново-заснованому цвинтарі, що вони дали своє життя на те, щоби той ідеал і та держава могли заіснувати. Та так виглядає, що наближається така світова заверуха, що загрожує навіть і ось тим американським ідеалам. Небезпека куди-більша, як це було підчас Горожанської Війни і Линколна. І тому, як будучий американський горожанин, я так хотів би візвати американський загал боронити ось ті ідеали свободи, щоби правління народу, народом і для народу ніколи не пропало.

„Ще хочу сказати, що я дуже люблю патріотичну пісню „Боже, благослови Америку". Але признаюся, що неменше люблю подібну до неї другу пісню, якою десятки міліонів українського народу благають Бога свободи і кращої долі для України, щоби і вона стала нарівні з іншими народами світа. Молюся словами „Боже, Україну храни" і „Боже, благослови Америку".

Мрії і Дійсність

Іншим разом говорив я із тим новим імігрантом, що став моїм нерозлучним другом, про наших людей тут за морем. Я любив ті розмови; з них віяло запахом рідних піль; з них віяли любов і запал, хоч часом журба і жаль. Як говорив про свої сподівання і розчарування, то говорив наче до зібраної громади; начеб говорив до усх наших переселенців:

...„Людське життя є повне розчарувань; дійсність дуже рідко йде назустріч нашим бажанням, мріям, надіям... Воно мабуть тому, що забагато бажаємо від мачохи-долі, що грішимо надмірними надіями. Так і зі мною. Вибираючись до Злучених Держав, я сподівався за-

стати між нашими імігрантами здійсненим усе те, за що український нарід на рідній землі боровся і бореться... Там ішли віками криваві змагання до свободи, а тут та свобода є; і то не лише на папері, але й в практиці. Тому думав, що наші люди вповні використали привілеї цеї свобідної землі. Але чи так є? Та признаюся, що боюся критикувати! Бо часом мені здається що між нами таки забагато критиканства, а замало праці. Та часи такі, що треба заглянути собі просто у вічі і сказати правду, хоч правда коле, як каже наша пословиця. А інша навіть каже, що як ти правду сказав, то втікай якнайскорше...

„Якоюж уявляється мені ідеальна українська громада?

„Пригадую собі старий край, нашу бідну Галичину.

„Село. вже здалека видніє церковна вежа. А до церковці, хоч і деревляної, сходяться громадно люди по тяжкій праці буднів на молитву, розмову з Тим, що любов приніс на землю... І слухають добре обдуманої й щирої проповіди, хоч „сторожі публичної безпеки" окупанта — слухають її ще уважніше ніж не один вірний.

„Школа — прекрасний будинок із написом: „Рідна Школа"; а до неї спішить дітвора вчитись не лише читати і писати, але також любити рідне, шанувати чуже.

„Читальня — дім серед села; тут сходяться і старші і молодь і діти, вечорами, в неділі, свята... Тут найдете українські часописи, книжки; тут відбуваються представлення, концерти, хоч часто і ревізії чужої влади. Але просвітне життя пульсує. При читальні секції, чи окремі кружки-відділи, „Рідної Школи", „Сільського Господаря" і т. п.

„Молодь у своїх товариствах, як от Сокіл, Луг, Пласт.

„І майже нема села без кооперативи — з назвою Будучність, Любов, Надія, Згода, чи як там — а майже кожний у селі членом кооперативи і купує у ній.

„А тут?

„Церква. — І тут гарні церкви, що їх добрі християни збудували і удержують тяжко запрацьованим грошем. Бо щож булаб варта наша імігрaція без них? Кудиб ходили молитись їхні діти?

„Школа. — Тут уже моє найбільше розчарування! Мусимо признатись, що в нас під цим оглядом велике занедбання. Правда, є в Злучених Державах много шкіл, каледжів, університетів, прекрасно вивінуваних. Є публичні нижчі школи. Але чому нам не мати своєї рідної школи? Цеж не противиться законам держави! Я був певний, що тут рідна школа процвітає, що в ній діти наших переселенців вчаться любити те, чим батьки дорожать, — свою церкву, мову, минувшину України, щоб пізніше, як вибються вгору, могли як добрі американці також помогти вибитись з неволі й тому народови, з якого походять.

„Був я в одній нашій громаді на Листопадовому Святі. Місцевий учитель виступив на сцену із шестеро діточками і сказав, вказуючи на діти, що то ціла його школа, всі його учні. Може там були на це

які причини. Не знаю. Та добре знаю, що коли мені прийшлось промовляти про Листопадовий Зрив, згадати криваві нерівні бої, чотирокутник смерти, — то я не міг якось почати говорити. Я приготовив бесіду, був готовий змалювати Січових Стрільців, їх переживання, їх хрестну дорогу, — та, як побачив тих кількоро діток на сцені — не мав сили. Даремний труд, думав я. І хоч це було може не на місці, я почав так: „Пощо тут говорити про той Великий Листопадовий День, коли ви, браття і сестри, так занедбали свою школу, свою дітвору. Уладжуєте Листопадові Свята, слухаєте бесід, а заразом нехтуєте те, що найважніше".

„Кілько пустоцвіту, кілько дітей наших пропало і пропадає не лише для церкви і нашої громади, але і для Америки — через брак ось таких шкіл. Аж жаль стає, коли думаєш про це.

„Читальня. — Чи не вартоб і тут подбати про якесь товариство, подібне до Т-ва „Просвіта" в краю? Чи не можнаб мати у кожній нашій громаді читальню, хочби у церковній галі, як уже не можна спромогтися на окремий будинок. Члени сходилисяб поговорити, прочитати в гурті часопис чи дістати українську книжку в читальняній бібліотеці. Я мав нагоду бути у многих наших громадах, на многих салях, та рідко де бачив бібліотеки. Виглядалоб, що наші браття тут не потребують просвіти, бо саме по таких річах пізнають просвітний рівень громади. У збірках книжок повинні би бути кращі річи з українського красного письменства, англійські переклади, от хочби на першому місці „Історія України" Михайла Грушевськог, видана заходами У. Н. Союза, чи „Богдан-Гетьман України", Юрія Вернадського. І чому не матиб у такій бібліотеці теж і добрих американських книжок? Сказав хтось, що „в ніякім культурнім народі нема такої культурної родини, якаб бодай раз в рік не купилаб книжки у своїй рідній мові". Тим більше повинна бути така книжка в громадській, чи парохіяльній бібліотеці. Правда, не всі будудь її читати, але без сумніву найдуться теж і такі, що будуть читати. „Чудною і неприродною здаєтсья нам грамотна людина, що живе без книжки" — сказав Шевченко. Памятаймо на це. Воно відноситься теж і до нас. Як і памятаймо, що книжку треба купувати, бож письменник чи поет мусить жити. Це наш обовязок дати їм поміч, якщо їхня праця заслугує на те, а ми хотілиб з неї користати.

„Час від часу повинні бути в такій читальні ще й відчити на пріжні просвітні теми. Якщо вони добре приготовані, то можуть зацікавити людей; з практики знаю, що наші люди цікавляться такими річами, так, що я сам тому нераз дивувався!

„В краю було товариство тверезих людей, т. зв. Відродження. І були там також коло церков Братства Тверезости. Бож усі знаємо, скільки наробив шкоди серед наших людей ось той алькоголь. Кілько то праці, майна пішло в чужі руки через піятику! Я був на Гуцульщині і бачив найкращі клапті землі в чужих руках, а гуцул пішов ближче грунів. Нераз пропив таки все, а відтак дивувався, що через вузькі двері

корчми його широка половина проховзлась. А тут? Нераз я мав нагоду бути на пікніку, чи там фестині, як кажуть в краю. Та замісць красних розривок, я бачив тільки довгі бари. А люди пили скільки влізло. Нераз і дещо більше. Одні одним фундували, бо, мовляв, дохід з пікніку призначений на добру ціль... Бачив я і таку дивовижу, що на поважнім концерті продавано на салі гарячі напитки... Мовляв, мусимо мати розривку, бо інакше люди не прийдуть.

„Ми нарід убогий, бідняки, в порівнанню з іншими.Пропитий гріш, це гріш кинений в болото. От нема в громаді народного дому, нема школи, навіть церква немальована; грошей нема. Так, на народні ціли нема доляра, але на алькоголь — то таки знайдеться.

„А чи ми не занедбали нашу молодь? В кількох громадах є гуртки пластунів-скавтів. В краю ідейна молодь горнулась до пласту, якого завданням виховувати молодь для Бога, Вітчини і ближнього. Та там його розвязали вороги. Чомуж тут його не поширити. „Скоб" — поздоровляли себе пластуни; і згідно з тим кличем виховувались виконувати свої обовязки — скоро, красно, обережно і бистро. Чи ми не хотіливб, щоб наші хлопці і дівчата, молоді американці з українського роду, були скорі, бистрі, красні з користю новій Батьківщині, а з славою Україні!

„В перших місяцях мойого побуту в Злучених Державах я не розумів тої молоді. Мені здавалось, що це її вина в тому, що вона відчужується від своїх батьків. Але тепер розумію її. Мені жаль, що молоді не дістали від нас чогось більше, головно від нашої школи. їх занедбано. Хоч треба визнати, що є громади, де та молодь добре зорганізована в хорах, клюбах, чи інших товариствах. Честь таким громадам і людям, що в них працюють!

„Нераз мені виглядало, що ми занедбали тут таки багато. Та як я добре вдумався в життя тих наших іміґрантів, то подивляв їх і за те, чого доконали. Без язика, без школи вибрався наш чоловік у світ; працював тяжко, оженився, згодом купив дімок чи фарму, дітей вигодував, випровадив в люди, а часто і до високих шкіл післав. Жив тихо, чесно; і хоч його нераз полихали, завзято працював далі, щоб придбати краще життя хоч своїм дітям. І придбав".

Ти Дезертир!...

Вечеріло. Ми сиділи на веранді і розмова, як звичайно, зійшла на старий край, знищений воєнною хуртовиною. А він, мій приятель, несподівано почав:

„Знаєш, я не спав останньої ночі. Бачив мою батьківщину в огні, сльозах і крові. І чув докірливі слова, неначе звернені до мене: „Ти дезертир!"А може й так, думав я. Пішовжеж я у світ, шукаючи раю, а вони, мої близькі, рідні по крові, страдають, терплять голод, холод, наругу, переживають фізичні і душевні тортури. А чи можна самому

спасатись, а лишати хати, батьків, друзів серед злиднів. Чи можна лишати рідну землю, коли треба ставати в її обороні? Знаю, що мої родичі щасливі, що я пішов у кращий світ. Але чи не покинув я їх на схилі віку, немічних? А як з односільчанами? Таж я був перший в селі, що пішов до школи! Многі з них тішились молодим студентом... А чи я забув уже за слова Івана Франка, що то писав, що він, син селянина, вигодований твердим мужицьким хлібом, почував себе до обовязку віддати працю свого життя своєму простому народови. А я не сповнив того обовязку, а тільки потішаю себе думкою, що і тут живуть наші люди, що і тут треба робітників. Та думка мене заспокоює, але рівночасно друга думка турбує мене. Вона питає мене: як один із твоїх братів є у більшій небезпеці, то чи не твій обовязок саме йому помагати? Ось так, читаючи поему Івана Франка „Іван Вишенський", переживаю душевну трагедію із монахом на Афоні, що то забрив туди з України шукаючи Бога, спасення своєї душі. Він у камяній келії розважає про Бога, суєту світа, глядить на хрест і уподібнюєсь до Розпятого. Але там далеко — Україна пропадає. Приходять до нього посли з рідної землі, передають йому письмо-просьбу, щоб вертав в Україну і помагав їй безталанній... Але він загадав умерти в самотній келії! Пригортаючому хрест до грудей насувається важке питання: Чи маю я право спасаючи себе забувати за братів? В нього ніжне сумління. Він не убив павука, що снував свою сіть над входом до його келії, бо і того павука Творець создав. Тому і бється з гадками. І вкінці, хоч рішився був забути за світ, його пристрасти і скорботи; хоч рішений посвятити решту віку для своєш душі; опустив келію. Та чи я можу рівнатись з отим Божим угодником? — питаю себе. Але сумління таки далі гризе, нераз дуже гризе..."

Туга

Нераз він тікав від товариства; шукав самоти. Я догадувався, що він тужить за минулим, далеким. Цеж загальна слабість тих, що їх доля кинула на чужину. Я пробував розважувати його, та дарма.

„Чуюся часто як та пересаджена деревина", говорив він. „Чи ти друже бачив таке дерево? Воно ніби принялось, ніби запустило коріння, ніби зеленіє кожної весни, та листя його не таке буйне як інших дерев, і овочу на ньому менше. Де я чверть століття пережив, цього не можна забути. Ні, ніколи я цього не забуду. І чому тим клопочусь? Таж ніхто розумний не вимагає від мене, щоб це забути.

„Ось мчиться поїзд під гору в напрямі Д., а я гляджу на село, в якому працював всього тільки кілька місяців. На високому березі Прута бачу хустини, як повівають у повітрі наче білі крила. Це шкільні діти так мене прощали. Чи можна їх забути? Яж благословив їх тоді в моїх гадках! А відтак сів і читав з сльозами їх збірний про-

щальний лист, писаний віршом з побажаннями щасливо вернути у рідний край.

„Чи можу забути рідну хату? Хоч там був я голодний нераз на переднівку, але й там зазнав вітцівської і материнської любови. З нею звязані й надорожчі спомини дитячих літ. А село? Маленька церковця під горою і цвинтар, на якому спочивають чесні предки. Або Великдень з Зельманом і гагілками. Ось лунає пісня, воскресна, релігійна. А далі понад білими хатами і зеленими садами та полями — пісня Українських Сігових Стрільців:

„Гей у лузі червона калина похилилася,
Чогось наша славна Україна зажурилася"

„Трохи спочатку сумовита, а відтак бадьора:

„А ми тую червону калину підіймемо,
А ми нашу славну Україну, гей, гей, розвеселимо".

„Як живого бачу цього діда-старика, що йому котились тоді сльози: „Дай Боже, діти, щоб ви розвеселили її", промовив. Чи забути такий Великдень? Там всьо росло, розвивалось, нарід будився зі сну і серед злиднів та гнету вставала Україна — спараліжований гіґант.

„Ось тому і кажу за поетом: Моє серце і тут і там. Воно поділене, розбите. Я не соромлюсь цього. Ти знаєш, як щиро люблю цей край, що пригорнув нас як сиріт. Люблю його, подивляю його великих мужів; багатство, розвій. І щиро склонив я голову, відвідуючи Ґетисбурґ, довкола якого у трьох днях згинуло поверх сорок тисяч людей за великі ідеали. Я льояльний; на сто відсотків льояльний і вдячний теж і за те, що не бачу перепон, що не давалиб мені памятати і ці пречудні слова:

„Свята прадідів земля.
То Україна, то моя
Кохана, рідна Україна,
Її широкії поля —
Її могили і руїни,
Святая прадідна земля.
Люблю Тебе я Україно.
Твої широкії луги,
Твої зеленії діброви.
Круті Дніпрові береги,
Люблю, люблю, вас до загину
Новою силою любови!"...

„Ти нераз питав мене, чи я хотів би вернути у рідні сторони. Не знаю; годі на це правдиво відповісти. Та я хотів би перебути там хоч кілька місяців, хоч на старість. Чи ти бачив, як пізною осінню сірий шнур-ключ журавлів відлітає у вирій? Чи ти чув їх жалібне крю-крю в холодну осінню ніч? Та прийде весна і вони повернуть до старих гнізд; повернуть як не зітруть крил в далекій дорозі.

Наші завдання

„Та будьмо більше реалістами", продовжував він із запалом. „Перед нами в Америці є завдання, обовязки і праця. Наші обовязки супроти прибраної Вітчини — це найперше. Та вони такі, як у кожного доброго горожанина; вірність американським ідеалам, льояльність до влади. Любимо цей край, бо він наш край, він наш дім. Його змагання — наші змагання; його радість — наша радість.

„Та є ще в нас окреме завдання. Маємо зобовязання супроти Старого Краю. Не сміємо казати, що він нас не обходить, що нам байдуже, що там неволя, що голод, що в спалених селах плачуть голі діти. Таж наш прибраний край хоче запровадити лад і справедливість у світі. Чи спати нам? Україна, цей край за океаном, це мати, яку ми покинули. Вона в тривозі й благає помочі. А хто глухий на ту просьбу, той юродивий син; це той, що не сповняє християнського обовязку любови ближнього. Памятаймо, що походимо з українського роду, та що хоч кривава його минувшина, але й славна геройськими ділами наших предків та їх любовю свободи.

„Ділом і жертвою докажім нашу память про цей нарід. Памятаймо, що крім праці за насущний хліб — є ще праця для загалу, для народу. Вона може нераз невдячна, але завжди дає велике душевне задоволення. А як зійдемо із сцени життя, то саме та праця, ось та цеголка, вложена в народню будівлю, не згине покіль той нарід житиме. Дивімся на здобутки такої праці серед нас в Америці: церкви, школи, асекураційно-запомогові товариства, а між ними наш Український Народний Союз, сиротинці, Український Стемфорд із Вищою Школою, Музеєм і Бібліотекою, Українська Дівоча Академія на Факс Чейз, часописи, хори. Цеж усе овочі нашої такої часто невдячної праці!... Тож вперед, до діла, до чину, всі враз, плече об плече, у згоді, братній любові, на добро цеї Вільної Землі й з надією на краще завтра України".

Ось так закінчив мій приятель. А я закінчив: „Дав би Бог, дав би Бог!"

Л. Мишуга.

УКРАЇНСЬКИЙ КОНҐРЕСОВИЙ КОМІТЕТ

Вибух війни в Европі й американські українці

ДЕНЬ 1. ВЕРЕСНЯ 1939 року, в якому Німеччина розпочала війну з Польщею, був теж днем, що рішив про Другу Світову Війну. Це відчули теж і американські українці. Що більше, вони теж зрозуміли, що в ту війну, скорше чи пізніше, буде втягнена теж і Америка, хоч назагал американці вірили, що їм вдасться задержати невтральність і до війни не піти. Вже по перших кількох тижнях війни опинилась під націстівською владою ціла Польща. Таким робом дісталась під німецьку окупацію теж і поважна частина українських земель. І це теж стояло перед очима американських українців.

Зайшли отже великі події й назрівали нові, ще більшої ваги. Вони це зродили серед американсько-українського загалу спонтанне бажання відбути в такому моменті наради представників усієї американсько-української збірноти. І то в якнайбільшому числі, як і з усіх уґруповань. Тільки з одним застереженням, щоб це були тільки ті, що є проти кожного чужинецького панування над Україною.

Ось таке бажання було висказане, між іншим, на Восьмім Конґресі „Обєднання Українських Орґанізацій в Америці", який відбувся 2. грудня 1939 року в місті Ню Йорку. Тому і рішено на „Обєднанню", щоби скликати Всеукраїнський Національний Конґрес у ціли створення Верховного Репрезентативного Проводу Американських Українців.

У звязку з тим проголосило „Обєднання" відозву до американсько-українського громадянства, якою напятновано окупації України, включно з найновішою окупацією, себто націстівсько-німецькою, як теж сказано таке:

„Наблизився той час, у якому знову рішатиметься доля України, себто тої землі, з якою ми звязані кровю і духом. У тій важній хвилині, ми, що є під опікою Американського Звіздистого Прапору, хочемо дати нову поміч Українському Тризубови. Хочемо допомогти

тому, що несе українському народови волю і свободу, а Україні такий суспільний устрій, що забезпечав би кожній одиниці працю, охорону перед визиском, розвій її індивідуальних сил, та змогу по свому думати, говорити чи писати і порядкувати своїм особистим життям".

Ось тою відозвою проголошено теж і Всеукраїнський Національний Конґрес, що мав відбутись в Ню Йорку, в днях 16 і 17 березня 1940 року. Та особливо важне, що делеґати Восьмого Конґресу „Обєднання" ще заявились „маніфестаційно за те, щоб піти до спільної справи разом з усіми українськими національними орґанізаціями, громадами і парохіями та з усіми українцями доброї волі, що є за один спільний фронт оборони України". Для цеї ціли створено ще Координаційний Комітет Всеукраїнського Національного Конґресу. який мав працювати над єдністю та якого завданням було переговорити з такими українськими народніми установами і часописами в Америці, що бажали би поставити якісь особливі вимоги як передумову їх участи в цьому Конґресі.

Український Конґресовий Комітет

По різних нарадах запомогових орґанізацій та інших, стало вкінці на тому, що „Обєднання" згодилось відступити від проголошеного Конґресу, бо екзекутиви чотирох головних запомогових орґанізацій, себто Українського Народного Союзу, Провидіння, Українського Робітничого Союзу і Української Народної Помочі, дійшли по довгих нарадах до згоди в справі одного конґресу, перебираючи заразом на себе обовязок скликання такого конґресу. З тих екзекутив створено для цеї ціли Український Конґресовий Комітет з 20 членів, по 5 від кожної орґанізації, в якого склад входили: Від Українського Народного Союзу: Микола Мурашко, Григорій Герман, Марія Малєвич, Дмитро Галичин, Роман Слободян, д-р Лука Мишуга; від Українського Робітничого Союзу: Мирослав Січинський, Володимир Левицький, Степан Корпан, Теодор Миник, Петро Дучак, Ярослав Чиж; від Провидіння: о. Володимир Лотович, Антін Цурковський, Теодор Чемериз, Іван Борисевич, Володимир Лотоцький; від Української Народньої помочі: Михайло Марків, Іван Сорока, Василь Шабатура, Матвій Хандога. Цей Комітет уконституався так: Микола Мурашко — голова, Антін Цурковський — секретар, Степан Корпан — касієр, Василь Шабатура — контрольор. До помочі й співпраці створено ще Конґресову Раду, що складалась з представників різних центральних українських орґанізацій, що підписали політичну платформу, предложену їм Конґресовим Комітетом. На нарадах Конґресового Комітету і Конґресової Ради, що відбулись 13. квітня 1940 року в місті Філядельфії, були представники таких центральних орґанізацій: Жіноча Громада, Ліґа Української Католицької Молоді, Ліґа Української Молоді Північної Америки, Молоді Українські Націоналісти, Обєднання Українських Орґанізацій в Америці, Оборона Лемківщини, Обо-

рона України, Організація Державного Відродження України, Союз Гетьманців Державників, Союз Українок Америки, Стрілецька Громада, Українська Національна Рада, Український Золотий Хрест і Чорноморська Січ. Конґресову платформу підписала теж і Організація Українських Професіоналістів.

Конґресовий Комітет проголосив Конґрес Американських Українців на день 24. травня 1940 року, у місті Вашинґтоні, з метою „заманіфестувати перед широким світом право українського народу на вільний державний розвиток, нарівні з іншими народами Европи, і наладити дальшу акцію тутешніх українських організацій на допомогу державним змаганням до Самостійної, Соборної і Народоправної України".

Участь в Конґресі могли брати ті народні українські організації, що були згідні з проголошеною політичною платформою Конґресу Американських Українців, та її приняли. В тій платформі сказано, між іншим, таке:

„Війна в Европі накладає на українську імігрaцію за океаном обовязок піднести перед світом голос в обороні прав українського народу на власну державу. Ми одні маємо змогу вільно сказати, що український нарід поневолений, та що він жадає для себе того самого права на самовизначення, що признане іншим народам.

„Російський імперіялізм у новій одежі большевизму і польська шляхетчина в одежі польського націоналізму занадто ясно показали свою непримиримість до українських державних змагань, щоб хто з українців міг ще мати сумнів щодо небезпеки, яка грозить Україні з їхнього боку.

„Не менш грізна небезпека на дорозі до української державности виявилась у німецькім націзмі. Стверджуємо, що скільки разів німецький націзм за останні роки звертав свою увагу на українську справу, він все виявляв тільки претенсії до природних багатств української землі. Як нація українці є для німецького націзму такою самою меншевартною расою, як і всі інші словянські народи. Націстичну Німеччину інтересує Україна тільки як предмет економічного визиску і кольонізації для пануючої німецької раси, або як предмет торгу з іншими державами.

„Ми рішуче і беззастережно відкидаємо ідеї, на яких основані не тільки большевизм, але так само фашизм та націзм, як не-українські, незгідні з найліпшими українськими традиціями, шкідливі для поступу українського народу, ворожі для свободи думки і совісти.

„Український нарід жив і розвивався впродовж цілої своєї історії демократичним шляхом і витворив зразки демократичного державного ладу в своїй київській державі, в своїм козацтві і в Запорізькій республиці. Ті демократичні ідеї віджили в відродженій українській державі на східних і західних землях України після світової

війни. Таксамо і тепер тільки орґанізовані народні українські сили можуть дати трівку основу для Самостійности, Соборности і Народоправности України".

Український Конґрес у Вашинґтоні

Конґрес Американських Українців, що відбувся 24. травня 1940 року в Вашинґтоні, був величавою американсько-українською маніфестацією. На Конґрес прибуло 805 делеґатів з 168 місцевостей, що представляли собою до 2,000 різних орґанізацій.

На самому вступі о. Володимир Лотович звернувся до присутніх, між іншим, так:

„Сьогодня будемо ми радити над тим, яку нам дати відси допомогу визвольній боротьбі українського народу. Тому звернімся в першу чергу за допомогою до Найсправедливішого й Найпевнішого Джерела, до Всевишнього, тією молитвою, що її навчив нас сам Бог-Син: Отче наш..."

Предсідник, Микола Мурашко, підкреслив при відкриттю Конґресу, що „на нас спадає святий обовязок вже тепер звертати увагу американського народу і нашого уряду на те, що в інтересі трівкого світового мира вони повинні в часі переговорів піддержати справедливі домагання українського народу мати свою незалежну, народоправну державу".

З промовців заслугує на особливу увагу промова сенатора Джеймса Дж. Дейвиса, що зістала втягнена до Рекорду Конґресу Злучених Держав Америки. Сенатор Дейвис сказав, між іншим, таке:

З своїми природними багатствами і вигідним положенням над Чорним Морем Україна була пожаданим шматком землі для чужих держав у минулому. Тепер вона находиться під чужим правлінням і є предметом зазіхань багатьох імперіялістів. Але в Україні все ще горить полумя волі. Впродовж століть чужі уряди старались згасити те полумя, що про нього колись Волтер сказав, що це є „бажання України бути вільною". Історія українського народу це в загальному історія його визиску, переслідувань, закріпощення і боротьби за волю. Але ніщо не змогло знищити в ньому бажання волі і незалежности. Завдання ваших земляків не є неможливе, тому, що вони вже закоштували волі. У році 1918 створення українського уряду в Києві доказало, що український нарід є постійно на сторожі. Його час ще прийде знов.

Якби Україна мала свій власний уряд, я не вірю, щоб він був комуністичний, або фашистівський. Я не вірю, щоб Україна могла бути нетерпимою для релігії. Я не вірю, щоб свобода слова або преси могла бути обмежена в новій Україні. Знаючи духа українських людей, а вірю, що вони малиб конституцію, подібну до конституції Злучених Держав.

Ваша ціль шляхотна. За неї ви не потребуєте встидатись. Вона теж не є не-американською. Навпаки, дух, що ви його проявили, є типово американський. Америка все стояла за справедливість і за волю для всіх народів. Ідеали свободи, людяности і терпимости є загальні. Ми тут, в Америці, — всі ми — маємо глибоке бажання, щоб ці ідеали перемогли в цілому світі.

З інших промовців згадаємо за сенатора Джозефа Гоффі, що пригадав, що створення української держави було теж і в плянах Вилсона. Конґресмен Патрик Дж. Боленд запевняв, що адміністрація президента Рузвелта дасть піддержку українцям й іншим поневоленим народам в Европі. Сенатор Френсиз Т. Малоні казав, що боротьбу за свободу і незалежність, яку звели перші американці, можна порівняти з боротьбою за незалежність, що її веде тепер український нарід. Конґресмен Дж. Гаролд Фланері заповідав, що хто воює мечем, від меча погибне, та що світ відновиться у самовизначенню народів. Взивав мати віру, бо хоч нині світло волі видається дуже блідоньке, то воно не загасне. Конґресмен Френсиз Е. Волтер наставав, щоб ми не забували в Америці за ті принципи, за які боремось. Конґресмен Адолф Дж. Сабат жалував, що хоч йому пощастилося причинитися до одержання волі деяким народам, то не мав змоги причинитись до признання волі Україні. Заявив, що українці це найбільше льояльні американські громадяни. Конґресменка Каролина О'Дей говорила як репрезентантка жіноцтва і особиста представниця пані Елеанор Рузвелт, дружини президента. Для неї це є зовсім природне, що українські американці, а властиво американці українського походження, повинні старатися привернути своїй батьківщині давну волю, себто, щоб відновилась українська республика з 1918 року. Говорили ще й інші конґресмени. А з референтів, що були на програмі, то І. М. Киселиця, голова Ліги Української Католицької Молоді, говорив про те, скільки українці причинились до матеріяльного і культурного розвитку Америки; Марія С. Ґамбаль говорила про боротьбу України за державну незалежність, підкресляючи ,що вільна, соборна, демократична Україна — це зміст українського питання; ред. Степан Шумейко говорив на тему „Наша допомога Україні", зазначуючи, що помагаючи Україні в Европі вибороти незалежність, американські українці виказують прояв справжнього американізму, бо американізм опирається на принціпах волі; д-р Лука Мишуга підніс у рефераті „Україна, Польща і мирові договори", що в інтересі мира, та в інтересі самої таки Польщі, поляки повинні зрозуміти, що не зважаючи на те, що американський нарід співчуває їх недолі й готов зробити все, щоб їм помогти, то ніяк не може потурати поновній окупації Польщею українських земель; Мирослав Січинський говорив на тему „Україна, Росія і Демократія", в якому зазначив, що треба в Америці пригадувати ту історичну правду, що Україна є в боротьбі за самостійність її не тільки від Польщі, але й від Росії і Німеччини;

проф. Володимир Тимошенко говорив про економічні основи самостійної України, представляючи багатства України та її сприятливе географічне положення, з яких вона не може вповні користати через економічну політику тих, що над нею панують. Лише тоді, казав докладчик, коли економічну політику України буде творити сам український нарід у самостійній українській державі, національна економія України розвинеться гармонійно з природними багатствами України.

В резолюціях Конґресу Американських Українців стверджено, що український нарід в Европі є в неволі, та що Україна хоче бути, може бути і повинна бути незалежною державою, та що признання їй права самовизначення є в інтересі її населення та в інтересі мира в Европі. Піддержано резолюціями заграничну політику адміністрації, як теж звернено до уряду, як і до всіх народів, що цінять свободу, щоб признали і піддержали історичне право України на вільне життя у власній демократичній республиці та в мирному співжиттю з своїми сусідами.

Конґрес теж передав Конґресовому Комітетови повновласти далі вести намічену ним роботу, як і затвердив його склад.

З Конґресом була ще звязана українська культурна маніфестація, якої програму виконав хор, під проводом Олександра Кошиця. Було це „Свято Української Пісні", що дістало знамениту критичну оцінку вашинґтонської преси, що теж розписалась широко і про сам Конґрес. На концерті виголосив промову Дмитро Галичин, нагадуючи, що американські українці сходяться отсе другий раз на український сойм-конґрес, бо перший відбувся в Ню Йорку, в 1915 році. Заразом підкреслив різницю між одним і другим, бо на першім клич окремішности і соборности українських земель не був видвигнутий так ясно й виразно, як тепер, коли він являється самозрозумілим постулятом.

Згідно з змістом рефератів і принятих резолюцій виготовлено Меморіял Конґресу Американських Українців до уряду Злучених Держав в справі державного визволення України. В ньому стверджено, що:

„Відсутність незалежної держави на українських землях це одна з причин неспокою в Европі, а тим самим і теперішньої війни. Поки український нарід не буде господарем на українських землях, доти природні багатства України будуть далі предметом боротьби між її сусідами, що далі будуть змагатись за поширення її коштом. Кінець тій боротьбі зможе покласти тільки український нарід, створивши на своїх землях власну державу".

По Вашинґтонськім Конґресі

Велика шкода, що ось так добре започатковане діло не дало по конґресі тих овочів, яких надіявся весь загал, що бажав бачити дальшу спільну працю, головно в напрямі висвітлювання української справи. Та якби критично не ставитись до змарнування доброї нагоди для

цеї праці, треба обєктивно ствердити, що Конґрес Американських Українців зробив дуже багато добра. Він відбувся в таку хвилину, коли наш край ще не опинився у війні, коли велася сильна опозиція проти заграничної політики уряду, який добачував уже тоді, що воєнна заверуха захопить теж і Злучені Держави, про що подбають уже самі аґресори. Конґрес Американських Українців, що відбувся у самій столиці, дав у цьому часі вираз тому, що американські українці розуміють вагу моменту, в якому треба стати світовій демократії проти тоталітаризмів і диктатур. Те, що американські українці станули разом, що точно зясували своє політичне становище, ще заки ми опинились у війні, помогло багато в обороні американсько-української спільноти перед досі тут небувалим наступом різних сил, змагаючих до позбавлення американських українців можливости піднести голос в обороні права українського народу в Европі на самостійне й незалежне життя. Бо Конґрес заявив виразно й маніфестаційно, що тільки перемога демократичних принципів може довести до нового й справедливого ладу в світі, а в тому і до визволення України та створення по війні соборної й самостійної української держави.

По Конґресі Американських Українців вислано резолюції й меморіял Конґресу з відповідним супровідним письмом державному секретаріятови, членам сенатської комісії для закордонних справ та іншим урядовим чинникам. Знов з нагоди президентських виборів Конґресовий Комітет звернувся тогож року телеґрафічно і через окремі делеґації до резолюційних комітетів конвенцій обидвох головних американських партій з предложенням, щоб до політичних платформ своїх партій поставили доручення для американського уряду, щоб він у своїх будучих заходах у справі замирення і нового ладу в Европі оперся на засадах демократії і самовизначення для всіх народів, зокрема для українського народу. Дня 7. лютого 1941 року делеґація Українського Конґресового Комітету (Мирослав Січинський і Микола Мурашко) вручила Сенатській Комісії Для Закордонних Справ меморіял, яким заявилася за повну піддержку законопроєкту про воєнну допомогу Великій Британії („Ленд-Ліз") та іншим державам, що борються проти аґресії. В меморіялі сказано теж і таке: „При цій нагоді звертаємо увагу американського народу на конечність привернення незалежности і самовизначення не тільки для тих загально відомих держав, що тепер їх втратили, але й для всіх поневолених народів, включно з поверх 40-міліоновим народом українців, про котрих світ так часто дотепер забував". Цей меморіял Українського Конґресового Комітету включений вцілости до протоколу переслухань Сенатської Комісії. Дня 7. квітня 1941 року вислав У. К. Комітет телеґраму до президента Ф. Д. Рузвелта приводу приїзду до Вашинґтону генерала Владислава Сікорского, премієра польського уряду на вигнанню у Лондоні, в якій сказано, що „Український нарід ставив рішучий опір

прилученню Західньої України до Польської Республики при кінці першої світової війни, та що він буде всіми силами боротися проти всякої спроби поновного прилучення до будучої незалежної Польщі таксамо, як він навіть тепер бореться проти совєтського панування". А далі, що ми переконані, що „український нарід, який перебуває тепер під російською, німецькою і мадярською окупацією, бажає взяти участь у перебудові тої частини Европи, де він живе, на основі самовизначення народів і тісної господарської та політичної співпраці вільних, демократичних держав". До цього ще додано завважу, що вважаємо це „нашим громадським обовязком" подати це до відома президента нашої держави тому, що „український нарід у Старому Світі не має змоги висловити вільно свою думку".

Як 7. грудня 1941 року Японія напала в підступний і зрадливий спосіб на американську територію, а 11. грудня німецький уряд Адольфа Гітлера виповів Злученим Державам війну, Український Конгресовий Комітет вислав телеґраму до президента Рузвелта з запевненням, що американські українці попруть уряд з усіх сил і з цілого серця в боротьбі з аґресорами, а в обороні американського способу життя. Теж висказано повну віру в перемогу Злучених Держав і їхніх союзників, як і в такий, ними заведений, лад у світі, „в якому всі держави, включно з Україною, користатимуть в мирі й добробуті з благ свободи і демократії". Знов відозву до американських українців, якою візвано їх до жертв і посвяти, закінчено такими словами: „Памятаймо, що коли ми, американці українського роду, будемо в теперішньому моменті завзятими і гарячими оборонцями тих великих і благородних принципів, за які бореться Америка, та коли за те, щоб ті принципи перемогли, ми дамо від себе більше, як від нас вимагають громадянські обовязки — то потім лекше буде нам обстоювати перед нашим урядом і світовими демократіями право на самостійне і державне життя того поневоленого тепер українського народу, з якого походимо, а якого доля лежить нам на серці". Треба теж зазначити, щ американська преса подала тоді ширші звідомлення про те становище американських українців, як от Ню Йорк Таймс з 25. грудня 1941.

Окремо можна ще згадати таку акцію У. К. Комітету, як в справі Рекордування Української Пісні під проводом проф. Олександра Кошиця, на яку то ціль зібрано $2,500.

Реорґанізація Українського Конґресового Комітету

Якби така спільна акція головних запомогових організацій (а на них спочивав головний тягар цеї акції!) була припала на мирні часи, то можливо булоб більше часу їм краще зговоритись і скорше та успішніше працювати. Але це були воєнні часи. А крім того було повно наклепів на кожний рух, що мав у своїй програмі теж і оборону

права українського народу на вільне життя. Усе це спиняло роботу У. К. Комітету. Як і те, що в склад Українського Конґресового Комітету ввійшли нові представники від У. Р. Союзу, а саме: Петро Дучак, Методій Бадан, Михайло Дорош, Степан Корпан і Теодор Миник. Це означало, що були замінені У. Р. Союзом такі попередні представники цеї орґанізації: Мирослав Січинський, д-р Володимир Левицький та Ярослав Чиж. Вправді на нарадах Українського Конґресового Комітету, на яких були, крім представників У. Н. Союзу, Провидіння і У. Н. Помочі, нові представники У. Р. Союзу, вони станули згідно на тому, щоб Українського Конґресового Комітету не розвязувати, а переорґанізувати його в такий спосіб, щоб він міг продовжувати таку діяльність, яка не нарушує інтересів головних запомогових орґанізацій, які входять в склад У. К. Комітету. Та вже 25. жовтня 1941 року появилась заява Виконавчого Комітету Українського Робітничого Союзу про його вихід з Українського Конґресового Комітету, обоснована тим, що вони „не мають ніякої можности стежити за українськими політиками в Америці", як і „перевірювати їх знання політичних справ і людей та контролювати їх відповідальність". Ось ту заяву треба розуміти як крок, повзятий Українським Робітничим Союзом без порозуміння з іншими запомоговими орґанізаціями, з якими він творив Український Конґресовий Комітет.

В наступному році запали ухвали У. Н. Союзу і Провидіння, щоб відтягнути своїх представників з У. К. Комітету.

І хоч всюди і всіми відчувалося, що переживаємо часи, в яких треба якнайбільшої гармонії й праці, дійсність була така, що та гармонія була нарушена, а праця приспана.

Ось такий стан довів до цього, що в місті Дітройті завязався Ініціятивний Комітет Американських Українців, що бажаючи оживити народну працю повів акцію зїзду представників громад і громадських центральних установ, заповівши цей зїзд на 2 і 3 жовтня 1943 р. до міста Пітсбурґа. Та 18. вересня тогож року Українська Народня Поміч, що з Українського Конґресового Комітету не виступила, скликала до Філядельфії наради в ціли зреорґанізовання цього У. К. Комітету, згідно з його ухвалою з 21. листопаду 1941 року, якою рішено звільнити українські запомогові орґанізації від відповідальности за політичну акцію У. К. Комітету. В тих нарадах взяли участь теж і члени Дітройтського Ініціятивного Комітету. Учасники нарад, якими були ще теж і громадяни з різних українських народніх орґанізацій та з української народньої преси, згодились одноголосно на таку реорґанізацію, як і на те, щоб ось так зреорґанізований Український Конґресовий Комітет задержав давню назву та придержувався тої ідеольоґії та тих цілей, що були приняті на Конґресі Американських Українців у Вашинґтоні, дня 24. травня 1940 року.

Ось так зреорґанізований У. К. Комітет перебрав на себе зобовязання скликати Зїзд представників громад і громадських центральних

установ, на якому мали би бути піддані всі ті рішення враз з вибором екзекутиви і членів У. К. Комітету під одобрення, доповнення або зміну. Супроти цього Дітройтський Ініціятивний Комітет відкликав свій зїзд.

У відозві У. К. Комітету до загалу представлено усі ті справи з таким заключенням, що „шляхом одноголосної згоди переведено тепер таку реорганізацію Українського Конґресового Комітету, яка уможливить йому скорше й справніше виконувати ту працю, для якої його первісно створено". Ось ту відозву підписали: Степан Шумейко, предсідник, адв. Іван Панчук, Василь Шабатура, д-р Володимир Ґалан — містопредсідники, есемблимен Марсел Ваґнер, Богдан Катамай — секретарі, Дмитро Галичин, касієр, Дмитро Капітула, Михайло Дуткевич, Олена Штогрин — контрольори, Ю. Баранець, В. Волчанський, І Гарматюк, Й. Гурський, майор М. Дармограй, В. Довгань, Т. Каськів, д-р Л. Мишуга, Клявдія Олесницька, М. Петришин, адв. Р. Смук, Анна Середа, М. Усик, М. Хандога, А. Цурковський, проф. М. Чубатий, Г. Шабатура, Д. Шмаґала — члени Комітету.

Ствердивши в відозві, що першим обовязком американських українців дати „якнайповнішу допомогу нашому урядови на ведення війни, яку ми мусимо виграти, бо тільки наша вигра дасть надію на кращий лад у світі та на світове замирення", сказано в ній ще таке:

„Та памятаймо, що ми, американські українці, маємо ще одну глибоку причину, щоби бути між першими, що помагають виграти ту війну і закінчити з тираніями, бо між тими народами, що терплять від ґнету і насильств, найбільшим мучеником є ніхто інший, а український нарід, з якого походимо".

Зреорґанізований У. К. Комітет приступив зараз до ширшої акції в справі допомоги збірці на Американський Воєнний Фонд. Далі рішив повести краєву ударну кампанію в справі продажу Воєнних Бондів, призначивши референтом і орґанізатором цеї акції д-ра В. Ґалана.

На особливу увагу заслугує Меморіял цього зреорґанізованого Українського Конґресового Комітету, висланий 9. жовтня 1943 року до департаменту стейту, на руки секретаря Кордела Гола, перед самим його відїздом на Московську Конференцію. Меморіял був „в справі після-воєнних цілей Обєднаних Держав".

У цьому Меморіялі стверджено, що „сьогодня Україна остає або під націстівською окупацією, або під совєтським режімом... позбавлена своєї державної незалежности, якою вона пишалася безпосередно після останньої війни". Стверджено теж і те, що коли тепер „дехто і говорить дещо в її імені, то це говорять за неї її передвоєнні окупанти, головно Совєтська Росія і Польща". Потім подано голоси американської й анґлійської преси про „болячку Східної Европи", себто про відносини в Україні, з тим заключенням, що „щоб запанували в Східній Европі тривалий мир і справедливість, треба дозволити

Україні рішати про свою долю", а коли так не буде, то „Україна остане надалі болячкою Східньої Европи".

Зреорганізований Уараїнський Конґресовий Комітет проголосив теж Другий Конґрес Американців Української Роду, в місті Філядельфії, в днях 22 і 23 січня 1944 року, зазначуючи, що це зїдуться до Філядельфії, колиски Незалежности Америки" в 25-ту річницю проголошення Злуки всіх українських земель в Одну Соборну Незалежну Українську Державу горожани вільної землі Вашинґтона, бувші співтворці й співучасники тої історичної події та їхні нащадки".

Перед самим Другим Конґресом видано ще англійською мовою перше число Бюлетену, який У. К. Комітет рішив видавати, в якому подано ціли У. К. Комітету, як і програму Другого Конґресу, а далі статтю про американських українців та про окремішність української мови і національности. В Бюлетині поміщено теж Меморіял У. К. Комітету до державного секретаря Кордела Гола.

Український Конґрес у Філядельфії

Другий Конґрес Американців Українського Роду, як його офіційно проголошено, відбувся в Філядельфії дня 22. січня 1944 року серед цілком інших обставин як конґрес Американських Українців у Вашинґтоні, в дні 24. травня 1940 року. Злучені Держави вже кривавились понад два роки у війні. Був це момент великого напруження, бо саме зачалась підготовка до остаточної розправи з Ґітлєром в Европі, а з Японією на Пацифіку. Совети, мілітарний союзник Злучених Держав, ввійшли тоді з Польщею в спір за границі, який набрав сильної гостроти головно через українські землі, себто через Західну Україну. В спір був вмішаний і уряд Злучених Держав, бо польський уряд на вигнанню віднісся до Великої Британії й З. Д. А., щоби посередничили в спорі, а властиво, щоб перебрали на себе його вирішення, на що, очевидно, треба булоб згоди збоку СССР, чого одначе не було. В цілій американській пресі писалось багато про цей спір, а дехто, як от Ню Йорк Таймс, підніс навіть таку заввагу, що в тому спорі бракує третьої партії — українського народу. За ту „третю партію" мав отже сказати слово Український Конґрес у Філядельфії. Саме цього найбільше побоювалась та пропаганда, що поборює постійно кожну оборону права українського народу на самостійне життя. Ось і тому вже кілька тижнів перед тим Конґресом пішла кампанія збоку комуністичної преси, що намагалась надати тому Конґресови „націстичний" характер, а коли іде про українських большевиків, то ті ще надавали йому „польську марку". Мовляв зїдуться, щоб заявитись за прилучення Західної України до Польщі. Дійшло до цього, що до цеї проти-української кампанії вжито навіть радіо, яким користувався один з широко розреклямованих американських радіових коментаторів, Волтер Вінчел, що взивав мешканців міста Філядельфії, щоб знали, що на Українському Конґресі говоритиме такий (іде тут

шро пишучого ці рядки), про якого пишеться в „Саботаж", а в якій описана субверзивна, не-американська робота. Таке заявив він тоді, коли майже рік тому автори ним згаданих, а поміщених у тій книжці калюмній, Алберт Кан і Майкел Сайерс, усе те відкликали. Знов філядельфійська преса подала, що до управи готелю Бенджамин Френклин, де мав відбутись Конґрес, прибули представники комуністичного американського часопису „Дейлі Воркер" та „Ради Совєтсько-Американської Приязні" з домаганням, щоб відмовити галі. І все це роблено тоді, коли словом і ділом вказувано, що конґресовим головним завданням є обєднання американсько-українських сил для попертя новими матеріяльними і моральними зусиллями президента держави, його уряд, та геройську боротьбу з ворогами. Та те не відгравало ніякого значіння в проти-українській кампанії, а тільки те, що Конґрес назначено на день 22. січня, себто в память того пропамятного дня з 1919 року, коли в Києві проголошено одну, соборну, народоправну, українську державу.

Другий Конґрес Американців Українського Роду не був пляно-ваний на такі розміри, як був Вашинґтонський Конґрес. Сам уряд звертав багато разів увагу, щоб не скликати великих здвигів народу, бо таке відбивається уємно на комунікації й воєнній промисловости. Та проте було крім гостей 235 делеґатів з різних міст і околиць. Другий Конґрес мав за завдання полагодити остаточно справу реорґанізації Українського Конґресового Комітету, даючи на неї згоду, або відкидаючи її, а теж ухвалити програму дальшої праці. Зокрема мав він сказати слово в справі українського народу, що ще далі в неволі.

Зачався він відспіванням п-нною Любою Ковальською американського гимну. Божої помочі візвав о. Мирон Данилович, а присутні відспівали „Царю Небесний". По привіті й справозданню від імені уряду, яке здав предсідник Степан Шумейко, наступив ряд докладів. Адв. Іван Панчук підкреслив у своїм докладі „Наша участь у воєнних зусиллях" високу мораль американських українців у їхній допомозі воєнним зусиллям і різним воєнним гуманітарним акціям. Д-р Володимир Ґалан представляючи „Українську Ударну Кампанію за Воєнні Бонди" обговорив акцію закупна воєнних бондів серед американських українців, спинившись довше на біжучій компанії в справі Четвертої Воєнної Позички, в якій американські українці повели через У. К. Комітет окрему Ударну Кампанію, що має дати Державній Скарбниці пять міліонів долярів, з чого вже закуплено воєнних бондів на самому початку на суму одного міліона долярів. Пані Клявдія Олесницька, говорячи на тему „Війна і жіноцтво", зреферувала ролю українського жіноцтва в допомозі воєнним зусиллям, заявляючись за скоординовання при помочі У. К. Комітету всієї жіночої акції для Американського Червоного Хреста, щоб таким робом дістати признання для цілого американсько-українського загалу. Учителька Марія Куси, говорячи про „Координацію праці", зазначила, що молодь по-

виннаб перебрати на себе народню працю. Клала найбільшу вагу на потребу поліпшення Рідної Школи та вивчення української мови. Скарбник Дмитро Галичин обговорив у докладі про „Матеріяльну допомогу У. К. Комітетови" мінімальні кошти, звязані з дальшою працею, до якої врахував видавання бюлетину і журналу анґлійською мовою, кажучи, що громадянство повинно зложити до Комітету на рік принаймні $30,000, себто стільки, що мінімально складало до війни на старокраєві потреби. Голова Степан Шумейко говорив на тему „Що криється за проти-американською і проти-українською кампанією", зокрема про те, звідки вона береться, себто про комуністів і комунізуючих і тих, що написали книжку „Саботаж", пятнуючи авторів як брехунів, що не могли нічого доказати і мусіли відкликати неправди, які одначе комуністи далі ширять ще й при помочі таких як радіовий коментатор Вінчел. Тут роджена молодь українського походження, до якої належить теж і докладчик, глядить на ці калюмнії як на атаки ворогів американської демократії, як атаки тих, що хочуть загнати український нарід спід варварства націстичної окупації у нову неволю. Проф. Микола Чубатий, говорячи на тему „Самостійна Україна історичною конечністю", дав історичне обоснування прав українського народу до самостійної й соборної української держави від найдавніших часів аж до Акту Злуки з 22. січня 1919 року. Підкреслив що цей Акт є тим, що відповідає одиноко справжнім почуванням українських народніх мас, як теж є одиноким легальним актом, виданим українським народом в часі, коли він мав змогу висказати свою волю свобідно й по демократичному. Д-р Лонгин Цегельський, говорячи про Воєнно-Допомоговий Фонд, представив образ повоєнної нужди, якої зазнав український нарід по минулій війні, як теж навів факти, по яких уже тепер пізнати, що соціяльна революція та національна боротьба теперішнього часу викине масу українських збігців, яких треба буде ратувати від смерти і нужди вже тому, що між ними будуть найкращі й найвизначніші сили українського народу. Д-р Лука Мишуга, говорячи на тему „Вільна Україна — перемога демократії", ствердив, що свобода є найбільшою цінністю американського народу, та що американська демократія не тільки, що ту свободу охороняє, але вважає, що вона є не тільки скарбом Америки, але й найкращою надією для поневоленого світа. Ось тому Америка завжди стоїть по стороні тих, що терплять від деспотів. Вільна і самостійна Укаріна, казав докладчик, це не тільки перемога тих демократичних принципів, що їх проголосив президент Рузвелт, а просто перемога звичайної приличности і людскости.

До нової управи Українського Конгресового Комітету зістали вибрані: Степан Шумейко, голова. Заступники голови: адв. Іван Панчук, д-р Володимир Ґалан, Василь Шабатура, Олена Штогрин. Секретарі: Степан Курлак — рекордовий, Богдан Катамай — фінансовий. Касієр — Дмитро Галичин. Контрольна комісія: Іван Іванчук, Марія Демидчук

і Михайло Дуткевич. Члени Українського Конґресового Комітету: о. В. Білинський, оґ д-р В. Федаш, В. Довгань, о. Білонь, о. Г. Пипюк, проф. М. Чубатий, д-р Л. Цегельський, Клявдія Олесницька, інж. Т. Запорожець, А. Маланчук, о. А. Кість, проф. А. Грановський, М. Чемний, Ґеновефа Зепко, Катерина Хомяк, д-р. Л. Мишуга.

Зїзд закінчено відспіванням „Ще не вмерла Україна". Того дня відбувся святочний бенкет, яким проводив д-р Павло Дубас, а на якому промовляли, між іншим, о. П. Корсуновський та д-р Л. Цегельський, що були свідками і учасниками Акту Злуки з 22. січня 1919 р. Наступного дня відбувся святочний концерт, присвячений 25-літнім роковинам злуки українських земель.

Резолюції Другого Конґресу Американських Українців стверджують, що цей конґрес має свій початок у Першім Конґресі Американських Українців, що відбувся у Вашингтоні, та що обидва скликувано з одних і тих самих причин: для особливої служби Америці в часі теперішньої війни і для помочі Україні відзискати свою державну незалежність. Затверджено Ударну Кампанію Американських Українців за Воєнні Бонди, чергову кампанію за Воєнний Фонд Червоного Хреста, як теж визнано як необхідну конечність прийти з безпосередньою допомогою нещасним українським воєнним жертвам та втікачам через зорґанізування для цеї ціли чисто ґуманітарного і політичного Українського Воєнного Комітету Допомоги Жертвам і Втікачам. Конґрес осудив окремою резолюцією не-американську проти-українську кампанію, як ту, що розєднює сили краю та є джерелом расової ненависти. А в резолюції про „Змагання до незалежности Уґаїни" підкреслено, що „український нарід на своїй рідній землі, позбавлений всякої нагоди свобідно висловити свої почування в цій справі, інстинктовно звертається тепер, як звертався і в минулому до нас, своїх американських свояків, розлучених від нього щонайбільше одною ґенерацією, щоб ми використали свободу й демократію, якою тут тішимося, і сказали про нього правду, а зокрема заговорили про його почування і змагання". Далі навязано історію України до Акту Злуки з 22. січня 1919 року, коли то Східня і Західня Україна злилися в одну соборну Українську Народню Республику. Закінчено цю резолюцію тим, що „в світлі згаданих фактів, а також з метою, щоб після перемоги запанувала правда і мир у Східній Европі, Другий Конґрес Американців Українського Походження звертає увагу на доказану сотками літ історичну конечність відбудови на всіх неоспоримо українських етноґрафічних землях незалежної демократичної української держави".

о. Богдан Олесь.

ТУТ ВИРІС — ТАМ БУВ — СЮДИ ВЕРНУВ

Хто й як защіпляв українські почування.

УЖЕ САМЕ моє імя „Богдан" заставляло мене в наймолодших літах щось знати про Україну і український нарід. Требаж було виясняти своїм товаришам від забави і науки, що це за чудне імя, про яке вони ніколи не чули! А тим самим і розповідати їм про козаків, що то гонили по широких степах, чи пливали по бурливому Чорному морю, а далі й про великого козацького гетьмана-Богдана Хмельницького.

Про те все я знав уже дещо дитиною з того, що нам дітям мама розповідала. А ці оповідання дуже займали мою дитячу уяву.

Мої родичі, хоч знали англійську мову, добре пильнували, щоб ми знали теж і українську мову. Не йшло воно з тим їхнім бажанням так дуже гладко. Бо як ми приходили зі школи, то кожне хотіло похвалитись, як то добре говорить по англійськи. Ось так булиб ми і занехали українську мову, але родичі не давали. Щоб нам приговорити до розуму і серця, що треба пошанувати також і українську мову, то, як памятаю, мама нераз бралась до своєї „старосвітської поради", яка висіла за образом Матери Божої... Не можна сказати, щоб воно цілком не помагало. Часом приговорило ліпше як добре слово!

Та поправді заважувало що інше. Заважувала та традиція, якої в нас в хаті дуже строго придержуванося, особливо в такі свята як Різдво і Великдень. Це було для нас урочистістю, як ми на Святий Вечір всі клякали і так разом відмовляли молитви, а потім колядували. Врочисті побажання тата кожному з нас з просфорою, були для нас родинним церемоніялом і якоюсь святістю. Як тепер пригадую собі те все, то мені здається, що мало на нас вплив навіть і таке як те, що мама вчила нас маленькими українських народніх танців, себто дрібних коломийкових кроків, як ми зачинали щойно добре ходити.

Як я скінчив перший рік вищої школи, а в осені 1933 року отво-

рили Українську Вищу Школу в Стемфорді (Конетикат), то в тій школі примістили родичі теж і мене, пятнайцятьлітнього хлопця.

Продовж трьох років я вивчив краще українську мову та обзнайомився ближче з українською літературою і культурою. А як ми, себто студенти, задумали зорґанізувати свій часопис, то я вже міг занятись українською сторінкою.

Минули три роки ось такої науки. Я подав до відома відповідних чинників, що бажав би віддатись богословським студіям.

При кінці літа 1936 року мене повідомлено, щоб я готовився відїхати до українського Духовного Семинара в Станиславові, в Західній Україні.

З Філядельфії до Станиславова.

Мав я тоді несповна 18 років. Відїхати мав я сам.

Приготовляючись до дороги, я старався бачити старий край в уяві. Та якось виглядав він мені чимсь дуже нереальним, не зважаючи на те, що я стільки наслухався про нього, а теж начитався.

Чи дійсно там їдять тільки бульбу і капусту, як це розказують? Чи ходять там в таких чоботах і вишивках, як бачимо на тих наших аматорських виставах, в яких і я сам брав нераз участь?

Не бракувало теж і різних „кумівських порад", з якими зверталисъ різні одиниці до моїх родичів, як почули, що я вибираюсь на дальшу науку до краю. Казали: Деж то можна слати дитину до якогось там Станиславова, коли тут такі великі школи! Деякі знов вважали родичів за людей без серця, що пускають „дитину в таку далеку дорогу". Ще й додавали: Та деж він видержить галицьку нужду, зазнавши американського добра! А ще інші, то таки просто закладались, що я не видержу в Галичині довше як три місяці й скоро назад поверну.

В таких настроях і думках відїхав я в жовтні 1936 р. з Ню Йорку до Галичини. А по яких двох тижнях уже був на залізничім двірці в Станиславові.

Було це вечером. Знаючи, що Станиславів це місто, вийшов я шукати автомобіля, себто таксівки. Та якеж було моє здивованнн, як побачив тільки візки з кіньми, яі там називають „фіякрами", як це мені пізніше сказали. Думаючи, що ці фіякри певно призначені для тих, що їдуть на села, де нема добрих доріг, я пішов далі шукати за автом.

І таки найшов. Казав шоферови завести себе до Духовного Семинара. Та він поглянув на мене якось недовірчиво. Пізніше я зрозумів, що він дивувався, як завважив мій молодий вік і почув в українській мові, щоб мене везти до Семинара. Аж на третім році мого побуту пригадали мені це мої товариші, кажучи, що я викликав тоді в Семинарі велику сензацію, бо деж бідному богословови заїзджати автом під Семинар!

У Духовнім Семинарі.

Перші дні видавались мені цікавими, але й дивними. Я знайшовся серед кружка, де всі говорять тільки українською мовою, хоч на викладах чути було ще й латинську мову, старословянську, грецьку, а навіть єврейську. Та найбільше дивувало мене те, що та українська мова, яку я там чув, була відмінна від тої, до якої я був звик в Америці. Тоді я пізнав, як дуже ми крутимо українською мовою в Америці, додаючи англійські закінчення до українських слів. Але і з дивом споглядали на мене теж і мої товариші. Їм теж було дивно, що то мене спонукало їхати з Америки до малого міста в Галичині. Якийсь час вважали мене навіть за якогось чудака. А не говорили про мене інакше як „Америка".

Ось та назва так прилипла до мене, що вже остала при мені до самого кінця мого побуту в Західній Україні!

Та незабаром зачали ми до себе звикати, товаришувати, а вкінці й заприязнюватись. Серед науки час скоро минав. І так минули перші три місяці. Я нагадав собі, як то мені заповідали в Америці, що не видержу в Галичині довше як три тижні. Та пригадав собі це тільки з усміхом! Мої товариші зачали ставати мені рідними братами, а мені мило було бути разом з ними. Та признаюся, що не йшло мені з усім так легко. До дечого таки тяжко було навикнути, особливо через те, що не було наших американських вигід. І в школі не було так легко, бож уся наука йшла в українській мові. Треба було писати виклади українською мовою і вчитись різних предметів, подаваних цею мовою. Теж треба було зааклімативуватись до нових умовин в науці, як і в цілоденному життю. А це все приходило мені спочатку тяжко.

Що мені впадало відразу найбільше в очі, то різниця між молоддю в Америці й тою, з якою я там стрінувся і разом жив. Мої ровесники в Галичині виглядали якби старші, серіозніші. Вони цікавились такими предметами, які нам в Америці й до голови не приходили. І живо над усім дискутували. А щодо школи, то нам в Америці видавалось просто природним скінчити вищу школу. Але там це була велика річ. Здати матуру — це вже було щось високе. А як здав її, то знов виринала інша проблєма: Чи приймуть на університет? Цеж не з польського роду, та „греко-католик"! Духовні Семинарі саме й були переповнені можливо теж і тому, що інші шляхи до науки були для української молоді замкнені, або дуже утруднені. Але й скінчиш теольогію, висвятишся, підеш на парохію, то теж життя важке, як хочеш чесно послужити свому народови. Зараз поліція, протоколи, адміністраційні кари, а часто і тюрма. За що? За те, що от в метриці написав вірно українське прізвище, чи не згадав при Службі Божій „пана президента" тої держави, що пацифікує твоїх вірних...

Ось про такі речі йшли балачки між богословами і придумувались способи, як себе загартовувати, щоби видержували всі можливі переслідування ворожої влади і служити вірно церкві й своему народови.

А це додавало нашій науці й нашому життю якоїсь більшої поваги, ідейности.

Ось так минув мені перший рік. Прийшли іспити. Я щасливо їх перейшов. А тепер гайда на вакації, на село! Розїзджаються питомці й запрошують мене до себе; просять відвідати. Але були і такі (аж смішно мені, коли тепер собі це нагадаю!), що вагались мене запрошувати. Казали: Таж це „американець"! Де йому на селі жити, під сільською стріхою. Ще на приходстві, то ввійшлоб, а так — то таки не йде.

А я просто таки рвався на село. І нетерпеливо ждав тої хвилини, коли нас випустять. Ніколи в життю не забуду своєї першої подорожі; фірою на село на Поділлю за Чортковом. Перший раз у життю я їхав фірою і то на снопі, бо забракло сидження. За пів години їзди тримали мене товариші з двох боків, бо сувався на всі сторони. Та ця наука, яку я тоді набув, мені потім добре придалась, себто три роки пізніше, як я фірманив під большевиками.

Свої перші вакації в Галичині я перебув у многих околицях і бував у многих українських селах, на Поділлю, Підгірю і Гуцульщині. Бував на приходствах, бував і в хатах селян, міщан і світської інтелігенції. Був навіть у гуцульській колибі.

Приглядаючись тому життю, я не міг з дива вийти, як той український нарід, будучи постійно під обухом чужої, йому ворожої влади, міг так давати собі з усім раду. Ось того подиву не вмію описати, бо це все треба таки бачити власними очима, щоб його якслід зрозуміти і відчути. Люди терпіли. І дуже тяжко працювали. А проте були веселі й навіть забавлялись, як була нагода. Такої щирости, якої я там зазнавав, чи якої був сам свідком, я до цього часу ніде не бачив і не відчув. Як я порівнував тих людей з нашими людьми, що живуть в Америці, то мені здавалось (і здається!), що наші люди тут багато дечого доброго призабули, а то й затратили. І так воно мені нераз виглядає, що добро не конче мусить виходити на добре, та що серед біди, терпінь і переслідувань люди скорше стають дійсними людьми з щедрим і благородним серцем, ніж у добрі.

Відвідав я тоді і Львів. Пересидів там цілий тиждень. Відвідував церкви, музеї, бібліотеки та різні українські установи. Щось є у тому місті, що вас до нього тягне. Що саме, тяжко мені на те відповісти. Але пишу, що відчуваю. Я таки дуже його полюбив, хоч воно має характер відмінний від наших американських міст, до яких я звик. Може тому, що за нього я стільки наслухався ще малим, що це славне й з природи гарно положене місто було засноване одним з давних моїх українських предків. А може тому, що за нього український нарід стільки натерпівся, та що ним через те й так дорожить.

І мені, як „американському паничеви", пробував дехто у Львові звертати увагу, що це „польське місто", та що я обовязаний говорити по польськи. Таке мені трапилось, між іншим, на залізничій стації, як я зажадав білєту „до Перемишля", а урядовець відповів, що треба каза-

ти „Пршемисль", а не „Перемишль". Може й тому теж Перемишль став мені дорогим хоч, як думаю, заважило тут більше те, що мої родичі походять з цього повіту: тато з Тарнівців, а мама з Вільшан.

У рідних сторонах моїх родичів, то вже таки не могли натішитись „внуком з Америки". Та цей „внук" в очах польського комманданта поліції був тільки „американським гайдамакою".

Найбільше ненавиділа мене поліція за те, що я не хотів говорити польською мовою. Був би я за те добре „вскурав" трохи пізніше, підчас одної прогульки, в горах Карпатах, якби в останній хвилині не був виняв американський пашпорт і не виказав, що я не лише питомцем з Духовного Семинара в Станиславові, але, що заважило, — американським громадянином. Як я жандармови загрозив, то ще „вдарив в дах" і перепрошував за грубу поведінку. Але якби це було виглядало, якби я був тільки українським богословом і польським підданим! Мене, що виріс в Америці, страшно вражало ось те брутальне поведення польської влади супроти українських людей; ось та бута; ось те переконання, що поляки це якась вижча раса, а українці нижча. Думаю, що це найголовніше джерело польсько-української ненависти, бо саме на тому тлі повставали інші лиха та конфлікти.

Найбільше враження робило на мене те, що не зважаючи на переслідування український нарід не падав духом, а держався бодро, навіть гордо, тяжко працюючи, на все змагаючи до щораз вищого національного й культурного розвою. Правда, були суперечки, а то й боротьба між різними ґрупами. Та коли йшло про якусь важну загально-народню справу, то таки всі йшли разом. Тільки одиниці, осібняки, виломлювались спід такої загальної громадської дисципліни.

Міг би дехто подумати, що коли я бував у різних українських домах чи орґанізаціях, то як „американець" не міг доглянути правди, бо люди, з якими стрічався, старались представляти мені все в рожевому світлі. Отже того не було з тої простої причини, що як я бував між людьми, то вони нераз кілька днів не знали, що я „американець". Я навіть просив товаришів, щоби не згадували, як мене де представляли, що я з Америки, а тільки представляли як товариша з Семинара. Я сам хотів переконатись, чи хто догадається, що я „американець". Звичайно люди приймали мене природно та відносились до мене так, як до кожного іншого. Але бувало, що як дехто довідався, що я „американець", то зараз ставився до мене „з резервою". Та таких було дуже мало. Звичайно люди не знали, хто я такий, а брали за „свого" і розговорювалися з мною щиро й отверто про всі справи.

Навіть ті, що знали, що я „американець", старались, щоб я пізнав всі сторони українського життя. Памятаю, як одного разу їхав я залізницею з своїм товаришем, а з ним була його сестра, що звикла до „великого міста" і не моглаб, як казала, жити в такій „дірі" як Станиславів. Вона брала мене за такого, що певно походить десь з якогось села спід Станиславова. Та як я їй сказав, що не можу погодитись з її розу-

мованням, бо походжу з далеко більших міст як от Львів, а міг би жити і в Станиславові, то вона добре наговорила своєму братові, що не представив їй мене як такого, що з Америки.

Ось так я їздив по цілій Галичині.

Рідна земля — святість.

Приглядаючись українському селянинові, я набрав враження, що він надзвичайно сильно привязаний до своєї землі. Памятаю, як весною 1940 року, три тижні перед Великоднем, прийшов наказ совєтської влади, щоби населення, мешкаюче над Сяном на один кільометер вширину, покинуло свої оселі та винеслось на бувші німецькі кольонії в Західній Україні. Хоч то була переміна на тій самій українській землі, але треба було людям покидати їхній клаптик рідної землі, з яким вони зросли. Моя рідня мешкала трохи дальше і тому виратувалась. Та всі ми помагали іншим переселюватись.

Тоді теж і я „фірманив", як це вже згадував. Цілими днями і ночами вивозили ми господарське добро на сховок до нашого села. Останнього дня, в суботу, відвезли ми на стацію жінок і дітей. Остали на місці ще тільки самі мужчини-господарі з возами. Як уже їм прийшлось покидати землю, то я був свідком, як на подвірях усі, як на яку команду, поклякали, помолились і так прощались з землею, цілуючи її. Такої сцени не можна в життю ніколи забути. Мені самому серце краялось з жалю, як глядів на це. Та заради не було.

Таких сцен я бачив потім більше, бож виселювано українських людей тисячами. І то виселювано на далекі, чужі землі... Та та перша сцена найбільше врилася в мою душу. Я згадав за неї, як вернув до Америки і описував Великдень, бо під Великдень це все діялось, коли то дзвонів воскресних не було чути, а молоді гагілок не виводили.

Та проте й тоді, і під тяжким московським заборолом, билося те саме українське серце, що й під польською окупацією. І ті самі надії леліяли люди у своїх серцях теж і серед нових злиднів. Христос воскрес! — витали одні других в переконанню, що переживають такі важкі часи, що подібні до тих, в яких Христос страждав і життя своє віддав, щоб вкінці перемогла Правда. Ось такими настроями жив український нарід в Західній Україні в часі, коли я її покидав, відїзджаючи до Америки, а перебувши на її землях від жовтня 1936 до вересня 1939 року під польською владою, а від вересня 1939 до кінця січня 1941 року — під большевицькою.

По повороті до Америки.

Дня 28. січня 1941 року виїхав я зо Львова, очевидно по дуже тяжких перешкодах і турботах, щоб вернути до землі, де я родився і виховався. Вертаючи був у Києві й Москві. Прибув через Сибір до Японії,

а звідси кораблем до Злучених Держав, так, що в Філядельфії був я вже 17. березня.

Кілька років побуту на українській землі, та ще в молодому віці й серед молоді, залишили на мені певні сліди. Перше, на що всі звернули увагу по моїм повороті — була моя українська мова. Навіть дехто назвав мене „хвальком" за те, що я не калічив української мови різними нашими американськими додатками! Казали, що хочу „старих вчити", як то треба говорити!

Річ природна, що найбільше питали мене всюди про те, як жилося українському народови під Польщею, а як під большевиками, чи як є з релігією у Совєтах. На ту останню тему, як і взагалі про те, як живуть люди під комуністичним режімом, мав я виклад для Лицарів Колюмба, де ці справи викликали велике зацікавлення. Коли я говорив про те життя до нашої молоді, то цікаве, що нераз траплялось, що молоді питали, чи ввиду цеї небезпеки, яка грозить українськмоу народови в Европі збоку різних ворогів, українські люди в старім краю таксамо в незгоді між собою, як тут в Америці. Та я радий, що переконав неодного, що життя українців в старому краю є відмінне від нашого, та що які не булиб там різниці між українцями, нарід держиться назагал бодро й характерно й з повною посвятою боронить свого права. Ще додавав, що як не може боротись часом письмом, то висказує свої погляди знаменитими жартами („джовками"), глибокими своїм сенсом. Я їх привіз цілу купу; хлопці нераз добре насміялись, слухаючи їх.

Вернувши, не було багато часу, щоб „зааклімативуватись", бо треба було докінчувати богословські студії, які я покінчив до року в Католицькім Університеті в Вашинґтоні. По висвяченню, що наступило 14. січня 1942 року, влада призначила мене парохом невеличкої громади.

Доперва тут я вповні пізнав, скільки мені помогло те, що я був в Західній Україні. В першу чергу я добре розумів своїх парохіян. Я не тільки міг розмовляти з ними по їхньому, але й думати, а тим самим скоро й легко відчувати, чого вони бажають. А тим самим лекше було піти їм назустріч. Я теж відразу пізнав, що наші люди, що тут живуть довгі літа, мають цілком помилковий погляд про старий край. Вони думають про рідний край в такий спосіб, як вони його знають сперед яких 30 років. І то так, що нераз тяжко їм навіть витолкувати, що той їх рідний край цілком змінився, що там змінився спосіб думання, що змінилися життєві обставини, та що життя пішло вперед, не зважаючи на гнет збоку окупантів. Навіть є різниця щодо співжиття між священиками. В старім краю, а це кажу з свого досвіду, була велика щирість між священиками. Вони сходились разом навіть у тих небезпечних часах, коли за самі такі сходини можна було добре відпокутувати. Зійшовшись, обмінювались думками і взаїмно собі помагали; так, як це було теж і між світськими.

Маю враження, що матеріяльна сторона не відграє в краю тої ролі, що тут, де вона нераз заважує аж до таких розмірів, що рвуться нераз

товариські зносини навіть між найкращими другами, навіть між рідними братами. І тому, як мені видається, то хоч ми тут з економічного боку живемо далеко краще ніж ті, з якими я був в старім краю, але коли брати під увагу що інше — серце й душу — то сумніваюся.

І того не можу ще й досі зрозуміти: Як це може бути, що ми, живучи тут серед добра, так часто знеохочуємось у якійсь ідейній чи гуманітарній праці? Чому ми так часто попадаємо майже в розпуку, коли нам треба за якусь добру справу постояти і за це потерпіти? Такої розпуки не бачив я у старому краю. Там, в Україні, замість розпуки всюди сяла прадідівська, українська, козацька відвага і самопосвята, хоч правду кажучи, було там забагато причин до розпуки.

Мої переживання у старому краю, оскільки траплялася нагода, послужили мені в моїм першім душпастирстві матеріялом до кращого злиття з моїми парохіянами. А тепер, коли маю катехитуру в нашій Вищій Школі в Стемфорді, маю іншого роду нагоду, бож приходиться говорити про це з молодими хлопцями, що ніколи України не бачили. І тут мій побут у краю стає мені тепер у великій пригоді, бо можу розказувати хлопцям про край їхніх батьків, дідів і прадідів як наочний свідок; як той, що все те бачив і переживав. Крім цього ще й як той, що сам був учеником цеї самої школи.

Закінчу тим:

Поки жити буду, буду дякувати Богови і тим особам, як і обставинам, завдяки яким я мав нагоду перебути кілька молодих літ на землі моїх прадідів. Хоч тяжкі це були часи, коли я там перебував, бож земля ця була раз під одним окупантом, а потім під другим, але память про неї й тих добрих, щирих та благородних людей, що так кріпко цеї землі й своєї віри держаться — залишиться у мене на ціле життя.

Л. М.

ЛІҐА УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ ПІВНІЧНОЇ АМЕРИКИ

В СВОБОДІ з 18. вересня 1933 р. є видрукована анґлійською мовою „Відозва до всіх американсько-українських молодечих орґанізацій", яка зачинається такими словами:

„Дні 16 і 17 серпня цього року стали історичними. Це перший раз за цілу історію українського народу в Америці в згаданих днях відбувся в Шікаґо конґрес (чи конвенція) делеґатів американсько-української молоді з усіх частин Злучених Держав і Канади, на якому повзято перші кроки до створення постійної весь край обіймаючої ліґи нашої американсько-української молоді".

З цього, що тут сказане, не виходить, що до цього часу не було ніяких молодечих орґанізацій. Ні. Вони були по всіх більших українських осередках. Не було тільки центральної молодечої орґанізації. Про потребу такої централі говорили нераз піоніри цеї ідеї на конґресах Обєднання Українських Орґанізацій в Америці, на які прибувала молодь з різних сторін, та де були виголошувані довгими роками реферати про молодь і збоку молоді. Доперва Світова Вистава в Шікаґо з проголошеним нею „Українським Тижнем" дала особливо добру нагоду зібрати в один час більше число молоді з найдальших закутин американсько-канадійської землі й можливість почути від неї голос про цю справу.

Перший Конґрес Американсько-Української Молоді.

Ось так і прийшло до Першого Конґресу Української Молоді в Злучених Державах, в Шікаґо Колізеюм, в днях 16 і 17 серпня 1933 р. Протокол нарад (по українськи) поміщений в числах Свободи з 14. і 15. вересня 1933; по анґлійськи в Юкрейніен Віклі з 28. серпня 1943. Конґрес повитала Анастазія Олеськів, представниця Ініціятивного Комітету для скликання першого конґресу американсько-української мо-

лоді, який повстав в Шікаґо 28. квітня 1933 і складався з представників різних українських молодечих клюбів м. Шікаґо. Президія Конґресу була така: д-р П. Канчір голова, Марія Козира і Федір Луців, секретарі. Перший день складався з численних привітів представників різних центральних українських орґанізацій і преси, як теж молоді з стейтів і Канади. Ряд рефератів започаткував д-р Л. Мишуга, говорячи на тему „Ідеали Українсько-Американської Молоді", Іван Королишин говорив про труднощі з наукою української мови, Стефанія Перестюк про Український Жіночий Пласт, Марія Лехицька про „Українську Молодь Західньої України". Потім виголосив С. Шумейко реферат про „Способи орґанізування української молоді", а Андрій Павлик подав приклади з орґанізування української молоді в Канаді. Д-р О. Дирбавка, один з ініціяторів Конґресу, та Анастазія Олеськів запропонували вибір 7 секцій (культурно-освітна, спортова, українського мистецтва, студентського фонду і т. д.) для підготовки плянів, що входилиб в програму орґанізації молоді. Від імени орґанізаційної секції предложив С. Шумейко плян Ліґи Української Молоді Північної Америки (Ukrainian Youth's League of North America), як такої орґанізації молоді, що булаб безпартійна, та що тісно працювалаб разом з тою молодю, що вже є в різних орґанізаціях, і з таким приреченням:

„Ми, українські молодечі орґанізації, зєднуємо себе в Ліґу Української Молоді Північної Америки, щоб осягнути краще зрозуміння ідеалів і проблєм українського народу".

Ухвали інших секцій рішено вложити в статут нової орґанізації, яку отсе заложено, а якої першу управу вибрано в такому складі: Степан Шумейко, голова, Галя Гаврилюк (з Канади), заст. голови, Анна Балко, секретарка, Степан Данилишин, касієр.

В ухваленій відозві накликувано молодь себе орґанізувати, а то на те, „щоб себе краще пізнати і зрозуміти", а теж, щоб пізнати і зрозуміти „ідеали і проблєми українського народу".

Дальші Конґреси Молоді.

Біля сто делєґатів з молоді прибуло на Другий Конґрес Української Молоді в Америці, що відбувся в днях 1 і 2 вересня 1943 р. в Інтернешенел Інститут в Ню Йорку. Проводив Володимир Семенина, секретарювали: Анна М. Бенцаль і Теодор Луців. По звітах і привітах виголошено такі реферати: В. Семенина про відношення української молоді в Америці до української літератури, Т. Луців про ролю українського студентства в Америці, Марія Ґамбаль: Українці чи американці?, Анастазія Олеськів про вплив української молоді на українську справу, Володимир Буката про практичну розвязку молодю її проблєм, Михайло Пізняк про вагу характеру в поступі української молоді, Степан Ярема про внутрішнє орґанізаційне життя молоді, Олександер

Яремко про спорт як середник в пропаґанді українських ідеалів, Микола Гаврилко про відношення нашої молоді до старого краю.

До нового уряду ввійшли: Степан Шумейко, голова, Анастазія Олеськів, заст. голови, Володимир Буката, секретар, Степан Данилишин, скарбник. Для ґазетної пропаґанди в справі Ліґи вибрано такий комітет: В. Семенина, В. Буката, Марґарета Семенків. Єлисавета Дичко, Стефанія Кудрик, С. Ярема.

Знагоди цього конґресу Союз Українок Америки влаштував в Інтернаціональнім Інституті виставку українського народнього мистецтва. Конґрес був полученим ще з обідом, прогульками і товариською забавою.

„Юкрейніен Віклі" з 7. вересня 1934 р., згадуючи за цей Конґрес, пише, що треба з приємністю підкреслити, що молоді „члени Українського Народного Союзу відгравали таку визначну ролю на Другім Конґресі Молоді", бо це ознака, що „вони продовжують традицію і ту спадщину, що їм передає У. Н. Союз". І те є потішаючим, пишеться далі, що „молодь прибула з різних сторін краю з власної ініціятиви і на власний кошт", щоб „більше роздмухати полумя українського життя в Америці", в часі, коли дехто з песимістів похитує головою, добачуючи скорий кінець тому життю...

Т р е т и й Конґрес відбувся в готелі Статлєр, в місті Дітройті, в днях 31 серпня і 1 вересня 1935, при участи біля сто делеґатів. Предсідником був Іван Панчук, а секретарами Катерина Зубинська та Іван Іванчук. Доклади виголосили: Марійка Боднар „Проблєми молоді", Іван Панчук „Наша молодь на свому шляху", Анастазія Олеськів „Вплив українських політичних партій на нашу молодь", Степан Данилишин „Роля нашої молоді в американськім політичнім життю", Осип Д. Стеткевич „Майбутнє української мови в Америці", Богдан Катамай „Будьмо з собою отверті!", Олександер Яремко „Спорт і наша молодь", В. Н. Наконечний „Значіння Молодечих Спортових Днів".

По дискусії стверджено в резолюціях, що треба допомагати молоді краще пізнати минуле українського народу, його мову, культуру і традицію, як теж ухвалено створити комісію, що випрацювалаб проєкт, як передавати правильно українські імена по анґлійськи. Окрему увагу присвячено спортовій ацкії.

До нового уряду ввійшли: Степан Шумейко, голова, Анастазія Олеськів і Степан Ярема, заст. голови, Марґарета Семенків і Стефанія Монастирська, секретарки, Степан Данилишин, скарбник.

„Юкрейніен Віклі" з 6. вересня 1935 р., розглядаючи, що треба вважати найбільшим успіхом конґресу, відповідає, що те, що „молодь зачинає ходити справді власними ногами", пізнавши свої власні сили, і талани. Та це, кажеться далі, не треба розуміти так, що молодь злегковажила собі осяги старої ґенерації, коли висказувала свої критичні завваги.

Найбільше представників молоді було на Четвертім Конґресі, що відбувся в 1936 році в готелі Силванія, в Філядельфії, на Лейбор Дей. Було зареєстрованих 360 делеґатів. Конґрес був получений з „Українсько-Американською Олімпіядою", в якій взяло участь 150 українських змагунів в програмі, а було ще 70 інших, що були учасниками інших змагань. Часописи подали, що цій Олімпіяді приглядалось 5,000 людей. Преса була заповнена звідомленнями і фотоґрафіями. Звідомлення розсилала Асошіейтед Прес по цілій Америці. На Сіті Гол виднів великий напис „Витай Молоде з Української Ліги". Нарадами конґресу проводив Іван Романишин, секретарювали: Милдред Зень і Евгенія Калакура.

На конґресі порушив Степан Шумейко таку проблєму: Чи давати себе якнайскорше засимілювати? Дискусія, як подає Свобода з 9. вересня 1936 р., виказала, що молодь є за злуку двох понять: американського й українського, за приспособлення української культури до американського окруження, за задержання українських традицій, за звязок з українським народом в Европі й по світі, а теж за переклади найкращих українських творів на англійську мову. Знов з реферату Осипа Д. Стеткевича виходило, що треба усунути релігійні чи політичні перешкоди, що молодь розбивають, а звернути її увагу головно в напрямі культурної праці на українськім полі, а в першу чергу на основне вивчення української мови. Розуміння ваги цеї проблєми заманіфестовано відразу тим, що ведено наради в двох мовах: анґлійській та українській. Широку дискусію викликала теж справа мішаних подруж (реферував Іван Косбин). Головна струя плила в тому напрямі, щоб і тут було заховане українство. Політична сила теж нам потрібна, реферував Степан Ярема, а вона опирається на тих, що голосують. Тому молодь мусить і на це звертати увагу в нашому життю. Те, що комунізм зачинає прибирати компромісову форму (реферував Іван Панчук) і так вдиратись в душу молоді, є небезпекою, а зарадою тому є ті демократичні принципи, на яких побудована Америка. Подано поради, як і чим заповнити програми діяльности молодечих клюбів, (реферувала Марійка Боднар), та як фінансувати ту діяльність (С. Данилишин). Стверджено великий поступ у спорті (реф. В. Наконечний). Розуміння українського націоналізму, справа не легка (реферував Михайло Пізнак), тому вимагає серіозного пізнання культурної, національної й релігійної традиції українського народу. Про свої вражіння з подорожі по Україні, під Совєтами і Польщею, розповідала Марія Нагірна. Про її реферат пише Свобода таке: „З найбільшим захопленням ловила молодь кожне слово, бо це розповідала молода, тут роджена дівчина, подаючи свої завваги про Україну й її нарід, та його геройські змагання, як і ті перешкоди, які їй роблено на тих землях за її українство".

Вкінці молодь дала признання уступаючому урядови, а зокрема голові, Степанові Шумейкови, за вмілий провід і працю, а до нового уряду вибрала таких: Іван Панчук, голова, Стефанія Монастирська і

Володимир Самотіс, заст. голови, Милдред Зень і Евгенія Калакура, секретарки, Володимир Дудчак, скарбник.

Юкрейніен Віклі з 12. вересня 1936, пише в статті про цей конґрес, як багато може українська молодь в Америці доконати, як є до цього охота, як є посвята, та як легко тоді кооперувати з старшим поколінням.

В днях від 4—6 вересня 1937 року відбувся в місті Клівленді П я т и й Конґрес Молоді, який привитав посадник міста, Гаролд Г. Буртон. Конґрес цей замітний дуже оживленою дискусією на тему ідеольоґій. Проводив нарадами Степан Шумейко, а секретарювали Цецилія Хавлюк і Марія Кос. Багато уваги присвятив конґрес українським виданням для молоді, видаваним анґлійською мовою. На ту тему виголосили реферати: Степан Шумейко і Марія Ґамбаль. Іван Романишин референував справу видавання окремого молодечого журналу заходами Ліґи. Марія Сарабун, обговорюючи працю по молодечих клюбах, закидала молоді, що проявляє замалу активність. Їй у відповіди подавали деякі цікаві звіти про діяльність по деяких клюбах. Марія Боднар подала приклади з діяльности пропаґандного відділу, а саме, скільки інформацій дісталось до американської преси заходами цього відділу Ліґи. Іван Королишин порушив справу рекордовання української пісні при помочі проф. Ол. Кошиця. Іван Мукла говорив про спорт як обєднуючий чинник.

Атракцією конґресу були пописи Українського Молодечого Хору з Ню Йорку і Ню Джерзі, що виступив під проводом Степана Марусевича, та Дітройтського Молодечого Хору, під проводом Ольги Блажовської. Обидва хори були чисельні та виступили в українських народніх строях із добірною програмою. Підчас їх співу передавано через радіо змістовні інформації про український нарід. Хори виступали теж на Клівлендській Виставі („Ґрейт Лейкс Експозишен"), де їх співу слухали тисячі людей. Тому, що це був попис хорів, то першенство признано нюйорському хорови, згідно з ореченням судді Ґ. Р. Монтґомері, голови музичного департаменту при Клівлендській Виховній Раді. На цій Виставі виступали ще теж і українські танцюристи з Клівленду, під проводом Степана Германа. Найбільше зацікавлення збоку чужинецької публики викликала вистава української ноші, яку влаштовано заходами д-ра і пані Вахно з Торонта (Канада). На сцену виходили дві модельки: одна в українськім сільськім строю, а друга в модерному строю, взорованім на сільському, а приміненім до щоденного чи балевого вжитку. Все це відбувалось на великій сцені, вечером, при чудовім освітленню та при акомпаніяменті української музики і поясненнях пані Вахно.

Наради Конґресу закінчились вибором нового уряду, до котрого ввійшли: Іван Романишин, голова, Марія Сарабун і Степан Добридень, заст. голови, Іван Косбин і Милдред Зин, секретарі, Петро Захарчук, касієр, Іван Іванчук, фін. секретар. Описуючи наради Конґресу, Свобода

з 9. вересня 1937 р. ствердила, що „понад чотириста української молоді", що прибула на конґрес, виявили, „що ми вже маємо в Америці поважні ряди свідомих і активних молодих сил".

Ш е с т и й Конґрес Ліґи Української Молоді Північної Америки відбувся в днях 3—5 вересня 1938 року в готелі Піт в Пітсбурґу. Розпочато його відчитанням привіту від пані Елеонор Рузвелт, дружини президента держави, та привітом відпоручника міської управи. Головою конґресу був Степан Ярема, а Степан Курлак заступником. Секретарками: Параскевія Зорена і Параскевія Сокіл. Було 100 делеґатів і 268 з молоді, що зареєструвались як гості.

Були виголошені такі реферати: Іван Романишин про діяльність і статутові недомагання Ліґи, д-р Антін Вахна „Західно-канадійська молодь і Ліґа", Марія Сарабун „Американсько-українське майбутнє", Анна Задорожна „Журнал Ліґи і його проблеми". Іван Косбин „Наша участь у Світовій Виставі в Ню Йорку". Широку дискусію викликав реферат Степана Шумейка: „Як ми глядимо на націоналізм і релігію?". Порушувано в нім відношення до націоналізму, а теж до фашизму і комунізму. Розбирано ті всі „їзми" збоку демократичного світогляду.

Ухвалено, що орґан Ліґи має мати виразний демократичний напрям.

До програми конґресу належали теж пописи трьох молодечих хорів: Український Молодечий Хор з Ню Йорку і Ню Джерзі, під проводом С. Марусевича, Український Молодечий Хор „Бандура" з Вилкс Бері, під проводом Степана Лупинецького, та Пітсбурський Молодечий Конвенційний Хор, під проводом Теодора Котули. Фестивал відбувся в Пен готелі. Суддями були: Нелі Гевенер Форд, начальниця музичного департаменту стейтового учительського каледжу в Кліріон, Па., о. Григорій Павловський і Герберт Коблі, редактор пітсбурської ґазети. Нюйорський хор дістав першу нагороду. Виступала ще мандолінова орхестра з Дітройту, як теж українські танцюристи під проводом Н. Арсенича. Проводив святом Володимир Желехівський. Хори виступали і на радіо. До нового уряду ввійшли: Іван Романишин, предсідник, Іван Білий і Марія Сарабун, заст. предсідника, Степан Курлак, Параскевія Зорена та Доля Малєвич, секретарі, а Петро Захарчук, касієр.

„Юкрейніен Віклі", з 10. вересня 1938, обговорюючи конґрес, дає признання пітсбурській молоді, що завдала собі стільки труду, щоб підготовити конґрес у найменших детайлях. Далі пише, що це підносить на дусі, коли бачиться у рядах молоді таких, що вміють постояти за принципи.

С е м и й Конґрес Ліґи відбувся в днях 2—4 вересня 1939 р. в готелі Доґлес в Нюарк, Ню Джерзі. „Юкрейн Віклі" пише про нього, коли мати на увазі дискусії, як „незвичайно живий і конструктивний". Делеґатів було 166, а молодих гостей біля 200 з стейтів і Канади.

Коло 500 людей були на Музичнім Фестивалю в Есекс Гавз, влаштованім в честь композитора Михайла Гайворонського. В забаві в

Українськім Центрі взяло участь до 700 осіб. Музичним Фестивалем проводив Степан Марусевич, а взяли в ньому участь три хори Молодечий Хор з Філядельфії, та Український Молодечий Хор з Ню Йорку і Ню Джерзі, обидва під проводом С. Марусевича, та Пітсбурзький Хор під проводом Мирослава Желехівського. Була велика програма з деклямаціями і сольоспівами, як і українськими народніми танками, під проводом Евгена Петрика. Хор співав теж і на радіо. Проводив Конґресом Михайло Пізнак, Евелин Калакура і Марія Марків секретарювали. Найбільше дискутували над ідеольоґією журналу Ліги „Тренд" (Тризуб), якого редакторкою була Анна Задорожна. Закидали їй партійність, якою „вводить дисгармінію між американсько-українську молодь". Дискусія ця є в кількох числах „Юкрейніен Віклі" з 7. жовтня 1939 і дальших.

Далі широко дискутовано над тим, яке має бути відношення молоді до старого краю, зокрема до визвольних змагань українського народу, яким рішено помагати. Обговорено різні американські справи. Між іншим рішено вислати двох „обсерваторів" на наради „Америкен Ют Конґрес". Подякувано М. Пізнакови за його заходи в справі української програми на Світовій Виставі в Ню Йорку, а Степанові Яремі, що порушив ту справу в нюйорській леґіслятурі, знов Теодозії Борецькій за її артикул в „Камонвил" з 25. липня 1933. Степан Марусевич порушив ще потребу виступати з молодечими хорами перед американською публикою. Спортову справу, що викликала живу дискусію, референував Іван С. Білий.

До нового уряду ввійшли: Михайло Пізнак, голова, Володимир Буката і Ольга Шабатура, заст. голови, Петро Захарчук, скарбник, Іван Косбин і Гелен Слободян і Евелин Калакура, секретарі.

В о с ь м и й Конґрес Ліґи Української Молоді Північної Америки відбувся в Ню Йорку, в готелі Пенсилвенія, в днях 31. серпня та 1. і 2. вересня 1940 року. Він був получений з великою програмою, з якою виступила молодь на Світовій Виставі, що є описане на іншім місці цеї книжки, в статті „Українська участь у двох світових виставах". Нарадами конґресу Ліґи проводив Степан Ярема, секретарювали: Марія Кос і Михайло Прилуцький.

Марія Герман виголосила доклад на тему „Програма Клюбів Ліґи", виказуючи на прикладах, як можна в клюбах виконувати орґанізаційну корисну роботу, а рівночасно поширювати і поглиблювати українські традиції, влаштовувати вечірки, відчити, а теж дискусії в справі українських вишивок, народньої ноші, народніх пісень чи танків, народніх свят і обичаїв і т. п. Степан Шумейко в відчиті „Асиміляція й американсько-українська молодь" звертав увагу на те, що процесови асиміляції підлягають усі молоді покоління різних національних ґруп, а в тому і українське молоде покоління, але проте, як бачимо, українське молоде покоління заховало свої окремі прикмети, які є частиною того культурного спадку, що його воно перебрало від старшого покоління.

Нині старається молоде покоління вляти ті прикмети до загального американськгоо культурного русла, вважаючи це своїм культурним вкладом в загальне американське життя. Роман Лапіка виголосив реферат на тему „Наклепи на український визвольний рух", полемізуючи з тими, що стараються представляти весь цей рух як якусь чужу інтригу, зокрема німецько-націстівську. В дискусії над тими наклепами, предложено документи такої проти-української пропаґанди, стверджуючи, що вона походить з комуністичних або комунізуючих джерел. І. Романишин обговорював журнал Ліґи, а лютенант Давид Чмелик говорив на тему військової карієри української молоді через службу в американській збройній силі.

До нового уряду Ліґи ввійшли: Іван Робертс, голова, Гелен Слободян і Честер Монастирський, заст. голови, М. Прилуцький, Анна Марусевич і Г. Ковадло, секретарі, І Лисогір, скарбник.

„Юкрейніен Віклі" з 14. вересня 1940, обговорюючи цей конґрес Ліґи, звертає увагу, що молодь останніми роками більше занята „партійною боротьбою" як тим, щоб „дійсно серіозно ставитись до життєвої проблєми, як пристосувати себе до американського окруження", заховуючи те цінне, що звязане з її українським походженням.

Д е в я т и й Конґрес Ліґи відбувся в днях 30. і 31. серпня та 1. вересня 1941 року в місті Дітройті, в готелі Дітройт-Ліленд. Делеґатів було 60 і кілька сот гостей. Осип Ґурський і Іван Іванчук проводили нарадами, а секретарювали: Марія Кос і Софія Сторож.

Головна увага конґресу була звернена, як пише „Юкрейніен Віклі" з 8. вересня 1941, на оборону українського імені в Америці перед калюмніяторською акцією комуністів та інших не-американських елементів, що очернюють демократичний характер українського народу. Рішено індивідуально й орґанізовано поборювати цю анти-демократичну кампанію. Адв. Михайло Пізнак виголосив реферат на тему „Американці чужинецького походження"; Ґеновефа Зепко говорила про „Івана Франка як речника української свободи і демократії"; Осип Лисогір мав доклад п. н. „Традиційна українська демократія". В усіх тих докладах зібрано багато матеріялу, що виказує, якими шляхами ступав український нарід на шляху до поступу і визволення.

Ред. Степан Шумейко представив видану Накладнею Єйльського Університету „Історію України" М. Грушевського, що викликало серед молоді велике зацікавлення та одушевлення.

На бенкеті, що відбувся в згаданому вище готелі, було понад 450 учасників, а на концерті понад тисяч. Концерт, що відбувся в Чадсей Гайскул був величавий. Виступали два хори: Молодечий Хор Ню Йорку і Ню Джерзі під проводом Степана Марусевича і дітройтський хор „Трембіта", під дириґентурою Степана Луцького. Як солістки виступали такі молоді сили: Марія Полиняк, Анна Тростянецька, Доля Стефанія і Галина Крисько. Сольові танки виконала Ольга Пасічник.

До нової управи Ліґи ввійшли: Честер Монастирський, голова, Осип Ґурський, Анна Чопек, заст. голови, Софія Сторож, Михайло Прилуцький, Іван Іванчук, секретарі, Осип Лисогір, скарбник.

*

* *

Війна перервала конґреси молоді з тої причини, що майже вся активна молодь мужеського пола опинилась відразу в рядах американських збройних сил. До воєнної служби зголосилось теж і багато українських дівчат. Та нема сумніву, що праця цеї орґанізації була позитивним вкладом в американсько-українське життя. Ліґа ґуртувала молодь товариско й ідейно й помагала виховувати щораз нові кадри молодих провідних сил. Не зважаючи на те, чи вона по війні відновить свою діяльність, то до війни вона поважно впливала на життя молоді, помагаючи їй розвязувати проблєми, звязані з її американським окруженням і українським походженням. Вона теж давала молоді нагоду орґанізувати себе в такий спосіб, що відповідав її спеціяльним вимогам, інтересам і проблємам. В Лізі й через Ліґу вчилась молодь, як поширяти свою активність на ширше поле нашого життя, а вислід цього можна бачити хочби по тій молоді, що вже відграє поважну ролю в рядах У. Н. Союзу, а якої провідні одиниці були саме найактивнішими членами Ліґи Української Молоді Північної Америки.

Матвій Костишин.

НАД РАНКОМ

Буйненький вітер стиха гарцює,
Мов гай пшеничка буйна филює
Пишні лелії цвитуть довкруги,
А там від маку червоні смуги,
Роса їх миє... А там у гаю
Стоїть калина біля ручаю;
Там соловейко присів, співає,
Тьохка та свище мов вповідає,
Що сходить сонце й засвітить всюди,
Щиро огріє трудові люди.
Там жайворонок в повітрю дзвонить,
Всіх хліборобів до праці гонить,
Щоб щиро брались усі за жниво.
То кукіль щезне під серпом живо.
А у діброві вже косар блудить
Зі сходом сонця і він розбудить,
Кликне: до праці! Зближаєсь день!
Задзвонить в косу: дзень, дзень

Свобода, 20. жовтня 1924.

Дмитро Капітула.

ТРИ ДЕЛЄҐАЦІЇ ДО ВАШИНҐТОНУ

(З доповненням редакції з „Свободи").

1. В Апостольського Делеґата в справі повних прав для єпископа.

ПЕРША репрезентативна поїздка американських українців до Вашинґтону була, так сказатиб, з церковною закраскою. Але вона мала й широке народне значіння.

На Десятій Конвенції У. Н. Союзу, що відбулась в 1908 р. в Філядельфії, ухвалено поробити заходи, щоби здобути в Римі більші права для першого нашого єпископа в Злучених Державах, себто для Сотера Ортинського. У тій справі рішено вислати делеґацію до Апостольського Делеґата.

Тоді була проти єпископа сильна аґітація збоку „угорщан", а властиво їхніх священиків-мадяронів. Вони казали, що єпископ Ортинський властиво не має ніяких прав, бо його зверхниками є єпископи-ірляндці й т. п. Отже ходило нам про те, щоби скріпити перед Апостольським Делеґатом становище єп. Ортинського і дієцезії заявами, що нарід та орґанізації є при єпископі й бажають собі, щоб їхній єпископ мав усі ті права, що їх мають айриські єпископи.

Ми теж рішили запросити до делеґації представників закарпатських наших братів, щоб показати, що це тільки кілька угро-руських священиків „бунтується", а нарід не є проти єпископа.

Представниками тих, що походили з Галичини, були: Дмитро Капітула, предсідник У. Н. Союзу, Теодор Лабовський, рекордовий секретар цеї орґанізації, та Константин Кирчів, менаджер „Свободи". Представниками тих, що походили з Закарпаття, були: п. Врабель з Трентон, Н. Дж. і Андрій Добош з Ленсфорд, Па.

Всі члени отсеї делеґації зїхались у Філядельфії. Тут нам дано меморіял, виготовлений духовенством, який ми мали вручити Апостольському Делеґатови. Але був клопіт з Враблем, бо він не мав відповідного одягу. В тих часах, ідучи на того роду авдиєнцію, треба було

одягатись після приписаної форми, себто мати чорний одяг, т. зв. „принс-албєрт", чорний твердий капелюх, званий „пенч", чорну краватку, як і чорні лякеровані черевики. Я те все собі справив завчасу і заплатив за це $35. Кирчів і Лабовський приїхали вже так одягнені як на авдиєнцію. Та Врабель приїхав таки в простім хлопськім одягу і з мягким капелюхом. Через те був неабиякий клопіт. Врабель був собі таки здоровезний хлоп! Як ми пішли до склепу, щоб випозичити для нього одяг, то годі було знайти для нього міру. Остаточно взялося найбільший одяг, який був у склепі, бо іншого виходу не було. Я заплатив за нього кавцію в сумі $20. І так ми поїхали.

Прибувши до Вашинґтону, ми поїхали до резиденції Апостольського Делеґата Фальконія. Там нам сказав портієр-ніґер, що Делеґат вийшов на прохід та верне за яку годину. За той час ми випитали портієра, як і куди заходити, та яка є церемонія при авдиєнції. Як він нам то все розказав, то ми вже були заспокоєні, бо знали, як себе повести. За якої півтора години він повідомив нас, що Апостольський Делеґат готовий нас приняти.

Як ми ввійшли в авдиєнційну салю, то побачили Апостольського Делеґата, що сидів на місці, з якого приймав. Ми приступили один за другим, щоб поцілувати перстень на його руці, як це водиться. Але він, несподівано для нас, підняв руки догори і не дав нам цього виконати.

Нашим бесідником, що представляв справу, був Теодозій Лабовський, що був секретарем у Союзі. Це була дуже спосібна людина. Він служив в американській армії й знав добре анґлійську мову. Він і передав Апостольському Делеґатови меморіял, який ми привезли. Делеґат узяв меморіял і зачав переглядати його зміст. За хвилину так якби змінив своє поступування, бо звернувся до нас і привитався, даючи поцілувати перстень. І тоді й зачав нас випитувати, яка наша місія. Лабовський представив йому цілу справу як прохання вірних до Ексцеленції, щоб він втавився в Римі, в Святішого Отця, щоб наш єпископ був зрівнаний у своїх правах цілковито з айриськими єпископами, та щоб таким чином була припинена боротьба, яку ведуть деякі проти єпископа, розпускаючи вісти, що він не є повноправним єпископом.

На це Делеґат відповів, що еп. Ортинський є законним єпископом і це повинно кожному вистарчити, але додав, що зробить усе можливе, щоб наші просьби були узгляднені в такий спосіб, як це ми представляємо в меморіялі.

Потім Апостольський Делеґат звернувся до нас ще з таким запитом: Ви є урядники У. Р. Союзу (така тоді була назва); так чому ваша орґанізація не є релігійною? На те наш представник відповів, що як наші люди закладали Союз, то ще не було нашого єпископа; вони тоді думали головно про те, щоб мати запомогово-асекураційне товариство. Але тепер, як усі ці справи наладнаються, то подумають і про це.

При кінці Апостольський Делеґат поставив ще одно питання: А чому ваші люди не хочуть записувати церков на єпископів? На те від-

повів наш представник, що тому, що не мають свого повноправного єпископа. Ап. Делеґат відповів, що то не робить різниці, на якого католицького єпископа вони записують. Тоді ми пояснили, що може наші люди і на те пристануть, як побачать, що мають свого єпископа з повними правами. Тоді буде більше довіря.

З тим ми і відійшли від Апостольського Делеґата.

2. За наше національне імя при переписі населення.

В 1910 році переводжено 13-ту перепись (сензос) населення Злучених Держав. Її проголошено проклямацією президента Вилйема Г. Тафта, виданою на підставі ухвали конґресу.

В „Свободі" були пояснення, як нам треба записувати нашу національність. Писав про це багато о. П. Понятишин і пояснив, щоб не слухати наших „москалюшків" і не йменувати себе при переписі по анґлійски "Russian", бо Господь не сотворив нас ними. Писав, що ми повинні „розумною любовю любити російський нарід, бо він з нами споріднений", але заразом памятати, як це теж доказують великі учені, що ми не є росіянами, а відрубною нацією. Також покликувався щодо цього на енцикльопедію — британську і американську. Писав, що також не можемо себе записувати як „поляки" чи „словяни", хоч ми словянського походження, ні як „греки", хоч ми грецького обряду, ні як „австріяки", ні теж як угорщани", хоч походимо з Австро-Угорщини.[1])

Крім цього ще й я видав окрему відозву до членів У. Н. Союзу, щоб при переписі „ясно й недвозначно замаркували свою народність", бо „між нами не сміє бути ні одного зрадника, ні одного ренеґата... такі чейже в нашій славній орґанізації — в У. Н. Союзі — не знайдуться".[2])

Та баламута вийшла ще через те, що на урядових списках не були зазначені такі народности як наша, сербська, словацька, хорватська й словінська. Ось ті так поминені національности скликали за ініціятивою Словенської Ліги до Пітсбурґа наради, на яких були заступлені майже всі словянські орґанізації й часописи, включно з У. Н. Союзом і Свободою.

Москвофіли стояли за те, щоб усі наші люди записувались як росіяни (рошен). Свобода остерігала наших людей перед тим, пишучи, що москвофіли намовляють їх до „кримінальних фальшивих зізнань".

В Пітсбурґу був я делеґатом від Союзу, як теж Т. Лабовський, а о. Понятишин від Свободи. Замітне те, що предсідник „Соєдиненія" (Угрин) домагався, щоб „угорщани" могли записуватись як „рошен", на що дав йому дуже добру відповідь Т. Лабовський, одобрену всіми словянами-делеґатами, що визнали „русинів-українців" за окрему від росіян націю, зараховуючи до неї теж і „угорщан".

---

[1]) Свобода, ч. 14. 1910.
[2]) Тамже, ч. 15, 1910.

В принятій тоді резолюції сказано, що „конскрипція має узглянути кожну народність зокрема, без огляду, чи вона має політичну самостійність, чи ні". Теж ухвалено, щоб ту резолюцію предложила урядови в Вашинґтоні делеґація, до якої й я належав.

Авдиенцію для цеї делеґації виробив у президента Тафта конґресмен А. Сабат з Шікаґа. Він теж представив президентови усіх делеґатів і сказав, про що іде справа. Президент приняв нас дуже ввічливо й признав рацію нашим домаганням, та заявив, що радий, „що може стиснути руку вибраним синам Славії".

Опісля делеґація пішла з цею справою до директора Цензусового Бюра. Він заявив, що справа трохи опізнена, бо друки розіслані, але приобіцяв, якщо конґрес змінить закон в користь наших домагань, то він видасть окреме розпорядження, щоби дописувати на переписних блянкетах ті словянські національности, що їх там бракує.

Того самого дня вніс в сенаті Джордж Т. Олівер, сенатор з Пенсилвенії, відповідну поправку, а те саме зробив конґресмен А. Сабат в палаті репрезентантів кілька днів пізніше. Усе те скоро перейшло в обидвох палатах та стало по підписі президента законом.

Про це читаємо в Свободі між іншим таке:

„Цей успіх справи, піднятої Словенською Ліґою, є першим ясним днем словян в новій вітчині. Ще ніколи тутешні словяни не вступили до боротьби в одній масі; ще ніколи не здобули такої великої перемоги... Справедливий американський Конґрес Злучених Держав признав нам це, що нам належиться; признали нам нашу народню гідність... Американський конґрес признав нам те, що нам відмовляють ляхи і москалі на нашій рідній землі. Признали нам це, що нам відмовляють наші брати і словяни! Признали нам це тоді, коли „русскій православний" цар одним указом замикає уста 30 міліонам нашого народу..."[3])

3. В справі „Українського Дня".

Третим разом був я в Вашинґтоні дня 24. січня 1917 року як член делеґації „Української Ради в Америці" в справі „Українського Дня", про якого виєднання поробив уже передше заходи о. Петро Понятишин, Адміністратор Греко-Католицької Церкви в Злучених Державах. Згадую про це, бо щодо цього „Українського Дня" є поширені в деякій пресі противниками „Української Ради" помилкові інформації. Письмо конґресмена Джеймса А. Гемила до „Української Ради", поміщене тоді в Свободі, виразно вказує на те, що це було ділом Адміністратора о. П. Понятишина та Українскьої Ради.[4])

Як відпоручники „Української Ради" зявились у Вашинґтоні 24-го січня 1917 року такі особи: о. В. Довгович, голова Провидіння, та Д. Капітула і С. Ядловський, як представники У. Н. Союзу. Ось та делеґа-

[3]) Тамже, ч. 12. 1910.
[4]) Тамже, ч. 13, 1917.

ція, разом з о. Адміністратором Понятишином, була принята президентом Вилсоном. З нами був Вилйем Дж. Кернс, єпархіяльний адвокат з Нюарку, який представив президентови справу резолюції в конґресі щодо „Українського Дня". По ухвалі конґресу мав бути цей День проголошений президентом держави як такий, в якому можнаб збирати в цілій державі жертви для підмоги українського населення в східній Европі, що терпить нужду, спричинену воєнним лихоліттям.

Президент розпитував ширше про положення українського народу і обіцяв, що ту справу попре. Того самого дня всі члени отсеї делеґації були на ґалерії в палаті репрезентантів свідком, як конґресмен Джеймс А. Гемил з Джерзі Сити вніс резолюцію в справі Українського Дня.

В тому самому часі вніс ту саму резолюцію в сенаті Вилйем Гюз, сенатор з Ню Джерзі.

Ту резолюцію передала теж і проклямація президента Вилсона, якою проголошено день 21. квітня 1917 року як "Ukrainian Relief Day".[5]) Вона теж замітна з цього боку, що це перший раз появилась українська назва в урядовім американськім акті.[6])

---

[5]) Тамже, ч. 34, 1917.

[6]) Ближче про це: Пропамятна Книга У. Н. Союзу, 1936, ст. 295

Дмитро Захарчук.

НЕ БУДУ

Не буду, не буду
Ворогам служити,
За Україну піду
Вороженьків бити.

Не буду, не буду
З ворогом миритись,
Лиш буду, ой буду
З ворогами битись.

Ой прийде, ой прийде
День і ця година,
Кожний вільний з нас буде.
І наша Україна.

Ой прийде, ой прийде
День і ця година.
Ясне сонечко зійде,
Всміхнеться Вкраїна.

Свобода. 13. вересня 1933.

Платон Стасюк.

ДВАДЦЯТЬ ПЯТЬ РОКІВ У БИЗНЕСІ

К Я ПЕРЕЙШОВ думками те все, що мені довелось пережити впродовж 25 років, як я є в американському бизнесі, то тоді доперва, маючи отсей власний досвід перед очима, я зрозумів і вповні відчув, що це значить святкувати нам усім, цілому нашому громадянству, ось таку подію, якою є Золотий Ювилей нашої найстаршої народньої установи — Українського Народного Ооюзу.

Цеж є 50 років таких важких переживань, що нераз добивають сильних і великих та не дають їм дійти до наміченої мети. Це є 50 років боротьби з нашою власною безрадністю, з нашими власними сумнівами, з нашим власним недовірям у свої власні сили! І це теж 50 років завзяття і посвяти в праці для ідеї.

Що це все означає, а добре відчуваю, бо знаю, які труднощі я сам мусів перемагати впродовж 25 років моеї бизнесової практики. І чи тільки я? Ні! Переживали таке чи подібне многі інші українські бизнесмени. Але так є, що хоч нас є много, ми мало даємо про себе знати, а преціиь наше життя, наші невдачі чи успіхи, є теж частиною збірного українського життя в Америці.

Ось таке заставило тепер мене написати дещо про свої переживання. Хай залишиться хоч один образ тих наших людей, що вийшли з старого краю, а бралися тут до бизнесу. Бож в тому, що мені доводилось переживати, є цілком певно дещо такого, що переходили й інші українці, що були чи є в бизнесі.

Зачну розказувати з самого початку, себто від тих молодих літ, коли я покидав рідну хату і пустився в широкий світ.

Виріс у московській атмосфері

Походжу з Поморян, містечка в Галичині, яке за моїх молодих літ належало до Австрії. Це частина Західної України. Поморяни належали до зборівського повіту, а цей був тоді дуже закацапщений і просвітно запущений. До свідомих українців можна було зарахувати в нашому містечку крім студентів тільки кількох громадян. Не багато

могли тоді зробити і ослабити москвофільство такі діяльні одиниці як о. Д. Склепкович, парох, чи д-р Я. Лопатинський, лікар, чи учитель Я. Біляк. Мій батько, Микола Стасюк, вислужений австрійський жандарм, був теж дуже ревним русофілом. Як такий пренумерував тодішні русофільські газети: Галичанина, Русске Слово, Голос Народа. А так якби для прикраси і гармонії, щоб витворити добру атмосферу, пренумерував ще й польські газети. Український часописів не було в нас ніяких. В містечку була Читальня ім. М. Качковського, себто кацапська, а української не було. Вся атмосфера була з „йор" і „йорчиками". Часом можна було почути і щось таке як „українець", але тільки в значінню зрадників, якихось „мазепинців".

Вихований в такому дусі, я теж ревно дописував „йорчики", чи їх де треба було, чи ні. Крім цього маніфестував я свою „тверду русскість" ще й тим, що постійно „какав" і „чтокав". Але чому я те все робив, то цього таки не знав і не розумів. А не розумів тому, що вже тоді завважив, що можна теж і по польськи говорити і писати, бо це теж мова вища, але чисту рідну мову треба було вважати за просту. Тому, як уже говорилось тою „простою" мовою, то писати треба було обовязково по „русски", або по польськи. В школі писалось, що правда, фонетикою, але в дома завжди етимольогією. Читалося теж твори польських письменників, як Міцкевича чи Сенкевича. І це було добре. Зате читати твори українських письменників вважалось чимсь низьким, малокультурним.

Не можу сказати, щоб молоді було це легко переживати. Я сам боровся у своїй середині, бо все те видавалось мені з національного боку якимсь дивоглядом. І таке саме було з іншими, що були в мому віці. І тому ми хитались і властиво не були по щирости: ні тут, ні там.

Вже змалку, як я ходив до народної школи, помагав я також свому батькови в масарському інтересі, який він вів. Я хотів дуже іти до вищих шкіл, але стало на тому, що пішла сестра, а на більше не було матеріяльних засобів. Та щось було в мені такого, що мене в дома не вдоволяло. Може це була задушна атмосфера, а якій доводилось тоді жити людям у малому галицькому містечку, а може молодечий гін, що гнав мене куди інде.

В чужих сторонах

І так виїхав я в 1908 році до Німеччини і опинився аж під Бремен, де дістав роботу в текстильній фабриці. Але тут, на чужині, затужив знов за домом і вернув назад та далі працював у свого батька. За якийсь час я знов покинув Поморяни і в 1910 році працював в масарстві у Львові. Тут довго не забарив і знов вернув до дому. Одначе не засидів місця.

В 1911 році був уже в Відні. Це місто дуже мені подобалось. Воно зробило на мене таке миле враження, що я вже рішив у ньому

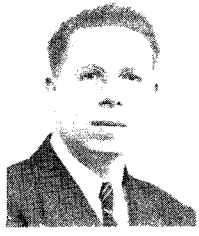

ГОЛОВНІ РАДНІ У. Н. СОЮЗУ (згори і зліва направо): ПАВЛО ДУДА, СТЕПАН СЛОБОДЯН, ІВАН РОМАНИШИН, ТАРАС ШПІКУЛА, ВОЛОДИМИР ДІДИК, ҐЕНОВЕФА ЗЕПКО, МИКОЛА ДАВИСКИБА, ЕВҐЕН ЛЯХОВИЧ, АНТІН ШУМЕЙКО, ДМИТРО ШМАҐАЛА, ЮЛІЯ БАВОЛЯК.

остатись назавжди. Зголосився до стоваришення масарів і все було в порядку. Але зговорившись раз з секретарем цього стоваришення, що знав, що я з Галичини, почув я від нього такі слова: „То краще бути псом у Відні, ніж чоловіком у Галичині". Це мене страшенно заболіло й обурило. Я почув відразу до таких, що могли так виразитись про мій рідний край. Зненавидів їх відразу молодечою ненавистю і вже глядів і на сам Відень іншими очима. І покинув його.

Опинився я в іншому місті, в Катовицях на Шлезьку, де дістав роботу в копальні вугілля. Але не злюбив цеї роботи і того самого дня, як прийшов на роботу, втік ночю. І так прибув знов до Львова.

Приїхав до Львова ранком, купив „Вєк Нови" та читаю, не маючи що іншого до роботи. І завважую в ґазеті оголошення, що якесь асекураційне товариство пошукує аґентів. Я пішов і зголосився. І зістав зараз принятий. Та треба було спершу підовчитись, як переводити різні асекураційні калькуляції. Як я зачав це все розраховувати, то мені вийшло, що то евентуально треба більше заплатити, ніж можна дістати. Таке не могло тоді в моїй голові помістити і я на другий день покинув те заняття. Але відразу знайшов нове, яке мені подобалось. Було це при польській ґазеті „Млинарж Постемпови", в якій я став секретарем редактора і адресарем. В тому заняттю найбільше імпонувала мені чиста обстановка в бюрі, а далі поїздка з редактором в день експедиції шкляною каретою на залізничий двірець. Але найбільше — то добрі ресторани і кіна. Але їздити в кареті на ґумових колесах — то була дійсна роскіш.

Таке „панування тривало кілька місяців; „каріера" скінчилась і я вернув знов домів. Приїхав до Львова батько й просив, щоб я вертав йому помагати.

В дома я кинувся до книжки. Читав багато, книжок і ґазет. А теж правильно ходив до церкви і дійсно щиро молився, щоби Бог допоміг мені якось вибитись, до чогось дійти. Але не видів для себе будучности в Поморянах і тому тягнуло мене в світ. За те „тягання" і називали мене в дома „волоцюгою". Та властива причина цього була та, що мені здавалось, що батько мене не розуміє, що таке життя мене не вдоволяє.

На американській землі—в Ню Йорку.

Ось так я опинився в 1912 році, в місяці грудни, на землі Вашинґтона. Приїхав сюди як один з многих тодішніх моїх братів-іміґрантів, що звали себе „русинами". І як усі вони, так і я, почав в першу чергу думати, як дістати скоро роботу. Очевидно, ось ту найчорнішу роботу, бо про іншу не могли тоді й думати. Ось так опинився я на різних роботах: при чищенню старих машин, по ресторанах і салунах, потім при кушнірстві, а далі в фабриці бішкоптів.

Найвища платня, до якої я добився в Ню Йорку, виносила тижне-

во $7.60, не зважаючи на те, що я кидався на всі боки, щоб більше заробляти.

Вечерами ходив я до школи, щоб підовчитись англійської мови і краще пізнати той світ, в якому я опинився. Головно хотів я якнайскорше могти читати американські газети. Найбільше любив їздити собвеями і елевейторами. Як не працював, то нераз сідав у собвей і так їздив яких пять чи шість годин. Любив зайти і випити шклянку пива, а при пиві зїсти, що тільки міг, бо це було — даром. Спочатку не міг я ніяк зрозуміти, як то можна давати гостеви, що випив шклянку пива за пять центів даром і зупу і хліб. Також дуже любив їздити до Бронкс Парку і оглядати різних звірів; відвідував парк літом чи не кожної неділі.

Та як тепер собі те все нагадую, то одного не можу зрозуміти: Як це сталось, що чомусь ніяк не тягнуло мене тоді до мого власного фаху — до масарського.

Як я уже потрохи освоївся з Ню Йорком, почав інтересуватись теж і нашим народним життям, себто життям „русинів", але русофілів. Тоді й пізнав я передових людей цеї групи. Ходив тоді теж і на пікніки, де часто був свідком завзятих бійок між „русскими" і „мазепами". В таких випадках я звичайно шукав сховку між орхестрою, бо це було ще найбезпечніше місце, та звідтам обсервув ту цілу „комедію". З політично-національного боку почував я себе тоді „старорусином" і спорив з своїми товаришами, що не можна бути „русским" не знаючи „русскої" мови і літератури, чи „русских" традицій. Але одно можу ствердити, що тому, що виростав довгими роками в русофільській атмосфері не так легко було її позбутись. І через те приходилось переживати нераз тяжку душевну боротьбу. От бували тоді українські аматорські вистави. Серце тягнуло до них, а якийсь, ніби розум, піддавав сумніви, чи це часом не чуже. І так був чоловік серед цеї неясности на роздорожу. Таке життя незвичайно тяжке, а були тоді тисячі чесних наших людей, що переживали ось такі душевні муки. І не винувати їх за те, а жалувати, бо не вони тут винуваті, а ті, що їх так виховали. Ще додам, що таке було не тільки з звичайними людьми, але також і з інтелігентними.

Я щадив кожний цент. А як видавав, то на часописи і книжки, головно польські. Оставав ось так надалі давним „русином", тільки, що вже зачало мене брати огірчення, бо вже саме читання наших газет заставило мене доглупуватись, що властиво наші галичани не є ніякими „русскими", бо ніхто з нас не говорив по „русски", ні не читав по „русски". Ми тільки „чтокали" і „какали". І то нав,іть не знаючи, чому так робимо.

Редакторська порада: Вертай до свого фаху!

В 1913 році було в Ню Йорку безробіття. Як я не міг дістати роботи, вибрався в ті стейти, де робіт було доволі. І так я опинився в

Толідо, Огайо. Тут дістав спочатку роботу в фабриці роверів та дитячих візків, а пізніше в фабриці автомобілів „Оверленд". Працював ночами. За 55 годин праці заробляв тижнево $14. З того платив тижнево одного доляра за приватні лекції анґлійської мови. А що брала часом нудьга чоловіка, то брався за писання листів. Писав їх багато, навіть до особисто незнаних осіб. Заходив до Йонґ Мен Крисчен Асосіейшен. Теж ходив тоді вже й до української церкви, в Росфорд, Огайо. Та проте оставало ще доволі вільного часу і я нераз думав, чи я його не марную і чи не шукатиб мені іншого заняття, де я міг би працювати довші години.

Ось так віднісся я за працею до польської ґазети „Америка Ехо". Вніс подання, а власник часопису, А. А. Парискі, взяв мене на „інтервю", щоб вивідати, яке мені дати заняття. Як я прийшов, він зміряв мене згори надолину, а потім запитав, який був мій перший фах у мойому життю. На те я відповів, що різницько-масарський. Тоді Парискі сказав мені таке:

„Слухай молодику! Я хочу, щоб ти добре запамятав собі, що я тобі скажу. Твоя будучність — є у твоїм фаху. Але вивчи його добре; від самих початків. Фабрику покинь і не шукай іншої праці. Маєш у руках фах, з якого будеш жив, а колись ще мені подякуєш за пораду. А як хочеш щось для мене зробити, то продавай мені книжки".

На тім і скінчилось моє „редакторське заняття".

Та до поради Париского я не привязував серіозної ваги. Тільки так склалось, що як я покинув Толідо і виїхав до Ню Йорку, то припадково зачав працювати в масарськім склепі на 3-тій вулиці.

По пятьох неділях я пристав до спілки до одного склепу на Дюпонт вулиці в Бруклині, але там стратив всьо до цента. І не тільки те. Ще мене обікрали. Я остав без нічого і вернув до Толідо. Сам не знаю, чому вернув, бож так виглядає, що для мене істнували тоді тільки два міста в Америці: Ню Йорк та Толідо. Тим більше, що за кілька місяців я знов вернув до Ню Йорку, в листопаді 1917 року, і почав працювати в різницькім склепі в дільниці Йорквил.

За чотири місяці оженився. Моя дружина Марія, з роду Туз, походить з містечка Глиняни, в Галичині.

Внедовзі я змінив працю і перейшов до кушнірства. Але не довго й тут попасав, бо не було роботи. За „протекцією" дістав працю при будові пароходів в Ню Джерзі. Та як мене поставили до роботи високо на кораблі, що мав мати кілька поверхів, я набрав такого страху, що втік з доків. Але й втікати не було легко, бо при кожній брамі була варта. Треба було крутити. Сказав, що забув робочий одяг, та що вернусь до роботи на другий день. Звільнившись ось так від цеї роботи, попав я в новий страх, думаючи, що мене готові заарештувати за втечу з воєнної роботи.

Я пождав, а як побачив, що мені нічого не роблять, то знов вернув до свого різницького фаху.

По трьох місяцях купив я на спілку з одним жидом за 210 долярів різницький склеп, але „кушерний". Але в склепі властиво нічого не було крім малої ледівні, двох кльоців до рубання мяса та малого стола (бенч). А що ми не мали грошей, то й не могли його поліпшити; видавалось тільки на те, що найконечніше. Мясо мололи ми на ручній машинці й так мучились кілька місяців. Вкінці спродали склеп за 1,600 долярів, купуючи заразом другий склеп за $1,200 від такого, що збанкротував. Впродовж двох років мали ми в спілці вже пять склепів. Та за півчверта року остало з них тільки півтора. Та це головно через лінивство спільника. Я хотів з ним розвязатись і домагався сплати. Вкінці в 1922 році спільник мене сплатив, давши мені $2,200, що було дуже мало.

Між своїми і з своїми.

В часі, як я вів бизнес з малим капіталом, то мусів накладати у всьому пильністю та додатковою працею. Проте старався я завжди знайти час, щоби бути в звязку з своїми людьми. Заходив час від часу до „Русского Галицкого Клюбу", став членом Братства Русских Галичан і Общества Русских Братств. Але таки далі не міг погодитись з тим, що я „русский", бо по „русски", себто по московськи, не говорив, а як читав „русскі" книжки, то їх добре не розумів. Я діставав теж „Правду", що була тоді редагована Бендасюком. Тої вже газети наш брат-галичанин таки ніяк не міг розуміти. Роздумування над тим вкінці довело до природної розвязки, себто звело мене цілковито з моїми братами-українцями і з ними обєднало.

Як я вийшов з спілки, а бизнес цей був на горі міста Ню Йорку, я розпочав бизнес на долині міста, на Першій Евені. Отже між своїми. Але й зо своїми. Була це спілка: Стасюк, Кузик, Гладун і Ваврів. Назва фірми була така: „Ферст Евеню Міт енд Провижен Маркет".

Не можу ще й досі знайти певної й правдивої відповіди на те, чому нам цей бизнес не йшов. Але думаю, що таки головною причиною було те, що ніхто з спільників не знав добре масарсько-різницького фаху. Відчинили ми ще й філію в Бруклині, але її треба було скоро замкнути.

В 1923 році ми розійшлись і кожний зачас працювати для себе. Бизнес остав на ласці того капіталу, який я вложив понад капітал спільників.

Бизнес у власному заряді.

Ось так я опинився сам у бизнесі. Зараз зачав думати на підставі свого довголітного досвіду над новими методами ведення бизнесу, щоб його більше розголосити і побільшити. І так пішов слідом за американськими великими бизнесами, що то видають великі гроші на газетні оголошення. Зачав оголошувати свій бизнес в українських,

польських, російських, словацьких і мадярських ґазетах. А за якийсь час зачав ще оголошувати на українських і польських радіових програмах.

У самому бизнесі старався придержуватись американської бизнесової засади, що „покупець має заввжди служність". Склеп держав чисто і давав якнайліпший товар. Хоч до політики не мішався, то зачав більше інтересуватись українським суспільним життям. І так став членом товариства „Поморяни", а теж і У. Р. Союзу. Зачав більше помагати різним українським народнім інституціям, тут і в краю, як і не відказувався ніколи від жертв на церкву чи школу. Як мав час, старався працювати трохи в товаристві, а часом післати якийсь допис і до „Свободи". Тоді я вже почував себе повним і активним учасником українського життя. В 1924 році був я одним з чотирьох ініціяторів заложення Українського Демократичного Клюбу в Ню Йорку, а в 1927 році одним з ініціяторів Союзу Українських Бизнесменів в Ню Йорку, де був касієром. В тому самому році я став членом товариства „Дністер", а тим самим і У. Н. Союзу. Тоді зорґанізували ми в Ню Йорку „Комітет будови Українського Народного Дому в Поморянах", де я був касієром і як такий переслав до краю на ту ціль коло $1,500. Тоді став теж акціонером Земельного Банку у Львові й „Кооперативи" в Поморянах.

Бизнес мій постійно поліпшався і зростав. І то головно завдяки українським та польським покупцям. Якась мала частина складалась з різнородної публики. Правда, брали мене тоді в національному розумінню всіляко: одні за українця, другі за поляка, а треті за Богзна коло. Але я знав одно, а саме те, що я є українцем. І як такий вів я і свій бизнес та іншим не прикидався. Та те, що бизнес зростав, кололо в очі різних конкурентів. Боліло їх, що чоловік вибивається. Видумували про мене несотворені речі, а в тому помагали їм не тільки наївні поляки, але й українці. Це була, так сказатиб, колька в бік. Та на це я старався не звертати уваги, а зате ще більше себе оголошував і ще більше жертвував на різні гуманітарні ціли. Ось тим я боронився і побивав ворогів, стараючись заразом продавати якнайліпший товар.

Для прикладу, якого роду була це кампанія, подам таке, що як наш „патріот" побачив у польській ґазеті моє оголошення, чи мою жертву на польські сироти, то зараз причіплював у своїм склепі цілу сторінку цеї ґазети на виднім місці, щоб це могли оглядати українці й переконатись, „що то за патріот отой Стасюк".

А многих поляків боліло знов те, що як це може бути, що мій бизнес розвивається, а в ньому не сидить поляк. На боротьбу зо мною використали вони 1930 рік, коли то в Ню Йорку відбувся славний протестаційний похід, звернений проти польської „пацифікації". Розпустили між поляками вістку, що я був першим у поході проти Польщі, домагаючись, щоб польські ґазети не містили оголошувань

мого бизнесу. В самім склепі, правду кажучи, приходило тоді нераз просто до бійки між жінками-покупцями; таке тоді було розярення між українцями і поляками. Я старався хоч у склепі людей усмирювати, але це приходило дуже тяжко.

На такі різні напади, як з польського так і українського боку, я відповідав тим, що зачав поміщувати в українських і польських ґазетах ще більші оголошення; такі, що були на пів часописної сторони.

У власному будинку.

В тому часі переніс я свій бизнес до свого власного будинку під ч. 124 Перша Евеня. В дні отворення відвідало склеп біля дві тисячі людей. Склеп і масарня були наскрізь модерні під кожним оглядом, включно з санітарним. Це признали фахові журнали, як Нешенел Провижен, Бучерс Адвокейт, та орґан стейтової торговлі „Булетен". Вони визнали мій склеп одним з найкращих у Ню Йорку та назвали мене в журналі піоніром детайлічної мясної індустрії, маючи на увазі ведення та урядження склепу, зарахували мене до „Чотирох соток", себто дали мені загальне признання мясної індустрії. В такий самий спосіб помістили похвальні згадки українські, польські та російські часописи.

Наслідок цього був такий, що бизнес зріс на 100%. Це мене піднесло дуже на дусі. За те я старався відплатити публиці добрим товаром і по можности дешевим, вдоволяючись часом 4% в обороті. Тоді працювало в мене 18 людей.

В 1931 році я отворив у своїм старім склепі першої якости ґросерню п. н. „Роял Скарлет Стор". Але тут мені не повелось, бо не мав відповідних людей до праці, а сам я був весь час занятий у мяснім бизнесі.

В тому році була велика депресія. Люди стояли в славних „бредлайнах". Але приглядаючись, як у тому важкому часі інші ведуть бизнеси, подібні до мого, то переконався, що хоч мясо було тоді дешеве, вони дуже натягали публику. Я подумав, що це є саме найкращий час відплатитись публиці за попертя, знижуючи ціни. Почав оголошувати двічи в тиждень у пресі та через радіо спеціяльні ціни. І то такі, що до виставового вікна мого склепу приходили сотки фахівців, щоб переконатись, чи це правда, бо не могли зрозуміти, як я можу продавати по таких низьких цінах. Бо бувало таке, що я деякі мясива продавав на 40% дешевше від справжньої ціни.

Бизнес зростав далі, а як в 1932 році влаштував я 10-літній ювилей моєї торговлі на першій евені, то в той день відвідало склеп біля трьох тисяч осіб, в тому коло сотні репрезентантів різних фірм, представники фахових журналів та тих ґазет, де я оголошувався. Одержав теж повно телеґрам і 27 кошиків квітів від приятелів. В тому дні не лишилося в склепі ні одного кусня мяса. Я сам малощо не виходив з дива, як то сталось, що я став у свому бизнесі таким по-

пулярним у тому часі, коли інші свої бизнеси замикали. Саме тоді я робив найліпший бизнес; дозволяючи собі давати свої вироби навіть у презенті при більших закупах. Та в тому самому часі втратив я кілька тисяч долярів на ґросерні, про яку згадував, а яку продав. Але то мене дуже не заболіло, бо бизнес побільшився до такої міри, що мені треба було переробити склеп і масарню.

В тім самім році я отворив філію в дільниці Савт Бруклин.

І за добрі ціли треба постійно памятати.

Ще хочу сказати, що в тому самому часі я щораз більше цікавився теж і українським життям. А старався памятати про жертвенність на різні гуманітарні ціли; не тільки українські, але теж й інші. Пригадую собі, що на той час припала акція фінансової допомоги Українській Народній Лічниці у Львові. У звязку з тим мав я тоді такий припадок:

Товариство „Дністер" та Український Демократичний Клюб влаштували тоді прогульку рікою Годсон. Я бажав використати це для допомоги Лічниці. Якось з бідою добився я того, що міг мати „стенд" з усякою їжею. Весь торг призначив я на Народню Лічницю. Придбав яких 600 фунтів мяса та всячини, 1,000 квітів та 1,000 куснів мороженого, та ще задумав влаштувати інші дрібні підприємства, теж на ту саму ціль. Та все те розбилось, бо один наш професіоналіст наробив розголосу, що „Стасюк хоче мати цілий корабель". І так я залишився тільки при перекусках. Щоб вийти і з тим горою, я оголосив в ґазетах і летючками, щоби публика не брала з собою їжі. Постарався за обслугу, за яку заплатив вступ, як і заплатив за кухню і т. п. Але на тому всьому завівся. Всього торгу було яких $165. Прийшлося викинути до ріки до 700 канапок, 60 бохонців хліба і т. п., бо забрав назад тільки те, що міг зужити. По тій прогульці, як обраховано весь дохід, хтось подав звіт до „Свободи", в якому сказано, що з прогульки прийшло для Лічниці доходу $156.45, але не було ні слова згадки, що це було з мого торгу.

Але пізніше появилось спростування.

На таке не нарікаю, а згадую тільки тому, що такі речі це досвід, що гартує людину.

Я теж помагав різним орґанізаціям, що давали дешеві чи даремні обіди безробітним. Помагав і полякам, що вели гуманітарну роботу, а дві польські орґанізації навіть були прислали делеґації з проханням, щоб я став почесним членом. Я їм щиро подякував, але цеї пропозиції не приняв, заявляючи, що допомога бідним належить до громадських обовязків. Проте були поляки, що гляділи завидним оком на зріст мого бизнесу і старались мені шкодити.

Як я став „мясним бароном"?

В Савт Бруклині мій склеп був одним з наймодерніших. В цій

дільниці мешкає найбільше поляків, які спочатку мене добре попирали вже з тої причини, що я давав добрий товар за ціни, що були нижчі від моїх товаришів по фаху, між якими були поляки.

В 1935 році я почав будувати другу філію в Бруклині на Ґрінпойнт. Саме тоді зачався в Ню Йорку бойкот, звернений проти продавців мясних виробів. Мовляв, вони беруть задорого. Хоч в моїй дільниці було много інших таких склепів, менших і більших від мого, то якимсь чудом, я нагло став „мясним бароном" і зачався проти мене бойкот. Навіть зачали мій склеп пікетувати. Таке тривало коло пять тижнів. В одну суботу було аж таке збіговище, що треба було кликати поліцію.

В тім часі я рішив випровадитись з Ню Йорку. Купив однофамілійний дім в Форест Гилс і тамтуди перепровадився з родиною. Та мої конкуренти з дива не могли вийти, як я то все зводжу докупи. По кількох місяцях нашу хату в Форист Гилс обікрали. Забрали всі гарні предмети і ліпший одяг. Я лишився в одному сурдуті. А тут ще й бизнес в другій філії, що спочатку йшов добре, почав підупадати.

Конкуренція збільшалась, бо довкола мого бизнесу зачали повставати нові різницькі склепи. Одні з них залишились і до цього часу, інші звинули бизнес. Деякі мали навіть фінансове попертя збоку моїх більших конкурентів. Як те все не помагало, пішли в курс різні поголоски. Навіть такі, що я потруїв людей, як це було по Великодні в 1936 році. На це я мав свідків, що зложили афідевіти, але як прийшлось іти до суду, відмовились свідчити. Як було в склепі багато людей, то впадали якісь індивідуа і викрикували, що я мушу брати більшу ціну за товар, бо витрачую багато грошей на оголошення в ґазетах. Розголошувано, що в мене вага не добра. А одного разу навіть в філядельфійській українській ґазеті подано на першій сторінці новинку, що на мене і покупців напали бандити і забрали гроші... І от такі речі спричинюють навіть таке, що на протязі кількох тижнів бизнес упав у покупцях на 20%.

В тому часі, в роках 1937 і 1938, продавав я теж всякі імпортовані мясні продукти, а щодо продажі імпортованих шинок то був найбільшим продавцем між усіми детайлічними продавцями не тільки в Ню Йорку, але в цілих Злучених Державах.

В 1937 р. отворив я третю філію в Ню Йорку під фірмою „Юнайтед Порк Стор, Інк.", а внедовзі четверту філію в Вилйемсбурґ, де одначе вдержався тільки кілька тижнів, бо різницька юнія не хотіла дати мені навіть таких робітників, яких я хотів взяти. Це тому, що та дільниця була в районі ґенґстера, що хотів бути „босом" теж і в моїм склепі. Але й не бракувало тут таких, що хотіли бачити „барона" банкротом і пустили нову поголоску, звернену на відтягнення від мого бизнесу польських покупців. Пішла вістка, що моя дружина поїхала до Польщі з величезною сумою гроша на аґітацію проти Польщі, та що її арештовано то в Лондоні, то в Ґдині й т. п. Я спо-

чатку сміявся з цього, але скоро побачив, що то є аґітація, що потягає за собою поважні бинзесові наслідки. І хоч польські часописи виясняли справу, то це не багато помогло. Бизнес впав у філіях на 40%. Я мусів поставитись до справи серіозно й рішив філії спродати. Тим більше, що мав в Бруклині клопоти з юніею. До року я продав усі три філії робітникам.

Не торгувати своєю душею задля бизнесу!

Правда, що воно може булоб пішло інакше, якщоб я був вступив до польських орґанізацій, куди мене запрошувано, та як це деякі інші роблять. Це значить іншими словами, щоби бути, як кажуть американці „фіфті-фіфті", пів поляком, а пів українцем. Та я є того погляду, що в бизнесі не конче треба попирати „свого", як цей „свій" не веде бизнесу по людськи. Але і не маю найменшої пошани для тих, що задля бизнесу торгують своєю національністю, чи бояться до неї признатись. Та ми маємо в Америці, а знаю це з досвіду, нажаль поважне число таких українських бизнесменів, що „з різних причин" бояться признати до свого народу. Ось ті „причини" — це ніщо інше, а безхребетність. Це безхарактерність!

В мому життю мені не доводилось стрічати поляка, чеха, словака, росіянина, чи когось з іншої нації, щоб стидався свого національного походження. Але я знаю, що є такі українці, що встидаються...

Був я раз в Ню Йорку на якімсь великім зібранню, де був промовцем визначний американсько-жидівський діяч. Ніколи не забуду того, як він з натиском сказав: „Я є американцем 56 років, а жидом майже шість тисяч літ".

Ось таких жидів мають поляки та інші народи. І я їх за це шаную. І сам хочу залишитись таким українцем-американцем, як той старий жид — жидом-американцем. Знаю польських бизнесменів, що дають роботу якій тисячці робітників. Значить, що мають великі бизнеси. Та вони гордяться своїм польським походженням і всюди виступають як поляки. Як поляки влаштовують, наприклад, День Пулаского, то я бачу в комітетах тут роджених поляків, що займають федеральні, стейтові чи міські становища. Вони ще гордяться тим, що є в комітеті. Знаю польського бизнесмена, що подарував образи для Сити Гол в Джерзі Сити, та що з цього приводу відбулась велика парада. Можна жити навіть далеко від своїх, між іншими людьми, але це не повинно впливати на зміну нашого національного наставлення. Очевидно, що все це треба так розуміти, що маємо буди добрими американцями. Чейже відомі нам славні американці, що були горді з свого національного походження!

Про себе можу сказати, що можливо, що я потерпів фінансово, що держуся ось таких поглядів. Але можливо заважували більше тільки сплетні. Та щоб воно не було, я остав тим, чим був, та не по-

требую приглушувати свого сумління, що кручу чи крутив своєю душею, своїм національним походженням.

Орґанізація Українських Бизнесменів.

Як я зліквідував свої філії, то думав, що трохи відітхну по тяжкій праці. Маючи більше вільного часу, почав я думати про те, як зорґанізувати українських бизнесменів. Написав тоді, в 1940 році, кілька дописів до „Свободи" на цю тему і ось так, при помочі добрих людей, ми заложили в 1941 році Союз Українських Бизнесменів. Справа набрала розголосу. Зацікавились нею всі українські кольонії. І все виглядало дуже ґарно. Мені здавалось, що треба звернути увагу на українських ґросерників, бо вони могли були відіграти велику ролю. Їх є в Ню Йорку багато, а в самому Сюзі Українських Бизнесменів було коло сотки. А як брати, що ґросерник торгує пересічно тижнево $400, то це означає в нашому випадку два міліони обороту річно. Керуючи таким оборотом, ґуртовно й детайлічно, можна би мати: добрі товари, свої репрезентаційні бюра, де працювалиб наші тут роджені сили, а навіть можнаб видавати свій власний фаховий часопис. Та всі ті пляни не подобались деяким ґуртівникам з мого фаху. Поборювали це й різні приватні особи, що з тим бизнесом взагалі не мали нічого спільного. Знов конкуренти боялись, щоб їм не забрали бизнес. Інші пускали вісти, „що за тим усім щось криється", що я хочу на ґросерниках „доробитись", а вдійсности ішло про те, щоб ґросерники самі були панами, а не якісь „джабери". Кінець був такий, що многі ґросерники повірили тим сплетням і з сотки ґросерників остало в Союзі мабуть 7. І тут вживали навіть таких способів при оклевечуванню, що я „шпиг", що за мною поліція шукає, що знайшла в мене тайне радіо в ледівні та понад міліон долярів, і т.п. Що занедбали через такі речі добру справу ґросерники, то їм не дивуюсь, бо можливо не знали, що роблять, хоч тепер уже знають. Але дивуюсь тим свідомим, що попирали справу навіть у ґазеті, а потім прибули на одні збори і на тім кінчили своє заінтересування цею справою. Орґанізація Бизнесменів впала, бо одна частина українських бизнесменів не зрозуміла, в чому є матеріяльні користи з такої орґанізації, не вміючи оцінити своїх сил. Друга частина наших старших і практичних бизнесменів не змогла або не хотіли добачувати моральних користей, як для себе самих, так і для цілої української суспільности в Америці. А користи були такі: Як би була своя бизнесменська орґанізація, то наші дрібні бизнесмени не булиб трактовані ґуртівниками як „несвідома бизнесова маса". За них булоб кому обізватись! А це означалоб більші матеріяльні користи, бо їх скорше виторґувалаб орґанізація, ніж це може зробити одиниця.

А далі, всі бизнесмени різних катеґорій малиб ті самі моральні користи, а вони нераз мають більше значіння як міліонові капітали. Хто бизнесмен, цей повинен це знати. Добре поставлена орґанізація

українських бизнесменів причиниласяб не тільки до спопуляризування самих бизнесменів; вона булаб теж добрим засобом для популяризування української справи, на що теж слід памятати. А це не булоб тяжко осягнути, якби українці мали більше довіря до себе самих, до своїх власних сил.

Наука з 25-літньої практики.

За моїх 25 років у бизнесі я не зробив нічого надзвичайного. Від 1922 до 1943 року, себто за 21 років, мав я обороту на суму коло трьох міліонів долярів, обслужив коло чотири міліони покупців, та зужив коло 16 міліонів фунтів різнородних мясив, що рівнається 550 ваґонам.

Клієнтеля моя була українська приблизно на половину. Я прийшов до переконання, що в бизнесі не треба звертати уваги на всякі клевети і підшепти, та що треба бути завжди приготованим на неприємности збоку покупців та інших, а також на провал та фінансові невдачі, бо й такі я переживав. А видержав фінансово, між іншим, теж тому, що був завжди настільки обережним, що ніколи не брав нічого понад свої фінансові спроможности.

Рекляма в бизнесі є велика річ. І то найважніша попри добрий товар, чемну обслугу і добрих помішників. Від 1930 до 1943 року мої видатки на рекляму виносили коло трьох процентів загального обороту. Загально видав я на рекляму яких $30,000.

Жертвенність є не тільки добрим і благородним ділом, але теж і доброю реклямою, хоч жертвувати на гуманітарні чи інші добрі ціли є властиво обовязком кожного з нас, а не якоюсь особливою прикметою бизнесмена.

Вибивався я працею, терпеливістю, завзятістю і ризиковністю. Ось ці прикмети, разом з точністю, є конечно потрібні в бизнесі, щоби вибитись між своїми і чужими.

Без точности нема кредитів, а без кредитів бизнесмен не обійдеться.

Щоб чоловік не робив і як не старався вести себе добре, то без помилок таки не обійдеться. Такі помилки і я робив. За молодих літ робив через такі помилки прикрости своїм родичам та іншим. Робив я помилки і в політичному життю. І може декому в життю і кривду зробив. Але я чуюсь щасливим, що ті помилки міг поволі направляти, що навчився, заки когось другого скритикувати, насамперід поглянути на себе самого.

З мого життя як одиниці і члена української нації, а теж і бизнесмена, я виношу таку науку: Без огляду на те, чим хто є, і як йому поводиться, чи він має менший, чи більший успіх, то таки найкраще жити — з своїми людьми. А хто шанує свій нарід, того пошанує і другий. Так поступати, значить, у мому розумінню, іти — чесною життєвою дорогою.

Степан Марусевич.

МОЛОДЬ І УКРАЇНСЬКА МУЗИКА

Є АМЕРИКАНЦЕМ українського походження. І як такий хочу згадати коротко про українську активність і музичні досягнення в нашій музичній ділянці; висловити свою думку про можливости поширення української музики в Америці тя зясувати наставлення молодого покоління до української музики взагалі.

Тепер уже ніхто не сумнівається про вроджену й унасліджену від українських предків любов до української музики в серцях американців українського походження. Самий факт, що кожен український хор та музичний кружок складається у 90 а навіть і у 100 відсотках з молодшого елєменту (уродженого в Америці, хоч нераз уже і не цілком молодого) свідчить про любов або хоч заінтересування в українській музиці.

В багатьох громадах позакладано хори, у яких усі члени, разом із дириґентом належали до молодого покоління. Вони намагалися поглибити та поширити інтерес до української музики серед себе самих і серед інших людей, які ще не були познайомлені з нашою музикою. Тому, що я найліпше обізнаний з „Молодечим Хором з Ню Йорку та Ню Джерзі", я зясую на його прикладі орґанізаційні пляни, досвід, діяльність та спроби для виказання живучости української музики в Америці не лише для американців українського роду, але теж і для інших громадян.

„Молодечий Хор з Ню Йорку й Ню Джерзі" спирається на ясній ідеалі та передуманих засадах, яких придержується згідно із своїми найліпшими силами. Поперед усього цей хор змагає до підтримування привязання до української музики серед молоді; дальше, ця орґанізація робить зусилля до розвитку цього хору в такому напрямку, щоб він виріс понад звичайний пересічний рівень і щоб тим способом осягнув основну ціль, тобто зазнайомлювати інших людей із чудовою й на високім рівні поставленою українською хоральною літературою, із мотивами й технікою української творчости.

Як згадаю про минулу діяльність оцеї орґанізації, з чистою совістю можу сказати, що вона виказала свою вартість для осягнення

наміченої цілі. Багато молоді вписалося в члени хору, що зрештою інакше ніколи не булиб мали нагоду в практиці зазнайомитися з нашою музичною спадщиною, бо лише через участь у праці можна справді набути есенціональне розуміння нашої музики.

Хорови пощастилося теж зазнайомити американський загал із українською піснею частими концертами та передаванням пісні через радіо, міжтим двічи через радіову сітку від океану до океану. Вчасі Світової Вистави в Ню Йорку Український Хор з Ню Йорку й Ню Джерзі виступав багато разів перед загальною неукраїнською публикою в Американ Камонс, в Святині Релігії і на Подвірю Народів. Хор співав теж і для Шкільної Ради міста Ню Йорку та для університетів Ню Йорк і Колюмбія. Ця дружина відбувала часті подорожі до різних міст, між ін. до Філядельфії, Питсбурґа, Клівленду, Дітройту, Нюарку й Гартфорду.

Оцей огляд найважнішої діяльности наскрізь молодечої дружини ясно свідчить про змагання, щоб українську пісню вивести із чисто українських концертових місць і запрезентувати її ширшій американській публиці, очевидно тому, що молодь любить українську пісню й хоче нею повеличатися перед іншими. Програма цих виступів не була ані пишна ані не мала на меті викликувати подив. Одначе, коли зважити, що це була дружина аматорська, то хоч не мала фінансової підтримки й виробленого імени, вона всетаки причинилася більше до розбудження інтересу до української музики, ніж старша ґенерація.

Тепер призадумаймося, що зроблено давніше для поширення української музики в Америці. Коли я переходжу думкою нашу минувшину, то мені просто здається, що від часу поїздки Українського Національного Хору під управою проф. Олександра Кошиця в другому десятиліттю теперішнього століття, я не завважую поважних змагань для поширення української музики за виїмком таких випадків, як от виступи проф. Р. Придаткевича з його товариством „Приятелі Української Музики".

Щоб наглядніше виказати, до чого я зміряю, застановімся наперед над музичними видавництвами. Чи було колись в минулому змагання створити принаймні якусь музичну бібліотеку, щоб мати одно центральне джерело, з якого міг би користати кожен, хто хоче студіювати або писати нові композиції? Майже кожен хорист мусить добре натягати свою шию і видивляти свої очи, щоб доглянути хоч щось із старого пожовклого нотного паперу. Звичайно в один примірник нот заглядає 5 або 6 хористів.

Чи по стільки літах орґанізаційного життя не можна спромогтися на видрукування нот, придатних для всякої музичної дружини? А чейже, колиб хтось фахово опрацював і видав ноти до співу, така праця оплатилась би навіть фінансово. Хори, які мають ледви по кілька примірників нот для цілого загалу членів, радо закупилиб потрібну кількість примірників для вжитку всіх співаків, як би їх можна лише діста-

ти, бо це значно помоглоб їм при науці й вивченню музичних композицій. Чому загалом ми мусимо натрапляти на такі труднощі при закупні нот, все одно, чи для скрипки, чи для фортепіяну, чи для сольових партій, чи для хорів, для оперет, для музичної банди й орхестри? Саме те, що якась там організація не може дістати нот до науки, стримує неодного від роботи і спиняє діяльність на музичному полі. Багато „музик" тримається дешевого роду музики і нехай ніхто не дивується такому висловови, бо й українці мають доволі дешевої „музики". „Де я можу дістати ноти?" — оце найчастіше питання, яке доводиться мені почути і від старших і від молодших диригентів.

А що зроблено на полі перекладів хоч ліпших наших музичних композицій, хочби лише для вжитку хорів та поодиноких співаків? Колиб це зроблено, то такі переклади й видавництва принеслиб великий розголос для українців. Так от наприклад самого „Щедрика" співають нераз на концертах, по школах, по радіо і то визначні хори по цілій Америці під такими наголовками, як: "RING OUT WILD BELLS" або "BLUE BIRDS". На щастя, всі признають, що це пісня українського походження. Отже багато інших хорових, вокальних, а навіть і орхестральних композицій здобулиб собі популярність між американцями, колиб лише цей матеріял був для них доступний.

Я того переконання, що досі були ми на злій дорозі і тому час уже зрозуміти положення та змінити напрям нашої діяльности в імени добра нашої культури. Переглядаючи нашу музичну ниву, я запримічую дуже мало нових імен в нашому музичному життю. Загально можна завважати лише імена давніших людей, що повторяють свою давню роботу. Тому треба сказати, що щось зле з нами. Для мене це є признакою застою. Де є ці молоді люди, що мають перебрати провід і втримати українську музику на шляху признання і розвитку?

А що станеться з церковними хорами вже в недалекій майбутности? З року на рік меншає число людей, спосібних вести музичний бік нашого чудового, притягаючого і одушевлення викликуючого церковного обряду. Чи робить хто старання, щоб запобігти такій недостачі?

Церковний хор повинен мати диригента, що має добре зрівноважене музичне виховання. Це становище вимагає таланту, спосібности і всесторонного вишколу. На таке визначне становище не вистарчає кількамісячна наука, коли загал вимагає від диригента знаменитого ведення церковного хору.

Між родженою в Америці українською молодю є багато одиниць, яких варта підготовити до ведення музичних організацій, чито в церквах чи в громадах. Я знаю таких, що тепер є вчителями у високих школах („гайскул") та університетах; знаю й таких, що є професійними музиками у першорядних музичних бандах і орхестрах. Такі одиниці можуть піднести якість кожної музичної дружини. Однак, щоб забезпечити для себе працю такий людей, потрібно сповнення таких умовин: Перше: Піднести значіння директора церковного хору, як це

зробили давніші американські церкви; друге: Піднести заплату диригента, бо інакше не можна надіятися, щоб людина з високою музичною освітою могла шукати становища, яке їй не дає фінансової забезпеки.

Багато з таких талановитих та вишколених музик цураються праці серед українців із легко зрозумілих причин. Причина є знана: Уродженець Америки у протиставленню до уродженця Европи. Я візьму як приклад співачку. Дівчина посвятила багато літ на науку, працювала тяжко, щоб заробити собі на прожиток і платити за лекції співу. Тому, що вона має знаменитий голос, її запрошують з виступом на концерті, а за цей виступ вона, як професійна сила, дістає смішно малу нагороду, або таки й нічого, а навіть дуже малий розголос. Колиб таку мірку прикладати до всіх, то ще можнаб це зрозуміти. А то в багатьох випадках запрошується гостей, що приїхали з Европи і їм дається правдиву нагороду, все одно, чи це давно чи свіжо прибувші европейці. Дехто не має навіть ясної минувшини, а дістає великий розголос.

А яка причина такого нерівного трактування одних і других? Чи може нерівність в талантах? У деяких випадках такої підстави нема. Звичайно чуємо одну й тусаму відповідь: „Вона молода і не має практики". Чи такий заміт витримує критику? Ці молоді співачки співали в оперетах, в операх, в концертах, в церквах, по радіо, запрошені не українцями, а американцями давнього роду. А орґанізатори наших концертів мають чоло казати: „Вона не має практики!" Такі підприємці нагадують тих батьків, що то не розуміють, що їх дочки й сини вже пережили по 20 літ і вже не є дітьми. Тому не диво, мої дорогі земляки, що на ваші, чи на наші спільні сходини вони не приходять і нема допливу свіжих сил. Ви самі їх відстарушуєте і не багато або й нічого не робиться, щоб їх приєднати або підтримати їхній талант.

Головна причина застою в українській музичній діяльности є недостача орґанізацій й централізації, всеодно чи то по місцевостях, чи в загальнім життю. Досі всі громади вели свої музичні діла на свій спеціяльний лад, не дбаючи про поступ в українській музиці як цілість. І це головне наше недомагання. Кожна громада вдоволяється тим, що якось „пхає діло вперед", без огляду на це, що й інші громади мають такі самі труднощі. Їм і на думку не прийде, що спільними зусиллями можна ці труднощі усунути.

Отже я запропонував би заложення загального краєвого („нешенел") українсько-американського товариства з диригентів, визначних українських музик, композиторів та студентів музики. Чисто музичне товариство без домішки політичних, релігійних та професійних упереджень, значно посунулоб наперед українську музичну справу в Америці і поставилоб її на належній висоті. У музичних справах політичні чи церковні різниці не грають такої важної ролі. Це краєве музичне товариство моглоб мати свої окружні секції. Так булаб округа нюйорська, філядельфійська, питсбурська, дітройтська чи яка там інша.

Можливости праці для такого загально-американського українськаго музичного товариства необмежені. У першу чергу таке товариство видвигнулоб українську музику на почесне місце і сталоб у пригоді кожному, як професійним силам так і студентам музики, а також і не-музикам. Диригенти моглиб себе взаємно пізнати і на спілку з іншими композиторами скласти плян розвитку на будуче. Без такого товариства я не бачу можливости для поступу в українській музичній ділянці народнього життя.

Я дав би такий начерк для діяльности музичного українського товариства:

1. Заложення музичної бібліотеки; 2. підготовка видавництва чи друкування музичних нот; 3. давання порад та вказівок для всіх музичних орґанізацій та кружків дорогою лекцій і публікацій; 4. дбання про нагороду для наших композиторів в Америці за їхні композиції; 5. заохочування закладати музичні банди й орхестри у громадах; таксамо спонукування компонувати нові музичні твори, основані на народнім українськім матеріялі для інструментальних кружків і поміч при їх видаванню; 6. покладення основ під постійний загально-краєвий („національний") „музичний фестіваль", попереджений місцевими музичними пописами, вчасі яких доконуваноб вибору кандидатів на загальний музичний здвиг.

Я хотів би дожити цієї хвилини, коли то на річнім музичнім фестівалі зїхались би найліпші українські таланти. Ліґа Української Молоді Північної Америки відбувала такі музичні здвиги з великими успіхами. Та під опікою національного музичного українського товариства такі фестивалі набралиб притягаючої магнетичної сили.

Без сумніву, що при обговорюванню таких проєктів усе вирине питання, хто їх сфінансує. Наш досвід у минулому виказує, що все найдуться фонди на такі замисли, а коли будуть добре виведені, то можуть принести навіть і чистий дохід. А кілько то разів українці дали гроші на підприємства та імпрези, які лишили по собі лише немилі спомини? Зате добре поставлені імпрези приносять моральну користь, не зважаючи на те, які одиниці при такій нагоді дістануть належну заплату.

Колиб я так міг звернутись з апелем до любителів української музики, то я сказав би їм таке: „Земляки й Браття: Вийдіть раз на денне світло й зорґанізуйте себе. Кожна орґанізація, без огляду на величину, може щось гідного осягнути. Нам судилося покласти тепер основи на будуче!"

Я не вичислив усіх можливостей для української музики, що їх можна осягнути орґанізованою діяльністю, одначе я вірю, що оцей заклик спонукає когось до діла. Українці, назагал, не злі мислителі, але сама думка без введення її в життя, не багато варта. Тому закасаймо рукави і починаймо передумане вже конструктивне діло!

Адв. О. Е. Малицький.

УКРАЇНСЬКІ ПРОФЕСІОНАЛІСТИ

ХОТІВ БИ Я сказати дещо про ролю українських професіоналістів в нашому народньому життю в Америці. Думаю, що вона, хоч дуже важна, то проте ще й досі не є якслід висвітлена. Що гірше: не визнаються у ній дуже часто самі професіоналісти.

Український нарід на своїх землях багато втратив на тому в різних критичних моментах, що не мав відповідної скількости своєї інтеліґенції, науковців і людей вільних професій. Велика частина цеї інтеліґенції, як знаємо з української історії, покидала свій нарід, виховувалась під чужими впливами і асимілювалась. А та, що залишилась при своїм народі й пробувала його захищати, не мала часто матеріяльних засобів та інших можливостей, щоб свому народови вірно й добре служити. Усе те відбилось і на визвольних змаганнях України в останніх десятках літ. Відбилось на рідних землях і при міжнародних столах, де вирішували судьби народів. Українських людей не було по світотих осередках науки і дипльоматії, а ті, що були, не були до цього діла якслід підготовлені, не мали доступу до наукових осередків, політичних клюбів чи сальонів, чи фінансових центрів.

Чому згадую за те? Бо думаю, що ми, що опинились на американській землі, маємо кращу змогу, як хто інший з української крови, допомогти українському народови в Европі ось такі недомагання перемагати і вибиватись наверх на різних ділянках і як такі, себто як видатніші американці, допомагати тому народови, з якого ми вийшли, добитись в світі такого признання, на яке заслугує. До цього ще додам, що так глядить наш американсько-український загал на наших тутешніх професіоналістів. Ті з старої ґенерації, що давали свій тяжко зароблений ґріш на виховання ось тих професіоналістів, були свідомі й ідейні люди. Вони розбудовували наше життя в Америці як могли і вміли, майже без інтеліґенції. Для тих людей професіоналіст — це було щось велике, це був природний провідник, що повинен їх орґанізувати і вказувати шлях до культурно-освітного розвою. Окрему ще ролю приписувано священикови зогляду на вагу релігійної справи.

Вкінці діждались ми того, що маємо вже сотки професіоналістів, а може й більше. А чи вони сповняють ті надії, які на них покладали ті, що їх в школи посилали? З свого досвіду і знання скажу, що сповняють тільки в виїмкових випадках.

Вистарчить розглянутись в списі відомих нам українських професіоналістів в Злучених Державах і Канаді й поглянути на наше громадське життя, а відразу завважимо, що професіоналісти рідко вибиваються між нами на провідників. Яка цьому причина?

В першу чергу українські професіоналісти вдоволяються працею, звязаною тісно з їхньою професією. Та рівночасно мають до українського загалу претенсію, щоб він їх попирав, згідно з кличем „свій до свого". Що й вони зобовязані тому загалови щось дати, це мало хто бере собі до серця. Що вони, на думку того загалу, повинні ставати в проводі ідейної громадської роботи, це тяжко їм іде до голови. І це є найбільше наше недомагання, коли мова про професіоналістів. На мою думку, професіоналісти є нашою інтеліґенцією, нашим мозком. І як такі вони не можуть відтягатись від активности в нашому громадському життю і від проводу. Очевидно, що ніхто не вимагає від них, щоб вони занедбували ось таким чином свої професійні обовязки, а цілком посвячували себе народній роботі. Але й не можна їм відпекуватись від участи в громадському життю. Бо коли наші люди підпирають своїх лікарів, адвокатів, дентистів, аптикарів і т. п., то не тільки тому, що вони добрі професіоналісти, але й тому, що вони надіються від „своїх" народньої роботи. Отже добрі взаємини між громадянством і професіоналістами можуть властиво найкраще унормуватись на підставі старої римської засади „даю, щоб ти мені дав". Правда, може дехто сказати, що не хоче мішатись „в політику", щоб не робити собі ворогів у своїй професії. Та остає велике просвітно-освітне поле праці. Є й інші ділянки. Походимо з народу, що ще досі не добився державної самостійности, про який ще досі пишеться і говориться багато неправди. Чи не є обовязком професіоналістів оці неправди усувати? Чи і ми не можемо мати відчити по різних американських клюбах про змагання українського народу, про його історію і культуру? Чи не можемо й ми вдержувати контакту з американською пресою і своїми дописами виясняти різні українські проблеми?

Українські професіоналісти занедбали й чисто американське політичне поле. І тому не відграють ще досі поважнішої ролі в американському політичному життю як члени партій, зокрема як члени Демократичної чи Републиканської Партії. І тут треба збоку українських професіоналістів більшої активности і постійности, себто того, щоб не міняти партії при кожних виборах. Політичне життя теж приносить користи: матеріяльні й моральні, як і впливи, що можуть помогти і нашій акції допомоги українському народови в Европі вибитись з неволі й нужди.

Тут виховані професіоналісти мають тепер ще одно почесне завдання: Вони повинні бути тими, що злагоджують наші гарячі темпераменти, а з ними і нашу партійну боротьбу і ненависть. Через ту боротьбу вдержується між нами ще далі загумінковість, замикання себе в вузькому колі однодумців, що заставляє нас часто вважати ворогами тих, що не годяться з нами на 100%. Американська толєрантність, в якій ми виховались, повинна заставити нас до праці над обєднуванням усіх українських творчих сил для спільних інтересів та ідей.

Усі ми бажаємо собі добра. Всі хочемо поступити вперед. Та цього не буде, як не поступлять вперед ті, що повинні бути з природи на переді. А ними є професіоналісти.

Орґанізація Українських Професіоналістів в Америці.

Ось те, про що я згадав, мучило довго не одного з нас, українських професіоналістів в Злучених Державах і Канаді. І саме з тих думок зродилась ідея згуртування всіх українських професіоналістів-інтеліґентів в Америці в одній орґанізації. Плян створення такого спільного тіла предложено Першому Конґресови Українських Професіоналістів, що відбувся в Шікаґо, в днях 18 і 19 серпня 1933 року, знагоди Світової Вистави і Українського Тижня на тій виставі. Ширше описано цей Конґрес в цій книжці в описі Української Участи в Світовій Виставі в Шікаґо. Тут обмежуюся до цього, що подам для характеристики дещо з статута створеної тоді орґанізації: Товариство Українських Професіоналістів в Америці. Статут подає, між іншим, такі ціли цеї орґанізації: Заохочувати нашу молодь, щоб посвячувалась науці й досягала найвищих ступнів; дбати про переклади з українського письменства на анґлійську мову і з американського на українську; дбати про основування українських бібліотек; допильнувати, щоб члени писали статті до американських і українських часописів і заохочувати їх до участи в громадському життю; видавати наукові праці анґлійською та українською мовою. Присутні на Конґресі професіоналісти з Стейтів і Канади, а було їх коло 50, були одушевлені програмою і переконані, що такого товариства треба.

До першого уряду (1933-34) вибрано таких професіоналістів: адв. О. Е. Малицький, голова; адв. Іван Яців, перший заст. голови; проф. А. А. Ґрановський, другий заст. голови; д-р Г. Ґ. Скегар, секретар; Степан Шумейко, касієр. Велике зацікавлення тими справами виявив і Другий Конґрес, що відбувся в 1934 році в Шікаґо, де було много нових професіоналістів. Для улекшення участи в наступному конґресі канадійцям, вибрано місто Дітройт на наступний зїзд. До нового уряду ввійшли тоді: адв. О. Е. Малицький, голова; інж. О. Гладкий, перший заступник, п-нна М. Онуфреїв, другий заступник; д-р Г. Ґ. Скегар, секретар; а адв. Р. Нагірняк касієр. На Третьому Конґресі Професіоналіс-

тів у Дітройті в 1935 році було велике число професіоналістів з Канади та молодих професіоналістів і студентів. З звіту секретаря виходило, що до товариства вписалось впродовж року до 200 професіоналістів. Проте, хоч був запал, то не видно було поважнішої праці. Конґрес заявився за видання Адресара Українських Професіоналістів. Уряд вибрано той самий, за виїмком касієра, яким став д-р Павло Канчір. Поверх сотки професіоналістів прибуло на Четвертий Конґрес, що відбувся в 1936 році в Філядельфії. Там і зайшли зміни в уряді: д-р Володимир Ґалан, голова; адв. В. Тухлій і адв. Іван Сквір, заступники; а адв. Іван Дудан як секретар і касієр. Пятий Конґрес відбувся в Клівленді в 1937 році. Та склалося так, що уряд, що складався головно з філядельфійців, на Конґрес не прибув. Конґрес відбувся, але можна було завважити знеохоту і байдужність. До нового уряду ввійшли: адв. Роман Смук, голова; д-р В. Яремій і адв. М. Пізнак, заступники; д-р П. Канчір як секретар і касієр. Майже той самий уряд зістав відновлений в 1938 році. Його заходами видано книжечку: Directory of Ukrainian Professionals in the United States.

В тім коротенькім очерку не згадую за доклади і дискусії на поодиноких конґресах, бо властива моя ціль була вказати тільки на конечну потрібу істнування такої орґанізації. А властиво на те, що якщо наше громадське життя має якслід розвиватись, то воно мусить притягнути до праці наших професіоналістів. Отсе мусять зрозуміти в першу чергу самі професіоналісти з ідейного боку і з власного інтересу. Війна перервала процес їхнього пристосування до громадського життя, як спинила виконання дечого з того, що ввійшло в програму Товариства Українських Професіоналістів. Просто тому, що багато з професіоналістів опинилось в збройних американських силах і пішло боронити наших демократичних ідеалів. Та по війні всі ті проблеми стануть перед ними в ще яснішому виді. Тоді й добре почате діло повинно продовжуватись з новими силами і з новим запалом.

Олександер Луговий (Канада).

ОБРАЗКИ З ЧАСІВ ДЕПРЕСІЇ

КРІЗА екномічна — річ не так, щоб аж надто приємна. Неприємна вона для багатих, а вже для бідаків, то й згадувати нема що... Просто загибель. Воно і зрозуміло, — бож у житті все якось складається так, що бідак першим відчуває погіршення темпу міжнародного економічного живчика, а поліпшення відчуває аж останнім. Щось наше той „офермуватий" вояк, якому все приходиться бути першим у наступі і останнім у відступі.

Але поняття про бідність дуже відносне, чи там „релятивне" по вченому. Границі між бідним і багатим ще не встановив ніхто. Тим то кожний вважає себе бідним, хоча певно і за сто тисяч долярів не дав би собі ока, приміром, вибрати. За теж кожний бідніший вважає багачем людину, хоч трохи від себе заможнішу. Робітник-чорноріб вважає заможним фармера і робітника-спеціяліста; ці обоє вважають багачами всяких дрібних „бизнесменів" та професіоналістів; останні — промисловців і фабрикантів; вони знов — міліонерів; міліонери — мультиміліонерів і так далі. Та поговоріть хоч би й з міліонером! Певний, що почуєте такі жалі і нарікання на недостатки, що й останнього „кводра" — якщо ви чутливого серця людина — йому готові віддати. І кожний з них має свою правду, а правда та є великою неправдою для всіх інших.

Існує поділ в особистому життю, існує він і в громадах, в організаціях. Коли яка громада, особливо не нашого напрямку, не задовжена, має зайвий цент у скарбоні, росте й розвивається — кажемо, що „лихий її не бере". Колиж навіть від податків не може обігнатися — кажемо зловтішно — „капцаніє"... І калькулюємо собі в мозґівницях — коли вже нарешті настане той довгожданий час „скапцаніння", ну, тай чи й нам персонально що не припалоб.

Однак, — громада великий чоловік — каже помовка. Тож і не дивно, що громади не капцаніють так счаста. Бо все знайдуться хрещені душі, які до того недопустять. Буває, що й хрещені мають

якусь укриту, задню думку, громаду в потребі підрятозуючи. Але трапляється, що підпомагають щиро, без всякої калькуляції. Буває так у різних народів, буває і в нас грішних. Та, назагал беручи, наш нарід, — без уваги на часом і великі прогріхи — є щирий і чутливий. Скільки вже його не натягано чужими, та ба й своїми несумлінними одиницями, то проте національні потреби він таки щиро спомагає. Трапляється між нами, як і у кожному іншому народі, багато всезнайків, багато зарозумілих на своє майно; трапляються несвідомі й темні, а теж — чомуб ні — навіть несумлінні... Та всеж є засоби їх навернути. А найкращим засобом, по моїй думці, є щирість і отвертість. У багатьох наших проводирів цих прикмет власне бракує... Тим то і загал наш тиняється з одного манівця у другий, не знаючи, кого вже слухати. І часто не слухає нікого й нікому недовіряє. Та щирість, і лише щирість, обєднає український загал, винайде відповідну площину для співпраці різних наших ґруп і організацій, сконсолідує сили, як для гідного виконання обовязків супроти країн, де живемо, так і для помочі українству на українських землях у майбутньому.

Поволі витворюється у нас новий тип українця, що з розвальними традиціями має все менш і менш спільности. Іде ще боротьба з старосвітським типом і перемагає уже новітній тим, але подекуди ще старий, що буде видно з тих образків, що їх автор цих рядків тут змальовує.

I.

Діялося це в часах, коли за бушель святої пшенички можна було купити дві восьмушки тютюну без папірців, а за годованого річняка, бичка чи ялівку, діставалося чек на цілий фунт хрунівської ковбаси... Цебто, іншими словами, у часах розцвіту і сили економічної кризи, коли вона зявилася була у всій своїй могутній красі й величі.

Місце події — заселена українцями лісиста — чи властиво пенькувата, бо ліс вирубали, — околиця на півночі одної з фармерських провінцій. Околиця занадто промислова: кожня друга хата — маленька „муншайн фекторі". Всі пють, наче старокраєві шевці й горять, гейби газоліною облиті. Бідні може й дуже, але у кожного, як що не „Шевролет", чи який інший там „Понтіяк" чи „Дженерал Моторс", то бодай „Форд". Що правда, власники „Фордів" не в пошанівку...

Околиця й цивілізована не аби як! Як зійдуться на стацію моднярки, так по 200 фунтів ваги, наперфумовані, напудровані, начервонені, в коротеньких обтислих спідничках, ну, очі просто розбігаються... Наче квітник насадив хто на пероні. „Квітники" трохи занадто корчисті, та цеж вам не міська тандита, щупла, дрібна, тоненька, трохи не зломиться... А тут і солідні підстави і на підставах також сама солідність, сила й міць...

На стаційці пять склепів ріжновірних власників. Через дорогу сяє пусткою Народний Дім імені Івана Франка. У домі ні одної Фран-

кової книжки, ні портрету. Мало хто з членів Дому знає, хто був Іван Франко, а більшість певно не знає, чи така людина взагалі жила будьколи на світі. Тай Дому там не було потрібно. Збудувала його заздрість — сусідні околиці мають якісь Доми, а ми що? Гірші?... А крім заздрости і потреба — не було відповідного приміщення гопки витинати.

Неділя, року пацифікації Галичини. Дотогож і Пилипівка, — з гопками не розженешся. Людиська дуже „побожні", — скорше обійстя сусідови підпалить, чим, скажемо, поскоромиться у піст, або танцюватиме. Але тої неділі до Народного Дому з усіх сторін світу — з півдня, півночі, сходу й заходу — тьопали купками фармери. Під охотою кожний, — балакають собі, огризуються. Видно якась не зовсім буденна подія затрівожила їх розум...

Бо й справді, хоча здорово роздумавши й не було ніякої події, але... фармери з осені ще торочили, і навіть всілякі знаки на небі віщували, що в зимі в околиці спокою не буде. Ну, і справді не було, а тої неділі якраз воно й почалося...

Приїхав в околицю отакий собі миршавий „маніґрант", такий якийсь, — ні то риба, ні то мясо, — ні то ще хлопець, ні то чоловік. Дрова через зиму рубатиме в одного фармера-ж таки... Подивився, розглянувся по людях, і на маєш!... „Вєц" якийсь скликає, відчити даватиме. І в чесних фармерських головах зразу зродилося підозріння: — Хоче грошей!

Зібралося коло сотки людей; прийшло навіть дві представниці гарнішої половини людського роду. Все гладко пішло, як то вже й водиться у світі Божому. Підохочена президія засіла на сцені. Бідака „маніґрант" аж прів, так старався втолкувати в голови слухачів все те, чим сам переймався. Говорив про всі несправедливости, світом супроти України допущені, про пацифікації впродовж століть, змалював похід уланів на безборонні галицькі села, руїну людських жить і дорібку. Говорив про протестну акцію українського суспільства, про поміч потерпівшим. Камінь, здається, зворушив би. А публика розсілася собі по лавках, попакує люльки, цигарки, розмовляє, жартує, мовляв, — гладко бреше „маніґрант", не знати, чи в банку багато грошей має...

Дійшло врешті до резолюції осуду пацифікації. Відчитано ту резолюцію, ну й запитано шановних слухачів, чи годяться з нею, чи ні.

— Згодні! Згодні! — закричали чоловічі тенори, баси й баритони, підперті двома сопрановими фальцетами пань.

— Ну, то коли згодні, хай кожний підпише резолюцію й вишлемо її до центру наших тутешніх організацій для опубликовання... — попрохав „маніґрант". — А попри те, кожного просимо дати якусь пожертву у користь пацифікованих.

Узброївшись довгим олівцем „маніґрант" наставився записувати

„кводри" і пятьдесяки. Хоч бідний був, самий дав скарбникови два доляри...

І певно, читач подумає, посипалися кводри, пятьдесяки, а може й зелені у поміч галицькому силу... Егеж!...

Як би Народний Дім раптом зайнявся з усіх сторін горіти, то й тоді не втікалиб фармери з салі швидче. Правда, остала президія і заряд Народного Дому, — задля сорому скинули два й пів доляри. Опісля розібрали і свої „кводри"...

Та „маніґрант" був завзятущий. Не вдалося одне — вдасться друге — подумав. І надумав на Різдво поставити „Наталку Полтавку". Заряд підскоком за тим. Трохи посумнів, правда, коли „маніґрант" поставив умову: третину доходу з „Наталки Полтавки" вислати на інвалідів і Рідну Школу, — але погодився... — Чейже і ми також українці патріоти — заявив. Скоро і по околиці розійшлася чутка, що на Різдво будуть „комедію давати". Наталку взяла учителька з сусідньої околиці, ірляндка, що чудово говорила й читала по українськи, Петра — також учитель з іншої школи, „маніґрант" — виборного, а возьного — очитаний трохи секційний робітник. Решту місцеві. Товклися, наче казковий Марко по пеклі, перевели зо пятнадцять проб, і „комедія" заповідалася якнайкраще...

Другого дня Різдва, ввечері, повалила пяна й твереза публика. Успіх надзвичайний. Скарбоня, хоч і кріза, принесла сто пять долярів з центами, а багато втиснулося і без билєтів. Гралося „комедію" так, що не гріх би хоч у приближенню ту гру наслідувати всяким нашим аматорам і артистам по великих містах, серед десятків тисяч українців...

Як же дійшло до висилання грошей — забідкався заряд Народного Дому. Деж таки, 35 долярів висилати якомусь нетруженому бісові... Ну, тай Дім довги має, і асекурація незаплачена, і того нема, і іншого бракує... А висновок — гроші в нашій касі і ми їх не дамо кудись, якимсь дармоїдам висилати... Не помогли ні сварки, ні лайки, хоч бери правуйся з ними. Та чи виправуєш?...

Люди кажуть — у Трійці Бог перебуває. Таке і тут було. Ще раз, третій, підійшов заряд добродушного „маніґранта". На цей раз пригадкою Січневих Подій, Святом Державности і Злуки. І вже напевно, але то „фор шюр" давали половину доходу. Не було часу на підготовання, та пішло зовсім не зле. Було і з 90 долярів доходу... Однак ініціятори свята не побачили ні цента з тих грошей, а Народний Дім заплатив довг, вже не знати кому з черги.

Прохали ще дати хоч коротеньку, на яких чотири дії, комедію ще й на пущення. „Маніґрант" затявся, тож на пущення влаштував заряд „муншайн денс"... І дійсно... Попилися, побилися, порвали один на одному з десяток нових убрань, полровалювали голови, а один потрапив відкусити недругови кавалок вуха. У Нар. Домі виламали двері, вибили всі вікна... Кінні Червоножупанники мали на цілий тиждень праці, поки розплутали всі ті вузли. Кількох фармерчуків ледви

вичіхалися в госпиталях, кількох в Івановій хаті. А пішло все з того, що двох засперечалося, у кого коні швидші...

Після такої „конфузії" Дім стояв з забитими вікнами й дверми. Купив його один з заряду, склепар, за смішно малу ціну, та й ту посплачував членам не грішми, а рахунками за набір у склепі. Весною мали перебудувати Дім на склеп і житло. Тимчасом на Великдень Дім з доброго дива згорів, а склепар за одержану асекурацію вибудував собі чи не найкращий склеп у всьому дистрикті. Правда, були певні вказівки, чия це була робота, але хто таких річей буде доходити?... Околиця, вже без Народного Дому, пє і танцює й досі, часом і в пресу попадає, така стала славна... Хоч, що правда, все більше через голосну поведінку...

II.

Інша околиця наступного року крізи. Інша місцевість, інші й люди. Попадаються злі і добрі, пють при нагоді, — бо й чомуж час від часу не випити, коли обставини й кишеня дозволяють, — самі, однак, „трунків" не роблять. Попри випивку, й де чим поважнішим цікавляться. Доволі багато читають, особливо в довгі зимові вечорі; у кожній хаті все знайдеться пара книжок, а трапляються хати, що бібліотекою своєю не одного міського українського інтелігента завстидалиб. Книжки, правда, не дібрані... Натрапите там і „Сон Ґеновефи", і „Проклятий цісарський рід", і „Пророцтва Михальди". Та поряд з ними — твори Шевченка, Франка, Грінченка, Маковея, Стефаника, Грушевського... Набувалися книжки у тій самій послідовности, як друкувалися. А українські видавництва друкували не поважніші книжки, тільки лекші на збут... І коли фармер розповідає, у якій черзі він набував книжки, то слухачеви здається, що розповідає він історію українського культурного розвою у цій країні... Від „Сонників" і „Снів Ґеновефи" до Історії України-Русі М. Грушевського, повного видання творів Шевченка, Історії Української Культури, — взагалі видань, що їх не стидаласяб ніяка наукова установа.

Не повелося спочатку і в тій околиці. Безробіття ширилося в застрашаючих розмірах, а на допомогу вдаватись — деякі люди за горді були. Тож вганяли „фрейтами" скрізь, як країна довга і широка у пошуках покупця на руки й горб. Кожному мусіло десь пощастити. Та гіреньке те „щастя" було!...

Наш „маніґрант" найнявся на пару днів викопати пивницю (селер) під будову нового дому у одного „свідомого" фармера по півтора доляра денно і харчі. Мучився два дні, праці зісталося може ще на пів дня, нехай на день. Але прийшов над вечір сусід, також фармер. Оглянувся, допитливо подивився на працюючого „маніґранта", тай питає господаря:

— А то де „маніґрулу" собі знайшли? Чи за „борт" робить?

— Ні, — господар відповів. — Найняв по півтора доляра денно й харчі.

— Ото, але... У таку пору платити по півтора доляра, як та „ненд-за" тисячами, голодна вганяє „фрейтами". Таж тої сарани стільки наїхало, що за „борт" напрошуються робити. У мене самого аж трьох корчує...

„Маніґрант" скипів, але стримувався ще. А сусід тягнув своє:

— Не хворі й за „борт" робити, а ні, то хай здихають з голоду. Чого понаїздили до Канади? Думали — пануватимуть тут? Та й ви, — скартав господаря, — нам лише псуєте. Свому „маніґрантові" платите, наші довідаються, та й собі плати доходитимуть...

„Маніґрант" вибухнув. З рискалем вискочив з ями і заговорив зневажливо:

— Слухайте но, вуйку. Ви хотілиб, щоб робітники у вас літом працювали за харчі. А чи подумали ви, що вони робитимуть зимою? Що їстимуть?... Виж не дасьте їм їсти, ні помешкання.

— Назиму нехай на „реліф" до міста їдуть. „Губермен" всіх старців кормить, а нас податками обкладає.

— Ну, не всіж ласі на „реліф", так як ви, як по вас бачу.

— То хай здихають! — бовкнув фармер.

— Ах тиж, собачий сину, — визвірився на це „маніґрант". — Так ти хотів би, щоб люди з голоду здихали?... Зараз мені забирайся звідсі, а то голову розвалю...

Сусід пустився втікати, оглядаючись, чи „маніґрант" за ним не женеться часом. Відбігши, погрозив кулаком, викрикуючи:

— Ти но не дуже, большевику якийсь!... Я на тебе ще найду управу!...

Господар, хоч і не мішався у суперечку, сказав невдоволено „маніґрантові":

— Я не знав, що ти такий гарячий... Чоловік пожартував, а ти на нього з рискалем пускаєшся.

— Дуже дурні то жарти — огризнувся той. — Мабуть цьому вашому сусідові бракує клепки в голові...

— А ти знаєш, хто він? Він три „кводри" землі має... Не такий злидар, як ти — заговорив вже гостро.

— Хоч би й десять „кводрів", та й що з того? „Кводри" ні тисячі в банку не дадуть йому розуму, ані не направлять сумління.

— Це мій зять! — викрикнув фармер.

— Хай собі й рідний син. Я не дбаю...

— То ти в мене не робитимеш...

— Я з вами шлюбу не брав, вуйку... Не робитиму, то й не треба, — озвався „маніґрант" зневажливо.

— Ото, яка гонорна „ненд-за". З голоду пухне, а диви, слова про неї не можна сказати, — тягнув своє господар. — То Канада, найнявся — продався... Тут у нас маєш нічого не чути, не бачити, а робити те, що тобі каже твій хліботавець... Хоч би воду опихати!

— Це добре для вас, господарю, для тих, що щойно почали людськости та поваги набиратися... Я, знов, ріс і виховувався де інде, де мене ніхто не понижував. І я не звик терпіти зневаги від когоб то не було...

Дістав по вечері три доляри і знов подався шукати муки на свої руки. Найшов роботу у чотирьох милях від попереднього місця. Новий роботодавець був зовсім відмінного типу людиною. Перше, що кинулося „маніґрантові" у вічі, — була чистота в хаті, далі повні дві великі шафи книжок у кімнаті, відведеній „маніґрантові" на ночівлю. Відмінні люди — відмінні і умови праці. Працювати скрізь треба. Але інакше йде праця там, де робітника вважають за щось від себе нижче, на кожному кроці пригадують, що він наймит, а інакше, коли робітника вважають такоюж, як і самі людиною. Мабуть ті перші самі були наймитами колись, і вибившись всякими правдами й неправдами на більш-менш незалежне матеріяльне становище, мстяться над робітниками за пережиті колись пониження і зневаги. Мовляв: — не гладили по голові мене колись, за наймитівських часів, тож тепер відплачуся вдесятеро, кому іншому. Теж, що відплачується „Богу духа винним" людям — мало обходить...

III.

В осені довелося „маніґрантові" і в цій околиці зайнятися громадською діяльністю. Народного Дому не було; властиво був колись, та також згорів літ шість тому. Імпрези відбувалися по будинках поблизьких шкіл, для таких річей не доконче вигідних.

Успіх імпрези у нас завжди міряється тим, як велику суму вона принесла. Не зовсім то справедлива міра, та щож... Так прийнялося. Тай дірок на „мамону" українці аж надто багато мають, — і Рідна Школа, і політичні вязні, і інваліди, сироти по поляглих у Визвольнім змагу, голодуючі, а й місцевих потреб також не бракує: — преса, інституції, орґанізації, церкви... Міліонерів у нас нема, так як у інших народів, — ніхто не видасть більших сум, — а коли і є з десяток стотисячників, то вони ніколи або дуже рідко на що дадуть... Отже муситься покладати надії виключно на загал.

Однак і загал не все ті надії виправдує. Коли якийсь діяч приїздить до нього „паном", чи властивіще „святочним Іваном", ну то ще-ще... Чи то з пихи, чи то з бажанння і себе не будь чим показати — загал наш поставиться відповідно, навіть грошей скине отак, жартуючи, чи глузуючи про себе з „голодного панка". Але скарана година, коли той „пан" приходить до загалу у чорній шкірі — робітником... Заріже себе! Довіря до нього ні на цент; — бо ніби, як вартував би що, то не наймавсяб до фармера на роботу, а „крутив би", як інші панки крутять... І нехай він буде самим Ціцером, чи Іваном Золотоустим, а заріжеться... У наш вік важне не те, що говориться, чи пи-

шеться, але важне, хто говорить, чи пише, особливо коли він не нашої парохії...

Що правда, у більшій чи меншій мірі було так і в давнині. Для прикладу — ось такий випадок з життя Вольтера: Приносять до нього запрошення короля Людвика XV. Пішов Вольтер до короля у гостину, а той і давай читати ним написане віршилище, довге, нудне, без риму, без ритму і без сенсу. Тай питає Вольтера, чи вірш вартий, що будь... Ну, а Вольтер, — не в тімя битий, — розхвалив віршилище попід небеса, сказав, що це архитвір поезії, що такої поезії світ ще не чув і не бачив, та й не бачитиме ще довгі віки (мав мабуть на увазі наші часи і модерну „поезію"). Приємно заскочений король спитав, чи дійсно Вольтер аж так високої думки про вірш. А Вольтер і відповів: — Тут важне не те, що написане, а хто написав. Як би цей вірш написав простий смертельник, то за нього ніхто не дав би і одного су (рівновартне з одним грошем), але цей вірш написав король, тож він вартує міліони франків і друкуватиметься й передруковуватиметься, доки й Франція... Добре, що король мав хоч сумління; тож вірш той на очах Вольтера знищив, хоч до Вольтера після того зовсім охолов... Більш-менш таке воно і в нас...

Подібно щось притрапилося і нашому „манігрулі". Коли рознеслася вістка про голод у Східній Україні, надумав він, як й інші, щось трохи зібрати для голодуючих і вислати Міжнародному Червоному Хрестови, у ті часи у Брюселі, для доручення голодуючим. І почалося... Та хто?... Та де?... Та куди?... Оцей, во, во, „манігрула", буде щось говорити? Та що він може розумного сказати? Як би щось справді знав, то не тинявсяб по фармах за роботою... А може для себе пару центів хоче зібрати?

Відчит однак відбувся. Людей зібралося багато певно з цікавости, щож такий собі робітник, дурний, злидар, може сказати нам, людям заможним, а тим самим і розумним, що то три кводри, а навіть по секції й більше землі мають, дітей на вчителів та адвокатів виучують, а й в банках тисячі у кожного. Тобто таким, що й кишеня повна, тай голова не порожна...

І почав „манігрант". У вступі сказав отверто, що чув деякі вислови, начеб він хотів зібрати щось для себе. Тому заявляє, що за вступ гроші зістануться на руках церковного заряду, який і вживе їх на намічену ціль.

А далі й пішов! Чого тільки не говорив? Почавши від утрати державности — згадав всі, штучно спричинені злидні і голод давною Польщею, у той час відпроваджуючої сотки тисяч кірців українського хліба за кордони. Руїну України Петром Першим і його наступниками, що з року в рік здирали з українського селянства міліони кірців пшениці, сотки тисяч штук рогатої худоби, десятки тисяч коней, а селянство примирало з голоду. Та крім того селянство мусіло ще

кормити численні російські полки, бо в російській державі не було ще військової інтендантури (відділу постачання).

Таку саму політику супроти українців проводить в життя і нова влада. Для неї потрібна Україна, але без українців. Тому штучно викликується голод у провінціях, які донедавна всю Европу кормили своїм хлібом. Так було у 21-22 році, так є і тепер. Голод викликала злочинна рука опікунів, і всі вони однакові вороги українців, опікуни теперішні, ті що були у минувшині і ті що у майбутньому схочуть Україною опікуватися.

Змальовуючи бачені випадки голодової смерти у рр. 1921—22, навів випадок, коли мала дитина, може 8—9 літ, прохала кусочок хліба у відпасеного і добре убраного представника опікунчої влади, а замісць хліба дістала прикладом у голову і сконала на місці. — Закінчив „маніґрант" — щоб кожний і кожня, сідаючи за уставлений достатно стравами стіл, пригадали собі оту дитину. І коли їм у ту хвилю страва не стане поперек горла, то вони не українці, і українцями зватися негідні...

Своєю мовою „маніґрант" ухопив слухачів за серця. Навіть ті, що ставилися скептично до його заходів, змінили думку. Один по одному підходили й щиро давали хто скільки міг. Зібрана сума перевищала всякі сподівання. Змінив свою думку і той, що то хотів, щоб „маніґранти" працювали у нього за харчі. Наступних неділь такіж відчити відбулися по близьких околицях із таким самим успіхом. Чи ті гроші вжито на намічену ціль, чи на яку місцеву — невідомо. Тим більше, що опікуни України відмовились приняти поміч для голодуючих, зібрану Міжнародним Червоним Хрестом у европейських країнах, а навіть заперечили голод, хоча автор цих рядків читав оригінальні листи з Східної України, писані до різних осіб у цій країні, з описами десятків випадків голодової смерти у селах, звідки автори листів походили...

Л. М.

УКРАЇНСЬКА УЧАСТЬ У ДВОХ СВІТОВИХ ВИСТАВАХ

ДО СВІТЛИХ моментів в життю американських українців треба зарахувати теж і їхню участь у двох світових виставах, з яких одна відбулась в Шікаґо, а друга в Ню Йорку. Особливо важною являється українська участь в шікаґовській виставі, бо там виступили американські українці з своїм власним павільоном.

Участь у Виставі Століття Поступу.

З нагоди свого 100-літнього істнування проголосило місто Шікаґо в 1933 році Виставу Століття Поступу — від 1. травня до 31. жовтня 1933. Як тільки зачалась підготовка до цеї вистави, піднеслись голоси серед українського громадянства в Шікаґо, щоб використати таку добру нагоду для розголосу української культури і українського імені. На ту тему розвелась широка дискусія теж і в пресі. Громадянство годилось з доброю думкою і заявлялось за те, щоби на її здійснення зложити жертви, як це видно з того, що читаємо в Свободі з 13. лютого 1933 ч. 35:

„Треба негайно приступити до збірки дальших жертв на будову Українського Павільону на Світовій Виставі Поступу в Шікаґо та на влаштування самої вистави. Треба надіятись, що дієцезії, запомогові організації, парохії, громади, товариства та преса пороблять усі заходи, щоби така збірка на допомогу виставі була зібрана... До такого заключення дійшли громадяни, що були скликані представниками Українського Виставового Комітету в Шікаґо на наради, які відбулися 10. лютого в галі Українського Народного Дому в Ню Йорку".

Реферували тоді: д-р Мирослав Сіминович і Михайло Белеґай, обидва з Шікаґо.

Знов в Свободі з 16. лютого 1933, ч. 38, поміщено „Комунікат Виставової Корпорації в Шікаґо" в справі нарад в У. Н. Домі в Ню Йорку,

на яких були представники У. Н. Союзу, Провидіння, У. Р. Союзу, та преси: Свобода, Америка і Народна Воля. На тих нарадах ухвалено буджет в сумі $20,000, що мав покрити видатки будови Українського Павільону та закупна і спровадження експонатів.

В статті Свободи з 17. лютого закликається уже загал до жертв на згадану ціль в такий спосіб:

„Якщо та вистава має бути загально-народньою, то нарід мусить на неї зложити гроші".

Знов в статті з 25. березня, покликуючись на встановлений „Тиждень Збірки на Українську Світову Виставу", пишеться таке:

„Наш національний інтерес і наша честь вимагають, цілком зрозуміло, щоби ми взяли участь у Світовій Виставі, та щоби мали свій власний Український Павільон, а в нім, щоби виставили зразки нашої культури".

Від цього часу йшли день за днем поклики, щоб складати на ту ціль жертви. Відозви Української Виставової Корпорації підписували: д-р М. Сіминович, голова, Степан Куропась, секретар, Тарас Шпікула, скарбник, Ю. Небор, фінансовий секретар. А за Діловий Комітет: д-р М. Сіминович, голова, Стефанія Чижович, секретарка. Від липня до вересня помагав заряджувати Павільоном д-р Володимир Левицький. Проголошено, що є у Львові Центральний Допомоговий Комітет для мистецької допомоги цій виставі, та що Українська Господарська Академія в Подебрадах в Чехословаччині виготовляє свої експонати.

Проєкт Українського Павільону в українськім стилю, з написом „Україна" і Тризубом на самій горі поміщено в Свободі з 28. березня ч. 71. Очевидно, що цей проєкт, поклики і фотографії появлялись теж і в інших українських часописах, як: Америка, Народна Воля, Народне Слово.

Про те, чим має бути Український Павільон поясняє Діловий Виставовий Комітет у Свободі з 29. березня 1933 р., між іншим ось так:

„Чужинець, що ввійде до Українського Павільону, повинен винести з того, що там побачить, потрібні інформації про Україну, починаючи від основних відомостей, де жиє український нарід, скільки його і чим він займається, аж до таких складніших питань як те, що з культурних здобутків того народу може придатись для загальної людської культури".

Щоб таке осягнути, поділено Український Павільон на три відділи: 1) Відділ народнього господарства України, до якого достарчила відповідного матеріялу Українська Господарська Академія в Подєбрадах (мапи, діяґрами, статистичні карти, і т. п.), 2) Історичний Відділ набув матеріялів з українських музеїв і від приватних збирачів історичних памяток України, 3) Відділ Українського Мистецтва мав два підвідділи: народнього мистецтва і модерного (ґрафіка, різьба, малярство). В тому останньому була виділена окремо збірка різьб і малюнків Олександра Архипенка.

Надійшов день офіційного отворення, що повинно було наступити дня 1. червня, але не було такої суми гроша, щоб Павільон „викупити" від контракторів, що його будували. Та хоч Павільону офіційно не отворено, то проте читаємо в Свободі з 10. червня 1933, ч. 133. таке:

„Колєкція творів Архипенка, виставлена в Українськім Павільоні, притягає до себе все більшу та більшу увагу відвідувачів Світової Вистави. Хоч, як відомо, Павільон ще не отворений офіційно, в більшости шікаґовських ґазет уже поміщені довші статті, в котрих критики обговорюють різьбу нашого славного артиста з просто таки незвичайним захопленням".

Верхом української участи в Шікаґовській Виставі був „Український Тиждень", що тривав від 14. до 20. серпня 1933. На цей час зїхались до Шікаґа великі маси українців з різних сторін Злучених Держав і Канади. Була виготовлена велика програма на кожний день Тижня.

Як подає Свобода з 18. серпня, ч. 191, то Український Тиждень отворено 14. серпня 1933 р. при „великім здвизі українців". Прибули представники різних орґанізацій, маса молоді, много жіноцтва і професіоналістів.

Програма була така:

Дня 15. серпня був Український Жіночий Зїзд (витав від У. Н. Союзу — М. Мурашко); 16. серпня був Зїзд Української Молоді (витав від У. Н. С. і Свободи — Л. Мишуга). Дня 17. серпня тисячі прибули до Гол оф Саєнс, яких привитав д-р М. Сіменович від Українського Виставового Комітету, а Ф. Страйкменс як голова Комітету Національностей Світової Вистави. Свято, що відбулось пополудні під голим небом, перепроваджував д-р А. Кібзей. Співав Хор міста Шікаґо під дириґентурою Ю. Бенецького, а відспівані ним українські пісні були передавані через Нешенел Бродкестінґ. Виступала Школа Танцюристів балєтмайстра Василя Авраменка. А теж виступила з дружками „Мисс Україна" (Марія Любас з Шікаґо), вибрана попередно на конкурсі краси. Від українського жіноцтва промовляла п-ні Олена Лотоцька. При кінці д-р Л. Мишуга подякував американській землі за те, що дала змогу українцям виступити з своєю культурою, нарівні з державними народами. Того дня вечером витано в Українськім Павільоні д-ра Франтішека Сокупа, президента чехословацького сенату українською вечерою і піснями. В памяткову книжку Українського Павільону вписав він таке: „Щирий привіт і глибока пошана для українського народу, піоніра в боротьбі за поступ і демократію". В днях 18. і 19. серпня відбувся Перший Зїзд Українських Професіоналістів Америки і Канади, на який надіслали реферати проф. Іван Боберський („Обовязки українського інтеліґента в Америці й Канаді") та В. Біберович („українські професіоналісти"), які відчитано. Виголошено ще такі реферати: д-р Л. Мишуга „Український Професіоналіст як провідник"; д-р Г. Г. Скегар „Скільки нас?"; Т. Свистун „Наші національні завдання"; Галя Гаврилюк з Винніпегу „Наша жінка та її освіта". Далі привитав Зїзд М. Му-

рашко від У. Н. Союзу, Ярослав Чиж від У. Р. Союзу, д-р А. Кібзей від лікарів, пані Йонкер від канадійських орґанізацій, а д-р Потоцький від канадійських медиків. Ще промовляли: д-р Яців про потребу реклями, С. Шумейко про потребу дописування до американських ґазет, проф. А. Грановський про потребу наукового центру, а теж адв. Гуменюк з Канади про потребу орґанізації українських професіоналістів. По нарадах заложено тоді „Українське Професіональне Товариство" з адв. О. Е. Малицьким як головою, а д-ром Ґ. Ґ. Скегаром як секретарем. Дня 19. серпня відбулось „Свято Українського Мистецтва" в величезній галі в Колізеум, з виступами Українського Хору міста Шікаґа, під проводом Ю. Бенецького, орхестрою капітана Барабаша, сольоспівом оперової співачки Марії Гребенецької, та масовим виступом танцюристів В. Авраменка з Америки і Канади, при чудових світляних ефектах.

Український Тиждень на Світовій Виставі в Шікаґо був доброю реклямою для українського імені й тим самим сповнив своє завдання. Так, як сповнила вповні своє завдання і ціла українська участь у Шікаґовській виставці.

Український Павільон відвідало приблизно до 1,800,000 людей, між якими були такі особистости, як, наприклад, Герберт Гувер, бувший президент. Консулі, як чеський, литовський чи югословський, були частими ґістьми в Українськім Павільоні, де вдержувано український ресторан, та де відбувались кожного вечора українські концерти.

Правда, не вдержано Павільону, як виставу продовжено, але треба зважити, що, наприклад, польський павільон замкнено — таки при самім отворенню. Значить, що його взагалі не було, бо відразу збанкротував. З словян тільки українці й чехи мали свої павільони, а росіяни, наприклад, цілком не мали. Ще треба одмітити, що Український Павільон не мав піддержки від ніякої держави, і від ніякого уряду. Українцям, як недержавному народови, треба було ще трудитись, щоб дістати спеціяльний дозвіл на павільон! І вони його дістали та були одиноким недержавним народом, що мав свій павільон.

За спродані в павільоні вироби народнього мистецтва кооператив Українське Народнє Мистецтво у Львові, чи Ґуцульське Мистецтво в Косові повернуто кілька тисяч долярів старому краєви, себто тим, що їх виробляли, головно по селах. Американська преса подавала не тільки в Шікаґо, але по цілій Америці, звідомлення про Український Павільон, який визнано мистецьким і оригінальним. „Гай Арт Павилон" — казав про нього Дос, президент Вистави. Його показувано по театрах фільмових образів разом з пречудною китайською святинею, що її привезено з Джегол на Світову Виставу в Шікаґо. І то показувано як дві найцікавіші річи між чужинецькими павільонами. „Вистава", як подала на „Обєднанню" у своїм звіті про Виставу п-ні Стефанія Чижович, „давала рідку нагоду зазнайомити чужинців зі зразками нашої народньої творчости і наглядно переконати відвідувачів з усіх сторін світа, що в деяких ділянках культури Україна не то, що не стоїть позаду, але додер-

жує кроку, як невипереджає найбільше цивілізованим народам" (Свобода, з 15. і 16. листопаду 1933). А вже найбільше було згадок про мистецькі твори Архипенка, виставлені в Українському Павільоні. Українському народньому мистецтву, виставленому в павільоні, теж давано загальне признання. А як виставу продовжено ще на рік, а Українського Павільону вже не було, то в „Шікаго Трибюн" написали таке:

„Цього року дається відчувати на Виставі брак Українського Павільону".

Чи це не гарне признання?

Участь у виставі „Завтрішній Світ" у Ню Йорку.

У „Свободі" з 29. березня 1938 року читаємо, що дня 27. березня відбулась в Українськім Народнім Домі в Ню Йорку нарада в справі української участи в Світовій Виставі в 1939 році, на якій було 148 делегатів від різних українських організацій з чотирьох стейтів, як теж були представники від головних запомогових організацій. Наради отворив і ними проводив М. Мурашко, а справу реферував Д. Галичин. Ціла Світова Вистава, говорив референт, буде поділена на три части: репрезентативну, виставову і розривкову. В репрезентативній частині матимуть павільони тільки держави, а вони, зокрема Совети, застерегли собі контрактом, що тільки вони мають право репрезентувати культурні здобутки тих народів, що живуть в їхніх границях. З цього виходить, що навіть тяжко американським українцям дістати місце у виставовій чи розривковій частині, бо й проти цього треба надіятись протесту. Та Заряд Світової Вистави евентуально дав би згоду, якщоб ми загарантували мистецький павільон. А мінімальні кошти його вибудування виносилиб $100,000, а якщоб ми хотіли виарендувати місце в іншім павільоні, то коштувалоб вдвоє стільки. Та якби не було американські українці мусять на тій Світовій Виставі бути хочби тільки з Культурною Виставою, а її кошти за обрахунком проф. Олександра Кошиця виносилиб приблизно $25,000.

По широкій дискусії представники організацій „заявилися за те, щоб українська іміграція в Америці взяла в Світовій Виставі в Ню Йорку якнайактивнішу участь, та щоб виступила на ній у таких розмірах, на які дозволять фонди, зложені на ту ціль українською імміграцією в Америці". Вибрано теж Комітет Світової Вистави, який зістав зачартерований як „Українсько-Американське Виставове Товариство". Виконний уряд був такий: Дмитро Галичин, голова; Кирило Піддубчишин і Анна Воробець, заст. голови; Микола Мурашко, касієр; д-р Семен Демидчук, секретар; В. Різник і С. Шумейко, заст. секретара. Правним дорадником Комітету був адв. Михайло Пізнак. Та найгірше йшло з грошевою збіркою. Це були часи, коли увага американських українців була занята подіями в Карпатській Україні, її поривом до власної

державности, за тою трагедією, яка потім настала. За участь у Світовій Виставі в Ню Йорку так якби забуто, хоч були поклики і статті в цій справі. Тоді обізвався проф. Ол. Кошиць, нагадуючи, що наша участь у Виставі — це теж важне діло. Описуючи чудове місто, що повстане в Флошинґ (місце Світової Вистави), пише проф. Кошиць в Свободі з 20. жовтня 1938 року, між іншим, таке:

„Міліони людей поринуть у ці фантастичні палати, щоби побачити найновіші осягнення людського розуму, уміння, знання, волі й праці. Всі нації світу показують тут, на що вони здатні, що осягли, на чому стоять, на що заслужили та куди і до чого прямують... А чи будемо ми, українці, серед них? Чи прилучимось і ми до того славного „хору" світової пропаґанди і реклями?... Пропаганда, яке заляпане й сіре слово! А разом з тим, яка могутня, просто непереможна сила в ньому криється. Та сила, що прищіплює нові ідеї, ширить їх, освідомлює маси, заохочує, порушує, творить нові форми, змінює навіть внутрішній світ, чоловіка".

Потім передав проф. Кошиць згадки міжнародньої преси про виступи Української Республиканської Капелі в світі, які зводились до цього, що написав часопис „Ди Конститушен" в місті Атланта, в стейті Джорджія, по українському концерті, а саме: „А ті, що були на концерті, не забудуть України". Значить, що необхідно виступити з українським концертом і на Світовій Виставі в Ню Йорку.

Світову Виставу в Ню Йорку, що дістала символічну назву „Завтрішній Світ", відкрив президент Рузвелт офіційно дня 30. квітня 1939 року. Але ще навіть тоді не можна було знати, чи буде даний дозвіл на українську участь у цій Виставі. Місяцями ішли торги, що опинились аж у Вашинґтоні, бо Совєти, що взяли участь у Виставі (в Шікаговській Виставі їх не було!), вибудували величавий павільон і вживали своїх впливів на те, щоб не дано дозволу на український культурний виступ. Та вкінці, дня 29. травня 1939, написала Свобода п. н. „Таки будемо на виставі", між іншим, таке:

„Ще тепер не пора, щоб розповісти про ті нечувані перешкоди, які треба було поборювати кілька місяців, щоб добитись того, щоб українсько-американській іміґрації в Америці була дана можність взяти участь у Світовій Виставі — як окремій одиниці, що хоче виступити з українською культурою. Та які це були труднощі може кожний пізнати по тім, що було подане про нюйорський часопис „Дейлі Мірор", що то приготовляв цілий рік виступи різних національностей, з якими хотів виступити теж і на Світовій Виставі. Як відомо не міг він добитись дозволу... А не добився тому, що проти цього були Совєти... Колиж впливи і протести „Дейлі Мірор" не помагали, то щож доперва говорити про положення Українського Виставового Комітету, що намагався добитись для американців українського роду права заманіфестувати українську народню культуру на Світовій Виставі. Та проте так є, що контракт підписаний!"

Ось так проголошено „Українсько-Американський День" на неділю 18. червня 1938 року в Стадіоні Корт оф Піс на Виставовій Площі. Очевидно, що той день був проголошений у всій американській пресі й через радіо.

Зачнім з цього, що подав „Ню Геральд Трибюн" з 19. червня 1939, під наголовком „50,000 українців на ріднім Фестивалі на Виставі", а в піднаголовку „Совєти запротестували, заряд не дозволив бесідникам виголошувати промови підчас свята". Потім іде опис Українського Свята, а далі протест перед пресою Михайла Пізнака, майстра церемоній на Святі, що ні йому, ні Д. Галичинови, голові, Виставова Корпорація не дозволила виголошувати промови через протест Совєтів, надісланий Виставовій Корпорації з Вашинґтону від державного секретаріяту. Корпорація, пише далі згадана ґазета, потім виясняла, що Совєти вимовили собі в контракті, що того роду вистав як українська не буде. Отже принаймні спинено політичні промови...

В „Свободі" з 20. червня 1939 описувано „Українсько-Американський День" як „імпозантну маніфестацію, якій приглядалося до сто тисяч осіб, в тому до 60,000 українців з усіх сторін Америки.

Тому, що маса українських дітей і жінок прибула в українських народніх строях, то українців було в той день усюди видно, так, що здавалось, що вони надали в тому дні цілій виставі український характер. А це був американський „День Батьків", як і день посвячення памятника Христофі Колюмбови, що теж стягнули масу публики, бо були зааранжовані спеціяльні програми, високо артистичні. Та хтоб не йшов, мусів зупинитись, щоб поглянути на 1,000 молодих співаків і танцюристів, всі в прекрасних народніх українських строях, що вийшли на естраду на „Площі миру" на пів години перед виставою і уставились у ряди. А перед ними понад 10,000 крісел, давно занятих, а десятки тисяч людей довкола великої площі, що нігде протиснутись не можна. Словом — море голов.

Виходить проф. Олександер Кошиць, а перед ним 500 співаків і співачок. Піднеслась магічна рука, залунав американський гимн, а потім поплили звуки української пісні... Образ зворушливий для кожного українця, а також захопливий для кожного чужинця.

Оперовий співак, Михайло Голинський, як пише ґазета співав так, що пісня плила з душі до душі, а спів його стояв на найвищім співацькім рівні.

А потім до 500 молоденьких танцюристів, під проводом А. Кістя і М. Лаврика, що їх витають громом оплесків.

А далі 10-літня скрипачка Донна Ґресько, що то здобула собі не тільки серед нас, але й в американських музичних колах найвищі признання.

Ще раз чарівний спів хору. І кінцеве „Ще не вмерла Україна" під проводом проф. Кошиця та при співі десяток тисяч публики...

Ґровер Гвейлен, предсідник американської Корпорації Світової Вистави, проголосив на другий день через радіо, що неділя 18. червня, в якій був українсько-американський фестивал, побила всі рекорди, бо хоч було хмарно, було 60,000 людей більше, ніж котроїнебудь неділі.

Знов повідомляючи Український Виставовий Комітет, що був протест совєтського амбасадора проти Українського Дня, зложений в департаменті стейту в Вашинґтоні, один з директорів Світової Вистави в Ню Йорку, сказав таке:

„Справа вашого Українського Дня стала інтернаціональною аферою".

В тому і особливе значіння української участи в Світовій Виставі в Ню Йорку, що не зважаючи на такий совєтський натиск, Український День таки відбувся.

До української участи в Світовій Виставі треба ще зарахувати „Американсько-Український День Молоді", що відбувся в неділю, 1. вересня 1940 року, на площі Американ Камон. Цей День влаштовано заходом Ліги Української Молоді Північної Америки, що саме тоді відбувала свій восьмий річний зїзд в готелі Пенсилвенія, в Ню Йорку.

Молодь виступила на тім Дні з дуже великою програмою, що тривала чотири і пів години. Виставі постійно приглядалось чи прислухувалось біля сім тисяч осіб, а десятки тисяч — переходово. Програма була задумана як культурна маніфестація українського народнього мистецтва. І такою вона дійсно була. Це було діло виключно самого молодого покоління, яке фінансово попер, між іншим, теж і У. Н. Союз.

Програму отворив і переводив нею Степан Шумейко. Він підкреслив любов до американської землі не тільки збоку молодою ґенерації, але й глибоку льояльність старого покоління американських українців, а потім обговорив ті духово-культурні цінности, як пісня, різьба, малярство, народнє мистецтво, що їх американські українці вложили в спільну духову скарбницю Америки. Комендер Г. А. Фленінґен зложив привіт від імені Корпорації Світової Вистави. Знов адв. Михайло Пізнак, виголошуючи святочний реферат, напятнував негідні калюмнії, які кидають певні кола на американських українців, мовляв, вони звязані з якимись чужими „ізмами". Ось такі калюмнії він назвав „злобними і безпідставними видумками". Ще сказав, як подає Свобода з 4. вересня 1940 року, „що американські українці з особливо великою приємністю виконують свою програму на тому місці, де минулого року стояв совєтський павільон, бо саме Совєти минулого року робили стільки старань, щоб не допустити до влаштування української, чисто культурної програми на Світовій Виставі".

Виступали далі з добірною програмою три хори, сім кружків танцюристів, українські модельки і українська народня орхестра. З хорів виступали: Молодечий Хор з Ню Йорку і Ню Джерзі, та Український Молодечий Хор з Філядельфії, обидва під проводом Степана Марусе-

вича, як теж Козацький Хор з Філядельфії під проводом С. Савчука. Вони відспівали много творів різних українських композиторів, головно в аранжеровці Ол. Кошиця, а найбільше стрілецьких пісень М. Гайворонського. Солістки: Марія Полиняк і Анна Тростянецька, (молоді й знамениті мистецькгі сили), як і тенор Михайло Мельник, співали українські пісні та арії з різних опер. А танцюристи виступали під проводом балєтмайстра Михайла Германа. Він пояснював через голосник кожний український народній танок перед кожним виступом, представляючи і провідників поодиноких Молодечих Клюбів Танцюристів, якими були: В. Рибка, М. Гира, М. Т. Томчук, Г. Стельмащук, І. Заблоцький, та провідника сільсьної музики, Й. Снігура.

Та пише Свобода, перше місце треба віддати показові українських костюмів, під зарядом пані Марії Боднар-Герман. Модельки, одягнені в українські костюми з різних частин України, виходили на сцену, а пані Герман давала до них пояснення, перемішуючи серіозне з гумором. Серед костюмів були і модерні одяги, скроєні під впливом зразків українського народнього мистецтва. Закінчуючи це Свято Української Молоді, Гарвей А. Андерсон, директор „Американ Камон", заявив, що хоч Американ Камон вже здобула собі імя добрими виставами, то ця українська вистава була таки найліпша з усіх, які досі були. Навіть, казав він, колиб за цілий час було виставлено лиш одну українську програму, то Американ Камон виправдалаб своє отворення.

При кінці, щоб краще розуміти часи і обставини, в яких те все діялось, згадаємо й за те, що написане в анґлійськім додатку до Свободи, в „Юкрейніен Віклі" з 7. вересня 1940 р. в статті п. н. „Що затим усім криється". Стаття стверджує, що це була маніфестація льояльности до Америки, влаштована молодими американцями, тут родженими і вихованими, яку оплескували годинами до 20,000 людей, та яка дістала найбільші признання від самої управи Світової Вистави. І тому саме висказує здивування, чому нюйорська преса „не помістила навіть одної стрічки" про цю маніфестацію молоді, хоч кожного дня пише про найменші подробиці з Світової Вистави, включно до бурлескових... І хоч Адміністрація Американ Камон, як і комітет української маніфестації, порозсилали якнайточніші інформації до всієї преси.

Діється отже, пише „Юкрейніен Віклі", те, що й з конґресом Ліґи Української Молоді, що відбуває наради в однім з найбільших нюйорських готелів, де видніє величезний напис про цей конґрес, та звідки розіслано всі потрібні інформації, а в пресі ні одного слова згадки. Щось так, як не було ні одного слова згадки за Конґрес Американських Українців у Вашинґтоні, хоч про це писали вашинґтонські ґазети і десятки інших по цілій Америці. Зате, кажеться далі, є в цій пресі завжди місце на різні наклепи на український нарід, особливо, коли згадується вікову боротьбу України за визволення і самостійність...

Ось ті всі речі треба мати на увазі, коли хто хоче належито оцінити американсько-українську активність тих часів.

На участь в Шікаґовській Виставі зложило громадянство всього $16,000, а на участь Нюйорській щось понад $5,000. Очевидно, що за такі суми не можливо булоб це все виконати, якби не було повної посвяти з боку тих старих і молодих, що займались тими справами; якби не було патріотичних батьків і матерей, що не тільки висилали своїх дітей, але й покривали кошти їхньої науки (як от народніх танків) та кошти участи в тих різних імпрезах. І не булоб теж моральної перемоги, колиб десятки тисяч наших громадян не являлись масово, прибуваючи навіть і з дуже далеких сторін, щоб ось так заманіфестувати на вільній американській землі, що Українське Імя — їм любе й дороге.

Степан Мусійчук.

ЯК БИ НЕ РІДНА ПІСНЯ

Як би не пісні рідної звук,
Що день і нічю квелить мені, грає,
Що сіть думок все снує, збирає. —
Я не терпів би так много мук,
Як би не пісні рідної звук.

Як би не пісні рідної сум,
Що з ним разом так я тут горюю,
Що в нім недолю народню чую, —
Менеб лишили скорби і глум,
Як би не пісні рідної сум.

Як би не пісні рідної плач,
Що в нім я чую горе й муки,
Рідної неньки сльози розпуки,—
Я би позбувся суворих вдач,
Як би не пісні рідної плач.

Як би не пісні рідної тон,
Я міг би спокійно жити в чужині,
Не снив би о своїй рідній країні,—
Рідної землі забув би стон,
Як би не пісні рідний гомон.

Свобода, 7. листопаду 1927.

Григорій Герман.

МОЛОДЬ І СПОРТ

КОЖНА т. зв. національна ґрупа в Америці має один і той самий тяжкий оріх до розгризення: Як зацікавити тут роджене молоде покоління життям цеї ґрупи, як втягнути його до різних орґанізацій цеї ґрупи і вдержати його в тих орґанізаціях. Перед такою самою проблємою станув теж і Український Народний Союз і взявся вже давно до її розвязки. Одною з спроб ось такої розвязки є „спортова акція", яка до війни зачала гарно розвиватись та з якою я був тісно звязаний. Думаю, що й це є частина історії У. Н. Союзу, а то й частина нашого загального американсько-українського життя, тому й хочу про це згадати і поділитись своїми вражіннями і думками.

Як творилися перші спортові дружини?

Американська молодь любить спорт. Очевидно, що теж і та, що є з українського роду. Знов рухливість і гін до попису в зручности, це одні з таких прикмет, що окреслюють всяку молодь. Беручи це під увагу, 19-та Конвенція У. Н. Союзу рішила орґанізувати свою молодь у спортові дружини. На меті було утотожнення інтересів молоді з інтересами У. Н. Союзу, щоб цим зміцнити звязь молодих членів з їхньою орґанізацією.

Перший поклик до орагнізації спортових дружин появився в початку місяця квітня в Юкрейнієн Віклі, де взивалося молодь творити дружини „бейзбол" при грошевій допомозі збоку У. Н. Союзу. Від дружин вимагалося, щоби вони виступали під назвою У. Н. Союзу, та щоб разом творили Бейзболову Ліґу У. Н. Союзу.

Не зважаючи на дописи і вияснення, що їх друковано кожного тижня, створення перших шістьох спортових гуртків забрало три місяці часу.

Труднощі на місцях були різні: брак провідних членів; добрі грачі вважали за ризико вступати до нової дружини; інші не мали відваги братися за це діло; знов інші належали до не-союзових дружин і дивилися на Союз як на конкурента.

Щоб початок улекшити, дозволено новим дружинам приймати мале число грачів, що не були членами У. Н. Союзу. Ось так по тримісячній підготовці, зїхались дня 18-го червня 1938 року представники шістьох бейзболових дружин до головної канцелярії У. Н. Союзу і виготовили першу програму спортових змагань.

Дня 4-го липня була перша стріча Союзових дружин. (Вилкс-Бері і МекАду).

В наступних чотирох роках число спортових дружин зросло, а рік 1940 показався найкращим. Цього літа було 28 дружин (бейзбол і софтбол), а зимою 22 в бескетбол і 33 бовлін (круглі).

По першій спробі допускати не-членів У. Н. Союзу, цей плян залишено, а до участи в спорті приймалося уже лишень членів Союзу. В ціли перевірки членства кожна дружина подавала реєстрацію своїх грачів, а відділові секретарі ручили за їхнє членство (приналежність до У. Н. С.). На цій точці спочивала теж контроля відділових урядників, бо на підставі реєстрації давалося дружині грошеву поміч через руки відділових урядників. Теж поручалося дружинам співпрацювати з відділовими урядниками, а така співпраця приносила тут і там користи і дружинам і відділам.

Спортові дружини вербували також нових членів, які були способні до спорту, а відділові урядники мали поле до орґанізування між прихильниками, що цікавилися пописами дружини. Були випадки, що втягано в члени спритних грачів не-українців, але з них хісна не було. По першій невдачі в змаганнях, вони орґанізацію покидали. Дуже часто траплялося, що до спортової дружини зголошувалися такі, що навіть не знали, що вони є членами У. Н. Союзу. Родичі платили за них вкладку, а про це вони довідувалися доперва тоді, як почали інтересуватися місцевою спортовою дружиною.

Число спортових дружин почало упадати в 1941-ім році, коли молодь почала гуртовно вступати до війська. Два роки пізніше лишилася одна дружина в Філядельфії, що завдяки проводови і сприятливим обставинам задержалася при житю.

Змагатись чесно й по джентельменськи!

В тій нашій спортовій акції мали ми на увазі теж і виховний бік. Від дружини вимагалося пристойного поведення в стрічі, а тим, що провинились, давано нагану. Дружину, що допустила неправного грача до стрічі, карано тим, що відбиралось тій дружині титул перемоги, а призначувано його тій дружині, що була покривджена. Був теж такий випадок, що одна дружина зволікала з рішальною стрічою аж поза сезон і через те стріча не відбулась. Винувату дружину суспендовано на один рік, але проте покривджена дружина (Маганой Сити) була позбавлена чемпіонату в бескетбол.

З кличем „Змагайтеся чесно і держіться правила "FAIR PLAY", а здобудете на спортовій арені добре імя для Батька Союза!", розпо-

чинали перші спортові дружини У. Н. Союзу змагання в бейзбол, літом 1938-го року. До тих дружин ставили ми такі вимоги, які ставить американська школа. А в цій школі спорт має на меті не лиш розвинення сили і зручности тіла, але теж і будову характеру. На цій підставі велася між дружинами уміркована конкуренція в ціли перевищення в грі і осягнення чемпіонату. Знов те, що переможені дружини давали признання побідним без жалю і злоби, було здоровим явищем серед Союзової молоді в чотирох роках нашої спортової акції.

Практичні здобутки.

Ще треба підкреслити, що в нас на спорті не кінчилося, бо з спортом були получені і практичні сторони життя, що розвивають здібности в людині.

Берім, наприклад, обовязки менаджера спортової дружини, що приготовляє хлопців до гри і розпоряджає ними підчас стрічі. Він старається виробити в них зручність і витривалість, та створити з них скоординований, гармонійний гурток. Менш спосібних він держить в запасі, щоб ними заступити втомлених або неприявних. Він оцінює їхні здібности в грі і придержується такту в рішеннях, щоб позбутись упередження, а відтак негодования. Цеж найтяжча праця, щоб вдержати хлопців не лиш в пожаданім фізичнім стані, що вимагає частих проб перед стрічею, але теж, щоб і підчас стрічі вдержати в них моральну витривалість. Коли гурток програє, вкрадається знеохота. І їй треба протиділати. Коли виграє— насувається недоцінення противника і легковажність, що може зробити з мнимого переможця — переможеного. Необхідний отже є в дружині член, що відзначається орґанізаторськими спосібностями, а коли такого нема, дружина розкладається. Готових і досвідчених менаджерів Союзові дружини не мали; вони вироблялися з бігом сезону завдяки спортовій акції, що дала їм поле до набуття досвіду.

Неменше орґанізаційної праці виявляв секретар спортової дружини, що звичайно був титулований BUSINESS MANAGER. Він мав нагляд над спортовими приборами і річами дружини, а з наглядом було получене і достачання річей. Він вів часту переписку з іншими дружинами в справі часу і місця на стрічу. Він шукав за майданом на стрічу, що являлося найтруднішим, бо Союзові дружини були нові і не мали претенсій до мійських майданів. Він подавав вислід стрічі до місцевих ґазет і до Юкрейнієн Віклі. По скінченню гри секретар старався, щоб для прибувшої дружини була перекуска, бо не годилося відправляти зголоднілих хлопців на далеку віддаль домів. Колиж дружина виїзджала на стрічу до другого міста, то відпадала справа перекуски, а натомісць приходила справа транспорту. Пошукування за автами, прохання, торгования — це були рівночасно клопоти і корисні досвіди для секретаря.

Не можна поминути участи решти членів спортових дружин в їхній співпраці і виникаючих з цього користях.

При орґанізованню нової дружини грошена поміч від У. Н. Союзу являлась рівночасно заохотою до праці і ґарантією успіху. Та видатки на одностроґ, спортові прибори і подорож виносили ще раз так як Союз давав! Ріжницю покривала дружина членськими вкладками і підприємствами, що вимагало співпраці всіх членів ґуртка.

А вже необхідною справою був прийом для відвідуючого ґуртка по стрічі. В початку була це скромна перекуска, а згодом набрала вона характеру товариського вечірка. Приходили на такий прийом молоді і старші Союзовці, що спортом незанималися, щоб познайомитися з ґостями. Були промови і товариські забави. Старші заохочували молодь до праці в У. Н. Союзі і самі цеї охоти набирали. Спортові відвідини позамісцевих дружин отвирали Союзовим дітям товариський світ між українцями серед американської суспільности. Бейзбол, софтбол, бескетбол і круглі — це були роди спорту, що захоплювали Союзову молодь. Та підставною силою, що притягала молодь до спорту, був У. Н. Союз. Молоді імпонувало це, що вона в змаганнях репрезентувала Союз, а шовкова відзнака Союзу на спортових одностроях набирала поважного значіння. В молоді виробилося почуття приналежности до великої родини Батька Союза. І цього почуття не здушить жорстока війна, але скріпить його. Союзові діти розбрилися по цілому світу, а де лиш вони стрінуться, то згадують це, що їм спільне і миле — згадують Український Народний Союз! На це маємо докази — їх письма з Пацифіку, чи з европейського фронту.

Юлія М. Шустакевич.

УКРАЇНСЬКИЙ ТЕАТР В АМЕРИЦІ

(Спомин української артистки).

1. Про український театр у старім краю.

БАЖАЮЧИ своїм спогадом дати хоч короткий начерк української театральної праці в Америці, як теж згадати про її національно-культурне значіння для українців в Америці, хочу подати коротенько і про український театр на українських землях, з якого я вийшла. Інтеліґентні українські еміґранти, священики і світські, з Галичини і Великої України, привезли сюди, між іншим, теж і ідею творення українського театрального мистецтва як засобу для поширення серед українських еміґрантів національної свідомості та піднесення їхнього культурного уровеня. Бо знали, що український театр в Україні відограв величезну ролю у національному пробудженні широких мас нашого народу. Бували часи, коли він був на Великій Україні головним чинником в розбудженні української національної свідомості. Подібним чинником був у Галичині Український (давніше Руський) Народній Театр „Бесіди", що як українська народня інституція проіснував більше як 60 років, майже до часу анексії Західної України Польщею. З оповідань моїх старших товаришів-артистів знаю, що українське суспільство в Галичині ставилось у початках пасивно до свого театру. Українським артистам приходилось часто терпіти голод, зимно і нужду, пробиваючись нераз піхотою чи на сільських возах з міста до міста. Театр був мандрівним, а вистави давались по різних салях, своїх і чужих, а навіть на підсінніх заїздних домів та по млинах. Та непереможним був дух українських артистів і невмірущою їхня велика посвята. Сотки разів слухала я оповідань про перші початки Українського Театру в Галичині. А слухаючи їх, то один раз серце стискалось з болю і сльози тиснулись до очей, а другим разом ми всі заходились сердечним реготом, бо було й багато гумористичного в тих пригодах. Було багато романтики і щирого гумору, а теж і багато траґедії. Та по кількох роках важкої боротьби за існування, Український Народній Театр „Бесіди" став у Галичині таки необходимою національною життєвою

потребою. І як він загостив до цього чи другого міста, то артистів витали на залізничих стаціях цвітами та сердечними обіймами. І заслужено. Директорами Українського Театру були люди високої освіти, які жертвували нераз для сцени свою карієру і ціле життя. Персонал артистів набірався теж з освічених людей.

До найвищого пункту свого культурного розвою дійшов Український Театр в Галичині за дирекції Івана Біберовича, опісля за Садовського та вкінці за Осипа Стадника. Згадані три директори були світилами нашого театрального мистецтва, люди великого інтелекту і сильні характером, а при цім щирі українські патріоти. Великого артиста з Великої України, Миколу Садовського, запросила „Бесіда" на директора Українського Театру мабуть за порадою Івана Франка. Це було в 1904 році, а з Садовським приїхала до Галичини велика українська артистка Марія Заньковецька. Обидвоє піднесли артистичний ровень театру до високої міри. Садовський звернув свою головну увагу на українські драматичні штуки історичного та побутового змісту, в яких він із Заньковецькою були незрівнані. Зате відсунув на другий плян оперету та оперу, що не дуже подобалась галицькій інтеліґентній верхівці, яка бажала бачити свій театр українським, але теж і загально-европейським.

По нім став за якийсь час директором Осип Стадник, народній учитель з фаху, який кінчив драматичну школу у Відні, як теж грав якийсь час в польськім театрі у Львові, в якому було більше наших артистів і співаків.

Осип Стадник, як директор театру дав галичанам те, чого вони бажали, впроваджуючи кромі народньої, історичної та побутової драми, ще й легку оперету та клясичну оперу. Як артист, Стадник не дорівнював Садовському, зате був незрівнаний як режісер та адміністратор. Репертуар Українського Театру тоді був великий, багатий і ріжноманітний, був серіозно обдуманий та творив собою певну культурну цілість як в українськім, так і світовім змислі. Тому вимагав великої обсади і добрих артистів. Стадник кромі галицьких артистів запросив ще визначних артистів з Великої України. На вистави опер Стадник запрошував на виступи і чужих оперових співаків. За мойого побуту в театрі співали в нас оперові співаки з Італії, Франції, а навіть з Америки, як от Едіта Де Лайс з Метрополитен Опери, яка тоді була в обїздці по Европі. Саме мені, як молодій силі, довелось в 1911 році виступити в опері „Фавст" в ролі Марти з Едітою Де Лайс, яка співала Маргарету. Було це в Чернівцях. На виставу Фавста приїхав був тоді з Коломиї австрійський наслідник престола, пізніший безталанний австрійський цісар Карло, з цілим своїм штабом. Були це передвоєнні часи і ми вважали це якоюсь „політичною грою" австрійського уряду. Та на вистави прибувала різна культурна публика. Це були часи тріюмфів українського театру в Галичині.

Я стала працювати на сцені Українського Театру на початку 1907

року, саме на початках моїх студій в учительському семинарі. Померла тоді моя мати і я як 15-літня дівчина виїхала до театру під опіку моєї сестри і шваґра Юрчаків. За їх впливом я вступила на сцену. Український Театр не був мені чужий, бо їздила я нераз у гості до моєї сестри і при цих нагодах пізнавала всіх тодішних артистів. Як 12-літнім дітваком поїхала в 1904 році до сестри на Різдво, то тоді в неї зібралась на Святий Вечір сама артистична сметанка. Був і тодішний директор Микола Садовський. Памятаю, як розохотившись Садовський підкрутив свої величезні вуса та до мене: Заспівай маленька ще й ти вашої галицької пісні. Посадив мене собі на коліна і все — „нубо чорненька ще одну". По цім моїм святочнім концерті Садовський поцілував мене в чоло та чогось втер сльозу. Мабуть озвалась у його незнана батьківська струна. Колись, говорив він, співатимеш ще й на сцені. Так і сталось. Вступивши до театру в дуже молодому віці я вспіла вибитись за короткий час завдяки дуже пильній праці.

Ще згадаю, що наш театр дав Радянській Україні Леся Курбаса, директора „Березіля" (якого большевики заслали на Соловки), Бронка Бучму, фільмового артиста і режісера, Евгена Коханенка, режісера Театру ім. І. Франка в Києві (який пропав безслідно), Софію Стадникову, артистку цьогож театру, Фавста Лопатинського, фільмового режісера та інших.

2. З Українського Театру до Америки.

З Українського Театру „Бесіди" прибули деякі молоді працівники теж і на американську землю, як от Боянівський, Цурковський, Юрко Костур, артист-маляр Евген Василенко, Дмитро Атаманець (дяко-учитель), Осип Заяць (дяко-учитель) та Галька Стечинська-Кричківська. Були це члени нашого хору, себто початкуючі сили. До нашого театру принимано здібних людей з добрими голосами, а ті знов, якщо у них були виїмкові драматичні здібності, вибивались потім після драматичного та голосового вишколення на артистів в драмі, опері або опереті.

В Америці бачимо при праці Боянівського на українській сцені в Ню Йорку як режінера в часі першої серіозної спроби створити Український Театр в Америці. Це було зимою 1907 року, а почин до цього дало товариство „Запорозька Січ"*). Знов Юрко Костур, після деяких спроб на українській сцені в Ню Йорку, перейшов на американську сцену у водевіль. Евген Василенко віддався виключно церковному та сценічному малярству, при чім брав участь в деяких театральних виставах в Ню Йорку; Дмитрові Атаманцеві його короткий побут в театрі та досвід послужив у його дяко-учительській

*) Гляди „Рідна пісня і рідний театр". ст. 427 в „Пропамятній Книзі" У. Н. Союзу з 1936 р.

праці в Америці. А Галька Стечинська-Кричківська винесла з нашого театру широкий досвід, яким опісля багато прислужилась при орґанізуванні театрального мистецтва в Ню Йорку, працюючи при театральних гуртках „Жіночої Громади" та „Української Бесіди" в Ню Йорку.

Мій приїзд з мужом до Америки попередив загальний страйк яких сто членів Українського Народнього Театру „Бесіди", що домагались більшої платні. Це була афера, що відбилась тоді голосним відгомоном. Хоч театральний референт „Бесіди", Степан Чарнецький, полагодив страйк і артисти отримали більшу платню, то невдоволення до Стадника, яке по мойому було неоправдане, осталось надалі, а результатом цього було те, що в осені цього самого року наступив масовий вихід з театру артистів, головно тих, що були з Великої України, а вони потягнули за собою на Україну і деяких артистів галичан. Та мій муж, якого тягнуло більше до журналістики ніж сцени, хотів пробувати сил у містичному краю — Америці. І це заважило.

З важким серцем опускала я рідну сцену, якій я відала шість років щирої праці та молодості. Жаль мені було опускати товариство, а особливо знаменитий артистичний провід Осипа Стадника, до якого в мене осталась глибока пошана і вдячність на ціле життя. Не одну годину він присвятив для мене, на різьблення моїх молодих сил і здібностей сценічних!

3. На американській сцені.

Я прибула до Злучених Держав разом з мужом в січні 1913 року. Ми заїхали до його тітки в Клівленді. Тут я довідалась, що в Клівленд ще не було ні одної української театральної вистави. Таке саме було і по десятках інших громад. Десь-не-десь ставлено аматорські вистави, але такі, як „Тимко Капраль" або „Знімчений Юрко", себто зразки примітивного театру. Тільки в Ню Йорку був тоді кращий театральний гурток молоді, який ставив кращі українські театральні штуки. Явище це було до певної міри оправдане і природне. Був тоді брак інтеліґентного проводу. Наші іміґранти приїздили до Америки тільки на тимчасовий побут, а їхнім головним завданням було заробити доляри та вертати в рідній край. Тому — кромі Ню Йорку — ніхто серіозно не журився такою справою як український театр в Америці.

В Клівленді я познакомилась з маленьким гуртком інтеліґентних громадян, в якому були о. Степан Макар та Чегин, свідомий українець з Карпатської України, і ще дехто. Ми сходились часто у Чегинів, співали пісні, розмовляли на українські теми та обговорювали справу орґанізування театрального гуртка. Та о. Макар заохочував мене іти на американську сцену. Він познайомив мене з американцем українського роду (третьої вже ґенерації) Олексюком, який був тоді якимось урядником при федеральнім суді. Його дід прибув до Америки

з Великої України. Сам він не знав української мови і тільки за впливами о. Макара признавався до українців та був щирим прихильником українства. За впливами тогож Олесюка американська преса помістила тоді про мене широкі згадки та фотографії. А були тоді в Америці деякі фільмові театри вищого, клясичного типу, які між фільмовими виставами давали концерти симфонічних орхестр та співаків. У Клівленді було тоді два такі театри, „Нікербокер" та „Капітоль", які удержували симфонічні орхестри. Перший запросив мене на виступи „Нікербокер", де між іншим був тоді диріґентом орхестри чех Спітальни, старший брат Филипа Спітального, славного тепер зі своїх виступів з дівочою орхестрою і хором на Нешенел Бродкестінґ. Під його то батуттою я співала різні арії з опер в українській мові та українські концертові й народні пісні, які він самий аранжував на орхестру. У цих театрах я співала кілька місяців, після чого аґенції хотіли вислати мене на обїздку по Америці. Та під весну прибула до Клівленд, здається, одинока тоді подорожуюча німецька опера „Синсинаті Ґренд Опера". Я зараз увійшла у звязки з нею. Одначе мала великі перешкоди, бо опера ставила в більшості німецькі, ваґнерівські, опери, яких я не знала, а з тих італійських, що йшли в нашім театрі, тільки дві чи три. І це мені треба було переучувати на італійську мову, бо в нашім театрі я співала по українськи. Та скоро скінчилась моя карієра на американській сцені з іншої, дуже простої, причини: В мене назрівала родина. Кромі цього мене таки боліла наша українська сцена, з якою я зросла і за якою я тужила цілою душею.

4. Праця на українській ниві.

При допомозі мужа та інших громадян зорґанізовано в Клівленді Тов. „Просвіта", а при нім хор і театральний гурток. З цим гуртком дала я перших кілька вистав. Та наш побут у Клівленді був короткий. Муж мій шукав карієри в американських банках і це заставило нас переїздити з міста до міста. В кожнім з них я оставила по собі згадку театральної праці, як ось в Йонґставн, Пітсбурґ, Ґренд Репидс та Шікаго, особливож у Вест Пулман біля Шікаґа, де при допомозі місцевих українських громадян я оснувала драматичний гурток і з різними виставами обїздила околиці, де гурток наш люди щиро витали та тішились ним, бо многі з них ще ніколи не бачили української театральної вистави.

По шести роках американської мандрівки по провінції ми остаточно в осені 1918 року осіли на довший час в Нюарку, Н. Дж., де я негайно взялась закладати театральний гурток. З різнородної праці згадаю, що працюючи при Товаристві „Будучність", дала я з ним ряд таких вистав як Маруся Богуславка, Безталанна, Мати Наймичка, Назар Стодоля, Жидівка Вихрестка, Ой не ходи Грицю, Борці за Мрії, Гріх (Винниченка), Одруження (Гоголя), Чорноморці та много інших.

В тім самім часі ввійшла я теж у звязки з українськими театральними гуртками в Ню Йорку. Там застала в 1918 році три театральні гуртки. А це, при „Жіночій Громаді" під проводом Марії Скубової, при Тов. „Поморяни", та найбільший і найкращий при „Українській Бесіді", при якій був не тільки театральний гурток, зложений з інтеліґентніших артистів-аматорів, але теж великий мішаний хор під проводом широко знаного тоді диріґента Мирона Корикори. Хор цей був у той час чи не найкращим українським хором в Америці. Перша зустріч з гуртком „Української Бесіди" була у Вашинґтоні, в осені 1918 р., підчас Сойму „Федерації Українців в Америці", куди мене запрошено на виступ в ролі Оксани в опері „Запорожець за Дунаєм", яку ставлено тоді для делеґатів Сойму. Між визначними аматорами Української Бесіди пізнала я там таких як Емілія Корнатова, А. Ольшевська, М. Осадчукова, М. Татаринська-Горобець, Елсі Шутаківна-Фенчинська, Ю. Шевчуківна, В. Лавришко, В. Ярема, С. Фесолович, Г. Тріщ, М. Трач, С. Корда та інших.

Цей театр „Української Бесіди" давав в Ню Йорку в У. Н. Домі часті вистави українських визначніших драм, комедій та оперет, а найпопулярнішою його виставою був „Запорожець за Дунаєм". При інших театральних гуртках Ню Йорку визначались — М. Мелешко, К. Гупалова, В. Карпович, Е. Жуковський, Лідія Корецька, Кобзар та широко знані в цей час співаки: Михайло Зазуляк, барітон, та В. Ділов, бас. Останні наспівали багато наших пісень на рекорди.

Час до часу давав в У. Н. Домі свої вистави теж театр Медова, який грав не тільки в Ню Йорку, але й роїздив по Америці. Грав він головно для жидів з Росії, а теж і для українців. Вистави ці я бачила і мушу сказати, що Медов приніс українському мистецтву і українській театральній справі немалу шкоду. Складався він з „актьорів", що походили з різних „малоросійських" театрів, яких було повно в Україні та цілій Росії, та з яких деморалізуючим впливом зводив боротьбу Садовський та інші чільні провідники українського театру на Великій Україні. Такі театри як театр Медова, типу „Ґаркуна Задунайського", відзеркалювали неґативну сторону театру. Їх головним завданням було натішити та розсмішити публику шаржом, пародією мистецтва, а кульмінаційною точкою „артизму" були „ніс як бараболя" в характеристиці, а верескливий гопак в танках. Знов мова була російсько-українсько-жидівським жарґоном. Таке „мистецтво" ширили Медови між нашими людьми для одної тільки цілі: зібрати якнайбільше долярів. Та в артистів Українського Народного Театру в Галичині, з якого я вийшла, впоювано ідею, що театр це святиня штуки, якого завданням є сповняти велику місію несення між народні маси чистоти літературного українського слова, ширення національної свідомості та підношення ідеального, морального і культурного уровеня нашого народу. Тому, де могла, я зводила боротьбу з тим неґативним впливом, який сіяли між нашим народом такі театри, як от Медова.

Ще згадаю, що літом 1921 р., Мирон Корикора вийшов з ініціятивою поставлення опери М. Аркаса „Катерина". В тій ціли при Українській Бесіді в Ню Йорку створено „Українську Оперову Дружину". Був це той самий Театр Української Бесіди тільки під новою назвою. Партитуру і орхестрацію спроваджено зі Львова і Корикора зачав проби хору. Опісля покликано мене з мужом до участи і помочі. Шустакевич взяв на себе часть адміністраційну, пропаґанду, зладив лібрето, а також вивчив балєт та помагав у режісерії. Корикора хор і орхестру і рівнож режісерію. Перший раз тоді в Америці поставлено оперу Катерину у такій обсаді: Катерина — Шустакевичева, мати — Корнатова, батько — Ділов, Андрій — Лавришко, Іван — Ярема. Опера йшла в У. Н. Домі в Ню Йорку на саме Різдво, три дні підряд, 7-8-9 січня 1922, з великим моральним і матеріяльним успіхом. На оперу приїхали люди з далеких околиць. „Катерину" а теж „Запорожця" ми ставили ще в Філядельфії 13 і 14 березня цього самого року. Перед тим ще на 5. лютого „Оперова Дружина" відіграла в Нюарку в 15-ліття моєї сценічної праці „Запорожця за Дунаєм" і на цім закінчилась історія Української Оперової Дружини, бо Корикора виїхав на провінцію. Театр Української Бесіди в Ню Йорку однак дальше існував.

5. У допомогу театрови й артистам в старімкраю.

В тому часі, там в Европі, під напором ворожих сил, котилась до упадку молоденька Українська Народня Республика. Славний Український Державний Театр, який вона покликала до життя, перестав існувати, а його артисти розїхались на всі сторони світу. Частину інтернувала, а опісля випустила на волю польська влада. Ось та частина створила у Львові Український Незалежний Театр, який почав давати вистави під фірмою „Народній Театр Бесіди". Опісля цей театр приняв назву „Українського Кооперативного театру". В грудні 1920 року на мої й мого мужа руки управитель цього театру д-р Гр. Ничка та режісер Микола Бенцаль прислали відозву до українців Америки з просьбою рятувати театр, який знайшовся у страшних матеріяльних злиднях.

Цю відозву ми передали українській пресі до помищення, а на поміч театрови виставили власним коштом 30. січня 1921 р. „Наталку Полтавку". Аматори української протестантської громади з Нюарку дали під моїм проводом на цю саму ціль „Безталанну" в Пасейку, а відтак силами Української Театральної Дружини з Ню Йорку ми поставили „Мати Наймичку". З цих трьох вистав ми зібрали понад 300 долярів, які ми вислали на поміч нашому театрови на Західній Україні. Від цеї пори між мною і цим театром навязалася постійна переписка.

І так в літі 1922 р. прийшла на мої руки пропозиція від артистів Українського Кооперативного Театру у Львові, що яких десять з них бажалиб приїхати до Америки, щоби тут створити постійний Укра-

їнський Народній Театр. Рішились приїхати відомі галицькі артисти, як Іван Рубчак, Микола Бенцаль з дружиною, Крушельницький і з артистів з Великої України режісер Олександер Загаров, Марія Морська і славна артистка Ганна Борисоглібська та ще кілька осіб.

В цій справі Шустакевич віднісся в першу чергу до предсідника У. Н. Союзу С. Ядловського та спів-редактора Свободи О. Стеткевича, що віднеслись щиро до справи і порадили Шустакевичови обїхати дооколичних священиків та провідників товариств по громадах Ню Йорку й околиці й приєднати їх для справи. Зложено тимчасовий комітет та скликано збори до салі У. Н. Дому в Ню Йорку, на які прибуло велике число представників українських товариств та духовної і світської інтеліґенції, та на яких рішено створити корпорацію „Український Народній Театр в Америці" на 10-долярових уділах на загальну суму 100 тисяч долярів. Організацію заінкорпоровано в стейті, зачато розпродажу уділів, а рівночасно старання в еміграційних властей та приготування фондів на подорож для артистів. Був великий запал до справи і здавалось, що все йде гладко до наміченої цілі та що українці в Америці вже раз матимуть свій постійний фаховий театр.

Серед цих приготувань надійшов однак несподівано лист від провідника ґрупи Олександра Загарова, що артисти вимагають крім контракту ще поважної ґарантії готівкою, яку треба було зложити в Земельнім Банку у Львові. Цього домагання уряд корпорації не був у стані виконати. Та незадовго виявилось, що артисти придніпрянці з цієї ґрупи виїхали на Радянську Україну і можна догадуватись, шо вони таки не мали великої охоти їхати до Америки.

6. Спроби створення У. Н. Театру.

Хоч одинокий реальний проєкт створення постійного Українського Народнього Театру в Америці, опертий на корпорації й підмозі всього українського громадянства Америки, про який вище згадано, не вдався, то проте в осени цього самого року таки зачав організуватись Український Театр в Ню Йорку при У. Н. Домі. Аранжером його був Іван Добрянський. Спершу цей театр складався з місцевих аматорів, та вже в 1924 році управу цього театру обняв Ісая Базяк, який покликав до складу театру фахових артистів та деяких членів Українського Національного Хору О. Кошиця, який після славної тури по північній та полудневій Америці саме тоді розвязався. Та на один весняний сезон повстав в Ню Йорку ще один „Український Театр", який став фінансувати о. М. Підгорецький, тоді парох укр. кат. церкви при 7-мій вулиці. Режісером цього театру був А. Шабельський, режісер театрів в Росії, а дириґентом М. Корикора. В складі персоналу цього театру були з фахових артистів Олександра Кочубей, Юлія М. Шустакевич, Михайло Швець, а з кращих аматорів М. Зазуляк, В. Лавришко, Емілія Корнотова, С. Корда, Г. Правдюк та І. Серґієнко. Театр поста-

вив на весні 1924 року „Катерину", „Запорожця за Дунаєм" та „Наталку Полтавку", які грано на переміну по кілька разів у Ню Йорку, Нюарку та Пасейку. Після цього цей театр перестав існувати.

В цім році осінний театральний сезон відкрив в Ню Йорку У. Н. Театр при У. Н. Домі, в в наступному сезоні дирігентуру хору і орхестри перебрав наш відомий композитор Михайло Гайворонський. У склад цього театру входили з фахівців: Кочубей, Шустакевичева, Ординська, Міліна, а пізніше Марія Машир та Марія Гребенецька. З мужчин М. Карлаш, М. Швець, а з аматорських сил з хористів У. Н. Хору О. Кошиця, Троїцька, Ковбель, Шандрівський, Якубенко, Бажанів та здібний місцевий аматор Лазута. Театр мав гарний хор і орхестру. В репертуарі були такі штуки, як Запорожець за Дунаєм, Вій, Майська Ніч, Ой не ходи Грицю, Тарас Бульба, Невольник, Гетьман Дорошенко, Про що тирса шелестіла, та много інших. Театр спершу грав на дохід Української Рідної Школі в Ню Йорку. Я брала участь в цім театрі до весни 1926, а літом виїхала з родиною до Пенсильвенії, бо там мій муж обняв посаду редактора „Нового Життя" при українській запомоговій організації „Згода Братств" в Олифанті.

По перших двох адміністраторах (І. Базяк та В. Кедровський) управу театру перебрав Микола Карлаш, оперовий артист, а після нього Марія Машир, теж відома оперова артистка з Києва. Дорадником театру був д-р Л. Цегельський. Це було вже в роках 1927—1928. До репертуару театрального додано ще оперу Катерина, Сорочинський ярмарок та Ноктюрн (Лисенка). Театр У. Н. Дому вдержався ще найдовше з усіх, бо майже пять років та розвинувся до правдиво мистецького уровеня. Від 1929 року в Ню Йорку вже не було серіозних спроб створити постійний і фаховий Український Театр. Фахові артисти розїхались у різні сторони Америки і театральна справа в Ню Йорку після цього знова зійшла до аматорського уровеня.

У звязку з театральною справою треба згадати, що Дмитро Чутро, при помочі д-ра Л. Цегельського, виставив українською мовою у квітні 1933 р. оперу П. Чайковського „Мазепа". Дирігентом опери був український композитор Павло Печеніга-Углицький, а на оперові партії покликано різних оперових оповаків, по більшій часті чужих. Оперу Мазепа з поправленим до певної міри змістом (лібретом) ставлено в Ню Йорку, Дітройт, Шікаго, Клівленд, Пітсбурзі та Філядельфії.

Після цього ще раз відродив Український Театр в Америці на фільмі український балєтмайстер Василь Авраменко. В 1936 році він зорганізував в Ню Йорку Українську Фільмову Компанію, яка випродукувала у фільмі оперету Лисенка-Котляревського „Наталка Полтавка". У виставі цій брали участь фахові артисти та ліпші аматорські сили, декотрі вже з молодої ґенерації.

В 1938 інша фільмова організація під назвою „Українська Фільмова Корпорація" в Ню Йорку випродукувала другу українську філь-

му, „Маруся", на тлі драми Старицького „Ой не ходи Грицю на вечерниці". Вокальний і хоральний провід цеї фільми був в руках нашого славного маестра, проф. д-ра Олександра Кошиця, а музичний і орхестральний провід в руках нашого славного концертового артиста скрипака і композитора Романа Придаткевича. В ролях фільми „Маруся" бачимо спосібних аматорів, дібраних вже з американської української молоді.

Наступного року В. Авраменко зорганізував нову фільмову компанію в Канаді та випустив ще одну українську фільму, оперу „Запорожець за Дунаєм", в якій провідну ролю (Одарка) грала відома українська оперова артистка з Европи Марія Сокіл, Карася оперовий артист Михайло Швець, а інші ролі кращі артисти-аматори. Музичний провід дав відомий оперовий дириґент і композитор Антін Рудницький.

Безпосередно перед вибухом другої світової війни прибули до Америки в роках 1938—39 ще свіжі українські артисти з рідного краю, як славний оперовий артист Михайло Голинський, Ольга Лепкова та оперова артистка з Радянської України Марія Сокіл, яка вперше прибула до Америки в 1937 році разом зо своїм мужом, композитором проф. Антоном Рудницьким на концертову туру в користь Української Народньої Лічниці у Львові. Згадані артисти головно віддалися концертовій праці в Америці й Канаді. А в 1941 році пробували орґанізувати Український Театр в Америці. Вони поставили на першу виставу оперу „Запорожець за Дунаєм" та обїхали з нею кілька головніших міст Америки. Після цеї вистави припинилась діяльність і цього останнього Українського Театру, який був останнім під цю пору фахово зорґанізованим театром в Америці.

7. Труди не пішли намарно.

Ось так творився Український Театр в Америці на періоді 35 років. Від 1907 року, від перших піонірів української сцени, повставало ряд за рядом багато різних українських театрів аматорського, а опісля і фахового типу, які по успіхах і невдачах розвязувались а на їх місце повставали нові з новими чи тими самими аматорськими, або фаховими силами. Осередком їх все був Ню Йорк, де в першу чергу спинялися всі інтеліґентні люди української еміґрації. Великі й постійні ці змагання, щоби створити на американській землі свій рідний театр, були нічим іншим, а тільки проявом могучої життєвої сили і культури українців Америки, яка кристалізувалася у різних ділянках нашого духового життя, як церква, запомогові орґанізації, преса, рідне письменство, театр, спів, музика, танки, композиція, малярство, рідно школа та проче.

Багато з цих духових надбань залишилися у нас у формі існуючих орґанізацій чи видань. Український театр, як і деякі інші наші мистецькі змагання не остали у нас у постійній формі, це однак ще

не є нашою відємною стороною. Ми подивімся на Америку, країну найбільшої індустрії й матеріяльних засобів у світі. Тут теж повставали і зникали різні американські великі театри, опери і симфонії, хоч мали за собою всі можливі вигоди й матеріяльні засоби, яких ми українці ніколи не мали.

Український Театр в Америці оставив незатертий вплив на наше громадянство, причинився до поширення та скріплення національної свідомости, піднесення морального й культурного уровеня народніх мав та приєднав для української справи роджену в Нмериці українську молодь. Український Театр, який на протязі 35 років творився в Ню Йорку, мав свій постійний вплив і на українські громади на провінції, особливо зараз після першої світової війни, коли українські еміґранти побачили, що для них вже немає повороту до рідного, розшарпаного на чотири части ворожими наїздниками краю, та що тут в Америці треба наладжувати своє постійне життя. Праця Українського Театру, яка головно відзеркалювалася на сторінках „Свободи" через свої оголошення, дописі та рецензії була спонукою до творення українських аматорських театрів на провінції. По українських громадах повставали сотки аматорських гуртків, які давали театральні вистави на різні народні цілі в Америці, а головно в рідним краю, як Рідна Школа, Просвіта, інваліди, політичні вязні, визвольна боротьба та інші. Деякі з них, от хочби наприклад у Дітройті (Гемтремк) під проводом Дмитра Атаманця (1918—1922), який весь час працює при українських католицьких парохіях, а опісля під його проводом у Шікаґо, розвинулися до кращого мистецького уровеня. Ставлено кращі театральні штуки а навіть українські опери, як Запорожець за Дунаєм і Катерина. Провінція дала нам теж число визначніших артистів аматорів, між якими згадаю хоч ближче мені знаних і вельми заслужених, як Стефанія Цимбаліст з Шікаґо, Надія Атаманець і Галя Рихлівська з Дітройт, усі три добрі співачки, які працювали на українській сцені довгі роки.

Останніми роками вибилось на передне місце багато здібних театральних сил з родженої в Америці української молоді, співаки і співачки з покінченими драматичними школами та вокальними консерваторіями, а навіть здібні молоді режісери, як Михайло Скоробогач. Молоді співачки Марія Полиняк, Анна Тростянецька і Люба Ковальська з околиць Ню Йорку, Орися Мусійчук з Йонґставн, О., та Доня Стефанія Демері з Дітройт. Ці молоді співачки кромі своїх українських концертових виступів та участі в театральних виставах, є запрошувані часто на виступи в американських концертах, а навіть в опері. Деякі з нашої молоді, як приміром Іван Годяк з Гемтремк, Міш., тепер виступає в одній з провідних роль в американській фільмі в Галивуд.

Українське театральне мистецтво знайшло рівнож своє місце і на українських радіових програмах в Америці. З 1930 року стали творитися Українські Радіо Години в різних містах, як Ню Йорк. Дітройт,

Шікаго, Пітсбурґ, Філядельфія та інші. Принагідні виступи українських хорів, співаків та співачок на американських радіо стаціях були вже давніше. Першим таким виступом був „Український Вечір на Радіо", зааранжований в Ню Йорку (Василем Кузевим, М. Шустакевичем та д-ром Л. Цегельським) 23. травня 1923 року. Того вечора був переданий радіо стацією Вестінґгавз Електрік Корпорейшен з Еолієн Гол в Ню Йорку на цілу Америку перший великий український концерт, який тривав цілу годину. Після цього принагідні українські концерти давалися по десятках українських громад в Америці. Однак з 1930 року стали творитися постійні Українські Радіо Години комерційного характеру, які між українською музикою передавали оголошення різних торговельних фірм та громадські оголошення. Такі години, які передаються на радіо раз чи два в тижні, маємо під цю пору в Шікаґо, Філядельфія та кілька в Ню Йорку, а від 1933 р. існує українська Радіо Година в Дітройті, що тепер передає шість програм тижнево, в які вкладаю і я своє знання, набуте з театральної сцени, бо передаємо много сценізованих мною українських повістей і оповідань, як і пєс та виїмків з таких опер як Запорожець за Дунаєм, Роксоляна та Катерина.

Якаж є дальша перспектива для Украиїського Театру в Америці? Чи будуть ще далі спроби, особливо після війни, в напрямі кращого або навіть створення фахового Українського Театру в Америці? Вірю, що так. Як довго житиме ідейне українство в Америці, так довго буде продовжатися на українській сцені праця ідейних і видатних одиниць.

О. Е. Малицький.

УКРАЇНСЬКИЙ КУЛЬТУРНИЙ ГОРОД В АМЕРИЦІ

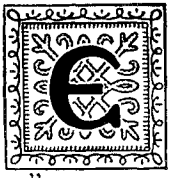

ОДНО місто в Америці, що має щось таке, чого нема не тільки по різних американських містах, але й в ніякому іншому місті в світі.

Тим містом є Клівленд, в стейті Огайо. А тим „чудом", якого нема деінде, є — „Ланцюх Культурних Городів", збудований трудами і коштом 19 різних національностей, з яких складаються національні ґрупи цього міста.

Ціль тих Городів — плекання і поширювання міжнароднього братерства і приязні серед космополітичного населення міста Клівленду, а також і піднесення рівня культурних надбань різних етнічних ґруп.

Ціль ту відчув чи не найкраще ґенеральний секретар Ліґи Націй, що свого часу відвідував ті Городи. Тоді він забрав з собою їх пляни і фотоґрафії різних статуй, щоб зужити це все для прикраси майдану довкола Палати Ліґи Націй в Женеві, в Швайцарії.

А тепер дещо про ці Городи.

Першим був Анґлійський Город, який викінчено ще в 1916 році. Присвячено його 300-літній річниці смерти славного анґлійського драматурґа — Вилйема Шекспіра. Той Город започаткував рух за іншими культурними городами. Ідея зачала прийматись уже тому, що Анґлійський Город робив на усіх дуже миле враження. До нього спроваджено деревця і ростини з різних національних парків в Анґлії. А особливе могутнє враження викликувала статуя Шекспіра, викута з ґраніту.

З весною 1926 року викінчено Єврейський Город, який є збудований у формі шістькутної звізди Давида, з тим, що на кожному кінці є уставлені памятники з каміння, на яких є наліплені бронзові таблиці з подобами таких жидівських великих людей, як Спіноца, Мендельсон, та інші.

Третим з ряду був Німецький Город, побудований в 1929 році. Відкрито його в часі святкування 200-ліття народин німецького драма-

турга і критика Лєсінга і музика Мендельсона. Та домінуючими в тім городі є статуї німецьких поетів: Ґетого й Шілєра.

В День Колюмба 1930 року отворено Італійський Город, який докінчено щойно в 1938 р. Святковано тоді 2000-літню річницю народин славного римського поета Вірґіля, якого ґранітна статуя пишається в городі. В Городі, що є побудований в стилю Відродження, бачимо теж камінну колюмну з старинного римського Форуму, різні бюсти славних італійських людей, а також гарну фонтанну, з якої грають різнокольорові водні струї.

В 1933 році отворено Литовський Город, в якому видніє на першому місці славний литовський визвольник д-р Йонас Басанавічіюс.

В 1934 році святочно відкрито Словацький Город з бюстами двох словацьких провідників: Степана Турдека і Яна Колляра.

Польський Город, викінчений в 1935 році, присвячено славному польському музикови — Фридрихови Шопенови. Статуй, які мали би бути в тім Городі, ще нема. Це був перший Город, що для викінчення дістав державну допомогу через Воркс Проґрес Адміністрейшен, а по нім одержували таку поміч уже й інші Городи, що їх викінчувано.

Югославський Город (спільний: сербів, хорватів, і словінців) отворено на весні 1936 року при величезній масі народу і великій участи духовенства, що прибуло на Євхаристичний Конґрес. Уміщено в нім бюсти поетів Івана Цанкара і Петра Петровича Нєґоша, єпископа Бараґи, першого югославського єпископа в Америці, що працював серед індіян, та ще бюст заслуженого священика Симона Ґреґорчіча.

Того року отворено Чеський Город, в якому находяться високі камяні колюмни, на яких виставлені бронзові погруддя славних чеських музиків і патріотів.

Американський Город Мира і Свободи отворено на весні 1936 року. В святі взяли участь амбасади і консулі різних держав. Кожний з них мав з собою землю, спроваджену з рідного краю, з якогось святого для нації місця. Ось ту землю зсипували вони всі до одної урни на знак символічного вияву приязні і мира. Відтак цю так зсипану землю перемішано, а саму урну закопано при звуках різних національних гимнів в місці, призначеному для цеї ціли біля Храму Мира.

Була це чудова церемонія з чудовими словами і надіями, які, нажаль, розвіялись уже за два роки...

Виходці з Карпатської України збудували невеличкий город, який назвали Русинським Городом (Русін Ґарден), а посвятив його єп. Такач в 1938 році.

Мадярський Город збудовано згідно з пляном, що його виготовлено в Будапешті. Отоворено його літом 1939 року. Був викінчений при значній підмозі запомогового мадярського товариства „Верговай". Присвятили його славному композиторови Францови Лістови.

Ірляндський Город побудовано на вид Кельтійського Хреста. Його отворено 1940 р. з великою реліґійною церемонією.

Грецький Город, що його отворено в той самий день, що й український, має вид старинного Акрополісу в Атенах. Він находиться напроти українського городу, по другім боці бульвару.

Решта городів ще жде на викінчення.

Український Культурний Город.

Дня 2. червня 1940 року отворено формально й дуже величаво Український Культурний Город. Саме свято зачалося день передтим гарно підготованим концертом, що відбувся у просторій Міській Музичній Авдиторії. На концерті виступали такі музичні українські сили як Марія Сокіл та Ольга Лепкова та композитор і піяніст Антін Рудницький. Запрошено на концерт з Дітройту Хор „Думка" під дириґентурою І. Атаманця, а вступну промову виголосила пані Буртон, дружина мейора міста, а тепер сенатора. По українськи промовляв д-р Лука Мишуга, а пишучий ці рядки був головним впорядчиком.

В неділю 2. червня відбуто величавий парадний похід, в якому взяла участь вся українська кольонія з Клівленду і околиці. Відкриття відбулось з багатою програмою в парку біля Українського Городу. На програму зложились співи Хору „Думка" і Злучених Хорів обидвох церковних громад, а головними бесідниками були: Кларенс А. Манінґ, професор Колюмбійського Університету, в анґлійській мові, а Дмитро Галичин, головний секретар У. Н. Союзу, в українській. Інвокацію перед розпочаттям і благословіння по закінченню виголосив архієпископ Іван Теодорович. Ще промовляли: президент найвищого суду стейту Огайо Вейґандт, посадник міста Буртон, М. Мурашко, предсідник У. Н. Союзу, М. Січинський, предсідник У. Р. С., В. Шабатура, представник У. Н. П., а крім того говорили ще представники інших культурних городів і гості. Господарем свята був О. Е. Малицький. По посвяченню відбувся бенкет в Українськім Народнім Домі при 14. вулиці.

Знагоди отворення Українського Культурного Городу видав ґубернатор стейту Огайо, Джан В. Брикер, спеціяльну проклямацію з привітом, в якому дав признання Обєднаним Українським Орґанізаціям міста Клівленду „за дійсну працю", якою вони допомагають „американцям запізнатись з Україною та українськими науковцями, письменниками і поетами".

Гаролд Г. Буртон, мейор міста Клівленду, підкреслив у своїй проклямації, що „Український Культурний Город є символом вкладу України в культурний і духовий поступ світа". Взиваючи мешканців взяти участь у святі отворення Українського Городу, посадник зазначив, що між статуями, які є в тому городі, є „погрудця Тараса Шевченка-співця України, Володимира Великого, що ввів християнство в Україну, Івана Франка, поета, патріота і письменника, як і відбитки гетьмана Богдана Хмельницького та історика Михайла Грушевського".

Український Культурний Город, що обіймає яких три акри землі, простягається здовж долішньо-східнього Бульвару (Ловер Іст Болевард) в Парку Ракефелера і є майже по середині ланцюха культурних городів, між вулицями Сейнт Клер і Сопіріор, над берегом річки Довн.

Шевченківський памятник побудований на горбку, на березі річки. Це подумане так, щоби воно символізувало Шевченкову могилу над Дніпром.

В інших частях городу побудовані памятники Івана Франка і Володимира Великого; до них ведуть мурованні стежки, прикрашені по обидвох боках барвінком та іншими квітами і деревцями.

На лівій стороні, при вході до Українського Городу, є колюмнова брама, на якій опирається лукова вежа з Тризубом посередині. На колюмнах є бронзові плити з відбитками Богдана Хмельницького і Михайла Грушевського. Отся брама веде до памятника Шевченка.

По обидвох боках памятників є камяні лавки для відпочинку відвідувачів і тих, що студіюють мистецтво, чи любуються в ньому. На кожнім памятнику є бронзові таблиці, де є пояснення, кого ті памятники представляють.

По обидвох боках входу до Українського Городу є розлогі українські берези, що так нагадують українські землі, а памятники (поза мистецтвом) навівають повно думок на кожного, що з української крови і знає історію України та її боротьбу за свобідне життя у народів вольнім колі...

З чиєї ініціятиви і з чиїх жертв і трудів.

Першими, що між українцями міста Клівленду зацікавились ідеєю Культурних Городів та дали почин до основання Українського Культурного Городу, були: Василь Волянський, Іван Тарнавський, Андрій Білінський, Яків Волянський, Степан Палівода, як і автор тих стрічок. Пізніше перебрали на себе ту акцію Злучені Українські Орґанізації м. Клівленду, а докінчили її за допомогою і стараннями парохій і різних товариств, як також одиниць і товариств з поблизьких громад.

Коли іде про дальшу щедру допомогу, зокрема від наших запомогових орґанізацій, то треба піднести в першу чергу Український Народний Союз, що перший жертвував поважну суму на ту ціль і ревно піддержував цей рух через свій орґан „Свободу".

Памятник Володимира Великого є збудований виключно коштом У. Н. Союзу.

Далі треба ствердити, що українські орґанізації й поодинокі особи зложили фонди на памятники і матеріял, а державна адміністрація дала роботу. Знов місто подарувало землю на цей город. Вдержування Городу є у заряді міського директора парків.

Найбільше натрудилася біля довершення цього діла управа Українських Злучених Товариств, що працювала впродовж кількох років

серед надзвичайно важних перепон, а складалася вона з таких осіб: О. Е. Малицький, голова, Іван Тарнавський, містоголова, Марія Олексик, містоголова жіночого відділу, Григорій Степанек, фінансовий секретар, Іван Сподар, рекордовий секретар, Дмитро Шмаґала, касієр, Теодор Грицей, референт преси, Катерина Бобрівська, Володимир Войціцький і Володимир Тритяк, контрольори.

Велика наша цінність.

Ось цей Український Культурний Город у Клівленді є великою культурною цінністю американських українців. Загально відомим є в американському мистецькому світі імя Олександра Архипенка, світової слави скульптора, що є виконавцем трьох головних памятників. Про цей Український Город видали вже мистецькі знавці, як і різні визначні особи, якнайкращу оцінку. А й це важне, що тисячі різних людей з цілої Америки приїзджають рік-річно звідувати Культурні Городи, а між ними і Український Город, а тим самим мають нагоду запізнатись з частиною української культури і українського духа, вічно змагаючого до поступу і волі.

ІМІҐРАНТИ Й АМЕРИКА.

„І я вірю в те, що нам треба держати широко відкритим джерело нашої державної сили, іміґрацію. Це не значить, що ми маємо дозволити всякому прийти до Америки. Ми, що тут є, маємо право сказати, хто має прийти до цеї нашої держави. В той самий час я вірю, що ми ще не навчилися, як добувати для нашої держави ці цінности іміґрації, бо ми ще не найшли розумової основи для означення іміґраційної квоти. Який розумний чоловік скаже: „Я допущу стільки німців, стільки чехів, стільки італійців, стільки анґлійців, і не пущу ні одної людини зо Сходу до свого дому"? Тільки глупий і упереджений чоловік може поступати так нерозумно. Розумний чоловік відкриє двері широко для розумних і для добрих, безогляду на те, з якого народу й з якої держави не походилиб, а закриє двері для всіх злочинних і тупоумних. Я вірю, що одиноким мірилом, яке треба би примінювати до тих, що хочуть стати американцями, є мірило розуму і проба вродженого характеру. Мозок і зрозуміння добра й зла повинні бути пашпортом до Америки".

(Американська письменниця Перл Бак у своїй статті: „Про відкривання Америки").

о. Нестор Дмитрів.

З ПОЧАТКІВ НАШОГО ЖИТТЯ В АМЕРИЦІ*)

ЖИТТЯ в перших роках в Америці було дуже тяжке. Чоловік жив далеко від жінки і дітей; чужий, без знання мови, серед інших зовсім порядків, звичаїв і обичаїв, поневірюваний американцями до того ступня, що навіть його грошей до банку не приймали; на вулицях побивали камінням; навіть щоб міг наш чоловік зайти хочби до звичайної коршми і там собі постояти коло бари — то й мови про це не було. Але життєві умовини були дуже дешеві: стейк 10 центів, хліб 3 центи, цілий борд (утримання) 10 долярів місячно. Тому, хоч наші люди заробляли зглядно мало, виконуючи найтяжчу роботу (а за найменшу плату!), то щадили, а заощаджені гроші висилали жінкам до краю, або зашивали в матераци, а навіть мали схованки по майнах, а що часто така скала завалилася, то й пропадало кілька соток долярів в золоті. Та таке життя — не життя. Воно довго тривати не могло. Людина ніколи не вдоволиться тільки звірячим животінням, а завжди шукає ідеалу. Ось таким ідеалом була і є в наших людей — церква, в котрій виріс, з якою зжився, якою живе, яку любить і з якої черпає потіху і відраду для своєї душі.

Нарешті він ту свою церкву знайшов. Приїхав перший священик, о. Іван Волянський, в грудні 1884 року.**) Мушу сказати, що о. Волянський був незвичайно енергічний і трудячий чоловік. Крім орґанізування церков він орґанізував кооперативні склепи в Шенандоа, Шамокін, Олифант. А були це властиво банки, в яких наші люди в початках складали гроші. По його виїзді були найстарші священики з Галичини оо. Обушкевич, Грушка, Константкевич, Полянський. З угорських оо. С. Дзубай, Евг. Волкай, Лавришин та інші. Найстарші церкви наші: Ше-

*) Найбільше відомостей про початки української іміґрації в Америці походить спід пера „українсько-американського Нестора", себто від Покійного о. Нестора Дмитрова. Вони розсипані по річниках „Свободи", календарях У. Н. Союзу, та деінде. Тут передаємо частинно те, що написав о. Дмитрів в 1924 році для календаря „Провидіння" п. н. „Перші роки еміґрації українців в Злучених Державах Північної Америки".

**) Оповідає про це о. Волянський в „Свободі" з 5. вересня 1912 р.

нандоа — 1884, Фріленд — 1888, Міннеаполіс — 1887, Мавнт Кармел — 1886, Маганой Сіті — 1890, Джерзі Сіті — 1890, Питсбург — 1891.

Зараз, таки 18. січня 1885 року, як о. Волянський зорґанізував церкву в Шенандоа, заложив і братство св. Михаїла на взірець давних церковних братств на Україні, з тим додатком, що братства в Америці мали ще й ціль матеріяльної підмоги. А в 1887 році засновано братство св. Кирила і Методія в Шамокін, котре треба вважати основателем У. Н. Союзу.

Вже в 1891 році українські католицькі священики враз з о. Обушкевичем закладають орґанізацію під назвою „Соєдиненіє греко-католицьких русских Братств" і для інтересів тої орґанізації видають „Американсько-Русский Вістник". Предсідником став Гринчак Смит з Маганой Сіті, а редактором Юрій Жаткович. Мадярський дух угро-руських священиків, босівство, як і лиха господарка спонукали о. Константкевича на конвенції в Скрентоні в 1893 році до гострого виступу проти урядників „Соєдиненія" і з недвозначною заявою, що галицьким українцям нема місця в „Соєдиненію". Вже на другий рік (1894) виготовлено статути для нової орґанізації і 22. лютого 1894 відбулись в Шамокін перші збори ново зализеної орґанізації — „Руського Народного Союза".

До розвою Р. Н. Союзу треба було доконче часописи. Та вже була „Свобода", яку заложив в 1893 році і видавав, сказатиб, своїм коштом о. Гр. Грушка в Джерзі Сіті, Н. Дж. Перед тим виходила „Америка", відтак „Руске Слово", що видавав о. Андрухович. Отже під той час в 1895 вже були дві орґанізації запомогові, Соєдиненіє та Р. Н. Союз, та дві тижневі ґазети, Ам. Р. Вістник і Свобода. Між тими двома орґанізаціями і їхніми орґанами велась завзята боротьба за члени, як і за напрям. А. Р. Вістник заступав напрям москвофільський з дуже баламутною закраскою греко-католицизму, а Свобода стояла на яснім народнім українськім ґрунті.

Ось такі були перші початки орґанізації української іміґрації.

Друга доба зачинається від приїзду кількох молодих священиків, що їх кацапи прозвали „попиками-радикалами". До праці треба було більше інтеліґентних молодих сил, котріб цілу свою молодечу енерґію, свої спосібности, увесь час, словом самих себе вцілости посвятили церковно-народній роботі. Це зрозуміли в краю вчасти і церковна влада, світські-патріоти, особливо д-р Евген Олесницький і його товариші, що разом з ним створили високо-політичну не всім відому орґанізацію. Та світських людей не мож було висилати до Америки, бо для них не було між українським народом крім дяківства ніякого іншого заняття. Одинокі священики могли знайти хліб, а притім віддати свою працю для орґанізації українців-іміґрантів. Перший з тих молодих священиків приїхав до Мавнт Кармел о. Нестор Дмитрів 4. березня 1895 р. Відтак 6. липня цього року о. Микола Стефанович, а 2. грудня Іван Ардан.

Церковне, просвітне та орґанізаційне життя ґуртувалось тоді біля

церкви, Союза і Свободи, тому не можна ніщо говорити про тодішнє життя не згадуючи тих трьох чинників в житгю тодішніх іміґрантів. Вже на другій головній конвенції Союза вибрано о. Н. Дмитрова головним секретарем. Свободу, що виходила в Джерзі Ситі під редакцією о. Гр. Грушки перенесено в 1896 р. до Шамокін, але вже з днем 2. липня 1896 р. виходить в Мт. Кармел, де проживав редактор о. Дмитрів.

В 1897 р. появився в друкарні Свободи перший русько-американський Календар. Була це перша українська книжка, друкована в Америці.

Як кому тепер попадуться в руки перші річники Свободи або Календаря, він, не знаючи тодішніх обставин, здивується, що ми, молоді українці, видавали ґазету і книжку етимольоґією з різними йорчиками та вживали назви „русин", а не українець. Та треба розуміти тодішні часи. Наші іміґранти були виключно лемки, що принесли з собою впрост ненависть до фонетики, а назва „українець" була для них синонімом поляка, або просто чорта з рогами. Тому ми мусіли йти між лемків обережно, щоб їх не дражнити...

В березні 1897 року приїхав о. Степан Макар і обняв парохію в Мт. Кармел, а також редакцію Свободи з днем 1. квітня, а о. Дмитрів виїхав до Канади в ціли орґанізовання тамошніх перших поселенців.

В 1897 році, 21. грудня приїхали ще: о. Антін Бончевський, осів в Ансонії (і там помер 1903 р.), як і о. Микола Підгорецький, що осів в Джерзі Ситі. Було нас отже в тому році сім робітників-священиків та один одинокий світський інтеліґент, д-р Володимир Сіменович, котрий від 1894 р. практикував в Шікаґо.

В церковних справах панував хаос. Латинські єпископи держались дальшої політики ігнорования нашого обряду тай ми самі не дуже були охочі пхатися під їхню юрисдикцію. В церковних громадах панували або босівство кураторів, звичайно коршмарів, або анархія. Нові громади домагались священиків, а власти в Галичині були безпомічні.

В 1898 р. скликано зїзд священиків і світських делеґатів з кожної громади до Шамокін і там по довгих нарадах вибрано Народну Церковну Раду, до котрої входили члени з священиків і світських людей та принято начерк статута. Та „Церковна Рада" була наче консисторія і вона зовсім успішно управляла ділами церкви.

„Союз" — тоді одинока наша запомогова орґанізація — зростав. Ми по черзі були безплатними секретарями і предсідниками. І так по черзі секретарями: о. Н. Константкевич, о. Н. Дмитрів, о. Н. Стефанович, Іван Ардан, о. А. Бончевський, а відтак уже платні секретарі: Денис Пирч, Семен Ядловський та інші. Предсідником Союзу був вибраний Антін Бончевський на конвенції в Пітсбурзі в 1900 р. Знов о. Стефанович був предсідником конвенції Союзу в Джерзі Ситі в 1902 р., коли то виметено ренеґатів кацапів і виведено українську ідею на ясний путь.

Старий вже тоді о. Теофан Обушкевич, невдоволений „клятими" українцями і їх фонетикою, заложив ґазету „Поступ" (пізніша: „Прав-

да"), якої редактором наставив дяка Віктора Гладика, і тою ґазеткою безчестив всьо, що українське, намагаючись взяти Союз під свою контролю. На конвенції в Джерзі Сіті счинилась завзята боротьба між двома таборами і як ми побили кацапів на голову, вони виступили з Союза і заложили свою орґанізацію „Общество Русских Братств", а ґазетку назвали „Правда".

В тих часах почалась масова іміґрація з Сх. Галичини, особливо з Поділля. Іміґрація наша скріпилась через те національно свідомим елєментом. Прийшли люди письменні, інтелігентні. Союз почав зростати і поширювати свою діяльність і на просвітне поле. Свобода зачала видавати просвітні книжочки, а щороку обємисту книгу-калєндар. В 1901 році вона переходить до Олифанту і її редаґує довгі літа Іван Ардан.

До нас приходять нові українські священики: Павло Тимкевич, Ал. Улицький, Д. Добротвор, Кульчицький Цмайло, М. Струтинський, Лев Левицький і Йосиф Чаплинський. Та на полі церковної орґанізації не було ладу через брак голови — єпископа. Ми представляли положення церковній владі, раз-у-раз просили і просили, а вкінці, як не стало вже терпцю, на зїзді в Гарісбурзі, в 1903 році, загрозили... Наслідки вийшли корисні. Рим зрозумів, що не можна нашої церкви ігнорувати та іменував єпископа в особі С. С. Ортинського, що приїхав до нас 27. серпня 1907 року.

АМЕРИКАНСЬКА КУЛЬТУРА.

З одного боку є такі американці, що хочуть зблизитись більше до англійської традиції, яка є первісною американською традиціею. Такий ідеал плекає Нова Анґлія; Гарвардський університет та інші установи звертають свої змагання саме на те, щоб класти натиск на англійську спадщину...

З другого боку є знов такі, що кажуть: „Хай американська культура буде справді американською; хай навіть буде стовідсотково американською". Американці, які виказали доволі сили своїми самостійними досягненнями не потребують і в справах культури держатись запаски Старого Світу. Американська культура не повинна бути невільничим наслідуванням европейських традицій, але корінитись у нашій землі і відповідати нашим американським відносинал, а не таким, що в Америці не істнують...

Маючи на увазі ті два протилежні напрями американської культури, ледви чи може бути сумнів, котрий з них достойніший і в основі розумніший.

(З статті „Що злого з американською культурою?", яку написав Роберт Бріфозлд, автор повісти „Европа", в якій змальовує передвоєнний занепад аристократичної Европи).

ПРО ПЕРШИХ ЛЕМКІВ В АМЕРИЦІ

(Подав „старий лемко" — Дамян Мерена)

То вже буде багато понад 50 років, як наші лемки почали виїзджати з Лемківщини до Америки. Велика то була подія, як випроваджали в далекий світ першого лемка, Михайла Дуркота з села Ганчова. Випроваджували його з цілою процесією. Прощалась з ним ціла громада, а не тільки батько і мати, жінка і діти. А так всі при тому заливались слізми, що чужий, що не знав би, що то діється, гадав би, що десь ведуть когось на шибеницю чи іншу загладу. Та він був шанований цілою громадою, то й так величаво його прощали.

Ось так покидав він рідну землю, рідне село, рідну хату. Так покидав батька і матір, жінку діти і помандрував, щоб шукати в далекому світі кусника хліба і ліпшої долі. Заїхав фірою до найближчого містечка Грибова, сів там на поїзд, і так їхав поїздами три дні й три ночі через міста, села, ліси і гори, поки не заїхав до німецької пристані Бремен.

Їхав з тугою в серці й з укритим плачем за ріднею, роздумуючи, яка то його жде доля в тому новому світі. І так доплив до старої „Касельґарди" в Ню Йорку. А звідси виїхав до містечка Шенандоа в Пенсилвенії. Сам він навіть не запамятав, в яких властиво людей примістився. Знав тільки, що дістав роботу в майнах, себто в копальнях вугілля. Його мрією було побути рік чи два, заробити якийсь „ґрейцар" та скоро вернути з цього чудного краю, про який казали в краю, що в ньому плоти городжені ковбасами — назад до рідного села.

Та доля судила інакше. І Дуркот більше не побачив рідної стріхи.

Другий найстарший лемко, це був Золяк з села Висова. Він теж працював у майнах. Його засипали в майні земля і вугілля разом з двома товаришами і він оставав під землею 18 днів. Як і чим ті люди там жили, то цього не вмію описати і передати. Тут уже мусить собі кожний сам уявляти. Вугільна компанія зарядила ратунок і приказала працювати день і ніч, щоби тих трьох майнерів виратувати, себ-

то дістати спід землі живими. І це таки вдалось. По 18 днях їх відкопали. Та мусіли вони оставати ще других 18 днів під землею під лікарським доглядом, заки їх вивезли наверх. А як їх вкінці вивезли, то два з них зараз померли. Та наш Золяк остав в живих.

З оповідань наших старих лемків знаю, що між першими, що сюди прибули, були такі: Тудей із Шпітниці, Демянчик з Висови, Криницький з Устя Руського, Мадзелян з Фльоринки, Кліщ з Брунар, Талпаш з Лабової, Хиляк з Білцерової, Копистянський з Кудинця, а далі Ю. Вільчацький, Штекля, Глова; прізвища інших то вже таки позабував.

Одні з них поїхали до Шенандоа, другі до Шамокіна, а треті аж до Пітсбурґа. Були і такі, що їх аґенти післали і на фарми. Та знаю з достовірного джерела, що містечко Шенандоа було першим осідком наших іміґрантів. А другою такою оселею був Шамокін.

Ой трудні то були часи тих перших іміґрантів лемків! Як ми тільки де показалися, то нас називали „гунґарами" й „гонками". Неодному льлялася кров з голови, бо над нами спочатку збиткувалися старші чужі іміґранти, або їх діти. Аж з часом ми „вибороли" чи „випрацювали" собі свободу.

Перші іміґранти працювали переважно по „брехах", де чистили викопане вугілля. Там вони вибирали каміння („шлейт") споміж вугілля. Молодші діставали по $3.75 тижнево, а старші по $5, але й з цієї платні стягали ще по 21 центів у тиждень. Це було за президента Клівленда. Тоді праця йшла по 10 годин денно. Рано вставали ми в год. 5., йшли пішки „треками" залізничими, щоби бути при роботі на 7. годину. Тоді не було ще навіть і „стріткари", а не то автомобіля чи автобуса. Не носили ми ще теж ні ковнірців, ні краваток, ні пальта, але просту робітничу сорочку за 25 центів. Не ходили ми на пікніки, балі фільми; не відвідували готелів, ресторанів ані „салунів". Одно, що наш чоловік жалував „никла", а друге, як би хто з нас явився був у салуні, то його побилиб.

Правда, що тоді було теж і життя таньше, як тепер. За убрання платили ми $5—$6, за черевики $1, за капелюх 50 ц. Бушель бараболь коштував тоді 50 ц., але фунт кави таки 25 ц., мушок муки 75 ц. — отже харчі не багато різнилися від теперішних щодо ціни. Не говорю про мясо, бо хоч який довгий місяць, але наш чоловік за мясом не тужив. Хліб і чорна кава — от була головна їжа. Я був тоді на „Шанди Гил" коло Шамокіну, то не бачив ні „ґросерні" ні „бучерні", не знав навіть, що це таке „поркчапс". Раз у місяць власник крамниці доставляв нам мішочок муки і фунт кави, 2 фунти цукру і 2 фунти сира на пироги. Тоді люди спали як оселедці в бочці, навіть по 5 осіб у ліжку, а як хто працював на ніч, то один з ліжка, а другий на ліжко. Із 7 хлопів, що прийшли з майни, 5 милися в одній і тійсамій воді, що аж почорніла як гноївка. Ванни не було, вода не текла із стіни, як тепер.

Гірко нам було жити, але зате ми любилися, як браття. Ми сходилися, радилися і шукали способів, як то показати, що й ми культурні люди. Почали ми закладати союзові братства, а як айриші та ляшки побачили, що ми гуртуємося, тоді доперва почали нас шанувати. Згодом, як почали в нас будуватися церкви, як от шамокінська аж за $75,000, то й старі айриші почали нам завидувати, а навіть нас боятися. Правда, тоді ми ще не мали нагоди ходити до школи вечерами, бо були перепрацьовані в день, а крім цього кожний з нас мрів вертати до краю із заробленими грішми. Аж зчасом, як ми поженилися, як почала наростати родина, ми почали прощатися з думкою вертатися до старого краю і ставали „американами".

Не гріх і повеличатися, що то лемки мають свою найстаршу американську українську інтеліґенцію, вже тут виховану, як от адвокатів, лікарів та інших професіоналістів. Лемки, хоч самі були неграмотні, але дітей своїх у школи посилали хочби тому, що хотіли, щоб їх діти лекше на хліб заробляли, ніж вони самі. І тому то йшли за закликами, поміщуваними в „Свободі", що то „В школі наша будучність". А як тяжко було нам тоді посилати дітей до високих шкіл. Кожен мусів рахувати на свої власні сили.

Де там тодішні часи в порівнанню з теперішними. Таж тепер і Союз із своєю допомогою для шкільної молоді, і братства мають свої фонди, і люди мають сотки або й тисячі по банках, або таки ульоковані в домах, землі та навіть і в паперах. Ось те все повинно тепер бути використане для вивчення масово наших дітей, бо хтось споміж них мусить прийти на наше місце і переняти провід у народних справах. Ми клали основи і будували життя, а вони мають втримати те, що ми придбали, розбудувати і щось нового добудовувати. Як ми побачимо, що на наше місце приходять наші діти, тоді з чистим сумлінням будемо могли попрощатися з цим світом. І тоді теж наші діти зрозуміють нас, чому то ми так хотіли, ба навіть мусіли, будувати своє життя під закликом: „В своїй хаті своя правда, і сила і воля".

МІТИНҐ*)

Розказав НАДВІРНИЙ.

РУСЬКИЙ коршмар Фецьо нині тяжко працює. Малий кечок пива викотив із пивниці до хижі, поставив на кріслі, пайпу забив, шумовини випустив, миску підставив і чекає на мітинґ. Нарід сходиться поволі, деякі вичікують коло плота, деякі походжують по вулиці. Тільки куми Феця зайшли до хати, привиталися, посідали тай чекають. Хочуть зафундувати, але Фецьо не дає: „Почекайте, почекайте, добрі люди, най голова прийде. Таж ви знаєте, що нині мітинґ!"

Дивляться на вікна, дивляться, аж іде Николай. Всі люди гурмою з вулиці потягли до коршми. Николай ввійшов, а за ним ціла громада. Кум Фецьо поставив безліку шклянок, вцідив до одної, до другої, до третьої — до десятої, подав Николайови й другим, націдив собі шельк і так проговорив:

— Хоч я не вчений чоловік і не знаю говорити так, як ксьондз казанє, але я ґазда в своїм ґавзі, тож можна мені моїх кумів і приятелів погостити. Ось тут є кум Николай, най вони скажуть, чи я на котрого коли зле сказав, чи я кому ворог. А хоч ви до мене не приходите, і я з вас не жию, то всетаки ви мої краяни і браття і я хочу вас погостити. Дай Боже здоровля всім нам і всім добрим людям.

— Дай Боже здоровля! — загули християни.

Ніхто нічого не говорив, тільки пиво пили. Малий кечок пук за кілька мінут. Кум Фецьо вистрілив малою кулькою, чекав і сподівався більшої. Подразнений і обидливий нарід хотів і пити і фундувати.

— Гей, краяни — каже Павло. — А ми не скинулисьби по пару центів і не зафундували кечок, але не такий маленький, як той сирота, але великий, поважний. Таж ми прецінь ґазди.

— Ол райт! — закричали краяни.

Павло вхопив капелюх, обійшов навколо і вмить зібрав чотири доляри.

— Куме Фецю, великий кек пива!

Кум Фецьо скинув вестку, моргнув на двох хлопців, поліз до пивниці, викотив кек, поставив на кріслі, набив, обтер піт з чола,

*) Цей образок з українського життя в Америці сперед 40 років передрукований з „Свободи", ч. 35. з 1903 року.

підставив миску, зцідив шумовину, обернувся з усмішкою до громади і каже:

— Тепер ви частуйтеся, добрі люди. Я вже своє зробив.

— Дай Боже здоровля, куме Фецю! Дай Боже здоровля, куме Николаю, що пригадали, а то чоловік був би був і до смерти братства не закоштував. А то нам чоловік! А то нам Господь Бог з неба його прислав.

Випили одну, другу, третю. Краяни почервоніли, почали голосніше гуторити, а Николай з кута відзивається:

— Та бо ми, любі краяни, не на то нині зійшлися, щоб лем пиво лити, але на то, щоб нашу спільність заложити. Ви знаєте дуже добре, не треба вам говорити, що в „Союзі" сила: Чи то хто зімре, чи хто захворіє, чи то кому жінка в старім краю зійде зо світа, то кождому підмоги треба. Один всіх не споможе, а всі одного, то гей. Булисьмо по других плейзах, то там братства, то там церкви! А ми що? — Чи не такі ми ґазди, як другі? Чи не так ми беремо пейду, або може ще й ліпшу як другі? Скажіть!

— Так, так! Правду маєте — загудів нарід.

— А тепер, краяни, заложім собі своє братство. Виберемо собі уряд, поскладаємо центи, тай вже є братство.

Почалися вибори. Нарід кричав, шептав, головами кивав. Не можна нікого образити. І цей кум, і той краян милий, і тамтой не ворог. Николай вдарив кулаком об стіл, відкашляв і проговорив голосно:

— Хто буде председа?

Тихо стало.

— Ну, вибирайте, хтось мусить бути.

Тимко Обмитий почіхався в потилицю, кашельнув, вичистив ніс тай каже:

— І вас, куме Николаю, як чесного; і вас, куме Фецю, і вас, всі браття, прошу бардз шумнє слово. Хоч я не вчений чоловік, бо мій няньо не посилали мене до школи, лише за вівцями в поле, але всеж я кусцік розуму маю, бо я ходив поміж люди і дивився, як вони жиють. А як уже маємо найстаршого споміж себе вибрати, то я би думав, що ніхто між нами не варт більше, як таки наш кум Николай. Вони, правда, також не знають письма, так як і я. Але вони вже в тім бизнесі були і його розуміють.

— Най буде Николай председою — загула громада.

— А може би кум Фецьо зістали — відозвався якийсь чоловік в червоній краватці.

— Не вольно, вони в бизнесі. Мають, Богу дякувати сальон, не можна такого вибирати — відозвався хтось другий.

Вибрали цілий уряд, поскладали центи; до пізної ночі йшла така робота. Складали, міняли, видавали, робили помилки, направляли. Одні сиділи в хижі, другі коло бари. Говорили, кричали, сварилися, перепрошувались і... пили.

ПО „СІЧОВОМУ"

(Оповів Покійний о. Йосиф Чаплинський, а передав С. Демидчук).

КОЛИ я прибув в 1903 р. до Америки, застав тут звісну „Духовну Раду", що в заступстві правильної духовної української влади надавала священикам парафії, чи за згодою всіх інтересованих чинників їх зміняла. Про це я вже мав інформації, заки ще прибув до Америки. Коли я виходив з корабля, то, на диво, мені назустріч вийшли священики: Підгорецький, Дмитрів, Тимкевич, Макар, Ардан. Вони запровадили мене до Юніон Сквер Готел при 15 вул. в Ню Йорку, а потім казали їхати до голови Духовної Ради, тобто до о. Констанкевича в Шамокіні. Я й так зробив.

Прибувши на місце нарад, я, очевидно, надіявся найти дуже офіційне духовне зібрання, щось на лад краєвої капітули, що відноситься до підчиненого духовенства при полагоді справ формально й урядово. Таке було моє наставлення і до цеї Духовної Ради. Та вже на самому вступі в кімнату, де відбувалося засідання Духовної Ради, зазнав я такого приняття, що ще тепер наповняє мене якимсь дивним почуванням.

Представте собі сцену:

По середині стоїть стіл, а при ньому голова Ради. Він убраний по священичому. Одначе під стіною позасідали з підобганими під себе ногами інші члени Духовної Ради. Наперед між ними секретар о. Степан Макар. Він, в додатку, перевісив собі через плече на якімсь шнурку фляшочку з чорнилом, або як то кажуть „каламар", а в руці тримає гусяче перо і жде на розкази, що писати. Як я вступив до кімнати, то мене повитали словами: „Пугу! Пугу! Чи ти козак з лугу?"

Я навіть не мав часу подумати, що на те відповісти, як уже мені поясняють: „Ось тут козацька Духовна Рада. Вона має право тебе приняти і тебе на парафію вислати, але ти мусиш повинуватися її розпорядкам. Та наперед мусимо знати, хто ти такий?"

Я подав своє прізвище, а о. Макар відповідає мені змісця:

„Тут щось шляхотством пахне! Чи ти часом не нащадок того шляхтича Чаплинського, щото нашому славному козацькому гетьманови Богданови жінку вкрав? Як так, то хіба знаєш, яка ти небез-

печна фіґура. Щож би то було, як би ми тобі так дали парафію, тут, між нами, на Сході! Та проте нам священиків треба. Тому тебе приймаємо і випробуємо, а на початок призначуємо на далеку парафію, до Сейнт Луіс. Там нема багато нашого козацького народу. Там більшість становлять угорщани і ти їх маєш просвітити і в послушенстві до Духовної Ради втримати. Щойно опісля, як ти викажеш свою здібність і льояльність до влади, і будеш прикладно справуватись, призначимо тебе на парафію десь тут, на Сході".

„А тут ось печатка!" — додав ще секретар. І витягнув зза пазухи металеву печатку та почав запалювати свічку, щоб над нею її закіптити.

Тут хтось вмішався і каже: „Ні, йому треба дати модерну печатку, бо він не іде між козацьких людей. Тому треба намачати печатку в подушечці, щоб усе виглядало якслід".

Тоді о. Макар з розмахом вдарив печаткою наперед в чорну подушечку, а потім вдарив нею в папір, на якому була написана моя номінація на парафію в Сейнт Луіс.

Я не розумів, чому все те так робиться, але запитав, як далеко ось та парафія. Та якось ніхто не хотів сказати правди. Зате всі зачали мене потішати, кажучи: „Там незабаром буде світова вистава і народу зїдеться багато з усіх кінців Америки. То будеш мати там відпусти".

Ще додам, що зі мною принимали теж і о. Льва Левицького, який приїхав тоді як і я. Та він був щасливіший і з „добрим прізвищем". Тому і дали йому парафію на Сході, а я самий мусів гнати на далеку і незнану тоді парафію.

Коли вже рада мала кінчитися, ще крикнув о. Макар: „А вважай на свій рід, бо в нас на таке, чим він колись прогрішив, є окрема кара".

Д-р Семен Демидчук.

UCRAINICA В АМЕРИЦІ

(Перед забороною українського слова в Росії).

НЕЗАЛЕЖНІСТЬ Карпатської України, проголошена в березні 1939 р. відбилася таким голосним відгомоном в Америці, що переконала кожного, яке значіння для розголосу якої-небудь національної справи має політична самостійність якогонебудь краю: великого, чи малого. Перегляньмо лише наголовки американських ґазет з 1939 р., а переконаємося про вище сказане. Невеличка, мало кому відома гірська країна діждалася зовсім поважного трактування і приятелями і ворогами. Щезла назва „Підкарпатська Росія", „Русь", „Рутенія" і всі інші, а натомісць докладні мапи й описи цього краю неоспоримо доводили, що це справжня Україна, — частина великої території 45-мілонового українського народу.

I.

Сучасне старше українське покоління, зроджене й виховане ще перед першою світовою війною (1914—1918), відчуло на собі самім важкий гніт, в якому находився його рідний край. Цей гніт проявився в першу чергу в тому, що не лише Україні, як землі, але теж і народови, що її замешкував, заборонено правну і правильну назву. Наслідок цього був такий, що український еміґрант, поза границями своєї землі, не лише не мав національного імени, але ще й нераз ставав посміховищем чужинців, що не розуміли розпучливого положення цього народу на його рідній земли. Другий, ще дошкульніший наслідок був той, що діти українського еміґранта з легковаженням відносилися до своїх батьків. Вони не могли розуміти цього, що наприклад, малесенький словінський нарід мав свою назву і був признаний як нарід — а 45-міліоновий великий історичний нарід не мав майже в нікого признання ні значіння!

Молоде покоління українського еміґранта почувалося духово пригнічене теж і тому, що в його рідній Америці не було ні відповідних книжок, ні журналів, які моглиб кинути ясне світло на цю трагедію його батьків. Чому саме так сталося, що американська публіцистика,

література та наука, з незначними виїмками, промовчувала не лише діяльність, але й само існування українського народу — на це власне має дати відповідь оця праця.

Негідна кампанія проти придавленого народу.

У листі з Риму, писаному 31. січня 1869. р. пише П. А. Валуєв до міністра внутрішних справ російської імперії А. Е. Тімошева: „...Бюро Цензури а також і Департамент Преси функціонували або під моїм наглядом, або під моїми вказівками".

Цей Валуєв — це попередник А. Е. Тімошева в міністерстві внутрішних справ у Петербурзі (від 1863. р. до 1868. р.), що разом із своїм приятелем Михайлом Катковом, редактором „Русского Вєстніка" і „Московских Вєдомостей" проповідував засаду винищення всіх не-російських національностей у великій російській державі. А що український нарід був найбільший числом між усіми іншими, тому він і найбільше його ненавидів. Ось цей Валуєв вислав 20. липня 1863. р. до своїх підвладних урядів тайні інструкції, щоб не дозволити на публікацію ніяких релігійних або шкільних книжок в українській мові (котру він називав „мало-російською") без його попереднього дозволу, а це тому, що (як він твердив) „ніколи не було, нема і не може бути" української мови.

Українські діячі, розпалені саме тоді живим словом Шевченка (помер 10. березня 1861 р.), зрозуміли, що зогляду на обставини, треба припинити політичну працю серед українського народу. Вони зорганізували в Києві „Південно-Західній Відділ Імператорського Ґеоґрафічного Общества" з наміром видавати етнографічні матеріяли України. Вони призбирали великий матеріял і скликали в 1874. р. Археольоґічний Конґрес до Києва. Прислужники Валуєва доглянули навіть у такій праці небезпеку для їхньої ідеї тоталітарної російської держави і приготовили проти-український державний акт у формі царського розпорядку (указу) з 18. травня 1876. р., в якому було сказано: Не вільно спроваджувати ніяких чужомовних книжок іззаграниці; цензура не сміє давати дозволу на друк українських книжок в російській імперії, за виїмком наукових та белєтристичних і то лише в російськім правописі. У практиці цей указ заборонив українську мову, в природному житті українського народу на його рідній землі. Не вільно було ні проповідувати українською мовою в церквах, ні учити в школах, ні видавати книжок.

Внаслідок цього указу пішло припинення культурного розвитку українського народу на території Росії, а прилюдне життя 30-міліонового українського народу найшло хіба захист серед 4 мілонів українців

в Галичині й на Буковині під австрійською займанщиною і то серед дуже важких обставин.

В теперішньому часі кожен розуміє, який вплив має уряд на життя населення. Раз ступила російська держава на шлях, щоб здавити життя українського народу, російський державний уряд уважав своїм обовязком ужити всі можливі засоби, щоби цю засаду виконати в цілому світі.. Щоб оправдати видання цього варварського указу, російські урядовці розголосили свому населенню, що український національний рух стояв підо впливом польських революціонерів, котрі підняли невдачне повстання проти Росії в 1863 р. Аґенти російського уряду розпочали навіть в австрійській та угорській частині України русофільський проти-український рух, який мав на ціли висміяти українські змагання до культуральної й національної незалежности, а також оклеветати цей рух як польську або німецьку інтригу. Москвофільська пропаґанда виказала справді успіхи і зчасом значна частина українського населення в Галичині, на Буковині і на Угорщині вітверто проголосила свою ненависть до всього, що носило українське знамя. Австрійські урядовці польської національности, які держали владу на українських землях, вважали за свій патріотичний обовязок спиняти всякий розвиток українського народу, щоб у такий спосіб помочи польським політичним аспіраціям. Отже навіть і поза границями Росії удалося до великої міри російському урядови придавити український національний рух.

Щоби виказати, якими дорогами йшли затії російського уряду для здавлювання не лише українського руху, але навіть і самого українського імени, на це треба окремих студій. Одно певне, що внаслідок ослаблення українського руху, ослабав теж і інтерес світу до цього народу і згодом починає щезати імя українського народу та й самої України з ґазет, з книжок, з журналів і з мап, а натомісць приходять назви, накинені українському народови та краєви російським державним урядом. Ті назви такі різнородні, що навіть люди доброї волі почали в них плутатися, а вкінці, щоб якось вийти з хаосу, приймали назву держави, в якій жили українці. Такому наставленню помагали ще й оті русо- та москво-фільські елєменти, які вийшли з рідного краю і на чужині завзято поборювали український рух і українське імя, користаючися при цьому обильними фондами російського царського уряду.

Імя України в Америці перед затіями царського уряду.

Як довго не було заборони українського слова на Україні, так довго американські видавництва виказують традицію української козацької держави та історичні подвиги українського народу згідно з діяльністю та вартістю цього народу. Очевидно, щоб виказати це наглядно, на це треба праці цілої громади свідомих, освічених людей. Треба переглянути велитенські збірники книжок, журналів, та річників

ґазет по американських головних бібліотеках, починаючи від часів, від коли зацвило в Америці самостійне літературне та політичне життя. Досі, по скільки знаємо, не було систематичної праці в тому напрямку, бо що правда, нема кому сфінансувати таких замислів. Тому треба обмежитися на ділєтантську працю людей доброї волі і покористуватися їхніми осягами для насвітлення, по скільки українське імя було звісне в Америці незалежно від пропаґанди й публікацій українських еміґрантів. В такій позиції ділєтантського добровольця найшовся й автор оцієї розвідки і при своїх невеличких силах та засобах представляє результати своєї праці. Праця була доривочна тому й відомости тут подані треба вважати лише зразками — взірцями американських публікацій української справи.

„Мазепа, Гетьман України" на сцені театру в Бостоні 1811 р.

Американська преса широко розписувалася про плянований Наполєоном похід проти Росії перед 1812. р. Появлялися статті з арґументами про можливість перемоги Наполєона над Росією і навпаки. Мабуть, щоб додати ваги арґументам про силу Росії, виставлено в Бостоні, в отих Атенах американської літератури, тричі драму під наголовком: „Мазепа, Гетьман України" (MAZEPA HETMAN OF THE UKRAINE, WRITTEN BY A GENTLEMAN).

У виданню ґазети "COLUMBIAN SENTINEL" з дня 6. березня 1811. р. появилося таке оголошення BOSTON THEATRE: „Досі ще не грана вистава. Сьогодні ввечір, 6. березня, буде виставлена траґедія в 5 актах, під назвою: „Мазепа: гетьман України, написана „джентелменом". Особи зазначені такі: ролю Мазепи грає п. Дуф; прольоґ виголосить п. Боґан. В театральних замітках цієї ґазети є згадка про цю виставу, яка мусить зацікавити кожного українця простолійністю. Вона написана ще перед виставою, так сказатиб, для реклями, але віддає настрої читача, що знав цю траґедію ще перед її виставою. Замітка є доволі довга і тому подаємо її тут у перекладі в скороченню:

„Булоб смішно удавати і не признаватись, що нова траґедія, яку вперше виставляємо в нашому краю, а яка заслуговує на похвалу за свою оріґінальність і знаменитість, є дивом, яким Америка може позеличатися. З побіжного перечитання твору „Мазепа" ми легко схиляємося до віри, що вона багато причиниться до піднесення американської сцени.

„Драма починається хвилинною" — сказано дальше — „дуже цікавою для історика та автора біоґрафій, а ще важнішою для долі північної Европи; це частина часу, яка піднесла імя Петра Великого як войовника спід притемненого обрію до блискучої висоти воєнної слави. Битва під Полтавою, в якій Карло XII., найбільший войовник свого часу, зазнав поразки від Петра, дала йому підставу посягати щораз

вище; ця битва є знана теж з поведінки отого світлого бунтаря, якого ім'я дає назву театральній пєсі, що перед нами. Цей бунтар спонукав Карла завернути із берегів Бористену (Дніпра) на Україну, обіцюючи йому союз, скріплення воєнних сил і харчів. Та хтось зрадив Петрови відчуження Мазепи і Петро на підставі тих інформацій повів скору акцію і малощо не зловив гетьмана, заки він іще самий зрозумів свою небезпеку. Він приневолив його тікати до Карла за охороною з малою горсткою вояків, невеликим скарбом і без ніяких воєнних припасів".

„Дальше згадує автор замітки в „Коломбіян Сентинел", що зміст драми обертається коло цього інциденту і висвітлює причини трагедії Мазепи.

В наступнім виданню ґазети „Коломбіян Сентинел" (вона виходила двічи в тиждень) з дня 9. березня 1811. р. поміщене оголошення про виставу „Мазепи", що має відбутися 11. березня „на дохід автора". І в цій ґазеті нема вже ніякої згадки опісля ані про виставу ні про автора. Але виходив у тому році в Бостоні ще другий часопис, теж двічи в тиждень, а це "INDEPENDENT CHRONICLE". У виданню цього часопису з 7. березня є оголошення Бостонського Театру про другу виставу „Мазепи", дня 8. березня. Оголошення таке як у „Коломбіян Сентинел", лише, що під оголошенням подана замітка під наг.: „Гетьман України". В ній переповіджене вірно, хоч і коротко, відношення Росії й України перед битвою під Полтавою в 1709. р. У замітці сказано між ін.: „Тому, що Мазепа є єдиною правдивою особою в драмі, бо інші характери це видумка, тому завязки не можна досліджувати історично, але як продукт фантазії. І тому публика може видати свою безсторонну оцінку".

Цим разом у театральній оповістці є теж подані особи драми і вони такі: Мазепа, Крамола, Добриня, Зерґа, Морано, Адольфус, Ґенерал, Єлисавета, Хльойра. Потім вичислені актори: Дуф, Ентвисл, Робинсон, Дартлі, Воґен, Фишер, Роберт, пані Дарлі, пані Павел. Загадочне те, що „Коломбіян Сентинел" не помістив ніякої критики після вистави, хоч так високо захвалював драму перед виставою. Але „Індепендент Кроникел" з 11. березня 1811., отже з дня, коли відбулася вистава втрете, помістила таку критику другої вистави:

„Мазепа, або гетьман України, виставлений вдруге в пятницю ввечір на повне вдоволення і признання публики. Драма зараховується до історичних трагедій, хоч імя героя є майже єдиною частиною пєси, за яку треба дати признання історії. Видумка оповідання є загалом оригінальна, а могутність завязки, — яка прикувала публику — є виключно заслугою письменника".

Опісля критик згадує про знамениту гру акторів; каже, що актори мали костюми відповідні до характерів, а про саму пєсу додає ще такі завваги:

„Думаємо, що оця трагедія є спробою у вищому стилю, ніж усі інші, що ми їх досі бачили в нашому місті".

Оголошення про виставу „Мазепи, гетьман України" появилося

теж у газеті "BOSTON PATRIOT", з 24. квітня 1811. р., заповідаючи, що „первісний Епільог буде переповіджений у промові". Після цього вже нема згадки про долю цієї драми-трагедії.

Вистава „Мазепи" в американських цирках (1839—1878).

Англійський поет лорд Байрон написав 1816. р. поему „Мазепа", в якій представляє утечу Мазепи, як молодого шляхтича, з двора польського короля в українські степи. У поемі Байрона представлено, як двораки привязали голого Мазепу до дикого татарського коня, він лігнав у степи і аж козаки його відвязали, а опісля зробили своїм гетьманом.

Це фантастичне оповідання Байрона підхопив Генрі Мильнер і на його підставі створив циркову штуку під наг.: „Мазепа і дикий татарський кінь". Ця циркова вистава полонила фантазію наперед англійської публики, а від 1839. до 1878. р. була головною атракцією американських цирків і циркових театрів. Вона була розповсюджена головно завдяки акторці Ади Айзакс Менкен, що виконувала ролю Мазепи, привязаного до коня. В театральних оповістках з першої половини 19. століття є повно похвал для цієї акторки, яка славилася приязню французького письменника Олександра Діма (сина), та американського Марка Твена. Циркова трупа з акторкою Менкен обїхала американські міста від Атлянтійського океану аж до Мексиканського заливу, згадатиб лише про такі: Бостон, Ню Йорк, Філядельфія, Балтимор, Вашингтон, Виксбург (Місісіпі), і т. і. Для схарактеризування цих вистав наведемо лише замітку із „Ню Йорк Клипер" (найстарший американський спортовий і театральний журнал). з дня 12. травня 1866. р., де сказано між ін.: „Театральною сензацією минулого тижня була поява Ади Менкен в театрі Бродвей в її особливій креації як „Мазепа". Ледви чи треба згадувати, що театр був переповнений густою масою людей... Менкен є справді сензацією дня, а вистава „Мазепи" буде дальше відбуватися в театрі".

При цій нагоді в журналі поміщена поема під наг.: „Правдива історія Мазепи і коня", написана „людиною, що там був і тому знає ці відносини". Поема зачинається словами (в перекладі): „На Україні жив страшний старезний чоловік...".

Виправа Наполєона на Росію й Україна

Коли мова про похід Наполєона проти Росії, то в звязку з цим появилася в Бостоні в 1812. р. книжка „Сили Росії" (на випадок війни з Францією" (THE RESOURCES OF RUSSIA IN THE EVENT OF A WAR WITH FRANCE"), у якій згадано про перепис („цензус") в Росії з р. 1719, а тоді цифри виказали, що в Росії, разом з Україною і ново підбитими краями, як Естонією, Лівонією й частю Фінляндії, число населення

дійшло до 14 міліонів душ; в році 1794. було вже 32 міліони, а в 1811. р. воно досягло цифри 46 міліонів. При цій нагоді автор, Олексій Григорович Евстафіїв, подає коротку статистику й історію козаків. Він окремо згадує про козаків України, називаючи їх також „запорожцями". При цій праці автор покликується на книжку Р. Вилсона "CAMPAIGN IN POLAND", (1806—1807) видану в Лондоні, а в якій є докладна історія козаків.

Для підчеркнення заінтересування козаками треба тут згадати про поему: "COSSACKS GRAVE", поміщену в журналі "ATHENEUM", (BOSTON, APRIL—SEPT. 1817).

Заінтересування, яке виявилося в Америці до походу Наполеона, відбилося теж у виданню більше книжок про Росію, в яких згадана доля України. Такою книжкою є „Нова історія царя Петра Великого" ("A NEW HISTORY OF THE LIFE AND REIGN OF THE CZAR PETER THE GREAT" — BY THE AUTHOR OR THE CRITICAL REVIEW OF THE POLITICAL LIFE OF OLIVER CROMWELL), видана в місті MONTPELLIER (VT.) в 1811. Побіч порозкиданих по цілій книжці натяків про Україну, на стор. 4. розпочинається опис та історія України. Зачинається цей розділ словами:

„Цар має в своїм посіданню теж часть України поза Дніпром і тому вона називається Тогобічна Україна (UKRAINA ULTERIOR). Київ, на західнім березі Дніпра, є столицею... Інші міста там такі: Тираспіль, Чигирин, Канів. Острів Запороже є в спільнім посіданню поляків і москалів, котрі мають спільний обовязок боронити Україну на підставі договору в Андрусові". Автор книжки щедро користав з історії про Петра Великого, написаної французьким фільософом Ф. М. Вольтером. Нове видання цієї праці появилося саме тоді в Парижі (в 1809. р.). У книжці, виданій у Монтпеліер, є поміщений опис походу Карла XII. на Україну і битву під Полтавою та участь у ній гетьмана Мазепи з козаками.

В 1811. році появилася в OTSEGO, N. Y., „Історія Карла XII." ("THE HISTORY OF CHARLES XII., KING OF SWEDEN, BY FRANCOIS M. de VOLTAIRE, A NEW TRANSLATION FROM PARIS EDITION"). На стороні 130. починається опис України, а потім теж поміщений відомий пропамятний вислів Вольтера: „Україна все змагала до свободи, але тому, що була окружена Московщиною, Туреччиною й Польщею, вона все мусіла зміняти свого опікуна в одній із цих трьох держав".

Цю книжку у французькій мові під наг. "HISTOIRE DE CHARLES XII., ROI DE SWEDE, PAR VOLTAIRE" видано теж в 1839. р. в Ню Йорку, а англійські переклади цілої історії Вольтера були в тому часі досить часті в Англії й Америці.

Після невдалого походу Наполеона з Москви появилася в 1825. р. у Філядельфії „Історія виправи Наполеона до Росії" в 1812. написана ґенералом Павлом Сеґір ("HISTORY OF THE EXPEDITION TO RUSSIA OF NAPALEON, BY GENERAL PHILIPP PAUL DE SEGUR"), у якій на стор. 94. переповідається, як поляки торгували з Наполеоном, щоб він при-

лучив до будучої польської держави Галичину. На це Наполеон відповів, що не може, бо має договір з австрійським цісарем, з гарантією для його територій. А зате сказав він полякам таке: „Ви лише подбайте, щоб у Литві, Самогітії, Вітебську, Полоцьку, Могилеві, Волині, в Україні і на Поділлю запанував такий настрій, який я завважав у Великій Польщі, а Провидіння увінчає наші змагання успіхом".

Після упадку Наполеона і розвіяних надій на відбудову Польщі прибула в Америку дуже численна польська еміґрація і розпочала тут свою політичну працю. Вислідом її була між іншими книжка: "KRHITSIR, CHARLES V.: THE POLES IN THE U. S. OF AMERICA, PRECEDED BY THE EARLIEST HISTORY OF THE SLAVONIANS AND THE HISTORY OF POLAND" („Поляки в Америці„ з попередженням історії словян і історії Польщі), видана у Філядельфії 1837, а в ній повно натяків (правильних і баламутних), про Роксолянів, Русинів, Руснаків, Козаків та Україну .

Інтерес до української літератури в Америці

Як довго йшла праця на полі української літератури в рідному краю, так довго вона находила відгомін і поза границями України в Европі, а звідси ці звістки діставалися в Америку. Як приклад цього находимо такі публікації:

"THE AMERICAN ECLECTIC, OF SELECTIONS FROM THE PERIODICAL LITERATURE OF ALL FOREIGN COUNTRIES," (NEW YORK AND BOSTON, VOL. I., MARCH, 1841. No. II.) на стор. 332 містить: "THE HISTORY AND LITERATURE OF COSSACKS: SONGS OF UKRAINE" („Історія і література козаків: Пісні України"), у котрій за лондонським "FOREIGN QUARTERLY REVIEW" обговорені докладно Українські Пісні, видані П. Максимовичем у Москві в 1834. р. При цій нагоді написана дуже тепла корота історія українських козаків з таким виясненням питання, чому про цю справу так мало світ знає:

„Мало предметів історичного розсліду мало таке мале щастя, що їх ще гірше розуміли, ніж мали козаки; а чей про них пишуть і про них розправляють всі народи Европи. Причиною цього позірного промаху є в части незнання словянських мов, що панує загалом між авторами; дальше: різнородні мильні звідомлення, поширювані подорожними...; а до того треба ще додати національну зависть до козаків, котрі, стративши цілковито свою політичну незалежність і свсбоду, всетаки переказали потомности незнищиму признаку своєї національности, звичаїв, обичаїв і своєї поезії. Це питання щойно треба буде розвязати..."

Про збірку Максимовича згадано, що вона обіймає 3,000 пісень України, а потім подано таку характеристику: „Ці пісні, з котрих деякі моглиб радше бути названі епічними поемами; колиб їх упорядкувати з талантом... вони моглиб справедливо заняти місце побіч

(німецької епопеї) „Нібелюнґи", як уже не побіч самої (грецької) „Іліяди". У статті подана характеристика поезій, виїмки й переклади, між іншими переклад думи про „Побіг трьох братів з Азова".

До цієї категорії писань належить стаття "BALLADS AND BARDS OF UKRAINE, BY SARAH B. WISTER," („Баляди й кобзарі України") поміщеної в "LIPPINCOTT'S MAGAZINE". (PHILADELPHIA, MARCH 1875. VOL XVI. PAGE 724). Авторка покликується на розвідки про цю справу написані Анатолем Лєрой Боаліє і Альфредом Рамбо в французькім журналі "REVUE DE DEUX MONDES".

У статті поміщена коротка історія України, подана характеристика козацьких дум, а обговорена теж збірка української народньої поезії видана П. Кулішем.

Багато місця присвячено історії, етнографії, географічному розміщенню народу, що його називає "RUSSINIAKS, RUTHENIANS, RUSSINIANS, MALO-RUSSIANS" автор, що назвав себе прибраним іменем TABVI, в книжці "HISTORICAL REVIEW („Історичний огляд") OF SLAVIC NATIONS, WITH A SKETCH OF POPULAR POETRY" з передним словом Едварда Робінсона. Цю книжку видала фірма G. P. PUTNAM в 1850 р. в Ню Йорку. Згадуючи про плодовиті степи України, автор твердить теж, що там процвитає й народня поезія, поширювана бандуристами і передає зразки цієї поезії в перекладах. Ці зразки взяв автор із статті Срезневського, поміщеній в „Кієвській Старині" з 1857, під наг. „Історія Запорозьких Козаків". Замітний є переклад думи „Плач за осаулом Пушкарем", у якій „Україна плаче за ним і за своєю долею". Поданий також зразок поезії з Галичини („Мертва Любов"). На кінці автор відсилає читача, щоб він пошукав більше вістей про народню поезію України в журналі: QUARTERLY REVIEW, VOL. XXVI., No. 51.

Незалежно від цих оглядів помістив THE ALASKAN HERALD (двотижневик), видаваний у Сан Френсиско, Каліфорнія, з 1. березня 1868. статтю о. А. Гончаренка, під наг. "CURIOUS IDEAS OF THE POET TARAS SHEVCHENKO" — Цікаві думки поета Тараса Шевченка".

Незвичайне поводження мала в Америці повість "FOR THE RIGHT" („За право"), написана Карлом Емілем Францосом, (по німецьки) ще перед 1850 р. і перекладена на англійську мову Юлією Сутер. Повість, основана на тлі боротьби гуцульського провідника Тараса проти польських панів, діждалася кілька видань. До видання накладні HARPER AND BROTHERS у Ню Йорку в "CONTINENTAL CLASSICS, VOL. VII. AND VIII." написав передне слово Джордж Макдоналд, а в ньому замітні такі думки: „Наскільки оповідання оперте на правді, я не можу сказати. Знати, що загалом колись жив такий чоловік, як змальований тут, може причинитися до набрання нового почування сили й обовязку. Бо тут маємо людину, яка жила по геройськи, не маючи нізвідки помочи від цього, що звичайно називається освітою. Але

хай оповідання навіть буде вислідом фантазії, то остане знаменним фактом, що ота ґенерація видала людину, спосібну до такого ідеалу".

* * *

Треба тут згадати про спроби дослідів д-ра Василя Галича, який відкрив перші згадки про Україну в таких виданнях: "A COMPEND OF HISTORY". VOL. I., BY SAMUEL WHELPLEY, BOSTON, 1825; а в 1829. писав JAMES MATSULEY про козаків з України сперед 100 літ в "NATURAL, STATISTICAL AND CIVIL HISTORY OF NEW YORK, VOL. 2, PAGE 207".

Праці з ділянки ґеоґрафії та історіоґрафії

Мабуть найвірніші відомости в Америці про Україну містили науково видані праці з ґеоґрафії, звичайно перемішані історичними натяками та прикладами. Крім цього не брак теж безсторонних інших видань зі згадками про Україну.

Науково і джерельно написана „Універсальна Ґеоґрафія" М. Малті-Бруном ("UNIVERSAL GEOGRAPHY", BY M. MALTE-BRUN) діждалася кількох видань. У IV. томі, видання з 1829. р. у Філядельфії, на стор. 46. сказано між ін.: „Словянські народи, відповідно до своїх діялєктів, поділені на три галузі: перша, Східно-словянська, яка обіймає східних словян, між ними росіян, що походять з роксолянів, словян і скандинавців; русняків у Галичині; сербів, або словян над Дунаєм; словаків, хорватів та інших". На 2. стороні є вичислені словянські народи, на підставі поділу Добровського і Фатера. До Східної і Південної галузі, як каже автор, належать такі: 1. Руси, змішані з роксолянами, словянами і ґотами, а це: а) велико-руси з Новгорода, Москви й Суздалю; в) мало-руси з Києва й України; с) русняки або „орос" з Галичини й Горішньої Угорщини; д) козаки, помішані з татарами.

Руські діялєкти: а) велико-руський (мова писана); б) діялєкт суздальський, найбільше різнородний; в) діялєкт України або Мало-Росії; г) русняцький, дуже старовинний діялєкт; ґ) руcько-литовський, що походить від кривичів; д) руcько-козацький.

Подаючи ґеоґрафію Учорщини пишеться в цій книжці на стор. 173: „Русняки, або червоно-руси замешкують майже виключно північно-західну частину краю... "ROUSNIACS OR RUTHENIANS", яких деколи називають греками ізза їх релігії, походять з Червоної Руси або східної Галичини, звідки їх вигнали громадянські війни, зміни династій, або февдальний гніт. Вони поселилися в Угорщині коло 12. століття... Приміщені на границях своєї рідної землі, вони мішаються зі своїми земляками в Галичині, а в округах Станіс зі словянами Стрия та Самбоса. Той самий нарід виеміґрував на Буковину, а навіть до Трансильванії; в тім останнім краю їх зміщують з волохами. Їх число на Угорщині не менше як 360,000 душ". Опісля йде ширший опис характеру народу.

Про Україну і її нарід під царями поміщений широкий опис при нагоді опису географії Росії. На стор. 211. говориться про ріку Дніпро, який наводнює губернії: Катеринославську, Херсонську і Таврид — „всі вони творили давніше Малу Татарію". Згадується про пороги на Дніпрі і про Запорозьких Козаків, а про Одесу сказано, що через цей порт вивозять все збіжжа, шкіри, дерево та віск з України.

Окремо описується в книжці „Мало-Росію", як край козаків. Сказано там, що „словяни з Києва творили зовсім відрубну колонію від новгородських словян, їх спосіб правління не був такий самий і їх доля була зовсім інша. У своїй мові, звичаях, а навіть і фізичній будові це зовсім окремий нарід. Малоруси тепер заселюють Україну, або губернії: Київську, Чернигівську, Новгорода-Сіверського, Курську, Орельську і Тамбовську".

Довше застановляється автор книжки над Козаками Малоросії, а потім над Козаками Російської України. Згадує про війну Мазепи і наступну їх історію аж до знищення Запорозької Січи в 1775.

На стороні 307. автор причисляє до Мало-Росії губернії: Київ, Чернигів, Полтаву й Харків, „а до неї треба ще додати польські провінції Поділля й Волині.. Всі селяни в тих провінціях були русняки або малоруси, не обзнайомлені з мовою і звичаями поляків... Тому Мало-Росія і Польська Україна творять край з 32,156 квадратових миль, а населення там є не менше як 9,200,000 душ, майже по рівні розміщеного по обох берегах Дніпра". Україна — за описом автора — це велика рівнина, попересічена незначними височинами, з великими природними багацтвами, а „нарід на Російській Україні не є упідлений неволею (стор. 308.). Малоруси, які творять подавляючу масу суспільности, втішаються особистою свободою; вони або „однодворці" або „посадники". Вони вітверті, гостинні і веселі... вони не мають невільників і радше відзначаються чеснотами ніж пороками свого стану"... „Малоруси (стор. 312) є далеко більше старинного походження ніж великоруси; затримують свою національну фізіономію і їх легко пізнати по їх гарніших рисах, темних і синіх очах, високою поставою і більше гармонійною мовою... Моральний характер не тойсамий. Великоруси самолюби, підступні, захланні... Малоруси неметкі, добродушні, щедрі; вони ніколи не думають про завтра, користають із свого лагідного клімату і рідко працюють, хіба, що приневолені конечністю... Малоруси зазнали довгої неволі від поляків, але вони не спідліли, як, от великоруси... Вільний і завзятий нарід козаків злагіднів через зносини з чужинцями, але вони походять з малорусів. Великоруси, навпаки, приноровилися до ярма упродовж століть і через свої звязки з фінами".

Окремо описується в книжці Польську Україну у звязку з Польщею; там повно натяків на велику старинність цеї частини України,

на характер і культуру народу і на спільність цього народу з населенням північної Угорщини та Російської України.

Подібний опис характеру козаків і населення України находимо в іншій книжці, а нею є: „Історія Европи від 1789 до 1815" ("HISTORY OF EUROPE FROM THE COMMENCEMENT OF FRENCH REVOLUTION IN 1789 TO THE RESTORATION OF THE BOURBONS IN 1815, BY ARCHIBALD ALISON, F. R. S. E. IN 4 VOLUMS".). В четвертому томі виданім у Ню Йорку 1843. на стор. 14. читаємо у звязку з історією Росії, про козаків, що замешкують плодовиті землі, подібні до земель України. Описуючи в чудових красках саму Україну, згадує автор про чисті і гарні хати українців у протиставленню до брудних хлопів Великоросії. Загалом характеристика козаків і населення України подана так барвно і принадно, що варт її видати окремо.

Американське пророцтво Незалежної України з р. 1852.

Найдальше у похвалах самостійного характеру й історії та географії України й її населення пішов Гю Морей, автор „Географії всіх Народів" ("THE ENCYCLOPAEDIA OR GEOGRAPHY OF ALL NATIONS", BY HUGH MURRAY, F. R. S. E.) виданій у Філядельфії в 1852. р. У II. томі, при описі земель Росії на стор. 164. вирізнює автор окремо Мало-Росію і до неї зараховує губернії: Київ, Слобідську Україну (Харків), Полтаву, Чернигів; а окремо відзначує Південну Росію з губерніями: Катеринослав, Херсон, Таврида, Басарабія, Область Донських Козаків. Переповівши вичерпно історію України й Козаків, багатства краю, автор подає до відома (на стор. 170), що:

„Біло-або Мало-Росія, звана також Україною, перейшла різні революції. Це був осередок Руси, як це було знане грекам, коли то її столиця Київ славився як суперник Царгороду... Малоруси є зовсім окремою нацією, рішучо вищою від великорусів. За словами д-ра Кларка, малоруси перевищають їх ві всім, в чім лише одна кляса людей може перевищити другу: в роботящости, чесности, ввічливости, чистоті, зручности. Їх хати дбайливо вибілені, в середині обставлені, прегарно чисті. Мало-Росія є один великий плодючий край, не так зле загосподарений як решта (царської) імперії і тому численніше заселений. Старинне і почитане місто Київ положене маєстатично як амфітеатер на горбах понад широко розлитим Дніпром...

„Південна Росія є продовженням рівнини або степів аж до Чорного моря... Петро і Катерина насадили тут цивілізацію, яка тепер видає плоди. Дехто навіть передбачує, що цей край йде на стрічу добі, коли він скине російське ярмо і створить свою незалежну державу"

* * *

Забагато часу забралоб виписувати тут усі американські голоси в користь відрубности і самостійности українського народу в першій половині 19. століття. Але з цього, що досі сказане, ясно пізнати, що світ признавав і розумів вартість України і українського народу.

Не диво, що царський уряд робив усе можливе, щоби спинити розвиток українського народу, а перед світом виказати, що нема ніякого українського народу.

III.

Свідоцтва московських затій в Америці.

Якими дорогами йшла дипльоматична інтриґа Росії для затемнення української справи в Америці після заборони українського слова на Україні, нелегко віднайти. Але є згадки про інші затії.

В газеті PUBLIC OPINION у Сан Френсиско, поміщена 8. червня 1889. р. стаття про російську православну церкву як про інструмент царського уряду для поширення русифікації різних еміґрантів в Америці.

В подібнім дусі появилася в газеті NEW YORK TIMES, з неділі, 16. березня 1913., стаття під наг. "RUSSIA'S CONSPIRACY AGAINST AMERICANIZING ALIENS" („Російська конспірація проти американізації чужинних іміґрантів") у якій між ін. наглядно виказані затії російського церковного Синоду на знищення української церкви в Америці. Та все те показалося безуспішне, коли завалилася царська держава в 1917. році.

Що кажуть давні мапи про Україну?

Оця праця не була би заокруглена, колиб не подати згадки про мапи України сперед 1876. р. Тут треба ствердити, що Америка дбала про видавання мап свого континенту, а для европейських мап були здавна славні картоґрафічні інститути в Амстердамі (Голяндія), Парижу (Франція), Оксфорді і Лондоні (Анґлія), в Норемберзі (Німеччина). Мапами й атлясами видаваними в повище згаданих містах користувалася Америка і тому майже кожна важніша бібліотека в Америці має велику кількість цих атлясів і мап. На них здавна (ще від 1650. р.) була зазначена Україна як край Козаків, або поодинокі провінції — землі України, всеодно, чи то тоді як Україна була самостійною державою чи як частина Польщі або Росії. Це бачимо наглядно в тих мапах, що поміщені в виданнях англійською мовою про Україну (як от: Історія України видана заходами У. Н. Союзу, п. н.: "A HISTORY OF UKRAINE, BY MICHAEL HRUSHEVSKY", COPYRIGHT, 1941.)

З мап, виданих в Америці, годиться згадати: "A COMPLETE ATLAS, BY M. LAVOISNE, TO THE BEGINNING OF THE YEAR 1821", виданий у Філядельфії. В цій мапі на території України під Росією є написи: "WHITE RUSSIA, LITTLE RUSSIA, UKRAIN".

У "COLTON'S ATLAS OF THE WORLD", виданім у Ню Йорку в 1858, на мапі Російської Імперії („політичний поділ") зазначено ще: "LITTLE RUSSIA" — "SOUTH RUSSIA" ("NEW RUSSIA").

На мапах, виданих в Америці після 1876., або ще й на якийсь час перед тим, не подавано вже назви ні "UKRAINE", ні "LITTLE RUSSIA" — лише губернії. А на мапах Австрії здавна була назва Галичини — "GALICIA", як української провінції, ще з часів окремої Галицької Держави, без додатку „Руси" чи „України".

Щойно нова доба в історії України від 1917. та 1918. р. принесла зміну і в цій справі. А це знов стверджує історичну правду про світове значіння, яке має для кожнього народу власна державність.

Кость Курилло.

РІДНИЙ КРАЙ

Чи носиш в серденьку соколе мій брате,
Сі шуми, що віють од карпатських гір,
Чи чуєш, як пахне те жито не зжате
Душисто на росі під вечір до зір...

Чи тямиш у ясну ноченьку часами
Сі співи дівочі, голосні як дзвін,
Що котиться в душу рідними словами,
Їх дивний, жалісний, тужливий гомін...

Чи спімнеш мій брате маму стареньку,
Що з праці в неволі зжовтіла як пень,
Як тебе пращала в годину чорненьку
За море, далеко... гень... гень...

Чи бачиш мій брате церковцю, могили,
Що квітом жовтявим квітчаються в май,
Чи счислиш ті сльози, що жінки пролили
Там, брате, в неволі, де твій рідний край...

Перт Амбой, Н. Дж., 20. жовтня 1908

(З „Календаря" з 1909 року, виданого накладом У. Н. Союзу)

Л. М.

З ПРИЗНАННЯМ УКРАЇНСЬКІЙ ЖІНЦІ

ЧИ МОЖНА, святкуючи Золотий Ювилей Українського Народного Союзу, не згадати за українську жінку в Америці?

Ніяк! А чому?

З одної дуже простої, а заразом і дуже важної причини: Українська жінка була вже в самих початках У. Н. Союзу тою, що інстинктовно відчула вагу цеї організації. І тому в часах найбільших депресій з останнього стягалась, щоби вона та її родина залишались обезпеними в Союзі.

Ось і тому, коли У. Н. Союз, поборовши стільки перешкод, розвинувся і дожив у розквіті свого 50-ліття, то на тому ювилейному святі мусимо признати почесне місце теж і трудови та розвазі української жінки. Без зрозуміння ваги У. Н. Союзу збоку української жінки, не булиб ми тепер святкували і 50 років народної праці цеї організації.

Але так є, що українська жінка в Америці має теж багато завдячувати і У. Н. Союзови, що признав їй відразу рівні права, поставився до неї з найбільшою увагою, та ратував її та її діти в не одну лиху годину. Знов „Свобода" станула відразу на становищі, що „усунемо багато злого з нашого суспільного життя, якщо жінка осягне цілковиту рівність і свободу".[1])

При тому не забуваймо, що це писалось тому 50 років, або точніше, в 1897 році, коли іде про наведений цитат з статті тодішньої „Свободи".

Українська жінка в Америці піднімалась звільна на щораз вищий культурний щабель, заки дійшла до того розквіту, що його бачимо нині, а про що тому 50 років вона і мріяти не могла. Історія початків її життя в Америці дуже скупа на слово. Та те, що залишилось на сторінках „Свободи", чи деінде, каже, що просте і злиденне було її життя, як і кожного іміґранта. Та як жінка-іміґрантка вона була виставлена

[1]) Гляди: Жіноча Проблєма, в Пропамятній Книзі У. Н. Союзу з 1936 року.

ще на додаткові небезпеки і терпіння. Бо бувало в початках нашої іміґрації й таке, „...що неодна таки вже в першій хвилі, ще того самого дня, як прибула до Злучених Держав, попадала до публичного дому". Трафилася їй „служба", але нім розглянулась, що це за смужба — „двері вже заперлись і вона, хочби як опиралася і як заломлювала руки, звідтам вже не видобулась..."[2])

Але треба з притиском признати, що українська жінка назагал берігла своєї чести, як могла. Стверджують це найдавніші свідки і спостерігачі, ще до появи „Свободи". Один з них, о. К. Андрухович (в книжочці: „З життя русинів в Америці"), пише, між іншим, таке:

„В самім місті Ню Йорку було много українських дівчат. Працювали в карпетярнях (фабриках диванів) і табачарнях (фабриках цигарів). Вони жили по станціях громадно, а одна лишалася на господарстві. Хто з нежонатих в Америці хотів женитися, їхав до Ню Йорку, а там мав вибір. Але треба признати, що дівчата ті жили дуже морально".[3])

Проте небезпека була. І тому „Свобода" була тоді повна апелів до наших дівчат з осторогами перед „музиками" і „балями" по різних чужинецьких галях, салунах.

Та як вийшла дівчина-іміґрантка заміж, то життя її було теж гірке. Ю. Бачинський змальовує його ось так:

„Від рана до пізної ночі усе на ногах і усе при роботі, хоч і домовій та прикрій, одностайній, нудній. Жениться парубок і перше про що думає, це розпочати бордінґерський бизнес. Сам тим бизнесом не займається, хіба, що наймає дім і збирає від бордінґерів гроші — про решту має журитися жінка. І тягнесь та жура — день по дневи, рік по рокови і вигризає жінці мозок. Рано встає і ладить бордінґерам снідане; потім миє начинє і знов пряче; в перервах пере бордінґерам біле і шматє; в районі вуглянім ладить їм ще теплу воду і миє їм шию і плечі. Так день у день. А до того ще — діти.

„Але, в тім нуднім, монотоннім життю, так утуплюючім і підриваючім здоровля і живість тої жінки-невільниці таки шукає вона — конечно! — якоїсь розради. І находить — в висці. І пє. А нагоди до сего досить — тільки бордінґерів... „Ану-но ґаздине, напиймося!" — І нині пє з одним, завтра з другим — кождий почастує. І поволі так привикає до виски, що без неї ніяк вже їй обійтись. А при висці — всіляко буває — тільки бордінґерів, а всі такі молоді, здорові... І буває — вертає муж домів — а жінки вже нема — пропала з бордінґером. Але буває і так, що живе дівчина на борді — і нераз пропадає муж з дівчиною. І шукай вітра в полі. І тільки згадки про це, що прочитають іміґранти в своїх часописах оповістку: Де є мій муж (жінка)? Нази-

[2]) Цитати з статті „Перші українські еміґранти в Америці", взяті з книжки Юліяна Бачинського „Українська Імміґрація в Зединених Державах Америки"; стаття поміщена в Ювілейнім Альманаху Української Жіночої Громади, Ню Йорк, 1931.

[3]) Тамже.

ваєся Н. Н. Утік(ла) з... виглядає так і так, хто би його(її) бачив, нехай напише на адресу..."[4])

Ось таких оголошень було чимало і в „Свободі". І чимало статтей на ту тему. А пригадується отсе все на те, щоб новочасне покоління зрозуміло, з якими великими труднощами приходилось боротись на американському ґрунті іміґрантови-одиниці, як й іміґрантській громаді, щоб вдержувати наш нарід чистим і моральним, а теж, щоб притягнути його серед таких обставин до вищого зорґанізованого життя. А з тим притягнути теж і українську жінку-іміґрантку, якої тодішні вимоги як дівчини описує Ю. Бачинський так:

„До якої категорії не належалаб українська іміґрантка, чи це є вільна робітниця, чи служниця, що є під наглядом службодавців, всіх їх характеризує одно, спільне їм, як впрочім усім дівчатам взагалі: всі їх старання, всі заходи, оскільки не відносяться до зарібкової праці, зводяться до одного — приподобатися мужчині і вийти заміж. До сего стремлять усі їх думки і змагання. Все інше має для них другорядне значіння, або й жадне. Читають дуже мало, хіба які байки або лекші оповідання, і то, як случайно попадуться їм в руки. Публичними справами також не займаються..."[5])

Ось це був назагал той матеріял, дівчат і жінок, з якого наші піоніри зачали будувати наше орґанізаційне життя. Певно, що тут і там траплялись навіть в перших часах свідоміші одиниці, а навіть дуже діяльні, як от дружина о. І. Волянського, першого українського грекокат. священика в Америці. Але тут мова про жіночий загал, з якого приходилось і У. Н. Союзови діставати членів. Той загал треба було якось втягати в орґанізаційні ряди; йому треба було давати в руки ґазету і книжку та культурно підносити, а національно освідомлювати.

Ось та початкова робота виконувалась в рядах У. Н. Союзу, а далі в перших його жіночих відділах, що були заразом і першими світськими, народніми, жіночими, українськими орґанізаціями в Америці. До них промовляли раз-у-раз через „Свободу" найсвідоміші наші жінки, що жили на американському ґрунті, чи ті письменниці і піонірки жіночого українського руху, що в тому часі підносили українську жінку на українських землях.

Тепер У. Н. Союз має понад 43 тисячі членів, а в тому є третина жіночого роду. Та в першому році істнування Союзу, в 1894 році, себто тому 50 років, було в У. Н. Союзі всього 5 жінок: Емілія Басалига і Константина Констанкевич (дочка о. Констанкевича) з Шамокін, Па., та Текля Бердей, Ксеня Ґоць і Тереса Кундратик з Вилкс Бері, Па. В 1895 році прибули ще дві жінки: Анна Живан з Олифант, Па., та Сальомея Демко з Шамокін, Па. В 1896 році прибуло дальших 6 жінок: Марія Ющак, Лукія Ковальчик, Катерина Карляк, всі з Джерзі Ситі, Н. Дж., Антоніна Зелєм з Олифант, Па., Тетяна Кашицька з Сентралії, Па., і Олена Стець Цікот з Шенандоа, Па. Та в 1897 році вже

[4]) Тамже. [5]) Тамже.

не приєднано до Союзу ні одної жінки, Вже з цього бачимо, з яким то великим трудом доводилось У. Н. Союзови втягати українську жінку в Америці в орґанізаційні ряди. Довгі роки забрало, заки зачав У. Н. Союз нараховувати десятки жінок-членичь, а ще довше — сотки. А що доперва говорити про тисячі!

Українська жінка-робітниця дістала теж і своє передове заступництво в У. Н. Союзі. У своїй відозві до Союзових сестрицтв, в 1908 році, вона вже розуміє завдання української жінки в Америці, коли каже тій жінці, що „на нас упаде проклін наступних поколінь, що наша байдужність спричинила упадок американської України".[6]) Українська замериканізована жінка, читаємо в „Свободі" десятки років тому, не може бути гасителькою сонця-правди, а мусить стати „провідною зорею" в родиннім і громадськім життю. А це вже означало великий поступ, коли вже можна було промовляти до цеї жінки в ось такий спосіб.

Піонірська праця „Свободи" і У. Н. Союзу над виеманципуванням української жінки в Америці принесла гарні плоди, бо жінки, що знайшлися у рядах У. Н. Союзу, ставали пропаґаторками українського жіночого руху, або його прихильницями.

Багато часу минуло від першого жіночого товариства (Сестрицтво св. Ольги в Джерзі Ситі, рік 1897), чи першого жіночого віча в Америці, в Ню Йорку в 1905 році, та першого жіночого журналу „Рання Зоря" (орґан Союзу Українських Жінок, Шікаго, рік 1918) — до нинішніх днів. За той час повстав цілий ряд нових жіночих орґанізацій і нових видавництв. Деякі з них, як Союз Українок Америки[7]) та Українська Жіноча Громада в Ню Йорку видали спеціяльні Альманахи з нагоди ювилеїв своєї діяльности. До війни розвивав живу діяльність Український Золотий Хрест, а в часі війни почали працювати на більші розміри Українські Відділи (Юнитс) Американського Червоного Хреста. І можна сказати, що нема нині такої громадської чи культурної праці, в якій не булоб української жінки: її труду, мозку, серця і посвяти. Усе те є і в Українськім Народнім Союзі. Усе те відбивається теж і з сторінок „Свободи".

---

[6]) Як під 1).

[7]) Ювілейна Книжка Союзу Українок Америки, видана з нагоди 15-тих роковин його заснування (1925—1940). Ню Йорк, 1941. — Тепер зачав видавати С. У. А. жіночий журнал „Наше Життя" (місячник).

З ЛИСТІВ АМЕРИКАНСЬКО-УКРАЇНСЬКИХ ВОЯКІВ

ЧАСІ першої світової війни не було так багато американських вояків українського роду, а офіцирів то так якби не було. А й ті, що були, мало давали про себе чути. Та теперішня світова війна щодо цього цілком інакша. Українська іміґрація стала віком старша. І вже вспіла підховати молоде покоління. Тому, як тільки наш край почав відчувати небезпеку, тисячі американсько-української молоді зголосились відразу добровольцями до служби в збройних силах Дядька Сема. А як наш край пішов до війни, то це число збільшилось на десятки тисячів, серед яких є теж велике число офіцирів різних ступнів, є і такі, що покінчили Вест Пойнт, себто найвищу американську мілітарну школу. І є теж між ними вже тепер поважне число вояків та офіцирів з високими відзначенням за хоробрість, як от рядовик Микола Миньо, родом з Залужа в Західній Україні, що дістав найвище відзначення, Почесну Конґресову Медалю, за геройство, якого доконав на полі битви в Тунісі, в Африці, де його смертельно ранено й де він від ран помер. Отже буде про що писати по цій війні, коли схочемо і ми зібрати наш вклад у найновішу історію Злучених Держав, коли то американський нарід рішив віддати свою людську силу і посвяту та всі свої безмежні матеріяльні багатства на те, щоб перехилити перемогу в цій війні на сторону Аліянтів. Тут про це не будемо писати, але пора на це колись прийде. Зате хочемо подати тепер короткі виїмки з деяких листів наших вояків. Тих листів є повно в українській пресі. Є їх повно в таких наших різних орґанізаціях, що займаються висилкою нашим воякам святочних пакунків з різними дарунками та побажаннями. З тих вояцьких письм видно, як наші хлопці радіють, що їх не забувають українські парохії, громади, орґанізації, як їм мило, коли вони їм пригадують свої свята, як їм надсилають українські ґазети чи книжки. Бож є і такі, що є круглими сиротами і нікого не мають, а тут — в Українській Великій Родині — і за них памятають.

Тут містимо дещо з іншого роду листів. Вони теж цікаві тим, що наші хлопці, хоч молоденькі, вміють спостерігати і спостережене ці-

каво й з гумором передавати. Читаючи ось такі їхні безпретенсіональні листи, мимоволі насувається думка: А може між тими нашими хлопцями, як повернуть щасливо назад, знайдуться згодом і такі, що зможуть змальовувати і свої воєнні переживання в такий спосіб, що збагатять своїм писанням американську чи світову літературу? Дав би Бог!

Лист з гарячої Африки.*)

ДОЗВОЛЬ уже на самому початку зазначити, що моє давне поняття про Африку цілковито змінилось. Я завжди думав, що там спека і курява; повно піскових буревіїв і караванів, що то довозять шовк і дактилі з далекого сходу; що там дуже делікатно завельовані (теж і делікатно вбрані!) танцюристки; що там тропічний місяць серед тропічного неба; що це край безмежного блеску, включно з пестро одітими арабами. А тут усе навпаки. Болото замісць піску; вощі замісць бліх; дощ, сніг і град замісць піскових буревіїв; точно три нужденні верблюди, що не везуть на плечах нічого крім своїх горбів; араби, яких тіло правдоподібно було в купелі тоді, як вони вродились, та вбрані в щось таке, що нагадує лахміття, яке не надається навіть на страхопудів в краю; знов щодо танцюристок, то я їх ще не бачив, тож і не можу нічого сказати. А місяця то ми вже не дуже цікаві бачити в повнім сяєві, бо тоді звичайно надлітають складати нам своє поважання...

Торговці тут дуже ревниво стараються запізнати американських вояків з місцевими звичаями, наприклад з таким, як є у них з напивками. В кожній каварні, в ресторані, чи в голяра видніють делікатні написи: „Услуга не є плачена. Вона сподіється напивків. Не забувай за це!"

Дивує чоловіка, чому ті написи в анґлійській мові, коли тут так мало людей, щоб розуміли хоч трохи по анґлійськи!

Ще одна морока: Хлопці, що чистять чоботи. Ходять тисячами. Виглядає, що всі діти зачинають від чищення обуви. Але й хитрі вони, ось ті малі жебраки. День і ніч вганяють по барах і голярнях і тягнуть тебе за полу і не відчепляться, поки, оборони ради, не згодишся на чищення. Але й тим не оборонишся, бо за хвилину причепиться хтось другий і хоче ще раз чистити... Часом буває, що збудеш цілий вечір на тому, що маєш чищення черевиків — одне за другим.

А тепер дещо про напитки.

Я тобі подам назви, а ти догадайся, що вони означають. Принаймні ми так тут робимо! Отже в першу чергу — мускат. Цей напиток люблю найліпше! Рішучо не знаю, що це за напиток і як його роб-

*) Ці виїмки походять з довгого листа, що його написав американсько-український вояк до свого брата, а цей передав до зужиткування редакторови „Юкрейніен Віклі", де вони були поміщені в двох числах, з 1. і 8. квітня 1944. Тут перекладено тільки малу частину. Брат (М. Косців з Бруклин, Н. Й.) є тепер теж при війську і за морем.

лять, але мені смакує. Спершу я думав, що це мускателя, але так не є.

На вермут, очевидно, є тут найбільший попит. Та я не дбаю; хіба як захочеться пити „сухий Мартіні", але тут вони про такий напиток навіть не чули.

Потім біле вино "VIN BLANC". Несогірше. Але смаком дуже нагадує воду. "VIN ROUGE", або червоне вино, то вже трохи густіше. Його вже так сильно не розпускають водою як біле!

Теж можна тут дістати щось таке, що зветься пивом. Не розумію, звідки вони взяли ось ту назву на той напиток! Хіба може тому, що кольор і трохи піни наверху нагадують пиво.

Зате кава, то це вже щось таке, що тільки подивляти. Не знаю, чи вони її роблять з індіянських оріхів, чи з соснових суків, чи з куснів вугілля. У всякому випадку вона має чорний кольор. І це все, що нагадує каву. Замість цукру подають сахарину. А також щось таке, що називається сметанкою. Але що воно, то вже питай своєї фантазії...

Та короною всього є щось таке, що його називають „марк".

Не знаю, чи назвати це горівкою, джіном, вином, чаєм чи кавою. Але як випеш чарку, то тримаєшся за волося на голові; думаєш, що вискочить зо шкіри; а рівночасно й затикаєш обидва вуха. Випеш другу, то чуєш, що то щось таке, чого нема в цілім світі. Та як берешся випити ще й третю чарку, то сусіди зачинають оглядатись за „лисячою норою", чи де є схоронище проти летунських налетів. Мабуть припускаючи, що з чоловіком, що випе ще й третю чарку того трунку, усяке може статись... Не можу тобі одначе того напитку з нічим порівнати. Найгірший самогон з часів прогибіції був нектаром, божеським напоєм, в порівнанню з тим „марком"...

Я так дуже хотів би описати мої подорожування по цьому чудовому краю, але це дуже тяжко писати такий лист — через цензора. Як переходимо з одного місця на друге, то це все військова тайна...

Одно мале містечко в Мароко називають „Місце в Африці, так якби в Франції". Це дуже миле містечко. Мале, з каледжом, дуже чисте, замешкале більше французами ніж арабами. Тут ми дуже заприязнились з французами і їли знамениті французькі обіди. Як відїхали, то від того часу не мали ні одного порядного обіду.

Заїхали знов до містечка, що колись було „другим найбагатшим містом" в Африці. Першим була старинна Картаґіна. Та не можна було проїхати через місто автомобілем, бо вулиці були завузькі.

Близько було видно славні Римські Купальні, що ще й досі заховались у досить доброму стані.

Тепер бачу з моїх вікон інші старинні римські руїни. Живемо в „апартаменті" з двох кімнат: без кухні, без умивальні, без лазнички, без печі, без входових дверей, без елевейтрів, без шиб у вікнах, без ключів до дверей, без текучої води, без світла, без крісла, без стола і без ліжка. Та щасливі, що в — кімнаті! Ці руїни є такі великанські, що Стадіюм Ґрифита можнаб помістити в їх середині, а ще осталоб

місце на Нюз-Билдінґ. Не маю поняття, що це було. Виглядає на стару циркову арену, але не бачу, щоб лежали де ґлядіятори, то й не певний себе...

Якось один з наших хлопців згадав, що того дня припадають його уродини. Очевидно, що треба було відпразнувати. Всі зійшлися порадитись, а вислід нарад такий: бочівка з пять ґальонами вина, чотири кварти мускату, фляшка вермуту, фляшка цитринового соку, кена анґлійського сира і бохонець хліба. Гістьми були два шофери і один анґлійський вістун. Спочатку було ніяково. Ніхто не говорив, бо як говорити, як усі пили. Та як перші ґальони випорожніли, то зачалась розмова про те, як то бувало в дома чудово виварювали різні страви і припікали. А потім пішла жвава розмова, яка горівка ліпша: CARSTAIRS, FOUR ROSES, чи PAUL JONES. Вкінці всі погодились, що літом таки найліпше смакують джін і пиво.

Британський вістун, що мав при собі спис гробів, розповідав усячину про те, як вигребувати тіла поляглих і ховати на кладбищах. Твердив авторитетно, що не всі тіла нищаться цілковито наслідком спеки. Многі є в досить доброму стані; давав поради, як їх шукати...

Та вершок забави наступив тоді, як британець вніс тост в честь нашого Президента і Американської Армії.

Всі хлопці випростувались, оскільки могли, і врочисто випили. Це трохи довше затяглося, бо не було шклянок і фляшка мусіла перейти довкруги.

Як тільки це скінчилось, піднесено другий тост: „Боже благослови Короля і Британську Армію".

Кожний старався стояти на „позір", а фляшка знов покружляла. В тому часі вже всі були так вичерпані, що не могли довше вдержатись і мусіли сідати, або падати один на одного. На щастя уже ніхто не вносив більше тоастів...

Найгірше в тому краю — це спека. Якби так хтось замовив собі тут в ресторані (якби був який ресторан!) смажені яйця, то реставратор приніс би йому ринку і курку, щоб вона знесла йому яйце, бо тільки тоді воно булоб свіжим. Маючи яйце, гість дав би трохи якогось смаровила на ринку, збив яйце, виляв на ринку, а воно вже усмажилосяб від сонця. Очевидно, що требаб скоро його зїсти, бо інакше згорілоб. Як це трохи пересадно сказане, то ніщо; лекше зрозумієш, про що іде...

З джунґлів на Соломонських островах.*)

МАЄМО множество пестрих птахів в тім тропічнім раю; різного роду папуг та інших. Днями вони виглядають чудово, але ночами то так,

*) Це з листа штабового сержанта Степана Дмитрова з Джерзі Сити, Н. Дж., одного з дуже активних членів нашої молоді, що співав у хорі, грав в оркестрі, брав участь у спорті й т. д. Лист поміщений в „Юкрейніен Віклі" з 29. квітня 1944.

якби були в змові з ворогом. Счиняють такий дикий вереск, що годі видержати.

Повно „дикого життя" в отих джунглях... Розумій це, як тобі до вподоби.

Спочатку „дике життя" взагалі не давало нам спати, хоч і без цього не можна було заснути серед страшної духоти, не зважаючи на те, що ми скидали з себе все, що мали на собі. Та одної ночі я пробував за всяку ціну хоч трохи заснути, бо на другий день ждала мене велика праця. Та нагло побачив тінь „малої малпи" біля входу до шатра. Я зірвався, вхопив за баґнет і пігнав за японцем аж до кемпу маринарів, а там уже дали собі з ним раду.

Взявши все разом, це є чудове місце; Тарзан почував би себе тут як в дома...

А жінок і дівчат тут тьма! Всюди їх бачиш — поналіплюваних на стінах, стелях, літаках, троках і т. п. Тільки живих нема! Самі тільки намальовані.

Хочеш знати, як я себе почуваю. Отже, по трьох роках служби, щось трохи нервово. Чи не смішна історія? Дай хлопови трохи руху, а він уже стає нервовим! Та, як тільки почує приказ рушити вперед, відразу на фронті — перший.

Як минає день?

Отже встаєш рано, десь так між годиною четвертою і пятою, і готовишся до „джабу". Даруй, що не кажу, до якого...

Поснідаєш та ідеш звільняти того, що тебе звільнив. І так день за днем; все та сама історія.

Тепер трохи успокоїлось; можна дістати навіть відпустку на один день. Та це ще гірше, бо нема що робити, нікуди піти. Дуже неінтересне! В залученню пересилаю фотоґрафію буди, що я її збудував з своїм товаришем в часі ось таких відпусток. Все, що треба було, щоб її збудувати, то військова пилка, молоток, цвяхи і щось таке, за щоб можна виторгувати дощок.

Питаєш мене, що я думаю про японський напад на Перл Гарбор. Не хочу вживати таких виразів, якими міг би тобі окреслити мою відповідь. Я бачив власними очима, як бомбардовано Перл Гарбор. І ніколи того не забуду! Та я бачив подібного ще й потім багато, але тепер знаю, що щастя уже перехилилось на наш бік...

Нема музики. Це той брак, який відчуваю болюче, та проте ми таки співаємо!

Як верну до рідні і своєї дівчини, то хочу спершу докінчити летунську школу. Практику тут маю добру на літаках, ще й платять мені за неї! Це тяжка праця, але варта цього. До чорта! Цеж очевидне. Яж безсумнівно в найкращій ескадрі! Навіть булоб дуже прикро покидати тих хлопців. Миж стільки пережили! І всі ми добрі товариші: разом нарікаємо, разом негодуємо, разом пємо, разом сміємось, разом кли-

немо менажу, і навіть те знаємо, що всі ми — добрі хлопці. А як станемо разом і нам кажуть, що „12-цята це раз тобі смільчаки", то тоді доперва почуваєш себе гордим!

І всі ми тужимо за рідним домом. Всі ми перетомлені. І всі почуваємо себе осамітненими. Але як тільки почуємо приказ, щоб іти на японців — то ми вже готові. І та наша постава не є ніяким патріотичним „вимахуванням прапорами"! Ми знаємо наше завдання!

За морем—в Анґлії.*)

НИНІ, коли пишу цей лист, неділя. Значить я на передодні тої події, коли стану офіційно чоловіком. Це мої 21-ші народини. Щоб таку подію відповідно відсвяткувати, я дістав відпустку ще в пятницю і поїхав до Лондону.

Висівши на стації Ватерльо, пішов зараз шукати нічлігу. Вступив до Червоного Хреста, де, мимоходом кажучи, побачив у читальні числа Юкрейніен Віклі. Але там було всюди переповнено.

Пішов шукати за готелем. Знайшов місце в Бонінґтон, що є готелем тої кляси, що Доґлес в Нюарку. Вмився і прибрався та пішов розглядатись по місті. Купив тикет на пєсу „Сомтінґ ту Сінґ Ебавт", та вона була середньої якости.

Цікаве, що тут театри мають бари, або тільки на чай, або на напитки. Я випив чарку знаменитого вина (першу в Анґлії!) і це мене трохи загріло. Та почував себе таким змученим, що скоро вернув до готелю і пішов спати.

Рано пішов оглядати місто: будинок парляменту, Вестминстер, Давнінґ Стріт та інші славні місця, що їх усіх годі вичисляти. Зайшов потім до Алберт Гол, що є найбільшою концертовою салею в Лондоні й купив тикет на концерт. А що ще було доволі часу до концерту, то пішов на прохід і зайшов до будинку Червоного Хреста, що є положений напроти Гайд Парку, щоб там щось перекусити. Як тільки ввійшов, завважив гарну дівчину з Червоного Хреста, питаючу, чи хто не хоче піти на концерт до Алберт Гол.

Побачивши мене в дверях, вона усміхнулась і спитала, чи я не хочу піти. Я відповів, що вже купив тикет. Ми зачали балачку, підчас якої вона мене переконала, щоб я взяв дарований тикет, бо тикет, що я його купив, був місцем на партері, а дівчина давала мені тикет в мезаніновій льожі. Не визнаючись у лондонських театрах, я думав, що вона дає мені тикет десь на бальконі. Та це була льожа подібна до тих, що є в „Діяментовій Підкові" в Метрополивен Опері в Ню Йорку, то вже з цього можеш собі уявити, що це за місце.

Концертував Микола Метднер, німецький росіянин. Я сам сидів у льожі, що призначена на 12 осіб, і слухав програми, яка була знаменита.

*) Це з двох листів вістуна Теодора Шумейка, Нюарк, Н. Дж., років 21, до брата, редактора „Юкрейніен Віклі", поміщені тамже в числах з 25. березня і 29. квітня 1944.

В часі павзи ввійшла до льожі старша пані й представилась як лейді-доваджер Свейтлі. Вона попросила мене до другої льожі нагорі, щоб стрінути її приятелів. Там познайомився я з лордом і лейді Семблі й з дуже гарною молодою лейді Валма, що сама є піяністкою. Та ще з одною, дуже елеґантною лейді з Торонто, Канада. Ось так, щоб якось зачати розмову, я спитав, чи вона припадково не знає української піяністки, Любки Колесса. Вона відповіла, що бачила її кількома наворотами, та що знає її досить добре. Але як я їй розповів, що я був на концерті Колесси в Ню Йорку, та що мій брат навіть мав дещо до діла з тим концертом, то вона не могла з дива вийти, як то всьо зійшлося разом. І так, заки я розглянувся, я вже дістав запошення на чай до Кенсинґтон Корт, себто до дому лейді Свейтлі.

Тут провели ми час дуже мило при чаю, тісточках, сендвичах і розмові. Трохи було мені спочатку тяжко навикнути до сальонових манєр, бож я їх довго не вживав, але якось воно пішло. Тільки кількома наворотами я малощо не виговорив „містер" і „миссис" замісць „лорд" і „лейді".

*

* *

Нині Великдень. Наш Великдень! Беруся за писання листа, бо таке писання зближає мене з рідним домом і нагадує ті часи, коли ми всі разом засідали до стола, до „свяченого"; усіх нас семеро „дітей", не враховуючи вуйків і тіток. Як то тоді тато і мама усім нам побажання складали! Та нагадуючи собі святочні шинки і ковбаси, думаю: коби то так тут вони були! Бувало, то ми так понаїдались, що як потім співали в хорі на Великодній Службі Божій, то ніяк не могли співати; не диво, що саме на Великдень спів виходив нераз найслабше.

Та вертаймо до дійсности. Мій Великдень не ріжниться тут від інших днів, з тою ріжницею, що це неділя і можна було спати годину довше. А та додаткова година, повір, то так, якби цілий світ в очах змінився!

Коло години 10:30 я пішов з іншими хлопцями до церкви; була завалена людьми.

Я завважив тут цікаве явище. Хоч кожний хоче бути по можности у своїй церкві, та проте ніколи не вагається піти і до церкви іншої віри. Підчас Служби Божої я завважив у церкві вояків-жидів, а теж і кількох китайців. Вони люблять слухати проповідей, а моляться по свому і своєю мовою. Деякі з вояків то виглядають на таких, що думають тільки про себе, а про реліґію не дбають, але як прийде неділя, то теж і вони ідуть до церкви, разом з нами. Щось таки пхає нас до церкви! Не знаю, чим це пояснити...

Думаю, що ти слідкуєш за воєнними подіями точніше ніж я, але хочу тобі сказати, який є тут сентимент. Совєтські армії — російські та українські — доконують чудес і їх тут подивляють навіть ті, що

не можуть стерпіти комунізму, хоч поправді комунізм не має нічого спільного з хоробрістю совєтських вояків.

Саме читаю про криваві бої в селі під Тернополем, звідки наші родичі походять. Цікавий знати, чи стрийко ще там живий, та чи взагалі хтонебудь з нашої родини там ще вратується...

Не забувай слати мені Ню Йорк Таймс з буденних днів і неділі.

Через Атлянтик на Середземне море.*)

МИ ВИПЛИЛИ з одної з пристаней Злучених Держав в конвою; забезпекою були контрторпедовці і патролюючі літаки. Погода була незла і хлопці вигрівались на покладі до сонця через більшу частину дороги.

Всі були піднесені на дусі.

Наблизившись до Азорів треба було держатись на осторозі й спати в одязі, бо це місце вважається ще далі небезпечним ізза ворожих субмарин.

За 16 днів доїхали ми до Ґібральтарської Скали, або просто „скали", як це звичайно називають. Це щось справді чудового! Ми надплили саме тоді, як сходило сонце і соняшні проміння освітили одну велику стіну скали, що виглядала така гладка як мармур. Чаруючий вид. Поминаючи рівчики, якими спливає дощівка, не видно найменшого знаку, що вказував би на те, що це найсильніша твердиня в світі, збудована людськими руками.

По противному боці є Еспанське Мароко. Гористе. А на долах видніють сельця тубильців з малими глиняними і камяними хатами.

Впливаючи в Середземне море, завважуєш відразу ріжницю між водами Атлянтику і Середземного моря. Вода Середземного моря має чудовий, ясний, як небо голубий кольор, а Атлянтику блідо-голубо-зелений.

Велика громада морських свинок гралася у воді, наближаючись з надзвичайною скорістю до корабля, щоб в останній мінуті скрутити в бік і виминути з ним зудару.

За кілька днів приплили до Орану в Північній Африці. Саме місто є положене на високім горбку, а щоб дістатись до нього, треба зробити під гору яких 2,000 кроків, себто якраз стільки, скільки хочеться зробити.

Населення складається з французів і арабів. Дуже збідніло через часті бомбардовання.

Пізнати там зародки інфляції. Наприклад малий кусень мила кошкує 50 американських центів. А одягу та харчів взагалі не можна дістати.

Як ми виплили з Північної Африки, то завважили німецькі патрольні літаки, але ми їх відігнали нашими проти-летунськими гарма-

*) Описав для „Юкрейніен Віклі" (з 13. травня 1944) Василь Демидчук, Ню Йорк, Н. Й., років 19, вернувши з чотиромісячної поїздки як моряк на торговельнім кораблі.

тами. Та як я відбував нічну службу, роздався точно година 10:15 генеральний алярм: один короткий та один довгий. Значить знак, що надлітають ворожі літаки. Змісця зачалась стрілянина. І бомбардування. Кожний з поготівля нашого торговельного корабля був відразу на місці свого призначення. Нагло цілий конвой ясно освічено парашутним полумям, скидуваним з німецьких атакуючих літаків. Надлетіли зараз німецькі Гайнкелс і настав пекольний гук. Полумя було таке сильне, що засліплювало гарматчиків корабля.

Ворожі летуни якийсь час виминали наші смертоносні постріли, але нагло один постріл вдарив у ворожий літак і він стрімголов полетів в долину, в полумях, і буквально до щенту розлетівся, як вибух ґазоліновий тенк.

Потім пострілено другий літак, що полетів в море і експльодував з сильним гуркотом як зударився з водою.

Міжтим бомба вдарила в один з наших кораблів і він зачав скоро горіти...

Та ворожий налет, як скоро зявився, так і скоро зник, як надлетіли з Африки американські й французькі літаки-бойовики. Атак тривав 45 мінут, але видавався нам далеко коротшим.

За кілька днів приплили ми до Сицилії. Як тільки ми спустили якор, зявилася ціла фльота малих човнів з різного роду овочами, оріхами, ґітарами і т. п. Та цікаве, що продавці не питали за гроші, а тільки хотіли дістати за свої товари — американські циґаретки. За кілька пачок циґареток ми дістали великі кошики знаменитих помаранч і великанських оріхів.

Покинувши Сицилію ми переплили ночю Месинські протоки, відомі з своєї зрадливости... За кілька днів ми вже були в Неаполю, та наше прибуття не принесло містови щастя, бо того самого дня його бомбардувало 40 німецьких бомберів.

В Італії населення більше збідніле ніж в Північній Африці. Поживи і одіння не можна дістати за ніяку ціну. Частина все ще симпатизує з німцями, але більшість таки бється за перемогу Аліянтів. Много молодих італійських хлопців бється рамя об рамя з американськими хлопцями в Анціо.

Як ми заплили до неапольської пристані, то небо потемніло від диму і пороху, що його викидав вулькан Везувій, що саме тоді дуже вибухав, кидаючи високо вгору огненними язиками, якби протестуючи проти хаосу, що його наробили люди довкруги нього.

Неаполь, що находиться так близько цього вулькану, був цілий покритий грубою поволокою пороху. Та, на диво, місцеве населення не привязувало великої ваги до вибухів Везувія.

Вернувши до стейтів, хочу сказати, що ця моя перша подорож до Східньої Гемісфери остане для мене незабутньою. Вона зродила в мені бажання знов вибратись у подібну дорогу і зложити свою пайку в допомозі нашим збройним силам.

Гордий з санітетсько-медичної служби.*)

ЯК Я ПІШОВ до військової служби і знайшовся в вояцькім ваґоні, що мав мене завести до якоїсь нам незнаної місцевости, де дають новобранцям перше вишколення, то я був певний, що мене будуть вчити як воювати, як — вбивати. І я собі вже уявляв, що треба буде навчитись, як зручно обходитись з крісом і баґнетом, як цільно кидати ручними ґранатами, чи пізнати техніку рукопашного бою. У своїй уяві я уже стріляв з машинових крісів і нищив усе, що тільки попало.

І, очевидно, я уже бачив на своїх грудях різні відзначення за різні воєнні подвиги. А заки поїзд доїхав до місця призначення, я вже відіграв у своїй уяві кілька геройських ролі, а навіть став полковником...

Усе це була тільки уява. Я це знав. Але якось приємно було ось так мріяти.

Та як я прибув до місця основного вишколу, то скоро дізнався, що я маю стати вояком Медичного Департаменту. Я і всі мої товариші були дуже огірчені таким призначенням. Ми розуміли, що це буде якась служба по шпиталях; себто, що треба буде виносити хорим зпід ліжок і виконувати іншу подібну роботу, а ми хотіли іти воювати.

Загальне невдоволення тривало цілий перший тиждень. Хлопці давали пізнати на кожному місці й при кожній нагоді, що вони не є зацікавлені вишколенням, яке має зробити їх „мужеськими норсками", чи „командосами зпід ліжок".

Та одного дня заговорив до нас офіцир-інструктор на тему, чим ми маємо бути, та яка наша роля у війні. Усім нам було цікаво це послухати, а найважніше, почути від нього, що наша роля є дуже важна. Ми маємо, казав він, помагати воякам, хорим і раненим, прийти до здоровля, щоби вони могли знову воювати. Він казав, що сповняючи цей обовязок, ми теж воюємо, ми є теж у боротьбі. Медичний вояк, казав він, що втратовує життя десять летунам, є теж так як і ці летуни — в боротьбі. Він вратовує їх і дає їм можність знову боротись.

Всі ми зрозуміли, про що тут іде. Отже ми повинні допомагати заощаджувати людську силу.

Це вже нас зацікавило. Особливо, як ми побачили різні фотоґрафічні знимки з поля бою в джунглях, у повітрі, чи на морі, а всюди був там теж і — медичний вояк. Тоді вже почали ми відноситись до нашого призначення в цілком інший спосіб, бо з більшою увагою і любовю. Ми зрозуміли, що ми будемо ратувати життя інших вояків, наражуючи своє власне.

Це піднесло нашу ґідність.

Від того часу ми вже вважали нашим природним заняттям навчитись медично-санітетського діла. Замісць вправляти крісом — ми робили вправи з ношами, замісць пізнати тайни рукопашного бою, ми

*) Написав Теодор Литвинюк, років 28, з Джерзі Сити, що дописує до „Юкрейніен Віклі" від самого початку цього видавництва.

вчились, як прийти раненому воякови з першою допомогою. Замість думати про бомбардування і демолювання, ми вчились, як обходитись з кусняими шрапнелі, що вбились в ранене тіло вояка, чи як завязувати бандажі й які подавати напої-ліки для скріплення сил ослабленого раненого. Ми відбували довгі й тяжкі марші й вчились поборювати всі можливі перешкоди, щоб всюди долізти, теж і до лисячих нор. Бож медичний вояк повинен знати, як дістатись підчас стрілянини до ранених вояків, не зважаючи на віддаль і перешкоди, а теж рівночасно охороняти і себе від смерти.

Усього того вчилися ми підчас військових вправ і маневрів, що були імітацією справжніх битв. А спосіб нашого військового життя не відрізнявся в нічому від життя інших вояків.

Згодом ми так полюбили ось те своє заняття і призначення ратувати людське життя, що ми стали гордитись своїм призначенням медичного вояка.

Як ми скінчили основне вишколення, нас порозсилали до різних збройних частин. Многі з моїх товаришів є вже за морем; одні при артилєрії, другі при піхоті, треті при тенках і т. д. Всі вони заняті тим, щоб доставляти ранених вояків з поля бою до полевого шпиталя. А доставляють їх ношами, амбулянсами, джіпами, або просто несуть на руках чи двигають на плечах. Що при цій службі многі з них гинуть — це зрозуміле.

Я нераз помагав при транспортації ранених вояків з шпитального корабля до загальних шпиталів. Оте переношення ранених і хворих з корабля до амбулянсів це не така проста справа, якби могло декому видаватись. Це робота, що за серце хапає. Я не забуду, як я переносив перший раз раненого вояка. Цей пацієнт мав яких 20 років. Шрапнеля ранила його в яких вісьмох місцях. Ціла середина враз з правою ногою була в гіпсі. А він розповідав, що те, що ще жиє, може завдячувати тільки медичному воякови, що як завважив, що шрапнеля його ранила, наражаючи своє життя, підсунувся до нього і прийшов з першою помічю, а незабаром надійшли санітети і його брали та занесли до полевого шпиталя, де доратували його добрі лікарі і кровна плязма.

Воно так, що чоловік почувається добре, коли такому воякови поможе навіть так мало, скільки я поміг, перенісши його з корабля до амбулянсу! А хочеться помогти з усієї сили ось тим нашим борцям, що їх бачиш, одного без руки, другого без ноги, а буває, що й без обидвох ніг, а іншого без ока, а то й без обидвох очей. Хочеш допомогти душевно потрясеним, яким не дописали нерви, чи іншим. А всі вони, хоч терплять болі, усміхнені, хочуть питати і говорити, та раді, що вступили знов на американську землю.

Колись я думав, що це буде прикрий, сумний „джаб". Але переконався, що є якраз навпаки. Це велика радість глядіти на тих хворих і ранених наших вояків, що зносять болі й нещастя з усміхом, що вважають великим щастям, що вони взагалі жиють.

Д-р Василь Галич.

ПОЗА МЕЖАМИ НАШОГО ГРОМАДСЬКОГО ЖИТТЯ

ЗА МОЇХ студентських часів бував я в різних стейтах і в різних містах, на сході, середнім заході, й на полудні. І кудиб не заїхав, включно з полуднем, то всюди стрічав українських людей. Навіть у таких місцевостях, що й припустити тяжко, щоб там міг бути хтось з наших людей. Та коли так, то міг би хтось спитати: Чомуж про тих людей нічого не чути? Правда, буває, що часом чути про одиниці, що хоч живуть одинцем, але патріотичні й дають про себе знати. Але загал ось тих розпорошених людей є такий, що ні українське громадянство нічого про них не знає, ні місцеве населення. Одна половина тих людей, це люди національно цілком несвідомі, хоч держаться своєї мови і нею дорожать. Вони „галичани", „руснаки", „русини", чи „руські"; записують своє національне походження як попало, але дуже рідко правдиво. Відомі вони трохи своїм словянським сусідам, а більш нікому. Зате друга категорія, це як москаль каже, вже інша „птіца". Це „розумні", що знають своє походження, але ним погорджують і тому подають себе за мадярів, москалів, а деколи і за німців; часом вдають й американців, хоч це вже їм не вдається через акцент. До цеї категорії належать робітники, дехто з фармерів і купців, але переважають тут священики, студенти по каледжах, а теж редактори. Це головно в Пенсилвенії, з Пітсбурщиною як осередком. І хоч уже цілий світ знає тепер про Україну, вони ще далі не признають української народности.

Як вибухла революція в Росії, віднайшлись і українці.

З свого досвіду можу сказати, що властива українська свідомість зачала в Америці масово підніматись головно в часі минулої світової війни, в роках 1917-1918. Як з вибухом революції в Росії понеслось по світі українське імя, то тоді вже легко було знайти українців навіть у найтемніших закутинах, особливо як американські часописи зачали пи-

сати, що Україна намагається стати самостійною державою. Тоді трапилось мені навіть таке, що як я був Дубюк (Айова) в склепі одіння, то власник, жид Метольський, запевняв мене, що в тому місті є „много правдивих українців". І подав мені кілька адрес. В суботу пішов їх відвідувати. Більшість з них була в дома, бо був сабаш. Я сказав їм, що мене поінформовано, що вони українці, то я, студент-українець, прийшов з ними ближче познайомитись. Можу сказати, що вони приймали мене чемно й до українства признавались. А один з них розповів мені пригоду з дитячих літ з Ігнацом Падеревским. Каже, що малими хлопцями вони бавились в українськім селі на Поділлю. Малий Ігнац мав бути „пекаром", а жидівський хлопчина „хлібом". Тоді Ігнац мало не спалив того жидівського хлопця, бо запхав його в піч, а при отворі наложив дров та запалив їх.

Таких українців-жидів стрічав я і по інших містах. По великих центрах мусить бути їх далеко більше. Та всі вони є властиво поза межами американсько-українського громадського життя.

Вуглекоп-багатир.

В 1916 році зайшов я до одної майнерської оселі недалеко Юніонтавн, Па. Там було кілька українських родин. Найстарший з вуглекопів-українців походив десь спід Перемишля. Він запросив мене, щоб я зайшов до хати прочитати йому якісь папери, писані по англійськи. Як я зачав розглядати ті папери, то очам своїм не вірив, чи це правда, що я читаю. Я побачив, що цей простий вуглекоп є, як на українські відносини, великим багатирем. Питаю, як він дійшов до тих грошей, про які пишеться в паперах. Розповів, що як спершу працював, то давав заощаджені центи до банку, де вони пропадали. Тому попросив компанію, щоби йому виплачували тільки якусь малу частину платні на прожиток, а решту задержували на його рахунок. Ось так він став „компаністом" і як такий мав роботу навіть у часах найбільшого безробіття, себто в роках 1897 і 1907. Будучи вдівцем видавав дуже мало, а решту щадив. Папери, що він мені дав причитати, то були річні звіти компанії про його маєтковий стан, себто про майно з інвестицій, як і про те, що йому лишилось з заробітку. Було теж запрошення компанії щоби прийшов на річні збори. Та він на ніякі збори ніколи не ходив, по англійськи дуже мало розумів, а навіть ломав і по українськи, змішуючи різні слова, словацькі, хорватські й литовські. Згідно з паперами, його маєток виносив чверть міліона долярів. Я йому пояснив, що це такі гроші, що він може їх оставити в компанії й жити вигідно з процентів, не потребуючи більше працювати в майні. Та він махнув рукою і каже: „Е, що там! В майнах я люблю робити. Як хочу, то роблю, а як ні, то засплю і сплю, поки щурі мене не збудять. Ого, мене з роботи ніхто не викине!"

Чим займаються?

Я стрічав більше наших людей, йому подібних, тільки не таких багатих. Є вони в Міннесоті, Мішиґен, Індіяна, Огайо, Ілиной. Їх число може досягати навіть до 20,000 осіб! Люди ті займаються головно фізичною працею. Частина є при рільництві; мають власні господарства, або їх виарендовують, особливо на полудні; знов ішні працюють на господарстві як наймити, головно в Норт Дакоті. Більшість працює по фабриках. Від двох до трьох тисяч працює в Минесоті, Вискансин і Мишиґен в майнах залізної руди, найбільше в Минесоті. Є теж і на лісних роботах і при залізницях. В Монтані є їх більше, але тоді, як є добрі роботи в копальнях залізної руди. Інші займаються там рільництвом біля села Скобей. Є їх там більше і почали організувати свою церкву, приймаючи різних „мандрівних" духовників. Кількох мають більші ренчі, себто займаються годівлею більшого числа худоби на мясо. У стейті Тексас є сотки наших людей, що працюють у копальнях. Є там мала горстка українських бизнесменів, вікночистів, що є свідомими і патріотичними людьми, подібно, як є ними ті, що живуть в Ню Орлінс. Про них є час від часу чутки в нашій пресі.

Стрічав я теж кілька українських подорожуючих аґентів, професійних атлєтів (бейзбол), різного роду бизнесменів, склепарів, корчмарів, вікночистів, голярників, а в Монтані, Норт Дакоті і Дулут по одному готелеви. У перших двох українки є власниками. З професіоналістів-скитальців то вчителі ведуть перід, а найбільше їх в Норт Дакоті й Пенсилвенії. Є вони по фармах у початкових школах, як і є по каледжах і університетах, а число їх росте з кожним роком. До другої світової війни я знав про біля 150 вчителів-українців по американських школах. Є теж і кілька інжинірів-скитальців. Многі з них зачали зо мною переписуватись як Юнайтед Прес подала по Америці згадку про мою книжку "Ukrainians in the United States".

Але є теж ще одна скитальча категорія: це пройдисвіти і ошуканці. Перед такими були нераз остороги в українській пресі. Та в глухих закутинах люди несвідомі й преси не читають. Такі закутини це для волоцюгів найкраще поле для попису. Такими пройдисвітами, що обдурюють тих нещасних наших людей-скитальців, є українці, але й інші, що говорять „по нашому". Одного поляка, що мав „пересилкове бюро" і панатягав наших людей, арештовано в Бостоні в 1917 році, та він утік і вештається в „польській одежі" під різними прізвищами. Інспектор пошти в Нюарку показував мені многі листи від українців, що їх він грубо ошукав, не висилаючи їм грошей. Знаю про одного „вітця духовного", що обїздить ті глухі закутини і живе як воробець без праці тільки завдяки чорній сорочці й обдертому ковнірикови. Він пробував дурити наших людей і в Норт Дакоті й „висвячувати в попи". Там я пізнав теж і такого поляка, що добре говорить по українськи і добрий балакайло, а жиє тільки з того, що натягає наших людей. Цей волоцю-

га ще й хвалиться тим, що на нього навіть найлютіші пси не гавкають, а тільки по приятельськи хвостами махають. як його зустрінуть. А це важне, бо інакше його до хати не пустилиб. Знов фармері бояться його, щоб їх не обікрав, коли таку в псів ласку має.

Громадські сироти.

Скиталці, про котрих згадую, є з соціяльного боку дуже нещасливими. Вони почувають себе сиротами. Живуть без своєї церкви, школи і ґазети, та без свого товариства. Можуть тільки листуватись з своїми людьми. А що так жити годі, то пристають до чужих церков і товариства. Не весело їм там, але платять і тихо сидять. Як десь є близько якась словянська орґанізація чи церква, то тамтуди ідуть. І так приступають до польських у Милвокі, Тексас і біля Стівенс Пойнт (Вискансин) та Дулут, або до словацьких. Де нема словянської церкви, ідуть до айриських церков, або до протестантських. Замітне, що ті людискитальці не американізуються так скоро, як можнаб надіятись. В Тексас і Вискансин спершу стають „латинниками", чи там поляками, а потім доперва зачинають американізуватись. Там нетяжко стрінути тут роджених, що по анґлійськи говорять з таким самим трудом, як їхні батьки-іміґранти. Часописів ті люди майже не читають. Скільки я не намовляв наших у Норт Дакоті, щоб читали свої часописи, а все осталось без успіхів, хоч роздавав часописи даром. Читали деколи російські ґазети. Усіх тих людей треба вважати за пропащих. Правда, вони нераз тужать за своїми людьми і за якимсь громадським життям, бажаючи жити серед українського гурту. Та на тому і кінчиться. В таких громадах, як от в Норт Дакоті, найбільшого лиха наробив царизм. Бувало в малій громаді нараз по двох священиків і по дві церкви, а згодом обидві порожні. Подібне діється тут і там в Пенсилвенії.

Найважніша скитальска громада, на яку слід звернути завчасу пильну увагу, це та, що повстала в часі цеї війни в Вашинґтоні, нашій столиці. Там є значне число молодих і спосібних людей з різних сторін краю і їх треба доконче зорґанізувати, щоб вони краще почувались товариcько, а теж набрали більшої української свідомости, зокрема українського знання, бо тепер так буває, що нераз американець неукраїнець знає більше про Україну від такого, що є з української крови. А такого не повинно бути принаймні в такому великому центрі як у Вашинґтоні.

Скільки є українців-скиталців?

Від яких 30 років працюю над українською статистикою в Америці. Перечитую постійно всю українську пресу, а теж і москвофільську. Переглядаю різні статистики. А проте мушу пуститись на здогад, якщо хотів би означити число українських скиталців. Ще іміґраційні ста-

тистичні дані дають найпевніші дані щодо цього, з якої народности хто куди їхав. Отже в роках 1899-1930 українці-скиталці були в такому числі й в таких стейтах:

Ala.	31	Ky.	10	S. C.	12
Alaska	26	La.	99	S. Dak.	47
Ariz.	9	Me.	168	Tenn.	24
Ark.	12	Miss.	15	Texas	823
Calif.	400	Mont.	400	Utah	6
Colo.	173	Nebr.	108	Va.	210
D. C.	59	Nev.	1	Wash.	573
Idaho	36	N. Mex.	4	W. Va.	1,587
Okla.	78	N. C.	7	Wis.	795
Iowa	115	Oreg.	196	Wyo.	44

Отже разом було їх 6,089. В тому самому часі приїхало українців до всіх стейтів 268,898. Значить, що тільки 2% розїхалось далеко від своїх. Та це число не відповідає дійсности. Знаю з власного досвіду, що в такій Пенсилвенії, де живе найбільше українців, є теж і найбільше число незорґанізованих українців, головно по майнерських селах і фармах. А Пенсилвенія не є врахована до вище згаданої статистики.

К.

ТРИ УКРАЇНСЬКІ МІСІЇ У ВАШИНҐТОНІ

ПІСЛЯ минулої, першої, світової війни були три українські місії у Вашинґтоні, які щодо періоду часу наступали одна по одній. Перша була місія придніпрянська, а дві останні були галицькі.

Для списання історії цих місій треба матеріялів, яких автор цього спогаду не має, або має дуже маленько. Та поки хто це опише докладніше, нехай оцей спогад буде спонукою до цього.

Українські місії у Вашинґтоні — це була важна історична подія, бо це була перший раз в історії й на території Злучених Держав, офіціяльна деклярація збоку українського народу про його суверенність.

Після довголітніх домагань волі для України Пилипа Орлика й його сина Григора (після розгрому під Полтавою), в різних державах Европи, справа української державности неначе була завмерла. Аж видвигнула її світова війна й революція в Росії і в Україні.

У Злучених Державах йшла тоді голосна й широка пропаґанда іміґрацій поневолених народів за визволення їхніх рідних країв. Уряд Злучених Держав і публична опінія піддержували ті змагання. Була однодушність — за визволення поневолених народів, за демократичні національні республики.

У цій пропаґанді взяли участь також американські українці. Що їхня аґітація була сильна й демократична, показує хочби те, що до них приєднались іміґрації трьох демократичних народів, литовців, лотишів та естонців. Про ту діяльність американських українців знали також в Европі, а зокрема в Україні.

Дня 2. серпня 1919 р. приїхала до Ню Йорку з Данії місія уряду Симона Петлюри, в якої склад входили: Юліян Бачинський, голова; Віктор Козакевич, секретар; д-р Мусій Кадець, заступник секретаря.

Юліян Бачинський, який був в Америці й Канаді в 1906 і 1907 році й написав працю про українську іміґрацію у Злучених Державах і в Канаді, знав тутешні відносини. Він зараз зателєфонував до „Свободи", щоб поінформуватись у деяких справах та запросив екзекутиву

Українського Народнього Комітету на конференцію до готелю Коммодор в Ню Йорку. Там добув письмо від Директорії Української Народньої Республики до Українського Національного Комітету в Америці. Прочитав його, але не віддав.

Треба пригадати, яка була тоді Директорія. Дня 9. квітня 1919 р. соціялісти-революціонери й соціялдемократи виконали переворот в Рівнім. Тоді під проводом Петлюри й Мартоса почалась диктатура. Між нею і владою д-ра Евгена Петрушевича, президента Української Національної Ради Західної Области Української Народньої Републики, не було повної згоди, себто одностайности в політиці, особливо заграничній. Вислідом цього був Варшавський Договір, у грудні 1919, яким уряд Симона Петлюри виявив своє „незаінтересування" західно-українськими землями, що опинились під Польщею.

Серед таких відносин в Україні становище місії, яка осіла у Вашинґтоні, було дуже трудне.

Характеризує ці труднощі хочби така телеґрама до редакції „Свободи" з Парижа („Свобода", ч. 110, 16. вересня 1919):

„Покликаний до проводу делеґації Української Народньої Республики у Франції, у незвичайно важку хвилину для майбутньої долі нашого безталанного рідного краю, звертаюсь оце до наших братів і земляків у Злучених Державах, із закликом, щоб подали нам свою моральну поміч. Піднімайте свій голос, де тільки можете, щоб піддержати справу повної незалежности України й Галичини. Наша віра в тих, що боронили права народів, за які ви теж по геройськи проливали кров у рядах американської армії. — Михайло Тишкевич, голова делеґації У. Н. Р. в Парижі".

Тоді місія Юліяна Бачинського навязувала звязки з українцями у Злучених Державах, і делеґація з Парижа, з таким апелем як повищий, хіба повинна була звернутись через місію У. Н. Р. у Вашинґтоні. Вже це показує наглядно, які то були часи та обставини.

В тім часі Юліян Бачинський робив заходи, щоб державний секретар Роберт Ленсинґ приняв його, одначе він не міг приняти представника невизнаної держави, й скінчилось на тім, що лише переслав йому письмо, на яке Ленсинґ відповів на адресу Українського Народнього Комітету в Ню Йорку. Повторив увесь лист Юліяна Бачинського, а при кінці сказав, що уряд вважає Україну як частину Росії. Цей лист Бачинського дуже поіритував, і він прохав, щоб це держати у строгій тайні.

Голова місії, яка називалась дипльоматичною, скликував представників українських орґанізацій, щоб скласти допомоговий комітет, але з цього ніщо не вийшло.

Всеж місія зорганізувала була бюро „Френдс оф Юкрейн", яке видало декілька книжечок про українські справи в анґлійській мові.

Нема сумніву, що Юліяна Бачинського, автора праці Ukraina Irredenta, болюче вразила згода Петлюри з Польщею. Це було й одною з причин, що він в 1920 році покинув Америку й вернувся до Европи.

Другу місію у Вашинґтоні зорґанізував д-р Лонгин Цегельський. Це була західно-українська місія, щоб заступати спеціяльно справи Східної Галичини, яку на підставі постанови аліянтської Найвищої Ради з 25. червня 1919 р. передано Польщі для заведення цивільної адміністрації з тим, що остаточно судьба цього краю має бути оперта на праві самовизначення населення.

Було це зараз після наїзду армії ґен. Галєра на Галицьку Україну. Уряд д-ра Евгена Петрушевича опинився на вигнанні, у Відні, без жадних засобів, ані для себе, ані для своїх представництв в інших державах. Одинокий український загал у Злучених Державах міг прийти йому з фінансовою помічю у тій скруті. Д-р Цегельський, прибувши до Америки, пробував спершу найти кількох фінансістів, наперед в Ню Йорку, а потім в Монтреалі, в Канаді, які годилисяб дати завдатки на більшу позичку, якої бонди малиб розкупити в першу чергу українці, щоб за ті завдатки вести галицьку українську місію у Вашинґтоні. Та це не вдалось.

На запити з уряду д-ра Петрушевича, чи є яка надія на поміч, давано звідси відповіди,що треба звернутися прямо до українців, а буде можна зібрати яких $100,000.

Те, як й інші причини, зокрема потреба посилення дипльоматично-інформативної акції, бо справа Галичини ще тоді не була остаточно вирішена, склалися на те, що уряд З. У. Н. Республики, вислав до Злучених Держав Фінансово-Торговельну Місію, яка прибула до Ню Йорку 31. червня 1921 року і складалась з д-ра Луки Мишуги і д-ра Роберта Березовського. Саме в тому часі, дня 1. липня 1921, д-р Цегельський проголосив отворення Дипльоматичного Представництва З. У. Н. Р. в Вашинґтоні в будинку, де була попередна місія У. Н. Р. з Юліяном Бачинським як представником: 1901 Columbia Road, Washington, D. C. В числі 171 „Свободи" з 25. липня 1921 (як і в інших українських ґазетах) появилась відозва д-ра Евгена Петрушевича п. н. „Складайте Позичку Національної Оборони для здобуття і закріплення Галицької Держави", як і відозва Фінансово-Торговельної Місії в справі Стотисячної Позички. Ось та Позичка зістала зібрана, та ще перевищена, як і зібрано додатково ще майже $30,000. Від січня 1922 року вів аґенди цілої місії д-р Л. Мишуга до рішення Ради Амбасадорів в справі Галичини з 15. березня 1923; наслідком цього почато ліквідацію місії, хоч пашпорти видавано ще до кінця 1923 року.

Ось така є коротка історія трьох перших українських місій у Вашинґтоні, що зявились тут в дуже трудних обставинах, політично цілком несприятливих, бо Америка ввійшла в період повної політичної ізоляції.

ПРИЙМІТЬ І ПОВИТАЙТЕ ЯК СВОЮ...

(В память 50-ліття „Свободи").

РОЗГАРІ другої світової війни, коли всі наші зусилля були звернені в сторону повної перемоги Америки та її союзників, припала дня 15. вересня 1943 року подія, дуже тісно звязана з цілим життям американських українців.

Тою подією було 50-ліття „Свободи", першого українського народного часопису в Америці.

В інших, невоєнних обставинах, булоб ось це 50-ліття відбилось широким відгомоном, як тут на американській землі, так і там за морем. Але тому, що війна, пошановано цей ювилей тільки скромним виданням ювилейного числа „Свободи". Є ним число 179 з 15. вересня 1943 року, видане в память першого числа з 15. вересня 1893 року.

В „Пропамятній Книзі", виданій з нагоди 40-ліття У. Н. Союзу, зібрано багато матеріялу про те, чим була „Свобода" для українського громадянства в Америці та українського народу в старім краю. Та коли святкуємо 50-ліття У. Н. Союзу новим ювилейним виданням, то й неможливо не згадати хоч тихим словом і 50-ліття „Свободи". Ще й тому, що в часі, коли „Свобода" зближалась до 50 років, то пішла на неї найбільша нагінка, яка колинебудь була в часі її довголітнього істнування.

Необізнаний з цею справою спитає: А за що така нагінка?

У відповіди на те, подамо ось таку характеристику основоположників і редакторів „Свободи":

„Вони не закладали газети для бизнесу, ані не працювали для бизнесу, а тільки для ідеї, для громадської справи українців в Америці, не забуваючи при тім України та її долі. Були вони патріоти, щирі демократи, й поступовці. Газета із самих зачатків стояла за демократію й за поступ, за добро й за права робітників.

„Й коли „угорщани", чи мадярони, служили ворогам мадярам, а москвофіли ворожій Москві, „Свобода" перша підняла прапор самостійної України.

„В 44 числі „Свободи" з 12. грудня 1894 року, появилася стаття п. з. „Руська доля", в якій редактор писав:

„Наша ґазета від днесь буде вірним речником ідеї независимости і волі українського (в оригіналі — руського) краю в Европі, і буде непідкупним вказателем дороги, по котрій українці в Америці мають ступати, щоб стати провідниками української свободи, і дали перші лепти на престіл вітчини, котра зажадає від нас матеріяльної помочі в годині повстання і боротьби за волю".

„Це були перші слова „Свободи" в обороні волі й самостійности України, неначе заповіт її першого редактора для майбутніх поколінь".[1])

За цей заповіт першого редактора „Свободи" переслідувано його самого, а потім і всіх інших редакторів „Свободи", що йшли його слідами і вірно служили тим ідеям. І то переслідували вороги визволення українського народу, і вороги поступу та демократії, бажаючи добити „Свободу", або хоч заставити її мовчати. Робили це чужі й „свої". Одні з приказів споза Америки, другі з темноти чи дурної конкуренції, а треті з охоти використати воєнну психозу для наживи, доставляючи „матеріяли", себто різні брехні таким, що з калюмніяторства робили бизнес.

Ювилейне число „Свободи", видане з нагоди 50-ліття, збуло все те мовчанкою. І помістило тільки дещо з того, що думають про „Свободу" українські люди в Америці, як теж і декілька редакторських помічень. Дещо з цього хочемо і тут передати в скороченню як частину нашого життя, наших почувань.

50 років на народній службі.

„Прийміть і повитайте, яко свою", відізвався перший редактор „Свободи" першими своїми словами до українського громадянства в Америці, випускаючи тому 50 років перше число „Свободи".

І прийміть та повитайте її в дні, коли вона скінчила 50 років своєї праці, як свій рідний і власний труд та здобуток, відзиваємось сьогодня до сучасного громадянства. І пригляньтеся її трудам і здобуткам, себто самим собі. А що ми робили і чим ми були в Америці — то є в „Свободі". Що ми відчували — є теж у ній. Чого ми не доконали, чи що зруйнували, чи що думали робити — теж знайдете у ній. Може те все неповне, може тут і там недоповіджене, або не цілком справедливо переказане, але якеб воно не було — це ще найвірніший образ українського народнього життя в Америці. Бо де тільки була яка громада українських діяльних людей — є вони в „Свободі". Де тільки щось творилося у загально-народньому значінню — воно є обговорене в „Свободі".

З цього боку „Свобода" сповнила в американсько-українському життю таку службу, якої ніхто другий не виконав, а навіть не міг вико-

[1]) В. Лотоцький в статті: Початки „Свободи"; в ювилейнім числі „Свободи" з 15. вересня 1943.

нати, що навіть природне, бож вона була довго першою і одинокою ґазетою американських українців. Тому до неї треба заглядати і з неї пізнавати довгі роки давнього життя української іміґрації в Америці, бо іншого джерела нема. Без неї, не можна вірно представити і тих основ, на яких те життя повстало і розбудовувалось, ні пізнати справедливо хто і які заслуги положив для нашого тут розвою, не тільки на народному полі, але й на інших.

„Свобода" як загально-народня ґазета ставить на першому місці — загальне добро. А тим самим не може всім догодити... Тому і приходилось їй на протязі свого існування переживати різні конфлікти, зводити різні боротьби не тільки з ворогами, що є поза українським громадянством, але з різними гуртками чи особами в самому громадянстві. Ті конфлікти бували такі важкі, що вони булиб знищили „Свободу", якби не те, що народня маса через своїх найкращих представників свій часопис в найтяжчих крізах не опускала, а давала йому моральну і фінансову піддержку.

Ось так вдержувалась і розвивалась „Свобода". І так дожила свого 50-літнього Ювилею. Ось і тому це може не так 50-ліття „Свободи", як святкування 50-ліття української народньої праці в Америці. Бож про зорґанізовану таку працю можна говорити доперва від заснування „Свободи" і Українського Народного Союзу, що повстав рік пізніше від неї[2])

„Свобода" й Америка.

До яких людей часопис в Америці не промовляв би, він усе буде бачити факти так, як вони виглядають його читачам в Америці, хочби їх було не багато. Через те мають слушність американські вчені, коли всі часописи в Америці називають американськими, безогляду на те, якоюб вони мовою не писалися.

В тому розумінню й „Свобода" є американський часопис. Вона обслуговує інтереси тих американців, для котрих українська мова є найкращим засобом духового життя, як для інших американців таким засобом є анґлійська, чи французька, еспанська, чи яка інша мова. Вона висвітлює життя в Америці й поза Америкою з точки погляду людей, що родилися й виросли на Україні, подібно як інші ґазети насвітлюють його з точки погляду людей інших культур. Ні мова, ні культурні наставлення редакторів чи читачів ґазети не зміняють її американськости, бо Америка не стоїть на становищі виключно якоїсь одної мови чи культури і не старається нищити всі мови чи культури на користь одної. Америка дозваляє свобідний розвій усяких культур, стараючися хіба зілляти їх в одну гармонійну цілість. У цій власне роботі чужинецька преса сповняє для Америки велику службу, інколи більшу ніж та преса, що вживає анґлійської мови, а ґазети інших мов називає чу-

[2]) Свобода, ч. 179. 1943, ст. 1.

жинецькими. На своїй ділянці таку роботу для Америки сповняє й „Свобода".[3])

Навчала нас і орґанізувала.

Читаючи „Свободу", всі ми зачали краще розуміти, як братися до оборони українського народу, та до поліпшення його долі там, а нашої тут.

„Свобода" була для усіх нас порадою. Вона давала поради нашим молодим бизнесменам, як їм треба вести бизнес, яких засад придержуватись. А покупцям українським, що не купують в українських бизнесменів, вона прикладами старалася доказати, що „привезений із краю звичай не мати довіря до „свого", треба залишити, „бо це не по американськи".

Помагала вона добрими порадами і українським фармерам, котрим доля судила працювати і жити на своїх чи чужих фармах. Праця на фармах в Америці, писала „Свобода", в багатьох справах відмінна від праці краєвого господаря, бо кожна околиця має свої спеціяльности, до яких треба нашому чоловікови навикнути і їх навчитись. Бо можна бути фармером з діда-прадіда, а не вміти фармерувати, як треба. Отже і в цій ділянці радила вона шукати знання в науці.

Багато місця присвячувала „Свобода" українським робітникам, з чола котрих — як казав д-р Ю. Чупка на вічу майнерів у Шамокін, Па., в 1899 році — „спливали каплі чорного поту на тверді скали, що над головами робітників звисали мов невблаганий меч Дамокля". Дорадживала їм вступати в правдиві робітничі орґанізації, що дійсно помагали робітникам боротися за поліпшення їхньої долі та обороняли їхні та їхніх родин інтереси. Вона поміщувала багато робітничих голосів, що закликали українських робітників не продавати багачам, власникам фабрик і копалень вугля, „своїх сильних рук і сильних хребтів" за таку платню, за яку вони могли купити тоді лиш „картоплю і сіль", а спати у брудних і холодних шапах. Голосів, що закликали українських робітників боротися чесно за здобуття такого життя, якого Линколн бажав усім. Життя, що „вартувало би більше ніж маєтки, а людина, щоби була ціннішою від доляра".

А вже найбільше неоціненої праці й труду, впродовж пів століття, вклала „Свобода", її редактори й робітники, в потребу і поширення тої орґанізаційної ідеї, що її собою представляє Український Народний Союз.[4]

„Свобода" у гадках молодого імірґранта.

Приятеля пізнати в біді, каже наша народня пословиця в подібний спосіб, як давні римляни казали: доки ти щаслив, то і приятелів маєш багато, але як настануть нужденні часи, будеш самітний.

---

[3]) Тамже, ст. 3.
[4]) Тамже, ст. 4, з спогаду М. Мурашка.

І таке трапилось у мойому життю, що я опинився серед „чужих", хоч кілька літ працював серед своїх людей... Від серпня 1939 року листи від рідні, від приятелів в старім краю перестали приходити. А тутешні знакомі, здавалось, відцурались, забули за своїми клопотами про мене і нераз скука-туга наче змія огортала ціле єство...

Читав я тоді Франкове „Відцуралися люди мене"... І двічі на день заглядав до почтової скринки за листом. І двічи приходилось мені повтаряти за Шевченком на засланню: І знов мені не привезла нічого почта з України.

Та був у мене вірний приятель і тоді. Кожного дня я находив у почтовій скринці „Свободу". Це вона лучила мене із нашим американським життям і з українським світом. З неї довідувався я, що діялось там „на ясних зорях, на тихих водах" та й тут по наших громадах. Нераз була вона для мене одинокою розрадою...

Кілька разів я бажав поділитись з кимсь радістю чи злиднями, не так моїми як нашими. Мовляв, коли поділимось нашим щастям із приятелем, то щастя наше подвоюється, а як розкажемо йому про наше горе, то воно маліє до половини, бо хтось наче взяв частину нашого тягару на себе... І тоді писав до „Свободи" допис, чи статтю...

Мушу також признатися, що хоч довго ходив я до школи, то проте я таки багато дечого навчився із „Свободи", читаючи її не одні повні глибокого змісту статті. А читаючи з увагою можна багато навчитися із доброго часопису.

Думаю, що „Свобода", видаючи одно число в тижні в англійській мові для родженої тут молоді, виконує працю великої ваги, бо виховує наше молоде покоління...

Багато молодих читає „Віклі" і таки дещо запамятає із нашої історії, довідається про славних прадідів, дізнається, що і в нас є перлини красного письменства, такі як „Чорна Рада", „Мойсей", і т. д. Читає молодь переклад „Чорної Ради"—Панька Куліша і може по раз перший запізнається із характерами козаків. А „Чорна Рада" є одною з найкращих повістей в українській літературі; її можна читати кілька разів і за кожним разом находимо в ній нову насолоду, теж і сам вибір повісти до перекладу був дуже влучний.

З перекладів Шевченка, Франка і інших велитнів нашого народного духа молоді американці, що в їх жилах пливе українська кров — пізнають, що і український нарід мав славних великих людей. А на уривках з Історії України — таж молодь вчиться про славне минуле українського народу, пізнає, наприклад, що Україна була властиво першою демократією в Европі, що українці не переставали боротись за свободу. І, хочне-хоч, у неї, в тої молоді, будиться пошана до народу, що з нього вийшли її батьки, а та пошана є початком любови. Отже добре зерно кидає сівач — „Свобода" — і багато з тих зерен кільчиться, прозябає і приновить плід.[5])

[5]) Тамже, ст. 5, з спогаду Олекси Бойкова.

Робітник про Золотий Ювилей „Свободи".

Пів століття Ти ширила просвіту між нашим народом. І дбала про поліпшення долі робучого люду. Ломила Ти не одну тяжку скалу, промощуючи нам шлях до кращої будуччини. Пів століття Ти була нашим провідником: робітникови, фармерови, бизнесменови.

Пів століття Ти боролась з усіми нашими ворогами. Пів століття усувала колоди, що їх клали Тобі свої й чужі, прямуючи до правди і поступу без ляку і зневіри.

Пів століття Тебе валили, щоб і сліду з Тебе не остало. А не стало сліду з тих, що Тебе колись валили, як і не стане сліду з тих, що Тебе тепер пробують валити.

Ти не кривила душею, хоч так много було й є таких, що хотілиб Тебе викривити. Ти боронила і борониш правду і вказуєш на добрий і простий шлях, якщо тільки хто хоче ту правду пізнати і той шлях добачити.

Служилась не кому іншому, а тільки нам, і служиш далі нам, нашим дітям і внукам. Лавровий вінець Тобі від нас за Твій труд.

Тим, що в „Свободі" працювали, а їх уже нема між нами, хай Їм буде земля легкою як перо і тепла згадка від нас. А тим, що тепер працюють, щасти Їм Боже, щоб щасливо далі йшли тим самим шляхом. Знов тим, що по них прийдуть, щире побажання, щоб ішли слідами своїх попередників.

Десятки тисяч рук беруть Тебе кожного дня, шукаючи в Тобі поживи, а Ти це відчуваєш і кормиш їх здоровим кормом. Пів століття вдібирає Тебе українська жінка, ждучи рано на порозі своєї хати, як листар має переходити. А як робітник вертає вечером з тяжкої праці, то чи зараз не витається з Тобою?

Вмішуючи історичні оповідання чи статті з гадками за наше минуле Ти навчила нас пізнати самих себе, своє минуле, і піднесла нас духово.

Ти вносиш в хату, в родину, щастя, бо повчаєш, як треба чесно жити і як виховувати нам дітей, щоб з них люди були.

І в кожний час, коли наступають чорні хмари на український нарід в старім краю, Ти не вагаєшся брати той нарід в оборону і постояти за його слушні права. Болієш його муками і шукаєш кожного часу способу, як йому помогти дістатись на волю.

Як 28-літній Твій читач витаю Тебе з Золотим Ювилеєм від себе і всіх тих, що так, як я відчувають та ідуть таким самим шляхом, на який Ти вказуєш, з вірою, що Твоя правда переможе та що на тій вільній землі доживемо ще тої хвилини, коли сонце волі й свободи засяє також і над українською землею.[6])

---

[6]) Тамже, ст. 2, написав: Теодор Малик.

Привіт від українського композитора.

Зустрінув я її доперва в Новім Світі. Заговорила до мене рідною мовою і запросила до себе в гості.

„Розкажу тобі" — казала мені — „про те усе, що записалося у моїй памяті впродовж мойого життя, а може мій досвід придасться і тобі, новикови по цім боці океану. Зачну із того, що зачну запізнавати тебе із нашими земляками, з нашими орґанізаціями і з нашим тутешнім життям, а що буде далі, побачимо".

І почав я слухати її — рік за роком. І не стямився, що то вже двацять літ минає нам у нашій дружбі Читаю її щоднини, а щоби краще її пізнати й зрозуміти, зачав поволі вглиблюватись в її минуле. І так перейшов всі її річники. У найдавніших річниках уже папір при читанню ломався. Та як багато цікавих речей я там начитався! Як близькими стали мені усі ті, що при мозольній праці все мріяли про кращу долю покинутої ними рідної землі, а свою тяжку працю осолоджували собі своєю незабутою піснею.

Вона, та наша пісня, була їм чистою жерельною водою в час спраги і втоми. Вона, та рідна пісня, золотими ключами отвирала їм серце і очі та відкривала чар тієї землі, з якої вони вийшли...

По нитці пісні я йшов далі й стрінув тих, яких наші чорнороби наняли собі, щом їм праця лекшою здавалася при їхньому співі, та щоб їхні діти не виростали без знання української мови і пісні. Ці „співці-барди", ось ті Сіменовичі, Андрейки, Ґели і багато інших, довгими літами берегли повіреного як найбільшого й найдорожчого скарбу, ширючи замилування до нашої пісні й пошану до нашої історії і обряду, до наших героїв від давних часів аж до Українського Січового Стрілецтва, а при тому з повною льояльністю супроти прибраної країни — Америки і з повною любовю до неї.

А що і де коли вони робили, те „Свобода" собі занотовувала і подавала до відома своїм читачам, щиро й тепло, заохочуючи до дальшої праці.

У „Свободі" побачив я образ стремління наших громад до орґанізованого життя, від самих початків іміґрації. „Свобода", що є часописом Українського Народного Союза, стала речником усіх нас та відзеркалювала думки подавляючої більшості американських українців. І так є і в сучасну пору.

Будучи зацікавленим в музичному ділі, я вичитував в „Свободі" з особливим зацікавленням про працю в хоральних та орхестральних гуртках, про їх виступи і оцінку виконання. Ставши до праці у цій ділянці, опирався я все на „Свободу", бо сам побачив і переконався, яку велику піддержку давала вона нам при орґанізації наших хорів, як тішилася їх працею і розвитком; як захоплено витала наших артистів і як раділа їхніми успіхами. А при тому все стояла на такому становищі, що хотіла бачити наших артистів добрими громадянами, яким на думці

не тільки їх особистий успіх, але і піддержка наших культурних, гуманітарних чи політичних акцій.

За двацять літ був час пізнати мені вартість „Свободи" як тої, що служить ідеї волі і справедливости. Тому в пятьдесятьлітні роковини її появи радію, що маємо вірного і щирого виразника волі і чину нашої української громади в Америці.

І Українському Народному Союзови, з рамени якого „Свобода" виходить, теж належиться за це подяка.[7])

Три зустрічі з „Свободою".

„З військом за волю боролись ми:
Рівність, братество і воля усім.
Наші були ідеали.
Теплою кровю на стягу своїм
Ми їх з борні написали..."

Олесь.

Осінь 1905 року.

Так оспівав великий український поет першу революцію, отсей зрив народнього гніву, що був скоро здушений, залишаючи переповнені тюрми. Переповненою була і Александрівська вязниця „для політичних" під Іркутськом на Сибірі. Більшість її вязнів були „хахли". І не диво, цеж українці робили вбільшости першу революцію, (а теж і другу!). А раз були „хахли", то за короткий час вязниця мала вже добрий хор. А співали майже виключно українські пісні. З російських оскільки пригадую собі, співали тільки „Дубінушку" та Некрасівського „мужіка". Між співаками великим успіхом користувався один інжінір, чистий тип Рєпінського Запорожця. Від його могутнього баса дріжали вікна, особливо, як затягнув „Гетьмани", чи „Ой Дніпре", або „Дубінушку".

Політичні вязні редаґували рукописний журнал, що мав теж „гумористично-сатиричний відділ", а та частина була писана чистою українською мовою. Вязням було дозволено користуватись вязничною бібліотекою та читати в ній „Іркутські Відомости". Та тому, що вязнична варта ставилась до політичних вязнів не тільки прихильно, але навіть з скритим респектом, ми діставали з „волі" нелеґальні „ліберальні" ґазети та журнали. Ті ґазети перепачковувано по одному примірникови, а тому вони читали голосно для цілого бараку. Одного дня прийшла пачка таких часописів з Харбіна, з Манджурії. Між тими часописами завважено якусь, досі нікому невідому ґазету з Америки під назвою „Свобода". Усіх вона дуже зацікавила, особливо „хахлів". Та біда, що були труднощі з читанням її наголос. Але скоро знайшовся один залізнодорожний урядовець, що вже бачив ту ґазету давніше і мав нагоду навикнути, як її треба читати. „Хахли" дуже тоді згорділи, що от мають свій часопис у далекій Америці...

---

[7]) Тамже, ст. 7, написав Михайло Гайворонський.

Літо 196 року.

Було це над Сулою в Полтавщині. Саме тоді „Україна глухо волнувалась", як це співав колись у своїй „Полтаві" російський поет Пушкин. Революція з 1905 року розбурхала селянські маси. Мені приходилось тоді нераз читати селянам український часопис „Раду", що виходив у Києві. Це було легко. Та якось прийшов знайомий студент, син місцевого лікаря, і разом з „Радою" приніс один примірник — американської „Свободи". Ось такі студенти як мій знайомий належали тоді до різних революційних гуртків, а ті знову діставали різну нелеґальну пресу, яку розвозили. Так і дісталась до нас і американська „Свобода". Не так то легко було мені навикнути читати „Свободу", та ще й наголос, бо до багатьох виразів я не звик. Але трудніше було вияснити селянам, як це сталося, що в Америці виходить український часопис, бо про те я знав дуже мало. Та головне тут те, що цей часопис викликував надзвичайний подив уже своєю появою.

Осінь 1906 року.

Прийшов у Росії Столипін, а з ним і кінець „свободам першої революції". Цей студент, а тепер пишучий ці рядки, що довозив селянам „Раду" зістав арештований. Казали, що зістав розстріляний, а навіть були такі, що казали, що чули, як стріляли. В деяких околицях над Сулою селяни піднімали бунти, побивали поліцію, а за те діставали донських козаків на постій, а я опинився аж — в Туркестані.

Живучи в Ташкенті дістаю одного дня від сестри Олеся пару примірників щойно вийшовших поезій Олеся п. н. „З журбою радість обнялась". Захоплений тими віршами, сідаю на коня і везу їх до свого приятеля агронома Польового. Коли пройшов перший захват, викликаний читанням віршів Олеся, бачу, що бере з полиці якийсь часопис і каже, що він теж має чим похвалитись. І показує мені — американську „Свободу", що її одержував нелеґальним способом з Одеси.

Ось так виглядала моя третя зустріч з „Свободою". Але аж двацять літ пізніше став я уже щоденним її читачем. І є вона для мене носієм української культури, українським трибуном, достойним репрезентантом американсько-українського громадянства у всіх його поривах і змаганнях.[8])

Привіт з Канади.

„Свобода" тим для канадійських українців цікава, що вона обслугувала у перших роках наших переселенців до Канади... Коли куди до Канади прийшло число американської „Свободи", то наші люди читали його просто наперебій. А як таке число „Свободи" перейшло через кількадесять мозольних рук, то просто з нього самі залишки лишали-

[8]) Тамже, сто. 8, написав Микола Данильченко.

ся... Але й таку зношену „Свободу" далі передавали до свіжих рук... Ще недавно я бачив уважно збережений примірник отакої зношеної руками „Свободи" десь так з року 1893-го чи 1894-го в одного нашого фармера-ветерана близько містечка Давфин у Манітобі.

А що перший український канадійський часопис, „Канадійський Фармер", почав виходити в Канаді аж в 1903-тім році, то до того часу, через 10 літ, американська „Свобода" була в дійсності й українським часописом для українських переселенців у Канаді. Канадійські українці містили в „Свободі" й свої дописи, віршові спроби, тощо. Ба, що більше — американська „Свобода" була дуже популярною в Канаді ще й понад десять наступних літ. Уже в часі першої світової війни, у роках 1914 і 1915-тім, і я був уже майже постійним читачем „Свободи". Учитель наш у публичній школі в Ґарленд, Манітоба, на імя Дмитро Кушнірук, передплачував багато українських часописів, між ними теж і „Свободу". А що він дбав пильно, щоб ми, його учні та учениці, знали добре й українську мову, та щоб були добре познайомлені з українськими справами, то визичив нам українські книжки до читання та майже що дня приносив цілий оберемок українських та англійських часописів. Між тими часописами, памятаю добре, чільне місце занимала „Свобода". Приходила десь що два дні. І ми, учні публичної школи, читали ці часописи. Читали залюбки й „Свободу". Я ще й досі бачу ясно в памяті деякі картуни з того часу, що були в „Свободі".

Що я люблю в „Свободі", то це є те, що її редактори та запрошені співробітники дійсно зацікавлені в ході українських світових та американських і канадійських подій і на підставі такого знання пишуть дуже цікаві та доцільні статті, витворюють нові погляди на хід подій, тощо. Я люблю те, що завжди мають на думці добро загальне, що дбають щиро про американську землю, а заразом завжди мають тепле серце і для поневоленої України. Додаткове число „Свободи", що видаване англійською мовою, завжди має багато добірного матеріялу про культурне надбання українців.

В перших часах нашої іміґрації до Північної Америки, гідно сповняла „Свобода" свою ролю піонірки-просвітительки, а тепер удостоїлася провідного місця між ветеранами-часописами. І будьмо певні, що доживе „Свобода" ще й того часу, що повитає український нарід, якого право на самостійне життя так гідно обороняє, з перемогою України як незалежної держави в колі поступових та демократичних держав світу.[9])

З спогаду піоніра про „Свободу".

Мені попадала в руки „Свобода", коли я ще був у старім краю. Привозили її повертаючі з Америки еміґранти, а часами дехто присилав почтою до села. Я захоплювався американською „Свободою" більше, як Свободою, що виходила у Львові, а яку я передплачував. Мої

[9]) Тамже, ст. 2, з привіту О. Іваха.

родичі і сусіди любили слухати новинки і оповідання про життя наших людей в Америці, що я їх читав їм з американської „Свободи".

Я приїхав до Америки 4-го травня 1899 р. маючи тоді 22 роки. Перший „руський" часопис, що попав мені тоді в руки, був Американський Рускій Вєстнік. Вєстнік друкувався тоді кирилицею (тепер друкується латинкою). Читаючи той Вєстнік, писаний незрозумілою тарабанщиною, мав я враження, що читаю Псалтир при помершім. Цей часопис був цілком незрозумілим для наших імігрантів. А „Свободу" я знайшов у мого краяна Трофима Драбика, котрого я навчив читати в старім краю і це було для мене великою сатисфакцією. За пару тижнів я поїхав до Нортгемптон, Пенсилвенія, де дістав роботу в цементовім млині, а як дістав першу „пейду", то зараз записав собі „Свободу", що виходила тоді в Мавнт Кармел, Па., а яку редаґував о. Стефан Макар. Від тоді читаю „Свободу" постійно 44 роки. І є вона для мене і тепер така інтересна, якою була тоді, коли я приїхав з Галичини.

Як довголітній читач „Свободи", мушу признати по щирости, що „Свобода" служила і служить вірно американській землі й завзято боронила й боронить український нарід та його право на свобідне й самостійне життя. Вона поборювала цареславне москвофільство, вона бореться і тепер з новомодним комуністичним русофільством. Ідеольоґія „Свободи" від початку до тепер іде по витиченій дорозі вірности американським ідеалам і допомоги українському народови визволитись з неволі й збудувати свою власну державу.[10])

Від найстаршого читача „Свободи".

Я вже застарий, щоби брати за перо й описати ту радість, яку я відчув, як прийшло до мене перше число „Свободи", прислане о. Грушкою. Але таку саму радість відчуваю, що дожив того року, що є 50-літньою річницею „Свободи". Витаю Вас усіх з тим великим святом і щиро бажаю, щоби Ви далі твердо стояли при своїм, як досі стояли.[11])

---

[10]) Тамже, ст. 2, з спогадів Василя Гришка.

[11]) Тамже. ст. 1. Привіт від Олексія Шаршоня, що помер у 1944 році.

50-ЛІТТЯ У. Н. СОЮЗУ В КАРНЕҐІ ГОЛ

ЗОЛОТИЙ ЮВИЛЕЙ першої, найстаршої й найбільшої народньої установи в Америці — Українського Народного Союзу — мусів, цілком природно, викликати серед усього свідомого американсько-українського громадянства загальну радість. Цеж ніщо інше, а золотий ювилей народньої праці й народнього поступу! Ювилей поту, труду, жертви та посвяти; і то в першу чергу — людей звичайних, робітництва, і малої гостки інтеліґенції. Тому і не диво, що майже кожна більша місцевість старалася усе те звеличати в спосіб найкращий, хоч труднощі були великі, бож це воєнні часи і обставини.

В окрузі Великого Ню Йорку, де находиться осідок У. Н. Союзу і „Свободи", доложено особливих старань, щоб саме там ось таке свято випало якнайкраще й найвеличавіше. На зборах представників Відділів У. Н. Союзу Метрополитальної Округи рішено відбути Ювилейне Свято в Карнеґі Гол, найбільшій концертовій галі в Ню Йорку, а переведення свята поручено Ювилейному Комітетови, якого головою був Дмитро Галичин, а секретарем Степан Щумейко.

„Вступайте до Союзу, а через Союз „дайте пізнатись світови, що ви живі, та що тут в Америці українське народне життя бє живою струєю", писала „Свобода" 1. березня 1894 р., подаючи звіт про основання У. Н. Союзу, а маючи ці слова на думці, влаштовано 50 років пізніше Свято-Концерт в 50-ліття У. Н. Союзу, в неділю, 5. березня 1944 року в Ню Йорку, в славній Карнеґі Гол... Відбулося це свято в такий торжественно-культурний спосіб, що остане назавжди імпозантною, українською маніфестацією поступу і культури американських українців" — читаємо в „Свободі" з 7. березня 1944, в перших словах звідомлення про це Свято.

А далі іде опис церковних торжеств. А ще далі опис виконання програми концерту, в якому взяли участь такі визначні мистецькі сили, як славна світова піяністка, Любка Колесса, та славний оперовий співак Михайло Голинський. Триюмфувала там і українська пісня у знаменитім хоровім виконанню, під проводом проф. Юрія Кириченка.

Ось те маніфестаційно-репрезентативне свято стягнуло тисячі публики, так, що не стало для усіх місця.

З промовців згадаємо головного секретаря У. Н. Союзу, Дмитра Галичина, редактора „Юкрейніен Віклі", Степана Шумейка, а зокрема проф. Кларенса Манінґа, а в перекладі на українську мову подамо дещо з промов таких двох запрошених гостей: Вилйема Генрі Чемберлина, письменника і журналіста, довголітнього кореспондента в Совєтах бостонського щоденника „Крищен Сайенс Монітор"; як і Антона Глинки, посла до канадійського парляменту з округи Веґревил, Алберта, який є з українського роду.

З промови В. Г. Чемберлина.*)

Ствердивши, що „по обидвох боках Атлянтику українці є народом, що любить свободу, і вже з цієї причини можна їх зарахувати до найліпших громадян Америки, себто краю, що за словами Линколна зродився з свободи і визнає засаду, що всі люди є свобідні", підніс Чемберлин таке:

Боротьба за свободу це тема української історії.

Боротьба за свободу є провідною думкою в романтичній, часто трагічній історії України. Ви відчуваєте її в оцих диких порогах великої української ріки Дніпра; вона горить у віршах національного пророка Тараса Шевченка; вона вплетена в зразки української народньої поезії й народніх оповідань.

Говорячи про козаків, треба ствердити, що це вони творили охоронні станиці для оборони Польщі й Москви проти турків і татарів... Одна героїчна доба в історії України припадає на половину 17. століття, коли то Богдан Хмельницький вивів козаків та українських селян на війну за національне та суспільне визволення зпід польських панів. Память про подвиги Богдана зберігається в деяких народніх піснях, які ви чули сьогоднішнього вечора, а також і в багатьох творах української національної літератури.

З прикрістю треба ствердити, що небагато американців знає, хто це був Хмельницький. Я познайомився з ним ще хлопцем, коли то я читав історичні повісти польського письменника Сенкевича. Очевидно, що Сенкевич описує Хмельницького не так прихильно, як українські письменники, але всетаки з цього ворожого опису можна відчути його велику особистість, його силу й енергію. Я відчував тесаме враження, коли відвідав перший раз Київ і глядів на вдуховлену статую Хмельницького на коні.

---

*) "The Ukrainian Struggle for Freedom," by William Henry Chamberlin, Ukrainian Weekly, April 15, 1944.

Колиб Хмельницький був прожив довше...

Колиб Хмельницький був прожив довше, або якби його наслідники були відзначалися такою самою силою особистою й дипльоматичною, Україна булаб добула собі місце між незалежними державами Східної Европи. Бож вона більша і простором і населенням ніж яканебудь країна на Балкані. Одначе ідея незалежности України не мала здійснитися. Її розмах загородили сусіди, як Москва, Польща й Туреччина, а також внутрішні непорозуміння між українським народом.

Шевченко — кобзар України.

По упадку незалежности України, українці, як зрештою й багато інших народів Східної Европи втримувалися при життю своєю культурою, своєю мовою, своєю піснею, своєю літературою. Найбільшим іменем в українській літературі є Шевченко. Уроджений в кріпацтві, він відтворив історичну минувшину свого народу в епічній поезії і в описах страждань селян-кріпаків своїми ніжними і зворушливими ліричними віршами. Власне життя Шевченка було тверде й гірке... Характеристичне це, що він добув приязнь і подив серед деяких ліберально настроєних російських інтеліґентів того часу, саме тоді, як терпів брутальне переслідування з рук деспотичного уряду царя Миколи І.

Перша світова війна вітворила нові вигляди для волі України. Після упадку царату створено Раду в Києві і вона почала перебирати обовязки парляменту. Одначе Україна в 20. століттю зазнала такої самої долі, як і в 17. Її стиснули з усіх боків большевики, російська біла армія й поляки. Дехто з вас, що тут приявні, брав участь у цій нерівній боротьбі за свободу України і тому знає ліпше ніж я, які велитенскьі труднощі Україна мусіла перебороти. Одною з найбільших перешкод це була страшенна епідемія тифу. В тому часі Україну бльоковано і відрізано від світу. Повстав терор, а вчасі терору ще чути було, як і тепер, вічну тугу України за свободою... Українці завзятіше боролися проти большевицького поневолення ніж москалі.

Ріжниця між Московщиною й Україною.

Упродовж мого 12-літнього побуту в Совєтах, від 1922 до 1934, я кілька разів виїздив на Україну. Нема якоїсь означеної границі, ні великої ріки, ні гірського пасма між Україною й Росією. Одначе я все відчував ріжницю, коли я переїхав неназначену границю України. Селянське життя здавалося багатше з отими вибіленими хатками, народніми піснями і оповіданнями. Я відчув величність великої історичної минувшини в Києві з його величавого положення високо над берегами Дніпра і з його церков та манастирів... Я все чувся близьким до українського серця, коли я перебував на селі. По містах населення мішане, але по селах, особливо на рівнині коло Дніпра, це українці по національности

й мові. Памятаю спомини з одного села, де я заприязнився з учителем. Коли він довідався, що моя жінка з України а я чужинець і ми не є комуністи, він зараз став говорити свобідніше. Оповідав, як то селяни вели підіздову боротьбу проти червоних і проти білих росіян. „Комуністи називали нас „бандитами" — говорив учитель — „але я думаю, що ми були такими, як Ґарібальді". Саме такі люди, як оцей учитель утримували при життю вогонь української національної ідеї навіть серед найтрудніших відносин під терором і шпигунством.

Політичний голод насаджений червоними.

Треба признати совєтському режімови, що він залишив насильні способи русифікації, але за політичні й економічні шнурки Москва далі потягала. Вищі урядовці України були українського роду. Одначе вони не були відповідальні перед українським народом як це повинно бути згідно з демократичними засадами, а перед малою горсткою високопоставлених провідних людей з Комуністичної Партії в Москві.

Я завважав, яке значіння має для життя міліонів українських селян брак правдивої демократичної системи, коли я подорожував в околицях Полтави й Білої Церкви в 1933 р. Велика кількість народу в цих звичайно багатих околицях погибла з голоду, який в основі був придуманий людьми для політичних цілей, іменно на це, щоби приневолити селян залишити опір проти колективізації. Страхіттям було перейти від одної селянської хати до другої й побачити, що вони опущені, зарослі хабазям, а довідатися від оставших при життю, як великі жертви забрала голодова смерть.

Зворушлива є історія звязана з смертю старого українського комуніста Скрипника. Він був старим учнем Леніна; він боровся проти українського національного руху, а за совєтську Україну. Колиж одначе побачив терпіння свого народу в тому часі страждань і голоду, не міг уже довше витримати і покінчив життя вистрілом з револьверу.

В Україні під Польщею положення було троха інакше. Там не було такої страшної катастрофи як голод в 1932-1933. Не-комуністичні українські націонали не були так винищувані політично, як під совєтським режімом. Одначе польська адміністрація була тверда й брутальна. Там робили різницю між польською та українською культурою і мовою, та нищено націоналістичний рух з років 1930-их брутальними польськими методами.

Поляки не навчилися із своєї історії, що вони булиб придбали для своєї держави підстави тривкости, коли би були дали українській та білоруській більшости форму сфедералізованого самоуправного уряду.

Українська ідея, це ідея Вільної України.

Тепер іде мова про польсько-совєтську границю. Я вірю, що якби запитати українців по обидвох боках кордону, чи вони волять дикта-

ETHNOGRAPHIC MAP OF UKRAINE

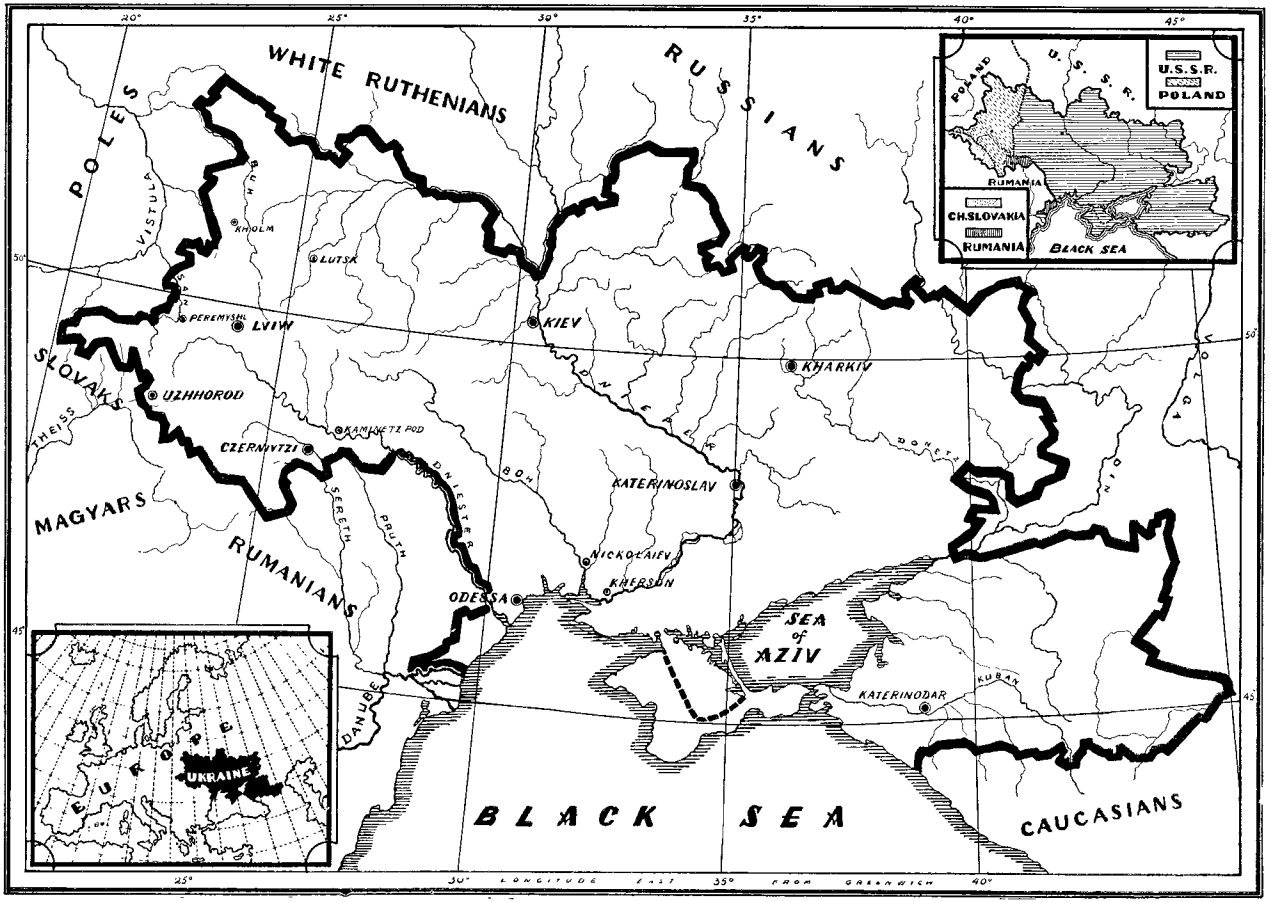

LOWER INSERT: UKRAINIAN TERRITORY IN EUROPE UPPER INSERT: DISMEMBERMENT OF UKRAINE AFTER THE WORLD WAR

туру Сталіна з його необмеженою силою, чи недавну польську систему політичної поліції, вони відповіливб: „Ні це, ні те".

Ідеалом українського народу, який страшно витерпів і завзято боровся за свою батьківщину в теперішній війні, є вільна Україна, злучена на добровільній підставі з російським та польським народом, але без свавільного панування Москви, чи то Варшави.

Війна принесла Україні знищення, яке не дасться описати. Але український нарід з його непереможною волею до життя пережиє ці страхіття, як пережив багато інших у своїй трагічній історії. Український нарід повстане знову і вкладе свою пайку до політичної організації, економії і культури Східної Европи, всеодно чи самостійно, чи в вільній федерації народів.

„Хай живе вільна Україна!"

З промови посла А. Глинки.*)

Упродовж минулих 50 літ осягнув Український Народний Союз замітний успіх. Є це безперечно найбільша українська установа на цьому континенті, а це само є вже великим осягом. Та про це я не буду говорити, а на тему: „Яка є ціна свободи?". А це тому, що народи світу є під цю пору заінтересовані трьома важними справами, а саме: Свободою, економічною забезпекою і справедливим та тривким миром. Та без свободи нема ніякої економічної забезпеки ані тривалого миру.

Це не припадок, що за памяти одної ґенерації світ попав у два найбільші катаклізми, які записала історія. При кінці першої війни державні мужі того часу не забезпечили світу перед злобою і перед повторенням нещастя. Президент Вилсон намагався вставити в свої Чотирнацять Точок візію суверенности для всіх народів і держав, але це йому не вдалося. По двацяти роках світ знову попав у ще більший демонічний конфлікт. Квіт молоді паде знову жертвою для цеї самої ціли й справи. А коли кожен демократично настроєний громадянин не доложить своїх найвищих старань, щоб після переможного покінчення теперішної війни для нас забезпечити свободу, економічну забезпеку і тривалий мир, усім, ми знову можемо впродовж нашого життя найтися в положенню, що не будемо всилі запобігди третій пожежі ще більшій ніж теперішня.

Канадійці українського роду, а я певний, що й американці українського походження, вважають своїм обовязком сповнити громадянські повинности відповідно до своєї краєвої приналежности як вчасі миру так і в війні згідно зо своїми найліпшими силами.

Наш довг супроти України.

Одначе всі ми відчуваємо, що маємо сплатити довг вдячности супроти наших земляків у Старому Краю. Ми пробували сплачувати цей

*) "What Price Freedom?", by Anthony Hlynka, Ukrainian Weekly, March 11, 1944.

довг у такий спосіб, що пояснювали нашим співгромадянам історію й змагання українського народу в Європі — а українці це нарід, який положив міліони свого життя у найвищу жертву як за попередної так і в теперішній війні. Український нарід все в геройський спосіб боровся за свободу, а цієї свободи йому відмовляли. Коли ми будемо свідомі цього, то прийдемо до висновку, що ми винні нашим землякам принаймні прихильне розуміння. Цю симпатію обовязані ми виявляти їм доти, доки вони не стануть вільною й самоуправною державою між іншими народами світу. Таке становище обовязані ми займати супроти них не лише тому, що ми кровю з ними споріднені, але теж тому, що ми повинні занятися долею якогонебудь 50-міліонового народу, позбавленого свободи й поневоленого внаслідок наїзду й тиранії.

Одначе це лише гуманітарне наставлення.

Українці мають право до свободи.

Бажання свободи є вроджене в кожній людині. Бажання до волі коріниться в найглибшому почуванню й відчуванню людства. Воно виходить з бажання людей, які попали в чуже ярмо, щоб звільнитися з чужого панування й управляти самими собою. Всі народи змагають до волі на те, щоб могли сповнити свою місію і від себе причинитися до поступу світової культури й цивілізації. І це єдиний спосіб, який вони можуть сповнити свою ціль, для якої примістив їх на світі Великий Творець.

Це незаперечний факт, що свободу можна забезпечити лише ціною крови. Українці переплатили оцю ціну багато раз, одначе, нажаль, вони далі придавлені й поневолені. Отже яка є ціна свободи для українського народу?

На нещастя не було це політикою держав признавати права поневоленим народам, хіба як це було безпосередно чи посередно в інтересі якоїсь держави. А це якраз є одною з причин, чому світ не мав тривалого миру! Якжеж тепер мається ця справа, як глядіти в будуче? Чи й дальше будуть признавати добро за добро, а лихо за лихо, безогляду на те, де воно станеться? Бож, остаточно, мусить принятися якийсь моральний кодекс, який можна буде приноровити однаково до всіх! А коли такого кодексу не буде, то насилля, аґресія і лакімство дальше будуть правити світом.

Останніми часами чували ми багато про „визволення", „федерації" і багато інших милозвучних заяв, які все появляються під фальшивими чужими назвами. На мою думку, ні один нарід не був визволений самою зміною панівного володаря, коли підданий нарід остався дальше в неволі.

Отже що нам з „федерації"?

Ще раз треба ствердити, що не може бути правдивого здруження між окремими народами, як народи, що підписують угоду, не можуть

творити союзу як вільні одиниці з рівними правами. Як не може бути приязни між паном і невільником, так не може бути й федерації між пануючою державою і підданим народом. Ясно, що балачка про федерацію є ніщо інше, а тільки блахман.

Три пропозиції для забезпечення миру.

Я вийшов із заложення, що одною із цілей народів світу є тривалий мир. Одна з таких пропозицій є світова поліційна сила... Друга, це політична сила потуг, яку теж називають „сферою впливів"... Третьою, діяметрально противною першій, є засада суверенности й самоврядування. Ця третя пропозиція має найсильнішу підтримку від народів, яким заподіяно кривду, а також і від одиниць, що мають розуміння будучности і дар передбачування. На підставі оцієї засади, кожна нація матиме право кувати свою власну долю. Одним з найбільших прихильників такої системи є бувший президент Злучених Держав Герберт Гувер, а я від себе можу сказати, що майже кожна мала нація, якої свобода є загрожена політикою великих потуг, є схильна приняти цю пропозицію як підставу післявоєнного миру. Колиб приняти цю пропозицію, тоді будова цілого світу спиралась би на християнських основах суверенности народів і свободи одиниць, а це якраз є протилежне до всіх форм тоталітарної фільософії.

В моїм поняттю сьогодні є дві великі світові держави у світі, які заявляються за признання суверенних народів і признання суверенности народам, які щойно підносять свої претенсії до суверенности. Цими державами є ці, до яких ми належимо. Першою є Британська Спілка Народів, в котрій спільником є моя дорога Канада; а другою є наш добрий сусід, ваша славна демократія — Злучені Держави Америки. При їх допомозі можна надіятися, що аспірації українського народу будуть здійснені. Коби лише наші спільні ідеали свободи, економічної забезпеки й тривалого миру були швидко здійснені.

Ще хочу побажати вам, щоб замісць моєї скромної особи ви могли при найближчій історичній нагоді витати між собою як спеціяльного гостя — премієра Вільної, Соборної і Самостійної Української Републики!

Гимн Українського Народного Союза

В АМЕРИЦІ

Мішаний Хор

Слова
С. МУСІЙЧУКА

Музика
М. О. ГАЙВОРОНСЬКОГО
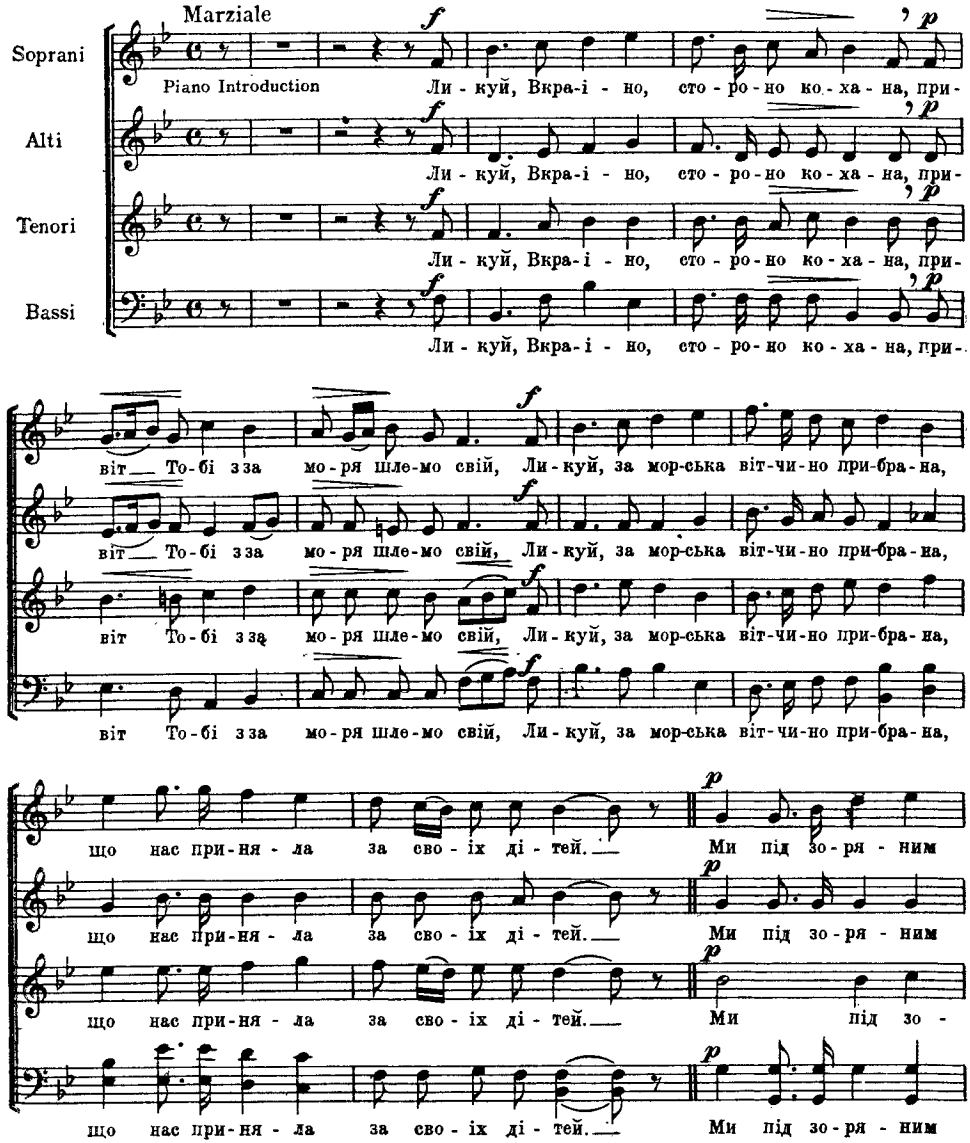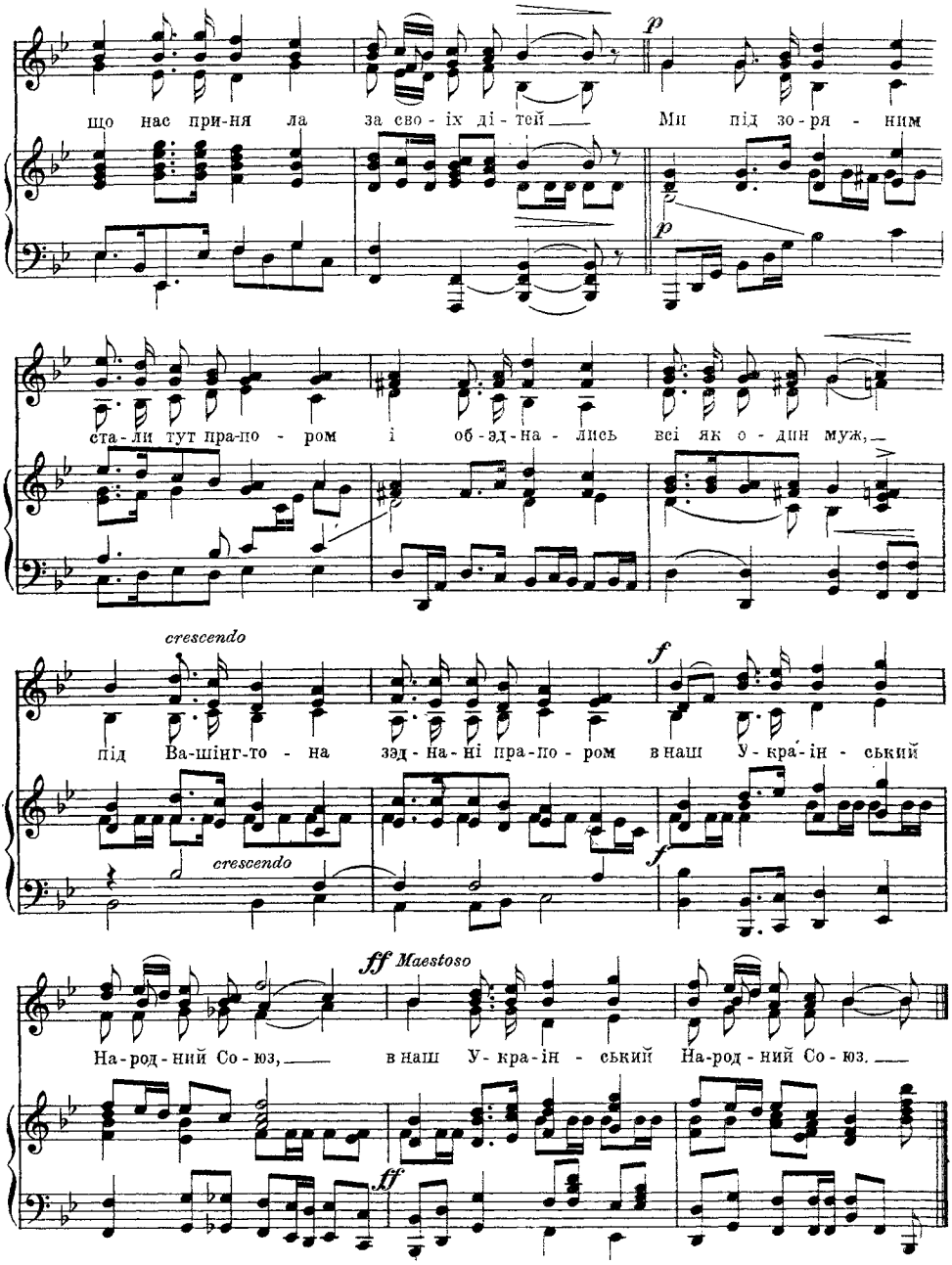
що нас при-ня ла за сво-іх ді-тей Ми під зо-ря-ним
ста-ли тут пра-по-ром і об-зд-на-лись всі як о-дин муж,
crescendo
під Ва-шінг-то-на зад-на-ні пра-по-ром в наш У-кра-ін-ський
crescendo
ff Maestoso
На-род-ний Со-юз, в наш У-кра-ін-ський На-род-ний Со-юз.

Гимн Українського Народного Союза

В АМЕРИЦІ

Однородний Хор і Піано

Слова
С. МУСІЙЧУКА

Музика
М. О. ГАЙВОРОНСЬКОГО
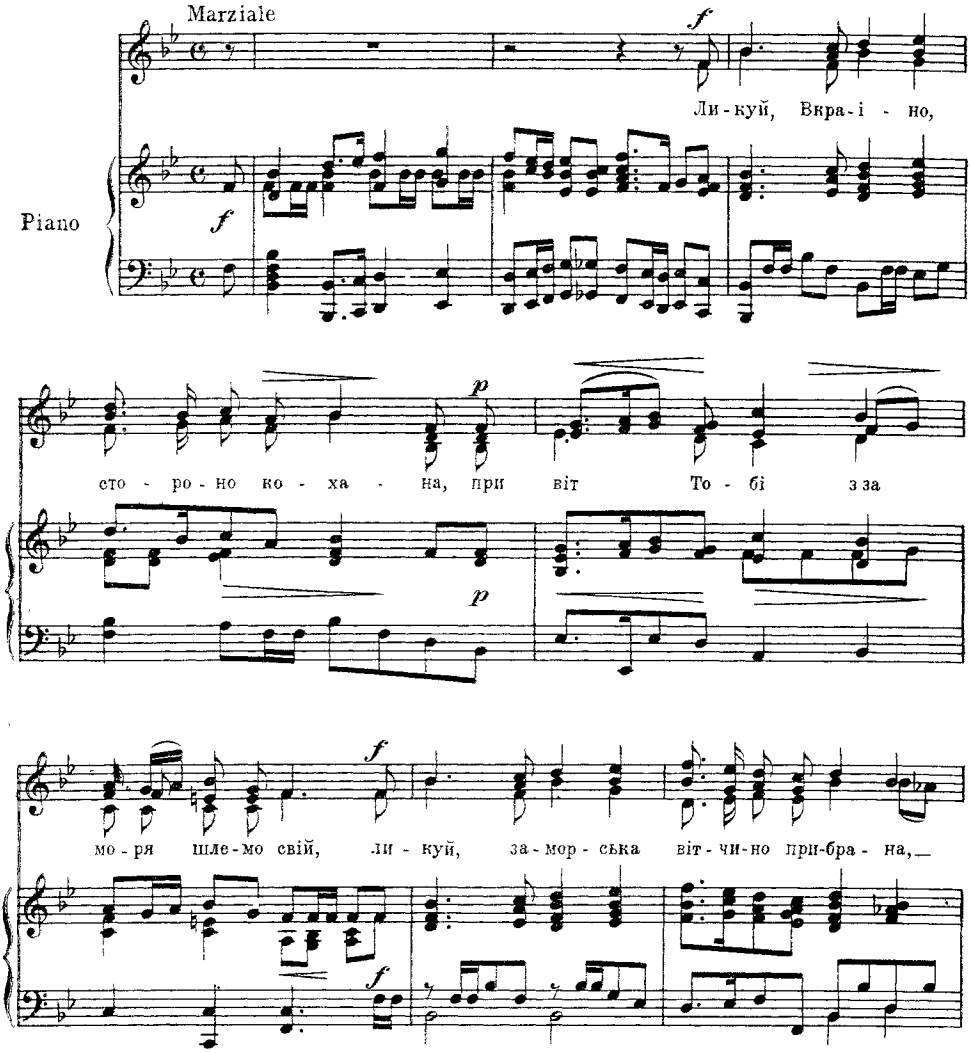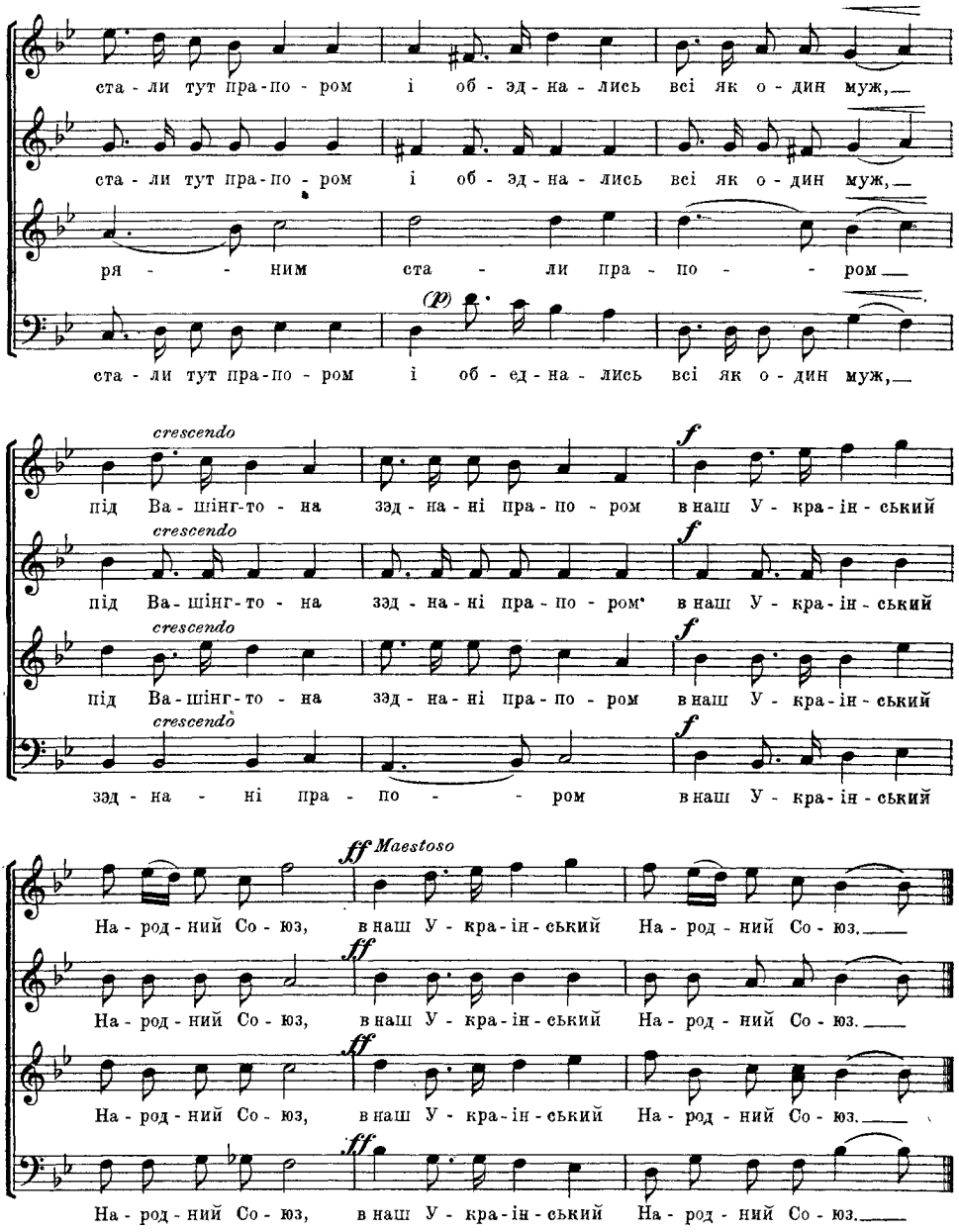
ста - ли тут пра-по - ром і об - эд - на - лись всі як о - дин муж,
ста - ли тут пра-по - ром і об - эд - на - лись всі як о - дин муж,
ря - - ним ста - ли пра - по - - ром
ста - ли тут пра-по - ром і об - ед - на - лись всі як о - дин муж,
crescendo
під Ва - шінг-то - на зэд - на - ні пра - по - ром в наш У - кра - ін - ський
під Ва - шінг-то - на зэд - на - ні пра - по - ром в наш У - кра - ін - ський
під Ва - шінг-то - на зэд - на - ні пра - по - ром в наш У - кра - ін - ський
зэд - на - ні пра - по - - ром в наш У - кра - ін - ський
ff Maestoso
На - род - ний Со - юз, в наш У - кра - ін - ський На - род - ний Со - юз.
На - род - ний Со - юз, в наш У - кра - ін - ський На - род - ний Со - юз.
На - род - ний Со - юз, в наш У - кра - ін - ський На - род - ний Со - юз.
На - род - ний Со - юз, в наш У - кра - ін - ський На - род - ний Со - юз.

ПОКАЖЧИК ЗМІСТУ

(Арабське число показує сторону. Н по числі значить: і наступна сторона. НН значить: і наступні сторони. Ст. — Стаття. П. — Поезія. Порт. — Портрет.)

Авраменко, Василь, 8, 217, 237.
адвокати, 92.
айриші, 49, 242.
алькоголізм, 58, 59, 60.
Америка, 1, 17.
„А м е р и к а", 4.
американізація, 9, 10, 13, 50, 56, 59, 60, 65, Н, 68, 70, 79, 202, 252, 289.
Архипенко, Олександер, 13, 27, 34, 219, 242, 245.
Атлянтійський Чартер, 35.
Ардан, Іван, 114, 247.
Бачинський, Юліян, 272, 273, 291, 292, 293.
безпеченство життя, 63.
бизнес, 68, 75, 183, 196.
Білик, Д-р Кирило, 120, 125, 126.
„Богдан — гетьман України", 32.
Богун, д-р Лаврентій, 2.
Бойків, Олекса: Ст., 138—146.
Будзиновський, Вячеслав, 78.
Будка, єп. Никита, 93.
бурси, 93 Н.
Вашинґтон, Юрій, 6, 8,
Вернадський, проф. Юрій, 27, 32, 142.
вибори, 68.
Вилсон, през. Вудров, 16, 118, 119, 120, 121, 122, 127. 309.
Винніпеґ, 85.
відчити, 61, 71 Н.
військо, вояк, військова служба, 50, 52, 275—285.
вірування, 79 Н.
Володимир Великий, памятник йому, 34, 244.
Волянський, о. Іван, 4, 246.
вулиця, 57, 65.
Гайворонський, Михайло, 300, 301, 313 — 316.
Гаймен, М., 2,
Галич, Василь, 136, 266. Ст. 286—290.
Галичин, Дмитро, 20 Н, Ст. 29—37, 31, 33, Порт. 128. 135, 136, 152, 219.
Гемил, конґресмен Джеймс А., 119, 120. 121, 122, 125, 181 Н.
Герман, Григорій, 31, 33, Порт. 128, Ст. 223—228.
Глинка, посол А., 310.
Голинський, Михайло, 238, 305.
Гончаренко, о. Агапій, 3, 4, 265.
Грабовський, Самійло, 2.
громадянство, 82.
Грушевський, проф. Михайло, 27, 28, 114, 124, 125, 142.
Грушка, о. Григорій, Порт. 111.
Ґалан, д-р Володимир, Порт. 137, 158, 205.
Ґлова, Іван, Порт. 111.
Ґоффі, сенатор, 151.
Данильченко, Микола, 301, 302.
Дейвис, сенатор Джеймс Дж., 150.
Демидчук, д-р Семен, 114, Ст. 257—270.
депресія, 59, 90, 206—214.
Дім Українських Інвалідів у Львові, 8.
діти, 70.
Джансон, Валард, 14.
Дмитрів. о. Нестор, 58, 65, Ст. 246—249.
духове життя, і т. д., 47 НН.
духовенство, 72, 74, 81, 92, 184, 246 Н, 255—256.
житлова культура, 54 Н, 246.
жінка, 59, 67, 70, 84, 271—274.
журналісти, 74.
забави, 84.
забезпечення (асекурація), 33.
забобони, 80.
запомогові орґанізації, 17, 23 НН, 29 НН, 63 Н, 252.
Захарчук Дмитро, П. 182.
„Згода Братств в Олифанті", 34.
здоровля, 60 НН.
Івах, О., Ст. 85—96, 302—303.
іміґрація, 1.
українська, 3, 5. 6, 9, 10, 47—84.
„друге покоління", 25.
іміґраційний уряд і урядники, 48.

ім'я, особисте, 48, 163, 255 Н.
національне, 52 Н, 180 Н, 257 Н.
інтеліґенція, 72.
диви: духовенство, учителі, лікарі, адвокати, професіоналісти, журналісти, дяковчителі.
італійці, 82.
Каледж у Стемфорді, 8.
Каледж для дівчат у Факс Чейз, 8.
Канада, 81, 85—96, 206—214.
Капітула, Дмитро, 31, 33, Порт. 137, Ст. 178—182.
Карпатська Україна, 34, 257.
Кібзей, д-р А. Т., 31, 33, Порт. 137.
Кічак, Антін А., 72.
Кириченко, Юрій, 305.
книжки, їх видавання й ширення, 57, 71, 208, 210, 212.
козаки, козацтво. козацька держава, 259, 267, 268.
козаки, 101 Н.
Колесса, Любка, 305.
Колман, Артур П., 27.
Колюмбійський Університет, 34.
Комітет Українців Канади, 96.
Конґрес Американських Українців (Вашинґтон), 7, 150 НН.
Коненко, Павло, 60.
консерватизм, 58, 59.
Константкевич, о. Іван, Порт. 111, 255.
копальні, 88. 287.
Костишин, Матвій, П. 177.
Костомарів, Микола, 48.
Косцюшко, Тадей, 2.
Кошиць, Олександер, 8, 27, 28, 152, 154, 198, 219, 220, 221, 238.
культура, 97.
Курилло. Кость, П. 46, П. 270.
Куропась, Степан, 31, 33, Порт. 137.
Левицький, о. Лев, 132 Н.
лемки, 250—252.
Лепкий, Богдан, 19.
Лепкова, Ольга, 238.
Линколн, Б., 15.
Липинський, Вячеслав, 48.
Литва й литовці, 100, 242.
(Диви теж: Ліґа Чотирьох Народів).
Литвинюк, Теодор, 284 Н.
Ліґа Української Молоді Північної Америки. 148, 169—177, 201.
Ліґа Чотирьох Народів, 122, 123, 124, 125.
лікарі, 61 Н, 92.
література, 77 Н, 95, 99, 208, 264 Н.
ліс і лісові промисли, 88, 89.
Лотович, о. Володимир, 150.
Лотоцький, Володимир, 114, 115, 120. 121, 122, 124, 148, 295.
Луговий, О., 95, Ст. 206—214.
Люблинська унія, 100, 101.
Мадяри й Мадярщина, 97.
Макар, о. Степан, 232, 255 Н, 304.
Малицький, Омар М., 31. Ст. 202—205, Ст. 241—245, 243.
Малевич, Марія, 31, 33, Порт. 128.
Маниґ, проф. Кларенс А., 23, 27, 243.
мати, 269 Н.
Марусевич, Степан, Ст. 197—201, 173, 174, 175.
Мерена, Дамян, Ст. 250—252.
Мишуга, Лука, Ст. 1—16, 27, 132, 134, 135, 136, Ст. 147—160, 151, 170, 217, 243.
місто, 57. 88.
міщанство, 104.
мова, 64, 72; українська, 84, 97 Н, 258 Н.
молодіж українського роду, 52, 57, 69, 197 НН, 225—228, 252, 275—285.
(Диви: Ліґа Української Молоді Півн. Америки).
мораль, 81 Н.
москалі, 49, 98.
москвофіли, 54, 105, 181 Н.
Московщина, 96, 97, 101, 102 Н, 105, 106 Н, 108 НН, 307 Н.
музика, 197—201.
Мурашко, Микола, 17, 31, 33, Порт. 128, 219.
Мусійчук, о. Степан, П. 110, П. 224.
Назарук, д-р Осип, 132 Н.
Наполеон, 262 Н.
Національне походження, 52 Н.
національне ім'я, диви: ім'я.
національна свідомість, 53, 229, 286 НН.
недуги, 60 НН.
Немирич, 2.
німці, 48, 49, 98.
Норт Дакота, 3.
Обеднання Українських Організацій в Америці, 129—136, 147.
одіння, 64 НН, 251.
Олесницька, Клавдія, 158, 160.
Олесь, о. Богдан, Ст. 161—168.
Організація Українських Бизнесменів, 195 Н.
Організація Українських Професіоналістів в Америці, 204—205, 218.
Ортинський, єпископ Сотер, 179.
Перший Український Сойм в Злучених Державах, 114.

Петлюра, Симон. 120.
писанки, 80.
Подвірський, В., 57.
Позичка Негайної Допомоги, 8, 130.
Позичка Національної Оборони, 8. 130.
політика, 82, 88.
Польща, 97, 99 НН, 106.
поляки, 47, 49, 82, 98, 163, 164, 165, 184, 242, 264.
Понятишин, о. Петро. 117, 180, 181 Н.
посли, 88, 92.
почуття нижчости (нижчевартности), 65, 70, 73, 77, 79, 81, 84, 99.
праця, 67.
преса, 24, 50, 53, 66. 76, 81, 184 Н. 260 Н; українська, 53, 61, 72—76, 94—95, 184 Н.
Придаткевич, Роман, 198.
Пристай, о. Олекса, 47.
Провидіння, 130, 148 НН.
„Пропамятна Книга У. Н. С. (1936). 4, 30, 53.
просвіта, просвітні ціли й встанови, 33. 71 НН, 73, 96.
професії й професіоналісти, 52, 71, 74, 202—205, 288. (Диви теж: адвокати, духовенство, журналісти, лікарі).
Рада Амбасадорів, 134.
радіо, 61, П. 2, 76 Н, 198, 239.
ре-еміґранти, 60, 66 Н.
Ревюк, Омелян, Ст. 47—84, 136.
релігія, 79 Н.
ресторани, 68.
робітничі юнії, 68.
родина (сімя), 70.
Рудницький, Антін, 238.
Рузвелт, през. Френклин Д., 14, 32.
Садовський, Яків, 2.
Світова Вистава, Ню Йорк, 34, 219—224.
Світова Вистава, Ст. Луіс, 256.
Світова Вистава, Шікаго. 8, 215—219.
свобода, 63, 65, 99.
„С в о б о д а", 6. 22, 31, 33, 34, 72 Н, 80, 81, 112, 114, 119, 120, 121, 122, 124, 294—304.
свята (і їх святкування), 79. 161.
селяни, селянство, 24, 57, 61, 66, 81. 104, 166, 167.
Сіменович, д-р Володимир, 114. 115, 121, 248.
Січинський Мирослав, 114, 116. 151, 153, 155.
скитальці, 289 НН.
Скоропадський, гетьман Павло. 119.
Слободян, Роман. 31, 33. Ст. 38—46. 124, 126, Порт. 128.
Смит, Джан, 2.
Смук, Роман, 31, 33, Порт. 137.
Сскальський, Петро, 5.
Сокіл, Марія, 238.
Сохоцький, Савин. 9.
Сполітакевич, о. Володимир. 119, 129.
спорт, 31, 32, 225—228.
Стасюк, Платон, Ст. 183—196.
Стеткевич, Осип. 27, 172.
страйк, 68.
студіююча молодь, 33, 34. 35.
Судзиловський, Микола Н.. 5.
Сумцов, Микола, 50.
Талпаш, Теодосій, Порт. 111.
танці, 161.
театр, 229—240.
Тилтмен, Г. Гесел, 27.
торговля. 69, 91, 183—196.
Углицький, Павло Печеніга, 237.
Україна, ідеал самостійної, 97—110.
Українська Вища Школа (Стемфорд, Конн.), 162.
Українська Ліга Американських Ветеранів, 130.
Українська Ліга Американських Горожан, 130.
Українська Народна Поміч, 130, 148.
Українська Народна Рада, 113.
українська нац. назва, 4.
українська політична акція в Америці, 112—127.
Українська Рада в Америці, 116 НН, 181 Н.
Українська Рада (у Львові), 120.
Українська Фільмова Корпорація, 237 Н.
Українська Центральна Рада, 117 Н.
Українське Інформаційне Бюро (Укр. Народ. Ради. 1914), 113.
Українське Інформаційне Бюро в Вашинґтоні (1918), 119.
Українське Інформаційне Бюро (Укр. Нар. Комітету, Ню Йорк, 1919), 122 Н, (у Вашинґтоні), 124.
Український День, 117, 182.
Український Допомоговий Комітет, 126.
Український Конґрес (Філядельфія), 157 Н.
Український Конґресовий Комітет, 147—160.
Український культурний город у Клівленді, 27, 241—245.
українські місії в Вашинґтоні, 291—293.
Український Народній Комітет, 120—
Український Народний Союз, 6, 17, 18. 19, 20, 21, 22, 23. 24, 25, 26, 27, 28, 29, 38 НН, 112, 114, 116. 117. 148. 305—311; конвенції. 31.

Український Народній Театр в Америці, 236—238.
Український Національний Хор, 198.
Український Робітничий Союз, 116, 155.
українці, 96 Н.
учителі, 91 Н.
фабрика, 49, 67 Н.
фарми й фармерство, 59, 67 Н, 69, 85, 88—91.
Федерація Українців у Злучених Державах, 116, 123.
фільми, 237
Франко, Іван, 54, 136, 144, 208.
Хмельницький, Богдан, 101, 307.
харч, 58 НН, 162, 208, 246, 250, 251.
Цегельський, д-р Лонгин, 126.
церкви, 24, 75, 252, 269; укр. греко-кат., 4, 7, 72 НН, 89, 178 НН, 199, 252, 255—256.
Чаплинський, о. Йосиф, Ст. 255—256.
Червоний Хрест, 34—35.
Чернецький, Сава, 6.
Чижевський. Дмитро, 48.
читальні, 71.
„Чорна Книга", 124.
Чубатий, проф. Микола, 27, Ст. 97—110, 159.
Шашкевич, ?, 5.
Шевченко, Тарас, 4, 6, 27, 307.
школа, в Америці, 49, 51, 81, 252; школа в старім краю, 81.
шляхта, 104.
штундисти, 3.
Шумейко, Степан, 27, 28, 136, 151, 156, 158, 159, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 223.
Шумейко, Теодор, 280 Н, Порт. 185.
Шустакевич, Юлія М., Ст. 229—240.
Яворський, Осип, 60.
Янг, Овен А., 15, 16.
Ярема, Яким, 48.